

THORSTEN NORDENFELT MEMOARER

”Vad jag sett och hört”

1842–1920

Kammarherre Thorsten Nordenfelt

Förord

Det är 100 år sedan Thorsten Nordenfelt dog. Han var den i särklass mest internationellt kände av alla Nordenfeltar. På äldre dagar dikterade han ner sina minnen, som senast för 50 år sedan spreds i en upplaga på 100 exemplar i huvudsak inom slakten. Se utgivarens förord på nästa sida.

Då vi i år firar 300 års jubileum av Johan Norijns adlande, har släktföreningen beslutat att åter publicera Thorsten Nordenfelts minnen – men denna gång digitalt. Vi har låtit skanna den senaste utgåvan rakt av och lagt ut den på nätet. I detta arbete, som inte varit helt enkelt, har vi haft stor hjälp av Bild och Kultur ett publikationsföretag i Askersund. För att underlätta läsandet har vi ändrat stilsort men måste reservera oss för korrekturfel. Se även här utgivarens förord.

Ett tillägg har dock skett. Bilaga 6 är helt ny. Intendenten Andreas Ohlsson vid Armémuseum arbetar på en bok om ingenjören Helge Palmcrantz som utvecklade kulsprutor tillsammans med Thorsten Nordenfelt. Omkring 200 brev från Nordenfelt till Palmcrantz finns bevarade men inga från Palmcrantz till Nordenfelt. Deras relation kommer att beskrivas mera ingående i den kommande boken.

Den digitala publiceringen på www.nordenfelt.info kommer förhoppningsvis att nå en större läsekrets än tidigare. Vill någon göra kommentarer eller har synpunkter på innehållet är vi mycket tacksamma för detta. Kontakta i så fall undertecknad.

Stockholm den 28 september 2019

Hugo Nordenfelt
Ordförande
Nordenfeltska Släktföreningen

Utgivarens Förord.

Originalen till dessa Thorsten Nordenfelts memoarer finns hos K. Bibliotekets Handskriftavdelning i Stockholm. Så vitt nu har kunnat utredas tillkom dessa under åren 1914–1919. En anteckning finns att diktamentavslutades under påsken 1919 d. v. s. cirka ett år före hans död. Under sommarperioderna dikterade han för sin husföreståndarinna fröken Karin Lilja och under vinterhalvåret i Stockholm dels för fru Ebba Palm, dotter till Thorstens bror Carl Henrik och dels för fröken Gunhild Dyrssen, numera gift med major Sten Ankarcrona.

I början av 1920-talet lät Enar och Per J. Nordenfelt - söner till Thorstens medhjälpare och brorson Per - göra en maskinavskrift i fem exemplar i oktavformat. På initiativ förmodligen av Åke Nordenfelts på Höganäs barn, gjordes en avskrift härav i samma format och i åtta exemplar. Dessutom finns en avskrift i folioformat i åtminstone fyra exemplar inbundna i grönt klotband. Tyvärr har ej i någon av utskrifterna angivits var eller hur de tillkommit.

Här följande utskrift grundar sig på folioupplagan, som kontrollästs mot originalet. En del stavfel i detta har tillrättats i utskriften. Beskrivningarna av engelskt mynt- och adelsväsen har utgått här och en innehållsförteckning har tillagts. I övrigt är denna upplaga en ordagrann återgivning av originalet.

I bilagor har medtagits en förteckning över de böcker och publikationer, som behandlar Thorsten Nordenfelts liv och verksamhet ävensom några bilder av de viktigaste av hans konstruktioner.

Under åren före sin död 1957 var Thorstens brorson Henrik sysselsatt med att omarbete dessa memoarer till en för publicering mera lämpad form. Som artilleriofficer och anställd vid AB Bofors från 1904 hade han ofta kontakt med Thorsten och de kretsar inom internationell vapenhandel, där Thorsten hade verkat. Hans arbete hann ej avslutas men även i befintligt skick ger det en bättre överblick över vissa delar av Thorstens olika projekt än vad originalet gör. I bilagor har därför fem kapitel därav medtagits.

För att ge en bild av Thorsten Nordenfelt som människa har slutligen i bilaga återgetts en av fru Gunvor Olsson, född Nordenfelt, skriven skiss om hur hon som ung flicka upplevde sin grand-onkel.

Denna utgåva gör ej anspråk på att vara fullständig vad bilder, litteraturhänvisningar, ögonvittnesskildringar etc. beträffar. Avsikten har bara varit att genom en ökning av antalet utskrifter söka till nästa generation släktingar och andra intresserade förmedla och sprida kunskapen om en ovanlig och under sin livstid mycket omtalad människa.

Stockholm i december 1971
Henrik Nordenfelt

Innehållsförteckning

	Sida
Förord	1
I. <u>Före min tid</u> Beskrivning av släkten med början Johan Olofsson Norijn, död 1688 - avskrifter av brevväxling mellan tidiga släktingar	3
II. <u>Min barndom 1842 - 1849</u> Tidiga åren på Örby Bosgård - familje- och släktbeskrivning med diverse brev	9
III. <u>Skoltiden 1849 - 1854</u>	19
IV. <u>Gymnasietiden 1855 - 1857</u>	27
V. <u>Högskoletiden 1858- 1861</u>	36
VI. <u>Vid Statens järnvägsbyggnader 1861-1862</u>	46
VII. <u>I London 1862 - 1866</u> Anställning hos Ernst Waern - umgänge med diverse londonsvenskar, ambassadörer och engelsk societet - kapplöpningar - medlemskap i London Scottish Rifle Volunteers	49
VIII. <u>I England och Sverige 1866 - 1868</u> Bröllopet mellan Celie Montgomery och Arnold Celsing - maskinaffärer för Lommitz & Co, i Stockholm - förlovning och bröllop med Nem - resor inom landet - bildandet av Tidén, Nordenfelt & Co. i London för järnaffärer - diverse järnvägsaffärer - Finlandsresa - affärer med Ryssland - Nems släkt	69
IX. <u>I London 1869 - 1873</u> Inköp av huset Solna - kolaffärer - inköp av diverse egendomar i Sverige bl. a. Björneborg - resa till Sverige och Ryssland	103
X. <u>I London 1874 - 1880</u> Tidén, Nordenfelt & Co, upplöst - försäljning av Solna - diverse småaffärer - Nordenfelt Machine Gun - Nordpolsfarare	127
XI. <u>I London 1880 - 1882</u> Umgängesliv - representation i utlandet - resor i olika länder - intresset för gymnastik och idrott - järnaffärer	142
XII. <u>I London 1883 - 1885</u> Diverse vapenkonstruktioner - bildandet av Nordenfelt Guns and Ammunition Co. Ltd, - undervattensbåtarna	170

<u>XIII. I London och Sverige 1886 – 1890</u>	181
Fabrik Erith - somrar i Marstrand - modernisering av Barrow - Maxim Nordenfelt Guns & Ammunition Co. Ltd. - avveckling av affärerna - avsked från Maxim Nordenfelt - processer i London och Frankrike	

<u>XIV. I Paris och Sverige 1890 – 1918</u>	189
Flyttning till Paris och bildandet av Société Nordenfelt - diverse maskinaffärer - resa till Amerika - flyttning till Stockholm och Skåne - "Bl�sut" - representation för Höganäs - �gonoperationer - Nems död - historiska samtidighetstabeller - den första svensktillverkade kulsprutan	

Bilagor

1. Förteckning över litteratur som behandlar Thorsten Nordenfelts liv och verksamhet	208
2. Försättsbladet och illustrationsprov ur "Nordenfelt on Machine Guns". Litt. fört. nr 2	210
3. Deltagare vid ub�tsuppvisningen i Landskrona	216
4. Henrik Nordenfelts, (född 1876, död 1957,) kompletterande anteckningar om Thorsten Nordenfelt. a. Thorsten Nordenfelt och Zaharoff b. Thorsten Nordenfelt och Undervattensb�ten c. Thorsten Nordenfelt och snabbskjutande vapen och kulsprutor d. Thorsten och mångsyssleriet e. Epilog, Eftermäle.	217
5. Minnesanteckningar av Gunvor Olsson, född Nordenfelt	238
6. Breven om de svenska kulsprutorna, av Andreas Ohlsson, intendent på Armémuseum	245

Förord.

Under senare åren hava mina närmaste, enkannerligen mina syskons barn, ofta yrkat på att jag skulle nedskryva något av vad som hänt mig under min 76-åriga växlande levnadstid. Jag har dock alltid nekat göra detta, emedan jag alls icke har nåra egna anteckningar och har ansett det omöjligt att utan sådana skriva någon sammanhängande och fullständig levnadssaga. Men sedan jag avslutat mina historiska samtidighetstabeller, har jag tänkt på, hur svårt det kan bliva att sysselsätta sig under de många timmar, som ofta komma emellan andra göromål.

Under en natt, då sömnen icke ville komma, gjorde jag därför ett försök, på så sätt att jag tänkte mig vissa årtal under min barndom, ungdom och mannaålder i Sverige och utomlands och sökte ihågkomma, var jag då var, vilka som omgävo mig och vad som hände mig och mina bekanta. Detta syntes mig lyckas över förväntan.

Ehuru jag icke kunnat skriva något utarbetat litterärt verk, har jag tänkt mig, att ett kaleidoskopiskt framställande av en världsmedborgares intryck och minnen från gångna tider skulle kunna intressera mina släktingar och vänner såväl som de många landsmän, som under sista halvseket besökt grannländerna.

Alltså, en avant!

T. N.

Fotnot: I originalet står i andra textraden .... min 72-åriga växlande levnad .... Siffran 72 har därefter ändrats först till 74 och sedan till 76. Utg. anm.

Före Min Tid.

På Frösvidahls bruk i Nerike bodde för två och ett halft århundrade sedan Johan Olofsson Norijn av gammal bergsmanssläkt, död 1688, Han var gift med Anna Grubb, Hans tvänne söner, Johan och Olof, blevo 1720 introducerade på Riddarhuset under namnet Nordenfeldt. Den förre dog 1725 den senare 1724,

Johan Nordenfeldt hade blott en son, Johan Wilhelm brukspatron och bergsassessor, som dog 1769, och dennes ende son, Carl Johan, dog barnlös 1773,

Jag inför nedanskrivna brev från Johan Wilhelm Nordenfeldt som ett exempel på det säregna sirliga skrivsätt, som den tiden brukades mellan tvänne adelsmän i likartad samhällsställning.

Brevet är skrivet med tyska bokstäver, en ovana som införts av Fredrik I och Adolf Fredrik och den konstlade namnteckningen med en mängd snirklar och grannlåter visar, att man då icke hade så bråttom som nu för tiden. Stavningen är lika fri och oberoende som nutidens s. k. nystavning. Kanske svenskarne någon gång framdeles återkommer till 1700-talets stavningssätt, liksom det ju icke är uteslutet att krinolinerna åter kan komma till heders.

*Wälborne Herr Håfstallmästaren och Kammarherren
Wattrang.*

Eder Wälborne Herr Håfstallmästarens tillsäiielse och låfven, att tala med Hans Excellence Herr Öfverstemarskalken, om de 40 tiåg halmen jag efter 9 B: tiåget begiärte få lösa, jag ärböd mig väl intet uti min skrifel: ansökning hos Hans Excellence, att gifva mer än 7 B: tiåget, men uppå Herr Håfstallrnästarens föreställning, att under 9 B: tiåget, det intet kunde låta sig giöra, är jag också därmed nöjd,

Likaledes hvad höö angår, gör jag mig den förhåpningen, att herr Håfstallmästaren är så gratieus, ock efter gunstig låfven befordrar den saken till en lycklig expedition, så att jag för det myckna höö, som i år sålts härifrån Kongsör Stallen, må efter Ständernas Eesol: vid förra Riksdagen, ock Contractet, som genom stallning borde förtäras, må genom en skiällig vedergjälning hielpas hvilket i dett ringaste efter mitt yttrande i Stockholm så till pris som quantum, efter Herr Håfstallmästarens utlåtande och mediation skulle blifva 15 Parmar höö, ock nijotijo dahl, kopp:t Parmen, hvilket pris ej lång differerar ifrån det, hvad som höö för tijden giäller.

Härutinnan kan med mycket större säkerhet skie mig satisfaction, som min Collega H. Stormhatten, ej väntar sig någon duseur, mindre vet af någon lösen för halmen, ej heller har någon förhoppning om ärsättning för det bortförda höö, utan kommer det an på mig. Sanningen till säiiandes, hvarken bör el: dristar han sig begföra, hvilket el: hvartill jag skall berätta orsaken, när jag om Gud vill efter Riksdagsferierna får den äran tala med Herr Håfstallmästaren.

*Jag gör mig försäkrad om Herr Håfstallrnästarens gunst och godhet, samt med estime förblifver
Wälborne Herr Håfstallmästarens*

*Wördsamste tienare
J, W. Nordenfeldt.*

*Kungsör
den 14. dec.
1761.*

Det är från Johan Olofsson Norijns son Olof född 1667, som de nu levande Nordenfeldtarne härstamma, Denne var brukspatron på Mölnbacka i Värmland, gift med Margaretha Christina Petré och hade en son, Johan, f. 1715, kapten och brukspatron på Björneborg, död 1765,

Denne Johan gifte sig 1751 med Regina Gråsten f. 1731. Hennes vackra drag på de porträtt, som finnas i familjens ägo, vittna om viljekraft och energi, varför vi efterkommande antaga att det är från henne som vi ärft mycket av den duglighet och karaktärsstyrka, gränsande till envishet som vi möjligen kunna anses äga.

Johans och Reginas två söner ärvde var sin del i Björneborg, Den äldste av dessa var Olof Gabriel, från vilken härstammar den äldre grenen, som vi nu kalla Björneborgsgrenen.

Olof Gabriel föddes 1757, bodde på Björneborg och dog där 1790. Han var gift med Christina Hedengren i hennes första gifte. Hon blev omgift med Greve Thure Gabriel Rudensköld och dog 1806.

Olof Gabriel och Christina hade två barn, en dotter, som dog ung och en son Olof.

Denne Olof, min fars kusin, var född 1790, tjänstgjorde i utrikesdepartementet, blev chargé d'affaires i Wien 1819, och dog på Björneborg 1843. Han gifte sig 1823 med min mors yngre syster, Sophia Waern, f. 1808 d. 1878. Om deras barn och barnbarn längre fram.

En tredje son till Johan Olofsson Norijn var Nils Norijn f. 1684. Han deltog som löjtnant i Karl XII:s krig fr. o.m. övergången av Dyna, blev sårad upprepade gånger: vid Clisso, vid belägringarna av Thorn och Lennberg, vid övergången av Weichsel, vid Frauenstedt, Holofsin samt vid Desnaströmmen och Wiprach. Vid Pultava 1709 fick han sju blessyrer, neddingnande bland de döda, blev avklädd naken och kunde först på tredje dygnet kräla sig fram till ryska befälhavarens tält.

Han hölls fången i Arkangel och annorstädes intill freden i Nystad, varefter han utväxlades och återvände till Värmland. Han blev såsom överstelöjtnant adlad 1727 med namnet Nordensvärd. Gift 1725 med Anna Ekebohm dog han barnlös i Kristinehamn 1762. (Genom sitt gifte blev Nordensvärd ägare till Björneborg, vilken han testamenterade till brorsonen Johan), Min brorson Hugo har en stor s, k, silverrova, ett byxsäcksur, som Nordensvärd erhållit under sin vistelse i Ryssland av en familj, vars söner han hade undervisat i latin. Den yngre av Johans och Reginas söner var Johan Niclas, min farfar. Han var född 1759 löjtnant vid Jämtlands regemente och kallades för brukspatron, såsom varande delägare i Björneborgs bruk. Han dog 1825 och är, liksom de flesta andra, äldsta Nordenfeldtar, begravnen i Kristinehamn. År 1795 gifte han sig med Anna Wilhelmina Posse af Säby, född 1779, död 1858.

Mina farföräldrar bodde länge på Björneborg, där en särskild mansbyggnad uppförts åt dem. Efter farfars död bodde farmor i Kristinehamn.

Av farfars hand må här tvänne brev inflyta.

Brev från Johan Niclas Nordenfeldt till hans brorson
Olof Nordenfeldt, chargé d'affaires i Wien.

Christinehamn
d. 26. aug. 1820

Min k. Bror !

Blott litet felar i 2:dra Månad sedan jag sist skref dig till, I söndags fick jag bref af dig, som jag nu får besvara. Säker att ej Lindberg gjort halt sedan han kunde bruka pennan.

Som sagt var reste jag till Carlstad, d. 20:de kom jag fram och var där till d. 22 om afton, och så jämt hos Grefve Lövenhielm och dess Mor, att mina öfriga visiter blott sträckte sig till Collegium Medicum, /Högberg och Sundberg/ och vår g1:a Landshöfding Vibelij. Af allt af hvad jag med nogaste uppmärksamhet kunde finna, fants intet spår till sjukdom öfrigt hos någondera och däremot fullkomligt hopp om fortfarande hälsa hos båda. - En värdelig glädie.

Med andra känslor träffade jag en annan vän, Hof Junkar Linroth, hvars egendom Anghammar nyss var såld executive för 35000 Riks B:o. Själf höll han honom värd 84000. - Herr Berg här i staden köpte honom, ännu bedröfligare ar sedan gjort med concours, till den 28 dennes äro creditorerna samman kallade. - Jag fruktar han ej annat har att uppge än osäkra fordringar i andra concourser, sedan lösörena gått för egendomen, - Vid min hemkomst voro Grill, Regina, Hustru och Barn alla utom vår Åke mig till mötes.

Den 27, kom Stina, Erlands dotter, med bröder hit. Hon är förträffligt älskvärd, i skönhet och behag vidt öfver sin mamma Stora Stina Geijerstam.

Att se hur det vid Perla stod till med Lindberg och svägerskan Sack vid Brunnen, reste jag dit den 7. och hem d. 8 jämte min hustru. Lindberg rogade sig, men hade om natten varit krasslig af sig, diarrhé. Undransvärdt har tilltagit i hälsa sedan. Han tål dock ej i det stora hela stora knuffar på länge. Landshöfding Törne var den 17, 18 hos mig under sin resa från sitt jordagods Sölje,

Min Commissionair Carl Fredr. Geijer från Stockholm jag ej före sedt var hos mig härom dagen under sin resa vesteråt med Fru, båda äro muntra.

Dina halvsyskon, utom Torsten, hafva varit här, reste i dag bedja hälsa.

Rörelsen i Politiska Värden äro rysliga, men för mig väntade. Jag har alltid ansett dem som följden af aftagande religion. Stigande förnufts värde och tryckfrihet utan gränser, - Dock har man ännu ej hunnit längre än till ingressen. Rätta Augustisering är ännu ej börjad, - Märkligt är att i naturen Augustiseringen bland Bien ej märkta, jag har med 3 Bistockar ej sett någon drönare slaktad.

Vädret har varit ombyttligt, dock mera vackert än fult. Hö och råg hafva vi väl inne. Resten måtte och gå. Hvad tycks att ny råg säljes för 10 R:r Rg:d på torg, och faller visst mera.

Enar är med Svägerskan Sack som körsven till Svåger Christers, Kommer torsdag åter - Alla öfriga bedja hälsa.

Alltid Din uppr. vän
J. N. Nordenfeldt.

Christinehamn den 28 Februari 1821.

Min k. Bror !

Ditt bref af den 27. Januari har jag fått fågna mig att se, Du tar Dina mått och steg att nalkas hem, Det slutar för oss alla med - att, som man kallar det: sätta sig i ro: - Som Du sjelf vet har jag hvarken rådt hit eller dit, eller yrkat på Din hemkomst, att hvar och en bäst råder sig själf, har jag alltid trott, men nekar ej att jag med synnerlig känsla läste Ditt bref, som upplifvade hoppet att ännu få se Dig. Kan-ske hade Du ej ändå så snart fått bref af mig, om ej en synnerlig händelse påskyndat det. Sura bränder fatta och änteligen eld. Om det är lågeld kan jag ej säga, ty jag har ej sett dem. Korteligen, i söndags eclaterades Kammarherren Hammerhielrns kärliga förbindelse med Fröken Beata Linroth på Säby. Det skedde utan ställets vanliga glans, i tillfälligtsvis närvarande personers närvaro. Jag tror Du ej gra-veras här af på hjertats vägnar - Men politiska jäm-vikten i Visnum är förlorad. Om saken kan jag ej säga mera än att detta kunde skett förr. En Hammar-hielrns förlofnings eclatering hafva vi öfvervarit i Carlstad, då sade jag att vigsel ej skulle blifva, nu säger jag intet. Jag har intet sett. Tror Du att Ham-marhielm sagt eller skrifvit mig till härom ? - Talet har jag hört Iänge och tviflat. Det säges att blifvande Hennes Nåd vill bo på Crontorp och att där skall byg-gas Corps de logia: fördelar af partiet blir mäst de resandes, de hafva nu att välja på Säby eller Cron-torp till förfriskningsställen, Gud låt detta vara gjort med godt förnuft och välbetänkt mod, visst är att det strider snörrätt emot ideen af ordinarie hof-tjenst, och att bo på Nynäs /om bostad ombytes / efter lantbruk fordrar mer tillsyn.

Officiellt ifrån Svägerskan på Säby har min Hus-tru underrättelsen i måndags.

Den 17 ds, eller afton efter den stora dagen var emellan kl. 8 och 9 närmast 8 om afton en lindrig jordbäfning ifrån norr till söder med dunder och de som lågo kände sängen darra, andra hörde blott då-net - i Falla sågo de som en blix. Jag med barnen sågo den sällsamma ring som var ikring månaden och sade att slika pläga visa sig vid jordfästning, men när många flickor rasta och prata skall vara starkt dån som skall öfverrösta. Allt sedan har varit sträng köld och tisdags redan sådan yr. Jag kom då från Björneborg där allt står väl till - snö kom så litet att ej jämt före är på landsvägen.

Nu har jag ej mer att skrifva utan önskar Dig en fredlig hemresa, att Du ej behöfver taga till värjan i stället för pennan, min Hustru som i torsdags kom från Dammen och Barnen hälsa.

*Din uppriktige vän
J, N, Nordenfeldt.*

Farmor minns jag mycket väl: hon var en ståtlig dam med örnnäsa och barska manér, så att vi barn hade stor respekt för gumman. Då hon spelade whist med sina vänner, allt under det hon då och då tog sig en pris välluktande snus, satt hon i ett högsäte medan de andra fingo nöja sig med låga stolar.

Nedanstående brev äro från farmor till "gamle-Olle*" på Björneborg, som då bodde i Wien.

Christinehamn den 21, Nov. 1830.

Min Goda Olof.

Nu tycker jag riktigt, att det är ett år sedan jag såg Dig, men hoppas nu snart att Du kommer hem till Dina vänner, förmodligen har Du hört omtalas den korporaln som bor vid Upsala som gjort så många underbara kurer, den ofärdiga Ferner är där och lärer redan vara så bra, att han kan stå utan kryckor och som jag tycker att Din lilla Olle inte blir bättre af alla försiöcker, ville jag nämna det jag nyss hört att den karen gjort fler välgörande kurer så att om Du hinner kunde i hemvägen resa till honom så att Du själf finge tala vid honom och se dem han har hos sig, vi har en 8:a dagar hafvit rätt rar främmande i staden, min syster Ulla, hon har en dag varit hos mig också hon talade om Jur Hulmska ögonsnuset som så förträffligt och som mina ögon svider då jag arbetar vid jus ville jag fråga om Du kunde föra hem ett ü, det lärer vara i glasburkar men skulle det vara för svårdt att föra tycker jag att det kunde gå ann, att tömma det i en papperspåsa, kann Du föra det i burk önskade jag hälst att få 2:ne half skålpunds burkar, förlåt min goda Olle som härmed besvärar,

Wi äro nu Gudilof alla friska Marie Charlotte har en 14 dagar varit illamående af mycken mattighet, så att jag fruktade för nervfeber, som är min förskräckelse, men nu är hon bra fast ännu fordras försiktighet. Segerstedt har vi hela tiden väntat, men ännu har han inte kommit, lilla gossen är ovanligt snäll och rask, och tror jag att hans sorij borde lindras något om han finge se honom, ehuru inte vi kan ännu upptäcka någon likhet med den älkade bortgångna.

Mina flickor beder hjertligt helsa genom
Din redliga vänn
Anna Nordenfeldt
född Posse.

Christinehamn den 1 Oktober 1832.

Min Goda Olle.

I går kom jag hem från min långa men roliga resa, är Gudilof frisk och är vi det alla som är hemma och vid Valåsen mådde också alla bra, Johanna riktigt rask, Leonard är med här är nu bra, men varit krasslig ett par dagar.

Nu tillstundar den ledsamma och pänninghårda marknan då allt skall köpas, förlåt därför att jag frågar om Du äfven i år kann låna mig 50 riksdagels Banko, i staden tror jag det vore en omöjlighet att få ihop den summan, en sådan jämmer är det efter

---

* Vi brukade kalla fars kusin och svåger, den förste Kammarherre Nordenfeldt, "gamle-Olle", hans son, den andre kammarherrn "pappa-Olle", och dennes son igen, "unge - Olle".

pänningar säger Elis, den ende af stadsborna jag träffat, kannske nu då så många reser in till marknaden den silltunnan kunde få komma hit som Du varit god lofvat mig, Åke kom hit i går har 4:a starka arbetshästar att sä5a åt Bror Christer, Mitanders kommer i morgon Carl Efvert är i staden, och Erland von Hojsten kommer i morgon, jag hoppas att både Du och Sophi har att uträtta i marknan att vi då råkas, alla de mina hälsar hjertligt genom Din

*redliga vänn
Anna Nordenfeldt
född Posse.*

Den i farmors första brev omnämnde lille gossen är pappa - Olle, som hade en skada i foten, varav han blev låg-halt för hela livet.

Den i farfars brev omtalade Lindberg, bruksinspektör på Björneborg var Carl Lindberg, intim vän till min farfar. Dessa två köpte tillsammans Carlsdals stora skogar för vad som nu skulle anses vara ett orimligt lågt pris. Man har sagt ungefär 40, 000 riksdaler. Efter en kort tid övertog Lindberg hela affären ensam och anlade ett stort bruk. Fyrtio eller femtio år senare för det hela hava sålts för 2, 000, 000 kr, Carl Lindbergs bror var den framstående bruksägaren Lars Lindberg på Dalkarlshyttan och Kolsva.

En annan bror, häradshöfding Adam Lindberg var far till min särdeles gode vän Henrik Lindberg, som bodde en tid hos oss i London och senare var köpman i Paris. Han är nu blind och bosatt i Alingsås, där jag besökt honom och hans hustru Ranghild, född Fridén.

Farmor var som sagt mycket kavat och det berättas till och med, att då far, kapten och stabsadjutant och klädd i uniform, hälsade på sin mor, hon först låt honom kyssa sin hand som vanligt, men sedan slog honom en örfil för det han "smällt" i dörren vid sitt inträde i rummet.

Farmor lär vid sin död hava efterlämnat 88 levande avkomlingar, vilket jag emellertid ej kunnat kontrollera, då hennes dotterson Segerstedt bildat familj i södra Afrika, och hennes dotter Regina Grill haft en otalig mängd avkomlingar, av vilka jag sport att 134 fullvuxna nu finnas i livet.

De Äldre Waernarne.

Mads Waern levde i Fredrikshald för tvåhundra år sedan, Hans son Mårten flyttade till Aarhus i Danmark, men dennes son Peder återvände till Fredrikshald och deltog i denna fästnings försvar 1716,

Peders son Mathias f. 1725 inflyttade 1768 till det av honom inköpta Billingsfors på Dal och gifte sig med Maja Uggla f. 1747. Mathias dog 1788 och hans hustru 1816.

Af deras nio barn hette den näst äldsta Leonard Magnus min morfar, f. 1770, d. 1854. Han var brukspatron och gifte sig 1796 med Brita Cecilia (Cilla) Tranchell f, 1775, d. 1864. Mathias yngste son Carl Fredrik f. 1787, d, 1858 ägde Baldersnäs på Dal och var gift med Betty Melin f, 1802, d, 1875. Från dem härstammar Baldersnäs grenen av Waernarne.

Leonard Magnus och Cilla Waern voro mina morföräldrar, deras fjärde barn Maria Elisabeth, f. 1807, d, 1857, blev min moder.

- o 0 o -

Min Barndom.

Den tredje Mars 1842 skrev far till sin systerdotter Anne Louise Östberg, född Grill, underrättande henne om min födelse:

*Högädla
Fru Anne Louise Östberg
född Grill
Stockholm
Att min kära Hustru födde en välskapad Son på
Örby den 1 mars 1842 tillkännagives ödmjukast.*

E. W. N.

Tack goda Anne Louise för mig visad godhet och vänlighet i Stockholm - Gud vare lof att min och de minas resa hem gick väl och än mer för att Marias förlossning gått så väl, den gick fortare än de förra och har därför mindre tagit krafterna. Både Maria och gossen befinna sig väl efter omständigheterna.

*Helsa hjertligt till Mamma
Örby den 3:ie Mars 1842
E. W. Nordenfeldt.*

Förlåt att jag i distraction slutat som ett embetsbref. Jag har i alla fall mycken högaktning, tillgifvenhet och vänskap för min lilla Systerdotter.

"I Knalledonien i de Boråsiers landsändar", brukade jag svara, då jag som pojke blev tillfrågad, var jag var född. Jag föddes nämligen på Örby Bosgård, min fars boställe såsom överstelöjtnant vid Älfsborgs regemente, beläget invid Örby kyrka och Öresjön i den s, k, Knallebygden, ej långt från den textila industriens huvudorter, Borås, Skene, Kinna m. fl, där drivkraften hämtades från Viskans vattenfall,

Min familj var från Värmland, jag föddes i Västergötland, inskrevs i Smålands nation vid Lunds universitet, bodde sedan i olika delar av Sverige, tjugoåtta år i England, åtta år i Frankrike, varifrån jag återvände hem till Sverige vid femtiosex års ålder, Jag har gjort långa besök i de flesta europeiska länder och i Förenta Staterna.

Jag har således löpt stor fara att bliva en. s. k. världsmedborgare, en lösdrivare, men har dess bättre lyckats bibehålla min svenskhet och en glödande kärlek till mitt härliga fosterland.

I dopet fick jag namnet Thorsten efter Thoysten Rudensköld på Kållandsö, som kallats "svenska folkundervisningens fader" och som mycket beundrades av mina föräldrar. Efter värmländskt sätt att se var han släkt med oss, därigenom att hans moder, f. Christina Hedengren, varit enka efter min fars farbror, Olof Gabriel Nordenfeldt. x)

---

x) Min vän Jack Berner i London har en tavla av Arsénius, som föreställer Thorsten Rudenskölds fader åkande på Vänerens glansis i en elegant kappsläde med björnhud, dragen i starkt trav av en präktig häst med vackra rörelser. Bredvid kommer en liten knubbig norsk travare och simpel bondsläde, som kör förbi. Rudensköld ser ned med förargelse och förakt på den "fräcke" bonden, som vågar köra fortare än greven på Läckö slott.

Värmlänningarna äro kända för att vara mycket släktkära, med uttrycket värmlandskusin menas ofta även de avlägsnaste släktingar. Man brukar på skämt säga, att man i Värmland har ett släktled till överlopps: syskon, kusiner, syslingar, bryllingar, pysslingar och "uschlingar".

Minnena från tidigaste barndomen äro tämligen dimmiga, Såsom en klar tavla står dock alldeles tydligt för mitt minne min fars återkomst från danska kriget år 1849 i vilket han anförde Älfsborgs regemente, medan dess regementschef, generalmajor af Dahlström, kommenderade de svenska hjälptrupperna på Fyen.

Åtföljd av sin adjutant, Oskar af Dahlström, red han på sin favorithäst Medora genom allén på Örby fram till trappan, där min mor stod med öppna armar och strålande ögon, förtjust över att få honom tillbaka oskadd från kriget.

Det hela var så mycket mer rörande som far, då han reste ut till Danmark, knappast vågat hoppas att någonsin mer få återse henne, ty mor var då sängliggande och ansågs dödssjuk av lungdot.

Sedan läkarna i Västergötland övergivit henne, hade far rest till Stockholm och där träffat på en doktor som rådde honom att såsom ett sista försök använda jodbehandling. Mor hade följt rådet med sådan framgång, att hon levde åtta år därefter, visserligen svag till hälsan, men dock i stånd att sköta sitt hem och uppfylla sina plikter som värdinna.

Vid fem à sex års ålder fick jag deltaga i en fest på föräldrarnas bröllopsdag, Varför jag ihågkommer denna episod, är troligen den omständigheten, att jag vid detta tillfälle fick ikläda mig en Kupidos skepnad, d. v. s. nattskjorta och stora bomullssuddor, föreställande vingar, fästade på axlarna, samt alls ej den kärleks gud jag än skulle föreställa vara, icke kunde motstå frestelsen att mitt under dansen inspektera ladugården, därifrån en ko med en välriktad, spark slängde mig ut i en hög av "lantbrukarens guld", där jag blev liggande, lik en halvdränkt kattunge, Det är nästan den första sorg jag minnes. När jag därefter blev skymfligen sänd upp i barnkammaren såsom ej längre varande festligt skrudad och parfumerad.

En annan händelse, som jag väl kommer ihåg, samma år eller året därpå, var, då min far och jag gingo på skridskor över Öresjön och finga se en flock vargar närma sig. Vi vände skyndsamt hemåt, far tog mig i handen och sade: "Stå på benen pojke!" Vi vågade inte gå rakt hem, av fruktan att vargarna skulle hinna oss, utan kryssade i stora slag, så att vargarna vid vändningarna halkade på den blanka isen och icke kunde få fart. Snart kommo drängarna på gården emot oss, och vid deras åsyn vände vargarna, så ingen olycka hände.

På min sexåriga födelsedag var jag i Kristinehamn på ett par månaders besök hos min mormor, Cilla Waern. Jag minns, att Sophie Nordenfeldt, min mors systerdotter, skrev verser till min ära, som jag länge hade i behåll, de slutade med refrängen: "En sex år gammal ståtlig herre".

Att läsa och skriva hade mina systrar redan lärt mig på Örby, men att räkna lärde jag i mamsell Norrmans skola i Kristinehamn. Det gick så till, att för att lära mig addition

nöp hon mig i armen olika antal gånger, och för subtraktion luggade hon mig, När resultatet var dåligt, gav hon mig, vad hon kallade en klapp, men jag kallade det en örfil.

Jag bodde hos mina morföräldrar och mormor höll mig i tukt och Herrans förmaning, ty hon var en gammal dam med stark vilja. För sin dövhets skull använde hon en stor silverlur, vilken hon därjemte ofta begagnade till att slå barnen på fingrarna.

En dag hade jag otur: Då jag en förmiddag gjort något tjuvpojkstreck, låste mormor in mig i en mörk garderob, halvvägs uppför vindstrappan. Där måtte jag ha somnat, ty då jag hämtades därifrån var det redan sent på aftonen, När jag icke syntes till vid kvällsbordet, sprang folk' omkring och letade efter mig. När mormor fick veta hur det var fatt, ropade hon: "Jag har glömt gossen i mörka garderoben!" Därefter blev jag kringklappad och fick vara med om efterrätten, vilken annars aldrig kom barnen till del.

I början av år 1849 blev far utnämnd till överste och chef för Jönköpings regemente, vilken befattning han tillträdde året därpå.

Två av oss söner, Enar och jag, skickades då på hösten till Jönköpings skola, och för förberedelse därtill engagerades den då 17-årige August Östergren, senare statsråd och chef för justitiedepartementet och slutligen president. Han var en utmärkt lärare, som vi höllo mycket av, och senare i livet har han visat mig mycken välvilja. Han blev gift med min bror Enars svägerska, Hildegard Hessle, och var som änkling bosatt i Stockholm.

Jag påminner mig icke många av föräldrarnas umgängesvänner från Örby-tiden utom överste af Dahlströms familj på Öresten, regementets chefsboställe, major von Utfall på Segloraberg och familjen Lindberg i Borås. Två av döttrarna Lindberg Hilma och Alfhild, minns jag fullkomligt även från den tiden och har ofta träffat dem sedan. Hilma var ovanligt vacker och mycket beundrad av mina två äldsta bröder, särskilt av Johan, som var bergsnotarie. Han högg hennes namn i klipporna nära vårt stora vattenfall, Kungsforsen i Viskan, dit vi brukade fara och bada. Detta fall var likt ett mindre Niagara, ty man kunde gå på stenarna innanför vattenfallet och se ut genom de glittrande vattenmassorna,

Vattenfallsindustrien lär nu ha lagt sele på denne ystre fåle, som dansat fritt i 10, 000 år, alltsedan istidens slut och tvingat den att använda sina jätttekrafter för elektriska ändamål.

Hilma Lindberg blev sedan gift med en Gibson, bror till min svägerska Martina, och blev mor till professor Jonas Waerns hustru och hennes syskon.

Alfhild Lindberg blev gift med Henning Frisell, bruksägare i Värmland och köpman i Göteborg, och mor till Erik Frisell, nu en av ledarna i Carnegiska - och Grängesbergsaffärerna, gift med Stina Waern. Bland Eriks syskon äro fru Per Swartz i Norrköping och fru Gunnar Eklund på Hult samt två bröder Arvid och Gunnar.

Örby församlings kyrkoherde var prosten Lindhult, hans son Oskar var ett musikaliskt geni, han bodde många år hos Konungen av Hannover Georg V och spelade fiol för honom likt en annan David för denne blinde Saul.

Mina morförelärlrar bodde först på Adolfsfors bruk i norra Värmland och sedan på Högen vid Laxsjön på Dal och på Skarbol varefter de flyttade till en liten egendom Lassegården (en tid kallad Posseberg) tillhörande Björneborg, sista åren bodde de i Kristinehamn.

Morfar var en stillsam man, road av studier och mycket barnkär, han brukade stuta oss pojkar såsom straff, sade han, för allt otyg, som vi framdeles kunde komma att göra samt för övrigt för att vi ej över huvud taget skulle bli rädda för stryk. Jag behöver ju ej påpeka att morfars maxim egentligen var en stor orimlighet, ty fruktade vi ej stryk, så varken hindrade den oss att göra "otyg" ej heller verkade den straff.

Mormor Cilla var dotter till direktören i svenska ostindiska kompaniet, Jonas Tranchell, vars familj representerades av den s. k. "sockerkungen" Carl Tranchell, I vår familj finns en teservis, som Jonas Tranchell beställt i Kina, prydd med hans och hans hustrus initialer.

Morföräldrarna hade några delar eller aktier i Uddeholm. När mormor dog fingo jag och mina syskon ärva en del av dessa, och min lott, cirka 2, 000 kr. sålde jag till min bror Johan som även köpte några av de andra syskonens. De penningar jag därvid fick, de första jag ägt använde jag för att bestrida mina utgifter under teknologtiden och under den tid jag arbetade vid statens järnvägsbyggnader i Sörmland.

I "En svensk Herrgårdssläkt" av Lotten Dahlgren beskrives Cilla som en täck, glad och älskvärd ung husmoder, mycket beundrad av bl. a. Gustaf Mauritz Armfelt och hans officerare, vilka gästade Adolfsfors under fälttåget mot Norge 1808.

Hennes jämnåriga svägerska Stina Waern, gift med Greve Hälphers, som Lotten Dahlgren kallar "Släktens krona" var som en syster till min mormor.

Såsom änkor besökte de tillsammans vårt hem utanför Jönköping 1855, då de båda gamla som parhästar sprungo omkring på Vätterns vackra strand. Mormor bröt ett ben, då hon klättrade över en gärdesgård, men blev snart alldeles bra igen.

Min far Enar Wilhelm Nordenfeldt, född 1798, död 1868, blev fänrik vid Skaraborgs regemente 1815, genomgick vad som på den tiden motsvarade artilleri- och ingeniörs-skolan innan denna flyttades till Marieberg, han blev kapten i generalstaben 1821, major vid Älfsborgs regemente 1836, överste och chef för Jönköpings regemente 1849 och landshövding i Blekinge 1856. Som redan nämnts förde han Älfsborgs regemente i danska kriget 1848 och kommenderade 1854-1855 under det kriget pågick, de svenska trupper som sänts såsom skyddshär till Gottland, Därifrån hemförde han till oss pojkar en liten ruggig Gottlandsruss, som blev allas vår stora favorit.

§

Att unga officerare även den tiden förstodo att roa sig framgår av följande brev från far till sin kusin gamle-Olle, som då redan var chargé d'affaires i Wien.

Christinehamn den 20. sept. 1820.

Redlige Broder Olof !

Härjämte får jag översända en vaxel på 27 Rdr. Hamburger Banco, ödmjukast tacka dig för allt besvär med min flöjt. Jag fick den hit med C. F. Geijer för ungefär 1 månad sedan, ty han hade kommit att dröja därigenom, att Öfv. Directeur Geijer ej medhaft den bland sina saker, utan skickat den sjöledes direkt på Stockholm från någon Östersjöhamn. Den är mycket god och fullkomligt efter önskan, så att jag är till alla delar nöjd med honom, och ihågkommer alltid min förbindelse till dig, som skaffat mig den, så ofta jag nyttjar honom.

Om jag ej minns orätt så skref jag sist till dig från Stockholm i våras, och nämnde då om det förestående öfningslägret i Stockholm. -Det var rätt roligt och kanhända nyttigt för mig i framtiden, jag gjorde bekantskap med en stor del af arméns officerare, och bland andra med dem som närmast omge kronprinsens person.

I början av Juli återvände jag hit och har sedan haft min hufvudstation här, ehuru jag gjort flera utfarter både till höger och vänster.

Vid min ankomst hit voro Grillus och tvenne deras barn här, de (barnen näml,) växa och froda sig så att du skall med möda känna igen dem då du en gång kommer hem.

Sedan gjorde jag en resa till Kroppfjell för att taga afsked af Marina Rudensköld som flicka, hon skall stå brud den 24. och flyttar sedan till Orrnäset, som fu förmodl, hört omnämnas. Jag önskar upprigtigt hennes välgång och det skulle rätt mycket kosta på mig om ej blefve lycklig, ty jag har alltid värderat och hållit af henne som en syster.

I sällskap med Moster E. Sack, Moster Ulla och Beata Linroth gjorde jag sedan en resa till Munstorp, var med på åtskilliga calaser i Wallehärad och bland andra på Öfverste Gillners & Frus silfverbröllop, der en stor del af W, Götlands herskaper till ett antal av 130 personer voro församlade, jag gjorde då närmare bekantskap med en af dina Stockholmsbekanta nuvarande Assersorskan Gyllenhaal f. d. Mamsell Sophie Palm, som är ett utmärkt hyggligt fruntimmer, vi språkade om förflutna tider och särdeles mycket om dig, som tycktes lifligt intressera henne, hon bad mig framföra hennes helsning. På återvägen därifrån besåg jag och passerade på båt genom 1 1/2 mil af Göta Canal, det är ett colosalt arbete, om hvilket man ej skulle kunna göra sig en riktig föreställning, utan att förut hafva sett något dyligt, och det måste alltid blifva hedrande för vår tid, att hafva frambragt det, till och med om nyttan ej skulle vara så påtaglig. -

Min sista utfart var till "Oxhelgen" i Philipstad för att handla hästar åt pappa, jag var där på

tvenne baler, som voro ganska muntra och roliga och såg jag där denna ortens nuvarande brillanter, Mamsell Mitander på Alqvettern, och Mamsell Ekelund på Bjurbäcken, 2ne ganska hyggliga flickor, som sannolikt komma att få många friare i anseende till deras betydande förmögenhet.

Tvenne ganger har jag varit ute på Björneborg, och sköt den ena gången 1 hare. Adam Lindberg är nu på lediga stunder en väldig jägare, han har skjutit 3 harar i sommar, och hvad tycker du väl om att Sköttgubben är ännu så rask att han går med på har-jagt.

Så har jag passerat min sommar rätt roligt, men föga till gagns, ty jag har genom förströelsernas mängd varit hindrad från nästan allt arbete, Om måndag reser jag härifrån för att möta General Reuterskjöld i Stockholm eller på Carlberg der jag kommer att tillbringa vintern. Herr Altar, som varit hos Lindbergs kommer att åtfölja mig till Mariefred där han skall emottaga Jan Åke och med honom afresa till Upsala.

Af våra gemensamma bekanta har jag träffat Hammarhjelm, han är frisk och rask och reser i dessa dagar upp till Stockholm, som Banko revisor. De unga Geijerstammarne på Frösvidahl voro här för någon tid sedan, Gustaf är en välbeställd Extra Ordinaricus i Konungens Cancellie och skall i höst taga Hofrättsexamen, Carl skall i höst till Upsala och bli Student. Stina är vacker, glad och hygglig och återkallar lifligt salig Anna Lisas minne.

Om Adolj Hofstens tillämnade giftermål med Mamsell Sidén har du förmodligen hört af Lindberg, det är nu förbi och hon säges vara ånyo förlofvad med Öfver Directeur Geijer, och det påstås till och med att det skall hafva lyst för dem. Vidare vet jag ingenting att skriva om annat än framförandet af föräldrars och syskons förenade helsningar.

Farväl Broder. Lef väl och kom ibland ihåg

Din
Upriktigt Tillgifne
Vän

E. W. Nordenfeldt.

Far var varmt intresserad av lantbruk, styrelseledamot i Hushållnings-sällskapet och i Smålands Enskilda Bank.

I denna senare egenskap hade han att, till barnens stora förnöjelse, teckna sitt namn på 10, 000-tals av den tidens privatbanksedlar.

Han ansågs vara en framstående duglig officer, var rättrådig, särdeles praktiskt anlagd och en god talare, han var avhållen av sina underordnade och ägde en märklig förmåga att leda andra och väcka hänförelse hos dem.

Hans glada och friska lynne höll i sig ända in i ålderdomen, då han på balerna gärna ville dansa ett varv med någon favorit bland damerna.

Han satte högt värde på kroppsövningar och var en god ryttare, då han var förkyld brukade han gå ned i vedboden och såga ved tills han skaffat sig ett duktigt svettbad.

Jag minns att han en g:tnng vid 60 års ålder på en skridskobana gick ifrån sina söner och då han tillfrågades om orsaken, svarade han: "Jag skäms för er pojkar, ni gå så slarvigt", och dock ansågo vi oss själva som mycket goda skridskoåkare, fastån vi ej förde oss så korrekt som om vi dansat menuett.

Far var framför allt en ordningens man och lärde oss vördnad och uppmärksamhet mot de äldre, detta inplantade han hos oss så noga, att sedan vi voro vuxna det sällan hände att en yngre bror gick genom en dörr före en äldre.

Ett framstående drag hos far var att han alltid tänkte på andra, så t, ex. vid baler i hemmet tillätos sönerna aldrig bjuda upp på förhand, utan skulle dansa med dem som blivit kvar sittande.

En egenskap hos far, av vilken vi söner lärt mycket, var att han ständigt sökte utöva självkontroll, han sade till oss: "Om du blir ond så vänta ett ögonblick, innan du slår till för att tänka efter, vad du skulle tycka, om du vore i motståndarens ställe".

Mina föräldrar blevo förlovade i oktober 1824 och jag återgiver här ett gemensamt brev från de nyförlovade till fästmons mor, som ger ett vackert vitsord om deras verkliga karaktär:

§

Björneborg den 29 oktober 1824.

Min hulda dyrbara Mamma !

Hjelp mig att tacka Gud, den högsta eviga godheten som även ämnat mig den största lycksalighet på jorden. Ja kära kära Mamma mitt öde är bestämt - jag hvet till hvem jag skall upplåta hela mitt hjertas kärlek, och med hvem jag skall vandra hela lifvet igenom Mamma, Enar Nordenfeldt ville ha mig. - - honom som jag tänkt på allt sen jag såg honom första gången, men det har ej blifvit riktigt klart för mig förrän nu, då han sa att han ville hålla af mig, och bli min man - han sa mig det onsdags kväll den 27 oktober, det var en märkvärdig dag - den natten sof jag icke mycket - Gud hvad underligt det var. Jag kunde ej tro annat än det var en dröm alltihop - till dess jag kom ut om morgonen och mötte min Enar, som var och är så innerligen vänlig och älsklig. O, Herre Gud alsmäktig hjelp mig att kunna bli nog för honom ! ! Mamma hvet, jag har ingenting mer än kärlek och ömhet att ge honom - inga talanger, och ingen rikedom, men han lofvar att han vill vara nöjd ändå, också är det väl egentligen det, som skall utgöra ens lycka i lifvet, fast det måtte bidra dertill. Hvad jag länktat att få skrifva till mina älskade föräldrar och tala om min lycka - ja nu är jag riktigt fäst och trolofvad bara jag får deras välsignelse och den är jag så säker på Gud ske lof! - I morgon reser Olle till stan, då får jag följa med, för att äfven få Enars föräldrars välsignelse - Gud låte dem bli nöjda med mig. Kära goda Mamma jag tycker det är så naturligt om de fordra mycket af den som skall bli Enars hustru, och om de ville att hon skulle vara bra - för att vara honom värdig - Enar kom onsdag eftermiddag och reste nu i förmiddags - hvad det var underligt när han rest, så har jag aldrig känt förr - Söndag kommer han tillbaka

men reser om måndagen för alfvare, ner till Väster-
götland till sin general - då får jag ej råka honom
förr än till våren säkert hemma på Skarbohl, om Gud
vill, det kommer att bli grufveligt långt det känner
jag, men vi ha lofvat att skriva till hvarandra och
det förkortar tiden, tiden är kort nog Gudnås. Kära
Mamma hur skall jag hinna bli så snäll och bra som
jag vill ? - -

I dag har Olle och Sophie varit på visit på
Crontorp och lilla Cicilia var så snäll och söt allt
medan de voro borta - hon var vaken lite i början,
men sof se ´n langt efter de kommit hem.

Farväl min goda kära Moder, nu får jag visst
sluta - annars börjar jag tala om det som är mig
kärast igen och då vet jag visst aldrig att upphöra,
jag tycker ändå jag sågt för lite om det som jag hade
så mycket att säga, men Mamma skall veta att detta
blir temat för alla mina bref hädanefter ända tills
jag råkar Mamma, kära, kära Mamma hjälp mig
bedja Gud att jag måtte bli mindre ovärdig hans god-
het och nåd.

Äfven af mig Min Goda Bästa Tante Cilla,
måste Tante vara god emottaga några ord, ehuru de
ej kunna blifva af annat innehåll än hvad Maria förut
skrifvit, fastän i omvänt förhållande. Äfven jag är
outsägligt lycklig, äfven jag har smakat den Jordiska
lyckan - Hela mitt väsende är uppfyllt af en enda
allsmäktig tanke eller rättare sagt känsla. Den näm-
ligen att all min Jordiska lycka finnes i Marias hjer-
ta, hon är min lefnads sol, hon är hälften af mig
sjelf. Den kalla hårda lagen har blifvit förvandlad i
ett ganska ljust Evangelium, ty allt inom mig glädje
och sällhet, och denna förvandling är det Tantes älsk-
värda dotter, den oskyldiga rena förträffliga Maria
som har frambragt - Gud välsigne Tante, som har
födt och uppfödt en sådan dotter, och som bevaradt
hennes hjerta för mig - Men jag säger ju det jag ej
hvet - Kanske har Tante ämnat det åt någon annan -
Men nej . . . det kan ej vara möjligt - Marias hjerta
måste af försynen vara ämnat åt mig, och Tante får
ej neka sin välsignelse åt den 5te och siste

sonen Enar.

Det känns onekligen både uppfriskande och rörande att
i våra så föga känslolösa tid läsa ett gammalt brev som
detta. Det verkar som en fläkt ifrån "bättre och sällare dar"
då man ej allenast kände intensivare än nu, men ej heller
var rädd för att ge uttryck åt sina innersta, finaste tankar,
liksom sin allvarliga känsla av ansvar.

Nära Svaneholm i Värmland bodde en tid mina mor-
föräldrar tillsammans med morfars syster, Stina Hülpers
på en liten egendom kallad Södra Skarbol, där mina föräldrars
bröllop firades.

Då min bror Enar på 1880-talet gjorde ett besök i
denna trakt träffade han en gammal bonde, som talade med
stor beundran om morfar, vilken enligt hans utsago liknade
beskrivningen i psalmen 277. Bonden hade varit med och
skjutsat vid bröllopet den 8. september 1826 och påminde
sig att "den vackra Maria" på vägen från kyrkan suttit på
brudstenen. Brudstenen var ett klippblock vid sidan av vägen
där alla brudar, som hoppades bliva lyckliga i sitt äktenskap
måste sätta sig ett ögonblick.

Vi hade trott att föräldrarnas bröllop firades vid Adolfsfors, där morföräldrarna bott några år innan de flyttade till Skarbol, men bland efterlämnade papper hos morfars bror, Carl Fredrik Waern på Baldersnäs, finnes hans dagbok och kassabok för år 1826, varuti hans resa till bröllopet på Skarbol särskilt upptagits.

Min mor, Maria Elisabeth Waern, var en av de älskligaste personer jag känt. Hon var varmt religiös, plikt-trogen och kärleksfull mot de sina, också var hon avhållen av alla, som hade förmånen att stå henne nära. Hon fann tid till allt, trots sitt stora hushåll och sina många barns uppfostran, och detta i en tid, då allt måste göras i hemmet och icke som nu kunde per telefon anskaffas färdigt från olika håll, detta var så mycket viktigare som det ofta var svårt nog att få inkomsterna att räcka till.

Jag minns mor blott från hennes senare år, men alla som kände henne som ung sade att hon varit ovanligt vacker, vilket även bekräftas av ett miniatyrporträtt i min ägo, målat kort efter hennes giftermål.

På grund av de stora utgifterna för sina barn levde mina föräldrar alltid mycket indraget. Syster Maria vistades långa tider hos morfars syster Stina Hülpers på Gyltungbyn på Dal och min bror Carl hos faster Augusta Wahlund i Kristinehamn, som bekostade hans uppfostran i Karlstad skola och vid Uppsala Universitet.

Som kapten och generalstabsofficer i början av 30-talet hade far endast 900 riksdalers lön, vilket, trots det högre värde penningar då hade, var mycket ringa för en gift officer, som redan hade 5 barn. Den tiden upptog dock icke tjänsten så mycket tid som nu, utan far var nöjd att bliva förvaltare på vår släktings, landshövding Hammarhjelnns egendom, Nynäs vid Vänerns östra strand. Han fick där 300 riksdaler banko i lön jämte diverse förmåner in natura. Bland dessa senare voro 100 kannor (över 250 liter) brännvin om året, vilket nog skulle skrämman nutidens nykterhetsvänner, om de icke visste att på den tiden varje statdräng skulle ha en stor sup om dagen.

Även då far var överste gick mor vid 5-tiden om morgnarna i ladugården och mätte upp mjölken och då skomakaren ett par gånger om året var hemma några veckor, måste alltid en av oss pojkar närvara för att se till att han icke slösade vid utskärning av sulorna ur de hudar far köpt till en gros priser från köpmän i Göteborg.

Min far hade många syskon, av vilka generalintendenten Åke f. 1807 var den ende brodern. Han var gift med Sophie Kuhlefeldt från Finland. Regina, fars äldsta syster f. 1797 var gift med protokollsekreterare Fredrik Grill på Godegård, Johanna f. 1802 gift med Erland von Hofsten på Walåsen, Lovisa f. 1804 gift med doktor Fredrik Segerstedt, Augusta f. 1808 gift med borgmästare Elias Wahlund i Kristinehamn och faster Ulrika f. 1814 gift med brukspatron Filip Mithander på Alkvettern. De övriga systrarna Anna f. 1797, Marie-Charlotte f. 1800 och Emelie f. 1810 förblevo ogifta. Två syskon dogo som barn.

Av min mors syskon var Jonas Waern f. 1799 statsråd och landshövding, gift med Stina af Geijerstam, Sophie f. 1808 som redan nämnts gift med Olof Nordenfeldt, Carl f. 1804 dog ogift och Lennart f. 1812 gift med Greta Gahn

Gahn härstammar från skotska ätten Colquhoun, som säges haft en medlem som var en väldig krigare och anförde skottarne i slaget vid Gramfiandbergen år 80 efter Christi födelse.

Föräldrarna flyttade till olika orter och ställen allt efter som fars tjänst vid olika regementen och vid staben fordrade, Sålunda bodde de först på Kattungatorp där min äldste bror Leonard föddes 1827. Johan föddes på Björneborg 1829 Anna i Mariestad 1831, Maria 1832 och Lovisa föddes 1834, på Nynäs, Enar 1835 på Sandbäcken, Carl 1837 på Smälteryd, Wilhelmina föddes och dog 1840 på Örby, där även jag föddes 1842, Olof 1845 och Åke 1847,

Följande brev är från min bror Johan, skrivet vid 7 års ålder.

Walåsen den 18 Mars 1837.

Min goda Farbroder.

Tack för brefvet, och penningarna som jag fick i går, Wi komma ej till marknaden, utan i stället komma vi och vår betjent och ölänningen till Björneborg. Calle Norberg är död, han bodde i Björkborn. Ifrån Farbrors beskedliga Johan.

Helt nyligen var det fråga om att vi Nordenfaltar skulle samlas till släktmöte, och jag, såsom den äldste i släkten anmodades att ordna härmed samt bl. a. även uppsätta en förteckning på dem som borde uppmanas att deltaga i detta släktmöte. Det befanns då, att jag blott kunde taga med de allra närmaste släktleden, ty endast faster Reginas nu levande fullvuxna avkomlingar uppgingo till 134 personer, Hade jag medräknat även de minderåriga, skulle antalet troligen stigit till minst det dubbla.

Mötet blev emellertid uppskjutet, emedan man ansåg det oriktigt att ställa till större fester i Kristinehamn och på Björneborg under dessa vargatider, då plikten bjuder att man inskränker sig.

Utan tvivel är det för en nation av allra största betydelse att det finnes stora familjer, icke endast därför att denna vår fosterjord väl har bruk för många kraftiga armar och klara huvuden som försvarare utan ock som tillvaratagare av landets alla materiella och kulturella möjligheter. Sist men icke minst har den stora familjen sin betydelse i individernas utveckling i det att de många stridiga lynnena tvingas av omständigheterna till ett hälsosamt uppgivande av den egna viljan alltifrån barndomen.

I och med nutidens ökade fordringar på komfort, i samband med kvinnornas allt mer framträdande obenägenhet att vara mödrar och endast mödrar, ha tyvärr de stora familjernas antal minskats här i Sverige i så hög grad, under det att de helt och hållet barnlösas ökats, och fara är att vi snart uppnå Frankrikes 1, 6% i fråga om landets nativitet.

Tidiga äktenskap och stora barnskaror synas åtminstone i min släkt sällan ha inverkat menligt på mödrarnas hälsa och livslängd.

Farmor, gift vid 16 års ålder, hade 12 barn, av vilka sex föddes innan modern var 23 år och hon uppnådde sitt 79. levnadsår.

Faster Regina, som gift sig vid 16 års ålder, hade 11 barn och blev 64 år gammal.

Farbror Åkes hustru hade 10 barn, av vilka sex föddes de första 10 åren - modern blev 69 år.

Kusin Olles hade 9 barn, av vilka 4 föddes under de första 5 åren och hans hustru var aldrig sjuk, förrän hon dog vid 58 års ålder efter en våldsam förkylning.

Kusin Stina Beck-Friis har haft 13 barn, och njöt av en robust hälsa, tills hon vid 85 års ålder nyllgen avled,

Kusin Olles dotter Cecilia Staul von Holstein har haft 12 barn, och ingen som ser henne i denna stund, kan misstänka att hon redan uppnått 60 år.

Ebba Waern, änka efter Edvard Montgomery, gift vid 19 års ålder har 11 barn och hon ser fortfarande ungdomsfrisk ut som få.

o o o

1849 - 1854 Skoltiden.

De två gossar, som 1849 på hösten sändes till Jönköpings skola, voro Enar, 12 år gammal, och jag, som var 7 år. Vi bodde i Fru Lundells hus bredvid teatern, där en gammal gumma lagade mat åt oss och städade. Eftersom Enar var mycket stadig och pålitlig, ansågs ingen annars eftersyn behövlig. Far hälsade på oss, då han tid efter annan reste in till Jönköping från Västergötland. En gång på hösten kom skolans rektor, Filén till far och sade, att han icke visste hvad han skulle göra med Thorsten, som icke borde få vara kvar i skolan. På fars fråga, vad den slyngeln hade gjort, svarade rektorn, att det icke var gossens fel, men att inträde i skolan ej var tillåtet före 8 års ålder. Denna bestämmelse hade far ej vetat av, och som jag var stor till växten hade rektorn ej tänkt på att jag kunde vara för ung. Eftersom jag redan arbetat i skolan ett par månader, fick jag emellertid tillåtelse att stanna kvar. Detta hade ett ganska märkligt inflytande på mina kommande studier, enär jag alltid förblev den yngste av alla mina klasskamrater, och strängt taget var det sålunda ej enbart egen förtjänst, att jag efter åtta års skolarbete tog studentexamen redan vid femton års ålder.

Kl. 6. 45 förrättades morgonbön i den gamla skolbyggnaden, belägen invid stadskyrkan, mellan 7 - 9 lästes oavbrutet, varefter följde en timmes frukostpaus och därefter lektionstimmar mellan 10 - 12 och 3 - 5 em. Hemläxorna voro icke synnerligen många eller svåra.

Med folkskolepojkar och stadens lärlingar utkämpade vi ofta hårda strider. Sålunda förde vi på vintern tämligen ordnade bataljer på Vätterns högt upptornade is, på våren och hösten erbjödo den gamla, då ännu kvarstående fästningens vallar, en utmärkt stridsplats. Där dessa vallar voro belägna bor nu länets hövding, överlägga stadens fäder och undervisas nutidens ungdom i ett splitternytt elementarläroverk.

Såsom vapen i dessa strider begagnade vi våra boll- eller dällträd och funnos ej dessa till hands togo vi till knyt-nävarna eller ett vedträd. Sällan flöt dock annat blod än på sin höjd näsblod vid dessa slagsmål. Stenkastning förekom mycket sällan och att kasta en sten bakifrån ansågs så nesligt att både vän och fiende piskade upp den felande. Dessa ofta

ganska vilda slagsmål mellan jämnåriga, hade nog sina nackdelar, men å andra sidan bibringades pojkarna genom dem ett starkt intryck av ärlighet och rättvisa. De blevo orädda och oömma och fingo ett kroppsligt mod, som blev dem till nytta senare i livet. Vi hyste ett djupt förakt för dem, som vi ansågo vara bortklemade veklingar. Vi menade i likhet med Heidenstam: "Det skall fostras hårt, som skall växa till makt."

Stryk vankades även frikostigt av lärarne såväl inom klassen som publikt efter bönen för svårare förseelser, En lärare hade den oseden att lugga pojkarna hårt även för småsaker, och jag har ofta undrat, om han luggade bort mina hårrötter, så att jag därför blev skallig vid ett par och 20 års ålder. Min far använde även käppen, straffet, träffade den äldste, som varit närvarande, då okynnet begicks, och denne letade snart ut den skyldige, och gav honom prygel med ränta.

Mot slutet av min skoltid utbyttes kroppsstraffet ibland mot skriftlig anmärkning, ett sätt, som vi alls icke gillade, ty anmärkningsboken blev kvar, varemot några örfilar eller käpprapp snart glömdes, och vi ansågo oss kvitt med övermakten, så snart straffet sålunda avtjänats.

Som fickpengar erhöll jag, ända till högsta klassen, 12 skilling i månaden, vilka spenderades redan de första dagarna på "polkagrisar" eller andra gotter. Dessa fickpengar räckte naturligen icke till tobak. Då vi ville vara riktigt karlaktiga, tuggade vi kalmusrot, som vi grävt upp ur ett kärr, eller rökte vi rottingcigarrer (stumpar av de rottingar av vilka vi fått prygel).

Om våren gingo vi ut i de omgivande hagarne och tappade saven ur björken, denna slogs på gamla ölbuteljer med ett par russin uti, och björklagen dracks vid midsommar under namn av champagne. Det var icke alltid, som vi tappade björkarna på boställets mark, utan gingo vi ofta långa vägar till andra björkhagar. Detta var förbjudet, då tappningen naturligtvis skadade träden, men all förbjuden frukt smakar ju erkänt bäst. En gång blevo vi ertappade av gubben Kugelberg på Jära och då blev det smörj av både på Jära och hemma.

Själva virkade vi pojkar våra mulvantar och stoppade våra strumpor. Jag var något till stursk då jag hade lärt mig att virka en tumme på var sida av vanten, så att denne kunde vändas om när en tumme blev sliten.

Om morgnarne åto vi välling omväxlande med uppkokt mjölk, kaffe serverades endast på födelsedagarna. På söndagarna kunde vi få ollonkaffe, ifall vi nämligen själva plockade ollonen. Om kvällarna åts s. k. vattgröt av sammanlet rågmjöl och på söndagskvällarna vankades ölost och groft rågbröd. Brun sirap ersatte ofta smöret.

Jag tillåter mig att här inskjuta en liten jämförelse mellan vad ovan sagts om hur det var i min tidigaste ungdom, och hur jag i senare tid sett ungdomen uppfostras.

Jag har naturligtvis en viss klockarkärlek för det förra systemet, men fick för 40 à 50 år sedan en vemodig fruktan för det, som komma skulle, intill dess - tack vare främst av alla Victor Balck - under senaste årtiondena,

gymnastiken och idrotten satt liv i pojkarne, återgivit dem kanske lika mycket känsla för rätt och plikt, kraft och mod, som vi fingo under det gamla, råare uppfostringssystemet, Men på 1870 - 80-talet hade åsikterna mycket förändrats från vad som varit, det syntes mig att en övercivilisation spridd sig i skolorna, de unga voro nu gossar, de hade upphört att kallas pojkar.

Det mildare system, som vunnit gehör, syntes mig kunna leda till klenmodighet och svaghet, då systemet började tillämpas redan i hemmen.

Som små gossar voro de klädda i fina kläder och blankskinnskor, hade spetskragar, handskar, galoscher och paraplyer och omvårdades alltjämt av kvinnliga tjänsteandar som vaktade dem icke endast mot yttre faror utan fastmer från att göra något, som "icke passade sig", jag undrade, huru de med sådant pjosk kunde bliva raska och modiga och få den ansvarskänsla och det självförtroende, utan vilket de skulle få svårt att reda sig som fullväxta.

Då gossarna hunnit till de högre klasserna, kunde jag icke se skymt av den friska om ock bullersamma glättighet, som förr utmärkte pojkarne, utan de blevo tidigt - eller ansågo sig bliva - gentlemän med "fadermördare" och "spid-sekjoler", som tillbragte lediga stunder på kaféerna, där de beundrade skänkmamsellerna, samt på teatrar och baler.

De talade med en viss jargon om torr champagne, havannacigarrer och balettflickor, och de börja bliva politiska kannstöpare.

Utän tvivel hade de mera kunskaper än vi kunde i samma klasser, men så hade de också ett par år mer på nacken, och jag tror icke, att den 19-åring, som tog studentexamen på 1880-talet, kunde mer än den förre pojken, som vid den åldern redan hunnit ett gott stycke fram vid universitetet eller andra högskolor.

Men en annan tid har på sistone kommit, då gymnastik och idrott drivit de unga till de sunda kroppsövningar, som åstadkomma vad deras ordspråk säger "mens sana in corpore sano" och nu senast har tillkommit den präktiga scoutrörelsen, som startades i England av Baden-Powell, en gammal bekant till mig, denna rörelse, har sedan spritt sig över hela den vida världen upptagen med hänförelse av såväl pojkar som flickor.

Nu äro vi framme vid vad jag verkligen menar med "Nu": en tid, då tävlingar och friluftsliv lära de unga ansvarskänsla, mod, oppriktighet, redbarhet och medkänsla för de lidande och svaga.

För några år sedan foro de unga illa av att läsa för mycket, nu hoppas jag att vi hädanefter må finna, att de med stärkta kroppar och nerver kunna lösa allt som behövs, utan att deras hälsa försvagas därav.

Deras friska liv måste så småningom motverka kaféer och varitéer, denna samhällets kräftskada, så att framtidens unga svenskar må stå som en prydnad i nationernas led med kraft och vilja att försvara vårt kära, härliga land, dess heder och anseende.

Bror Enar stannade med mig i Jönköpings skola blott ett par år, varefter han flyttade till Göteborg, där han en tid studerade vid Chalmerska slöjdskolan, som den då kallades.

Jag bodde därpå först hos magister Ennes, senare hos magister Almqvist tillsammans med bror Olle. På det senare stället åto vi med familjen, men Ennes, som var ungkarl, hade intet hushåll, utan jag åt hos en slaktare i samma gård den enklaste föda, jag någonsin måst nöja mig med, huvudsakligen bestående av paltbröd och blodplättar samt surkål, som togs ur en tunna i porten, där kålen i lugn och ro fick jäsa och surna.

Ennes dog av den då gängse sjukdomen rödsot efter några dagars förfärliga plågor, varvid hans skrik hördes ut på gatan.

När senare min yngste bror Åke också kom till skolan bodde vi alla tre hos ett par gummor, de s. k. "flickorna" Hagman i bakgården till Sköldbergsgården.

Doktor Sköldberg, sedermera medicinalråd, och hans familj, visade oss mycken välvilja, döttrar, Gerda, sedermera gift med Victor Sparre, och Signe, gift med Henning Hamilton, voro våra lekkamrater. Signe blev simmagister. Hon förvånade sina samtida med att hoppa på huvudet i vattnet, trampa vatten, simma långa sträckor under vattnet, m. fl. då för tiden för damer så gott som okända "vattenkonster".

Signe och jag voro särdeles goda vänner och hon blev senare stor favorit hos min hustru, som på skämt brukade kalla henne min gamla flamma. Som änka bodde Signe på Wik, nära Stigtomta, med sin son Percy, min gudson, där jag för några år sedan besökte dem. Signes yngsta syster Tecla, nu enka efter den berömde hippologen C. G. Wrangel, håller jag också mycket av. Hon bor på Lidingön, och hälsar ofta på mig i Stockholm då vi "snacka" om gamla tider.

Modern, Fru Sköldberg, var syster till författarinnan Vendela Hebbe, sångerskan Signe Hebbes mor. Doktor Sköldberg skötte min mor under alla åren på Granbäck, och hon brukade säga, att hon kände sig bättre, så snart hon fick se Sköldberg komma ridande över åkrar och ängar. Han var god ryttare och hade utmärkta hästar, efter vilka han åkte och red de många mil, han hade att färdas som provinsialläkare.

Jag genomgick alla skolans klasser under åren 1849-57, jag hade snabb uppfattning och läste just ej mer, än som behövdes för att icke bliva kvarsittare i någon klass. Bror Enar, som icke lärde så fort som jag, arbetade mycket hårdare och sökte hålla sig till allvarligare läsning. En gång, då jag störde honom, stoppade han mig under sängen, och då jag stack fram huvudet, kom en stövelknekt flygande som en projektil genom luften. Jag bör dock nämna, att Enar senare i livet förnekade detta, och det är ju tänkbart, att jag så ofta upprepat historien, att jag till slut trodde på den själv.

Då Enar en dag straffat mig för något pojkestreck, blev jag arg och låste hans dörr utifrån, så att han icke kunde komma ut. Sedan glömde jag att öppna dörren i tid varför han försummade lektionen i skolan. Jag hade emellertid den oturen, att far just kom in till Jönköping och fann Enar instängd, vilket hade den påföljd, att far på min rygg slog av en nyskuren hasselkäpp, som jag tyckte mycket om.

Under det svåra koleraåret 1853, stängdes skolan för hela höstterminen, vilket gav far anledning att låta mig få medfölja på ett besök till släktingar på Dal.

Vid återkomsten sporde vi att Jönköpingsborna nästan svälte, därför att allmogen icke vågade köra in matvaror till staden. Far lät då spänna för ett par stora hövagnar, satte sig själv upp på den ena och mig på den andra och så reste vi omkring till de omgivande bondgårdarna för att proviantera. Med fulla lass körde vi sedan ner till stadens salutorg. Med tomma vagnar återvände vi hem, men ett eller annat tjug kolerebaciller hade vi likväl fått med oss, ty både far och jag sjuknade i kolera, och det hade troligen gått oss illa, om icke "farbror" Sköldberg hade skött oss så noggrant.

Den tiden hade läkarna icke mycket reda på koleran, men Sköldbergs åsikt var, att om man blott kunde stärka nerverna och förhindra krafternas avtagande, skulle naturen själv övervinna sjukdomen. Han gav oss en matsked champagne var tionde minut, och kuren lyckades.

Ett säreget fall var assessor Palmgren. Han bodde ensam som gammal untkarl i en ganska stor våning med sängkammaren längst in. I detta rum stängde han sig inne och genom en lucka på dörren räckte hans jungfru in maten till honom. Sålunda lyckades han länge undgå sjukdomen och gick icke ut förrän tre veckor efter det sista kända kolera-fallet. Men ovan som han var vid luften fick han ett svårt koleraanfall och dog.

Under fars och mitt besök på Dal bodde vi hos tant Stina Hülphers och gjorde därifrån besök hos Waernarna på Baldersnäs och Billingsfors och hos våra släktingar Uggla på Svaneholm. Vi besökte även Henriksholm, som inköpts av grosshandlare Fröding från Göteborg, vars söner förblivit mina vänner. Den äldsta, August, skötte firman i Göteborg, Han och hans hustru, f. Andrén besökte ofta min hustru och mig i London. Den yngre broder, Hugo, överstelöjtnant vid Göta artilleriregemente är gift med Karin Malmsten, dotter till den framstående Stockholmsläkaren P. H. Malmsten. Om denne senare berättas det, att då han skötte prins August (Hertigen af Dalarna) och en dag, då han funnit honom farligt sjuk, hade han sagt att prinsen icke kunde räddas. Denne tillfrisknade emellertid och mötte någon tid därefter under en åktur Malmsten, varvid han humoristiskt räckte lång näsa åt sin "lurade" läkare.

Läkare äro ju trots alla noggrannhet utsatta för att begå misstag. Jag var en dag gäst hos brukspatron Alfred de Maré på en stor festmiddag för professor Malmsten, som räddat de Marés hustru. Ett par dagar senare dog, trots alla läkarens försök att rädda honom, en av mina brorsöner i difteri, som av Malmsten tagits för att vara halsfluss.

Kort efter koleratiden blev det upplopp i Jönköping: Några personer uppköpte all säd, som fanns att få, och nekade att lämna ut något från sina magasin annat än till mycket höga pris, vilket så förbittrade allmänheten, att hela befolkningen var i jäsning. Fönster sönderslogos, butiker plundrades och uppköparnas liv voro i stor fara. Militär tillkallades och samlades vid Dunkehällar, och då de indelta soldaterna inkommo några få i sänder, anföllos flera av dem och miss-handlades, till dess en större styrka hann anlända. Min far var borta men hans adjutant, Löjtnant Hellman, var en av

dem som blevo skadade, varför han sedan vårdades i vårt hem. Det sades att olyckan kunnat förekommas om han genast ingripit med större kraft, men han var mycket sävlig.

En händelse som står bjärt i mitt minne är den enda gång, som jag, så vitt jag vet, varit redlöst drucken, jag var då 12 år gammal, Efter en bal på Granbäck drack jag sista dropparna ur ett nästan tömt punchglas. Detta lovade en av mina äldre bröder, och han gav mig några andra liknande glas. Då gästerna rest kunde Thorsten ej återfinnas. Efter långt sökande hittades jag under en soffa, dit jag mig ovetande rullat in, varefter jag bars till sängs. Morgonen därpå, då jag hade en förfärlig huvudvärk, tillsades jag av betjänten att far ville se mig. Jag bet ihop tänderna med föresats att, utan att ge ett ljud ifrån mig, mottaga den avstraffning, jag så väl förtjänat, men den kom i oväntad form, Far sade blott: "Du är ett sådant svin, att du inte ens är värd käppen, ut med dig". På gården mötte jag kusken, som tydligen fått instruktionen från högre ort: han sade icke ett ord, utan pekade blott finger åt mig. Detta jämte huvudvärken gjorde, att jag beslöt lämna hemmet för alltid. Jag vandrade iväg genom skogarna, tills jag blev trött och satte mig bredvid en grind, där jag somnade. Jag måste hava sovit flera timmar, ty då jag vaknade var det alldeles mörkt, och jag var så hungrig, att jag fann min väg hem igen. Alla voro så förståndiga att icke ett ord sades, varken av medlidande eller uppmuntran, utan jag fick falla in i mina gamla vanor, som om ingenting hänt.

Samtidigt med att min far var regementschef, var baron K. G. Bergenstråle landshövding och baron Lars Herman Gyllenhaal hovrättspresident i Jönköping. Denne senare, som ägde en vacker förmögenhet, hade varit justitieminister och landsmarskalk och förde nu ett mycket gästfritt hus. Likaså var förhållandet med Gyllenhaals måg, brukspatron Fr, Killander på Hook, En annan. måg, vice häradshövding Oden-crantz bodde på Torpa, ej långt från Granbäck. Ännu ett annat umgänge var Löjtnant Hedenstjernas på Åsen. Vid ett besök i Stockholm 1857 avledo båda i koleran. Gamle patron Björkman på Axamo och dennes son, Nils Björkman på Rustorp, gästade far likaledes. Den senares son Edvard lärde jag känna och värdera i Paris.

Strax söder om den vackra Huskvarnadalen ligger egendomen Bråneryd, vars ägare v, häradshövding Per Ribbing räknade släkt med mor genom sin hustru född Ehrencrona. Vi barn fingo ibland på somrarna följa med föräldrarna till denna familj, där vi funno flera jämnåriga lekkamrater. En av döttrarna, Sophie, blev en framstående målarinna och i mitt hem i London, liksom senare i Paris, hade jag glädjen mottaga henne och påminna om gamla gemensamma minnen.

Vi hade ofta besök på Granbäck av hovrättsrådet Weidenhielm, senare landshövding i Härnösand, assessor von Gegerfelt, sedermera president i Göta hovrätt, häradshövdingarna von Schwerin, Hessle (min brors svåger), Kugelberg, von Segebaden och von Hofsten, vilka två sistnämnda jag åter träffade i Stockholm, då de blivit revisionssekreterare.

Landshövding Bergenstråles son var, ehuru något år äldre än jag, samtidig med mig i skolan. Tillsammans med baron Nils Ericsons son Carl följde han franska armén, som sänts till Mexico för att understödja Kejsar Maximilian 1862, där de båda visade mycken tapperhet. Vid en resa från Puebla till Vera Cruz blevo de överfallna, varvid Bergenstråle mördades, men Ericson slapp undan med nätt nöd efter att ha

erhållit 13 sår.

Nuvarande generallöjtnant Bråkenhielm i Helsingborg tjänade även i franska armén i Mexico.

De, som emellertid stodo oss allra närmast, voro kapten Ridderstedt på Rosenlund och hans friherrinna, född Vendela Posse, min fars kusin. Rosenlund är särdeles vackert beläget på en höjd ej långt från Jönköping, vid Vätterns strand. Snett emot på andra stranden av sjön låg Granbäck. Det var möblerat i gammal fransk stil, tant Vendela såg också ut som en ståtlig châteline. Hennes man var stor hästvän och körde alltid en phaeton förspänd med ett par stora gethalsade engelska fuxar, vilka han var så aktsam om, att han sällan nådes köra fortare än i skritt. Lång och mager lik en Don Quixote, väckte han alltid uppseende, då han körde in på gatorna i Jönköping.

Ridderstedt hade inga barn och omhuldade därför på det vänligaste sin unga fosterdotter, Hildur Ridderstedt, men även oss unga manliga släktingar, som jämte några av vara kamrater ofta fingo fritt husera i Rosenlunds fruktträdgårdar, Ridderstedt lär sedermera i likhet med Erik XIV ätit ihjäl sig på ärter. Hans läkare hade nämligen föreskrivit "lätt diet" för den sjuke gamle mannen, men Ridderstedt tvingade familjen att servera honom tvänne fullbräddade tallrikar ärter och fläsk. Dagen därpå var han död.

De skolkamrater, vi voro mest tillsammans med, voro Sven Sköldberg, sedermera docent i Gynekologi vid Carolinska institutet samt två söner till doktor Norstedt, av vilka den ena nu är känd som framstående botanist i Lund, Hugo Neglick, som deltagit i de flesta drabbningarna i finska Kriget. Med Hugo lekte vi ofta tjuv och polis. Han hade ej något vidare läshuvud, lyckades aldrig taga högre examen än "kameralen" i Lund, där han blev ett sorts inventarium, känd under namnet "Kryckan", sedermera blev han överuppsyningsman vid Göteborgs polis.

Tre kamrater hade jag med namnet Lottrigius: Fredrik, sedermera överstelöjtnant vid Södermanlands regemente samt hans kusiner, bröderna Wilhelm, senare landshövding i Älfsborgs fön, och Carl nyligen avliden som justitieborgmästare i Norrköping.

Ännu en skolkamrat var Kurt Asker, son till dåvarande borgmästaren C. F. Asker, sedermera landshövding i Gävle och talman i andra kammaren. Asker var en särdeles intelligent och dugande man, men i hemmet en synnerligen despotisk och kärlekslös familjefar, särskilt gentemot sina äldre söner. Kurt skickades till sjöss vid 13 års ålder, och då han, efter ett par år ha tjänat som jungman på handelsfartyg till Indien och Arnerika, besökte hemmet, blev han ej mottagen. Jag hjälpte honom senare till att kunna taga kapensexamen, varefter han i flera år var i utländsk kofferdi-tjänst. Efter en feber i Singapore återkom han till England sinnessjuk; Jag avhämtade honom från Bridgends hospital i Wales och förde honom till Konradsberg. Efter två år var han åter frisk, jag gav honom då en ångbåt att föra mellan Uddevalla och engelska kuststäder, När denna trafik upphörde emedan svenska lantbrukets export omlades från havre till mejeriprodukter, förde han åter segelfartyg, men förläste i Nordsjön, och intet hördes sedan av barken, honom eller hans besättning.

En annan av mina kamrater som stod mig nära var Gustaf Almqvist, son till kyrkoherden i Hakarp. Han var en sommar informator för mina yngsta bröder och blev sedermera domänintendent.

I en av de lägre klasserna hade jag en kamrat vid namn Sahlgren, en stor stark gosse, åtskilligt äldre än vi andra. Han hade svårt att lära, och jag, som satt närmast honom, brukade krypa bakom hans rygg och viska till honom, till dess jag blev upptäckt av läraren och flyttad framför Sahlgren. Denne visade sin tacksamhet genom att alltid försvara mig vid slagsmål.

En kväll då jag var på väg mellan Jönköping och Granbäck, slog åskan ned helt nära mig, Jag föll baklänges och blev länge liggande medvetslös, dock undslapp jag menliga följder.

Som liten pilt satte jag en dag myror i huvudet på en fanjunkare, som förde en liten trupp av Jönköpings regemente från Jönköping till Skillingaryd, regementets lägerplats 4 mil söder om staden. Jag hade ofta undrat, om jag kunde marschera lika bra som soldaterna, och då jag såg truppen marschera iväg, följde jag utan vetskap efter med två steg för varje steg soldaterna togo. Jag hade räknat ut, att jag skulle kunna följa truppen så långt som till deras första hållplats vid Barnarps gästgivaregård, 5 fjärdingsväg från staden, och lika väl hinna därifrån före mörkrets inbrott. Efter en stund sprang jag fram till fronten och slog mig i tal med fanjunkaren, Då han fick veta vem jag var, och att jag hade gett mig iväg utan tillåtelse, blev han mycket tvehågsen om vad han borde göra, ty han fruktade tadel av översten. Varken goda ord eller onda kunde emellertid förmå mig att vända om, och när vi hunno fram till Barnarp, hade jag fått så svårt skoskav, att jag omöjligen kunde gå tillbaka. Efter mycket parlamentering slutade det med, att fanjunkaren till min stora blygsel beställde en skjuts, som körde mig åter till staden. Vad som mest grämde mig var, att jag naturligtvis måste erkänna irrfärden, för att far skulle kunna betala fanjunkaren för skjutsen.

Något år senare fick jag dock min vilja fram att få se far med sitt regemente under övningar på heden vid Skillingaryd, Arméfördelningschefen, general Peyron, far till general Gustaf Peyron och amiral Knut Peyron, besökte far på Granbäck, innan han skulle resa till Skillingaryd på inspektion. Far tyckte jag var oförskämd, då jag bad generalen att få följa med, men den snälle gubben klappade mig på huvudet och tog mig med, sägande, att han aldrig förr haft en så ung adjutant. Jag var stolt och förtjust att få sova i tält och få se regementet manövrera.

Från Granbäck kunde man se Visingsö, Grenna och Brahehus ruin. Till och med Omberg syntes från bergåsen tätt bakom Granbäck. Norr om denna år låg Bankeryds kyrka, en urgammal, särdeles intressant stavkyrka med högt, koniskt tag, vilket liksom ytterväggarna, var klätt med tjock spån. Då denna gamla kyrka ej längre ansågs kunna repareras, nedrevs den till alla fornälskares stora ledsnad, och församlingen byggde i stället en visserligen ganska vacker, men alls icke intressant vitmenad kyrka i modern stil.

Under Granbäck hörde åtskilliga torp med fula namn, såsom Svinhaga, Rukarp m. fl. Dessa namn voro så omtyckta, att då ett nytt torp anlades, kallades det lilla Svinhaga.

Ovanpå åsen närmare staden låg Björnebergs vackra herrgård, som hade samma utsikt som Granbäck, men dessutom såg ned över staden och i fjärran söderut Tabergs ensamstående höjd, som reste sig över skogarne. Björneberg tillhör nu familjen Hay, vars sedan avlidne huvudman, Bernhard Hay genom tändsticksfabrikens storartade utveckling, gjort så mycket för Jönköpings samhälle. På min tid ägdes Björneberg av änkefru Höckert; hennes son, den framstående sympatiske artisten Janne Höckert hade i parken byggt en säter- eller eremithydd, där han brukade utarbete skisserna till sina tavlor. Under 1862 års världsexposition besökte han mig i London.

Han trivdes ej alls bland vad han kallade "de materialistiska engelsmännen", och varje gång vi träffades bad han om ett ark papper, på vilket han ritade en galge och hängde däri en engelsman. Han tyckte att allting i England var så dyrt, och sade, att om man nyste och en engelsman sade "Gud hjälp", så väntade han sig som ersättning ett pund sterling - enda trösten var, att de sällan voro artiga nog att säga ens så mycket.

1855 - 1857. Gymnasietiden.

Denna beteckning är egentligen oriktig, emedan något särskilt gymnasium ej fanns i Jönköping den tiden, men då vi gossar hunno till de högre klasserna i det fullständiga läroverket, voro vi likställda med gymnasisterna och tyckte icke illa om, att så kallas, kanske med mera skäl än studenter nu kalla sig "kandidater".

Jag har icke mycket att säga om själva läsningen, den gick sin jämna lunk, och då vi icke hade lärare med förmåga att väcka särskilt intresse för sina ämnen, läste vi just icke mera än som behövdes, Rektor Filén, en gammal man, undervisade endast i latin i de högre klasserna, Magister Welin, som föste latin i de lägre klasserna, visade mera intresse som gymnasielärare än för sitt huvudämne, men blev det oaktat skolans rektor ett par år senare. Magister Augustinsson undervisade i historia och geografi, och magister Almqvist i kristendom och svenska språket. En äldre bror till den sistnämnde var även min lärare ett par år; han blev sedan kyrkoherde i Hakarp. En av lärarna, magister Montelin, sedermera rektor och slutligen kyrkoherde, var mycket avhållen av sina elever. Han undervisade i moderna språk och hade stor förmåga att driva dessa ämnen framåt. Både i sätt och utseende var han särdeles elegant, och vårdade han särskilt väl sina händer. Det var inte utan att vi betraktade detta som en föraktlig veklighet.

En av magistrarna, Hallenberg, hade ofta varit kitslig mot sina lärjungar. Innan vi lämnade skolan hade vi en fest för lärarne, varvid de yngre av dem drucko brorskål med oss. Jag passade då på tillfället och varnade Hallenberg, att om vi träffades någon gång senare i livet, skulle jag återgälda hans elakhet med ett kok stryk. Ungefär 30 år senare, då jag passerade Jönköping, mötte jag en liten skrumpen herre, som jag igenkände vara Hallenberg. Jag hälsade på honom, men han kände ej igen mig, utan jag måste säga honom mitt namn. Då vände han mig ryggen och sprang uppför en tvärgata så att jag gissade, att hans samvete påminde honom avskedsfesten.

Vi hade mycken förnöjelse av den vackra, men käll-

kalla sjön Vättern. Vid Granbäck fanns en båtbygga, som gick tämligen långt ut. Där lärde far oss pojkar att simma. Han kastade oss i sjön vid yttersta brokaret och lät oss själva ta oss i land, ett sätt, som kanske kunde ha varit farligt, om vi varit lättskrämda, men härtill fanns ingen orsak, ty far följde oss alltid gående avklädd längs efter bryggan.

Vätterns vatten säges vara mycket lättört, och dess vågor bliva hastigt våldsamma, då det blåser. Jag gissade dock, att detta mindre beror av någon egenskap hos vattnet än därav att sjön är 132 km lång från norr till söder och säges - uppnå ett djup av 126 meter på sina ställen. När nordanstormen rasar upptornas också vågor så stora som på havet. Vätterns längd överstiger avståndet mellan Sverige och Tyskland, /Trelleborg - Sassnitz / och mellan Norge och Danmark /Kristinehamn - Skagen/. Vi vågade aldrig förtöja våra båtar vid bryggan, utan måste alltid draga upp dem på land.

Det finns folk, som tro att Vättern står i underjordisk förbindelse med sjöarna i Schweiz, men jag har aldrig fått någon förklaring på denna löjligen folksägen.

Om vintrarna, när Vättern låg blankfrusen, gingo vi på skridskor hemifrån till staden, eller tvärs över sjön till de vackra trakterna kring Lyckås, Hamiltonarnas gamla herresäte, eller till Huskvarna med sitt stora gevärsfaktori och sitt vackra vattenfall.

Man skulle ju vara frestad antaga, att Vättern varje år låg helt frusen, men så är i själva verket icke förhållandet. Den lägger sig gemenligen sent på året och alltid under storm, så att "sjön bankar sig", som det heter. Sällan lägger den sig helt och hållet och än mera sällan ligger den spegelblank ända bort till Visingsö.

Vätterns vatten och is äro så klara, att till och med då isen är mycket tjock, kan man se föremålen under isen, men den är gruvligt opålitlig, ty, kanske till följd af vattnets lättörslighet och varierande vattenstånd, uppkomma ofta plötsliga råkar, som hastigt vidga sig från en liten spricka till en bred kanal och lätt förorsaka olyckshändelser. En sådan av särskild sorglig beskaffenhet hände en dag, då två kamrater och jag på väg hem från staden träffade på en råk. Två av oss, som gingo först, hoppade lätt över den, men den tredje, en ung baron von Gedda, som var bra långt efter oss, gick ner sig i råken. Vi skyndade genast tillbaka och sågo hans mössa flyta på vattnet, Tvingade att göra en lång omväg för att komma till råkens andra sida, sågo vi honom under den tjocka isen så långt från råken, att vi ingenting kunde göra för att hjälpa honom utan nödgades med sorg i hjärtat vända om till staden efter hjälp, vilken naturligtvis kom för sent.

Mot Krimkrigets slut 1855 ingicks den s. k. Novembertraktaten mellan England och Frankrike samt Sverige-Norge, i vilken de sistnämnda länderna försäkrades om de förras beskydd i händelse av anfall från Ryssland. Vår dåvarande minister i Wien, Manderström, senare utrikesminister, hemkallades för de förhandlingar, som ledde till traktaten.

Frankrikes talan fördes av den franske generalen Canrobert. Vid sin återresa från Stockholm på hösten skulle han vila över i Jönköping, eftersom inga järnvägar då funnos, och far som regementschef blev anmodad från högre ort att då ordna någon slags festlighet. Det blev en bal på statshuset,

i, vilken alla traktens honoraries deltog, och jag minns, hur stolt jag kände mig, när far, mor, mina tre systrar och fyra fullväxta bröder samt till sist jag själv i jacka, inträdde i salen.

En hetlevrad kavallerist, löjtnant Lövenadler, som kommenderade hedersvakten, blev förargad på sin häst och slog honom med flatan av sablen, för vilken brist på behärskning han fick en dags arrest.

Min far ville aldrig låta oss pojkar gå sysslolösa. Under sommarferierna 1856 fick jag taga plats som informator på Hook för Killanders yngre son, Viktor. Där tillbringade jag särskilt angenäma månader; mellan lästimmarna gjordes utfärder, spelades biljard och dansades med husets döttrar och deras väninnor, bland vilka var den av alla beundrade Signe Sköldberg.

Fars regim att alltid sysselsätta oss ledde till det säregna förhållandet, att jag intill 46 års ålder aldrig varit Iedig, aldrig besökt någon badort eller varit gäst i någon familj för längre tid än en eller ett par dagar.

I Jönköping fanns en mycket vacker flicka, Anna Granfelt från Dal, som bodde snett emot kyrkan. Jag och de av mina kamrater, som kände henne, sökte gärna en förövändning för att gå förbi och lyfta på mössan, då hon satt vid fönstret. Fröken Granfelt blev sedan gift med dåvarande häradshövdingen, sedermera statsrådet Richert, men jag träffade henne aldrig sedan jag lämnat skolan. Av övriga flickor med vilka vi bröder voro mest tillsammans må, förutom de båda systrarna Sköldberg, nämnas Emilia Neiglick, Maria Asker, Emma Weidenhielm, Tullia Vult von Steyern och Elise von Sydow.

Sommaren 1855 fick jag det hedrande uppdraget att föra min mor till Värmland. Vi åkte i en gammal trehästvagn, med skjutshästar, som jag fick köra hela vägen. Jag hade fått med mig en mängd små påsar, vardera innehållande den beräknade legan för varje skjutshåll, samt ett antal billiga cigarrer, vilka jämte drickspengarna förmildrade skjutböndernas sinnen, så att jag fick sköta hästarna, som jag ville. Mor hade en stor påse med kopparslantar att giva vid de hundratals grindar, som den tiden belamrade alla landsvägar.

Första natten voro vi hos Dyrssens på Clastorp. Patron Dyrssen, inflyttad från Holstein, var först gift med den ovanligt vackra Mina Hagerman, som ett par år vistades på Örby som sällskap åt mina systrar och var av dem mycket avhållen, Dyrssen och hans hustru hade besökt oss på Granbäck, och det står livligt för mitt minne, hur de körde upp till trappan i en öppen kalesch, förspänd med tre skinande guldfuxar, så väl inkörda, att, då de hunnit till trappan, och kusken slog en smällande klatsch, hästarna stodo stilla som ljus.

Dyrssens sju söner, duktiga karlar, av vilka sex äro officerare, (tre i armén och tre amiraler i flottan) hava alla varit mycket goda vänner till mig, Thede, den äldste, f. d. chef för Vendes artilleri, var gift första gången med min kusin Olle Nordenfeldts dotter, Mathilda; efter hennes död gifte han sig med Anna af Dahlström, dotter till min faders förut nämnde adjutant i Danska kriget, och 3:dje gången med fru Holst, norska och för ett år amanuens hos mig.

Fjärde sonen Gerhard, conteramiral, f.d. sjöminister, nu landshövding i Värmland, blev på min rekommendation till Alfred Nobel disponent på Bofors, då denne inköpte kanonverkstäderna därstädes.

I Paris kom Nobel en dag upp till mig och frågade om jag visste varför Dyrssen annonserat sin ankomst till Paris, vilket var mig obekant. Ett par dagar därefter kom Nobel igen och tackade mig för att jag rekommenderat Dyrssen, sägande: att denne var en utmärkt kraftig man ty, sade Nobel, han har tvingat mig att taga aktier i Bofors för 2 millioner kronor såsom likvid för Boforsbolagets skuld till mig.

Utan min vetskap hade amiral Polander rekommenderat en annan disponent, vilken lustigt nog befanns vara Dyrssens yngre bror Wilhelm, senare vice amiral och sjöminister.

Andra natten under Värmlandsresan tillbragte vi hos Carl Fredrik af Geijerstam på Ribbingsfors, brorson till min morbror, Jonas Waerns hustru.

Tredje dagen kommo vi på eftermiddagen till resans mål, Björneborg, där vi mottogos av Olof Nordenfeldt och hans hustru Mathilda, född Biel, syster till sedermera överstelöjtnanten vid hästgardet, Hugo Biel. Olof, eller som han alltid kallades "pappa-Olle", var min syssling på fädernet och min kusin på mödernet och var alldeles som en bror för oss syskon och utövade i allmänhet och mot oss i synnerhet en sann värmländsk gästfrihet.

Vi brukade alltid skämta med min äldsta syster Anna, att hon var romantiskt anlagd: hon läste romaner och skrev vers. Vid en bokauktion köpte jag för några skilling Balzacs "La physiologie de mariage" och skänkte den till Anna. Mor tyckte det var mycket bra, att Anna fick öva sig i franska, men far som tydligen visste mer om Balzac, brände helt enkelt upp boken och rådde mig att en annan gång icke köpa grisen i säcken.

Ur fars bibliotek fanns hela serier av Dumas: Monte Cristo, Trois musquetaires, Vingt ans après och Vicomte de Bragelonne i svensk översättning. Vi pojkar frosade i läsningen av dessa böcker, och det var med en viss rörelse som jag sedermera såsom vuxen, återfann samma illa skamfilade gamla böcker. Även läste vi gärna Defoes Robinson Crusoe och ett par av tyskar skrivna imitationer av samma bok, samt Fenimore Coopers indianböcker. Om kvällarna brukade vi läsa högt Harriet Beecher Stowes "Onkel Toms stuga" över vilken systrarna upplöstes i tårar.

Under vintern 1856 hade slitningar uppstått mellan Jönköpings damer och ungherrar, till följd av att ett par damer upprepade gånger nekade att dansa med en officer, som ej var fullt nykter. Herrarna hämnades på ett lustigt sätt. I maj hade det fallit snö, och nu skyndade de att ställa till ett slädparti. I stället för damer körde de för oss äldre skolpojkar klädda i fruntimmerskläder, och vid återkomsten stego alla ur vid stadshuset, där glögg serverades. Stadens damer, som trodde att herrarna kört för pigor, voro naturligtvis ytterst förargade, till dess skämtet förklarades.

I Jönköping fanns redan på min tid den stora tändsticksfabriken, som de äldre skolgossarna brukade få tillstånd att besöka. Fabrikationen intresserade mig mycket, och jag beundrade livligt de mekaniska anordningarna, vilka tycktes mig nästan åstadkomma underverk. Det är möjligt att dessa hos mig väckte tanken på att själv göra mekaniska och kemiska arbeten.

Ända till omkring 1855 användes i dagliga livet utslutande gamla sortens fosfortändstickor, vilka än i dag i stor skala tillverkas i Frankrike under regeringsmonopol. Ovan nämnda år patenterade Janne Lundström sin viktiga uppfinning av fosforfria s.k. säkerhetständstickor. Bröderna Janne och Carl Lundström, av vilka den förre var den tekniske uppfinnaren och den senare den snillrike affärsmannen, ägde då Jönköpings gamla tändsticksfabrik, som sedermera tillfördes ökat kapital genom aktiebildning. I denna fabrik började nu i större skala tillverkningen av de över hela världen kända Jönköpings säkerhetständstickor, vilken givit uppslaget till den stora tändsticksindustri, vars produktion utgör en av Sveriges viktigaste exportartiklar.

I Japan imiteras nu svenska tändstickor i stor skala och det så väl att det lär vara omöjligt finna någon skillnad annat än att de glömt sätta pricken över å så att man läser "tändas endast mot ladans plan".

Janne Lundström visade oss allt emellanåt, hur han förenklade och förbättrade tillverkningsmetoden ävensom inpackningen genom mekaniska anordningar, vilka minskade kostnaderna. Janne Lundström anlade också i förening med Lars Johan Hierta Munksjö pappersbruk, vars största avsättning var s.k. "papp i långa banor" med en tillverkningskostnad, som betydligt understeg den förutvarande då pappen framställdes i ark, vilket fordrade mer handarbete,

Tändsticksfabriken låg i väster, och jag brukade ofta göra ett besök där om lördagseftermiddagarna på väg hem till Granbäck.

Vid Huskvarnafallen låg, förutom Stensholms pappersbruk, även Huskvarna gamla gevärsfaktori. Det tillhörde ett bolag, som övertagit det av överste Stures arvingar, bland vilka voro Viktor Ankarcrona, sedermera överhovjägmästare, och hans bröder. Här tillverkades huvudsakligen gevär, var till de smärre delarna utfördes av arbetarna i hemmen, medan fabriken tillverkade de större delarna. Under de sista 3-4 årtiondena har vid faktoriet även tillverkats symaskiner, cyklar, gjutgoods m. m. varigenom arbetsstyrkan vuxit i så hög grad att Huskvarna nyligen blivit stad.

Vid 14 års ålder deltog jag i konfirmationsundervisningen för pastor Lindqvist i Jerstorps prästgård, 3 fjerding sväg hemifrån.

Jag fick vanligen gå till fots, men då tillfälle gavs, åkte jag i kappsläde efter en unghäst, som vi då höllo på att köra in.

Efter min första nattvardsgång åtföljde Lindqvist oss till Granbäck, där, till min stora förvåning och förnöjelse hans förlovning med min syster Lovisa eklaterades. Lindqvist blev senare av Corfitz Beck-Friis (gift med min kusin Stina Nordenfeldt) kallad till kyrkoherde i patronatsförsamlingen, Jäder och Brafva, belägen invid det dåvarande fideikommisset Fiholm, nära Strängnäs. Lindqvist stannade kvar i Jäder till sin död, varefter min syster flyttade till Uppsala, där hon dog 1893. Av deras fyra barn dogo tre som unga, den fjerde, Isak, blev agronom och gifte sig med min kusin, Stina Danielsons, född Waern, dotter; de bodde länge i Finland innan de flyttade till Höganäs, där han hade anställning,

Min syster Maria hade under sina besök i Dalsland lärt känna och hålla av dåvarande docenten i Uppsala, Carl Yngve Sahlin från Kristinedal, nära Waernarnas egendomar. Första gången vi sågo Sahlin, var julen 1856, då han jämte min bror Carl, som studerade juridik i Uppsala, reste hem till Granbäck för att fira helgen.

Vi pojkar voro mycket nyfikna att få se den man, som hade vunnit Maria, vilken vi ansågo vara familjens skönhet.

Vårt första intryck var icke det bästa, ty Sahlin var ingen Apollo. Men han hade en sådan märklig förmåga att vinna allas hjertan, att redan efter ett par dagar ville vi aldrig släppa honom, utan lyssnade med beundran till hans samtal över olika ämnen. De gifte sig 1857 på Granbäck, då Sahlin blivit utnämnd till filosofie adjunkt i Lund, Där bodde de några år tills han blev kallad till Uppsala som professor i praktisk filosofi. Min syster dog 1869 och lämnade sju barn, vilka genom sin fars försorg erhöilo en synnerligen vårdad uppfostran. Sonen Mauritz är landshövding i Stockholms län, Enar lektor i Stockholm, Yngve läkare på Uddeholm, Leonard läkare i Norrland och Kristoffer kyrkoherde i Östergötland. Dottern Stina var en tid föreståndarinna för småskolelärarinnehemmet i Uppsala och blev sedan missionär i Indien, men var därefter bosatt hos sin far i Stockholm tills hon nyligen gifte sig med prosten Pettersson i Svennevad.

Fullföljande fars system att sönerna aldrig borde vara sysslolösa, sökte jag i april 1857 plats som elev vid statens järnvägsbyggnader och skickades till Västergötland, där undersökningar pågingo för stakning av stambanan mellan Falköping och Skövde.

Den tiden funnos i Sverige inga andra järnvägar än Malmö-Lund, Göteborg-Alingsås och Gävle-Falun samt den av engelsmän byggda, enskilda banan, Köping-Arboga, vars fortsättning till Hult, på Björneborgs mark, vid Vänern, aldrig blev utförd. Det är bra märkvärdigt, att på så jämförelsevis kort tidrymd, som under min livstid, hela vårt lands utmärkta järnvägssystem (omkring 500 mil statsbanor och omkring 1000 mil enskilda järnvägar) blivit fullbordad av en så jämförelsevis folkfattig nation som vår, att och dessa järnvägslinjer därtill äro av så utmärkt beskaffenhet, att t. ex. alla brofästen och vägövergångar äro byggda av granit, varemot man i utlandet på många ställen nöjt sig med sådana av tegel.

Överste Nils Ericson var chef för statens järnvägsbyggnader med bror Leonard som distriktschef och kapten Djursson som stationsingeniör i de trakter där jag arbetade. Distriktschefen i de övriga distrikten voro Rudolf Cronstedt och John Ericsons son, som kallade sig Ellworth.

Mina kamrater voro Carl Ulfsson Sparre och ingenjör Löfkvarn vid Valtorp. Leonard bodde först på sin gård Herrljunga och senare på Hedberga mellan Falköping och Alingsås. Där köpte han tillsammans med vår far en liten gård vid namn Åsen, där de sökte praktiskt bevisa att de s. k. Svältornas karga jord kunde så bearbetas, att den gäve god avkastning.

På den vackert belägna egendomen Hjälpared bodde min fars gamle vän Bengt Hessle, häradshövding i Marks och Bollebygds härad, enligt den tidens sed vanligen kallad lagman. Han var en särdeles kraftig och stark man, och då någon skulle straffas för mindre förseelser, tyckte han det var synd att stänga in honom bland fångar med dålig karaktär, utan frågade först delinkventen om han valde stryk eller

fängelse. Åt dem som valde det förra lär gubben själv hava bestått ett ordentligt kok stryk. Han var känd som en ovanligt duglig domare och många vore de, som sökte komma till honom som biträden.

Bland dessa kan jag nämna sedermera justitierådet Skarin, landshövding Wilh. Lothigius och även min bror Carl. Såsom biträde hos lagman Hessle fungerade ävenledes Godemius, senare landssekreterare i Halmstad, som gifte sig med husets äldsta dotter, Charlotte samt min gamle informator, Östergren, senare president, som också blev Hessles måg. En annan dotter, Lovisa, gifte sig 1859 med min bror Enar, som då skötte lantbruket vid Herrljunga och Altorp.

Under några veckor sommaren 1857 fick jag medfölja överste Ericson såsom extraadjutant under hans inspektionsresa, då jag hade vård om hans ritningar och andra dokumenter. Som jag fått veta, att översten var särskilt förtjust i jordgubbar, så sände jag "tjänstetelegramer" i förväg till alla hållplatser, att jordgubbar skulle serveras till alla måltider. Detta fick Ericson aldrig reda på, utan var helt förtjust över att jordgubbar funnos i så riklig mängd under denna sommar.

Nils Ericson var som bekant bror till den i Amerika så högt uppskattade John Ericson, som i England genom ett av honom själv konstruerat lokomotiv konkurrerade med Stephenson. John Ericson uppfann de första praktiskt användbara ångbåtspropellrarna och bidrog till nordstaternas framgång i Nordamerikanska inbördeskriget genom att konstruera krigsfartyg av Monitor-typen. Han dog ogift i Amerika och Förenta Staternas regering hemsände på en pansarkryssare hans lik till Sverige 1890.

Nils Ericson hade gjort ett storverk i Finland genom att bygga Saima kanal, innan han i Sverige började bygga järnvägar, varvid han nedlade ett särdeles förtjänstfullt arbete på att ändamålsenligt ordna stambanornas huvudriktningar. Han blev upphöjd till friherrligt stånd 1860 och dog 1870.

Nils Ericsons söner har jag känt under hela deras liv. Äldste sonen John var länge riksdagsman och dog som landshövding i Jämtlands län 1895. Andre sonen, Verner, var först officer och ägnade sig åt ingenjörsyrket, Han lär hava "fått korgen" av en dotter till en framstående landshövding och reste då till England och Amerika. Han arbetade länge vid franska Panamakanalen, där han var bland Lesseps kontrollörer, en bland de få, som visade sig fullt ärliga. Också hatade entreprenörerna honom och erbjödo honom enorma förtjänster, om han ville övertaga en entreprenad och samarbeta med dem, Hans svar var helt enkelt: "Nej, jag är svensk". När kraschen kom för franska bolaget, reste han till London, där jag under ett par år hjälpte honom att reda sig. Därefter bosatte han sig i New York. Tredje sonen, Carl, som nu är generallöjtnant tjänade 1862 - 1864 i Frankrikes 3:dje Zonavregemente, varunder han deltog i kriget i Mexico. Han tjänade också ett år i italienska kavalleriet.

Som ett bevis på Nils Ericsons klarsynthet må nämnas följande: Hans båda äldsta söner föreslog honom att vid det dem tillhöriga Vargöfallet anlägga ett valsverk för att göra räls och framlade för fadern ritningar på en palatslik byggnad till en fabrik, för vilken de ville, att fadern skulle lämna dem medel. Han nekade emellertid, framhållande att ett valsverk skulle bestå av 4 pålar med ett tak på; sedan skulle man förtjäna till murarna, innan utdelningen av förtjänsten fick börja. I stället för valsverk anlades sedan ett pappersbruk, vid vilket min brorson Yngve varit kassör.

Innan Statens Järnvägar började byggas i Sverige, var det här så föga känt hur sådant arbete skulle utföras, att Ericson hade måst till utlandet sända några av sina ingenjörer för att studera järnvägsbyggnader. Dessa voro Ellworth Rudolf Cronstedt och Leonard Nordenfelt.

Sommaren 1857 blossade koleran åter upp i Jönköping så att lärjungarna hemförlovades vid höstterminens början och jag nödgades söka lärarne i deras hem för att erhålla avgångsbetyg från läroverket. Studentexamen togs nämligen den tiden vid universitetet. Jag hade redan efter tredje klassen upphört att läsa latin och övergått till reallinjen.

Denna höst flyttade mina föräldrar till residenset i Karlskrona och kort därefter fick, jag, som var kvar i Jönköping, den sorgliga underrättelsen att min älskade mor hade gått bort; hennes bröst var för svagt för att stå ut med de skarpa havsvindarna där nere. Hennes sista vilorum är på Karlskronas stads kyrkogård, vackert belägen på en av öarna mellan staden och fastlandet.

Hemmet blev bra tomt för min far då endast en dotter och en son voro kvar hos honom, de övriga barnen hade alla flugit ur boet till nya hem och skilda sysselsättningar i olika delar av landet.

Nedanstående brev skrevs av min far efter bror Enars förlovning med Lovisa Hessle till hennes far:

Min högt värderade Broder !

Fastän djup sorg och bedröfvelse råder i mitt beklämda hjerta därföre att min ömt älskade hustru ligger på sot-sängen och så vidt mänsklig beräkning räcker, sannolikt icke bliver många dagar hos oss, innan hon öfvergifver det jordiska hemmet för ett bättre himmelskt, vill jag dock icke uppskjuta att meddela både hennes och min innerliga glädje däröfver att vår käre son Enar lyckats vinna genkärlek af din älskelige dotter Louise och att du och din hustru icke försmådt den anspråkslösa ynglingen, som icke äger annat, än sitt rena hjerta (menskligt talat) sin redbara character och sin arbetsförmåga i förening med flit och ihållighet. Emellertid är detta ett kapital af icke obetydligt värde och som förenadt med dylika egenskaper hos en älskad hustru, kan gifva god ränta, då de båda, såsom händelsen är med våra barn, äro uppfödda i tarfliga vanor. För egen del kan jag ej säga, att jag känner min blifvande dotter, annat än till det yttre, hvilket förekommit mig mycket behagligt, men mina döttrar, som känna henne närmare, fägna sig åt att få henne till syster och gifver min kära hustru henne ur varmdt hjerta sin moderliga välsignelse, varjemte vi alla tacka Gud för att vår käre Enar kommet in uti

en så aktningsvärd familj, samt önska att det måtte lyckas honom att göra sin Louise lycklig.

Hvad bergningen vidkommer så äro utsikterna visst icke särdeles lofvande nu, men i den tid af industriell utveckling hvaruti vi lefva kan dock en ordentlig och arbetsam man göra sig en framtid om han kommer att börja i tid medan mod och krafter äro friska och lifliga. Men nog böra unga herrskapet hafva tålmod att vänta några år och då hoppas jag väl att du och jag skola kunna göra sa pass mycket att jämte det lilla arf, som Enar kan påräkna efter sin 80-åriga mormoder, de unga kunna hafva en tarflig bosättning,

Min hustrus plågor äro Gud vare lof icke häftiga och lämna långa mellanstunder af lugn, och krafterna sjunka småningom, men jämnt.

War god framför mina hjertliga helsningar till din familj och var öfvertygad att jag mycket värderar den Guds skickelse, som gifver anledning till att närmare förhållande af gemensamt oegennyttigt intresse emellan dig och din gamle tillgifne,

Wän

Carlskrona 18 / 12 / 11 57.

Min mor dog tre dagar efter brevets dato. De unga väntade icke "några år" utan gifte sig 1 ½ år därefter så den tidens goda och fullständiga utstyrsel hunnit ordnas.

Min farbror, major Åke Nordenfelt, bodde intill 1852 på sin gård Lerdala nära Sparrsätra kungsgård vid Billingsens norra sida, där far och jag besökte honom.

Då han blev utnämnd till generalintendent sagda år sålde han Lerdala för att flytta till Stockholm. Han reste upp dit medtagande köpeskillingen för att sätta in pengarna hos någon finansman. Vid hans plötsliga död på grund av en våldsam lunginflammation kunde dessa pengar emellertid ej återfinnas. Hans svåger, borgmästare Wahlund, använde alla tänkbara medel för att utröna vart penningarna tagit vägen, men förgäves. Så småningom kom Wahlund till den uppfattningen att farbror Åke måste hava inlämnat pengarna till någon mäklare utan att taga kvitto och att denne varit oärlig nog att icke giva sig tillkänna efter farbrors död.

Oaktat man väl kunde tycka att far hade nog bekymmer att giva bröd och uppfostran till de tio egna barnen med den dåvarande ingalunda överdrivet höga överstelönen, tog han dock hem till Granbäck en av farbror Åkes flickor Louise, som sedan följde familjen till Karlskrona. Hon var ett år yngre än jag och blev en munter lekkamrat till oss pojkar och en kär dotter för föräldrarna. Vi kallade henne för Stanny till åtskillnad från vår riktiga syster Lovisa.

Under ett besök som Stanny gjorde många år därefter hos min nyssnämnda syster, Lovisa Lindquist i Södermanland, träffade hon patron Håkansson, som var förvaltare för Beck-Friisarnas egendomar i denna provins. Håkanson var änklings och mycket äldre än Stanny samt hade flera fullväxta söner. Han gifte sig med Stanny 1866. De hade två barn, Åke som dog i Brasilien och Stanny, gift först med advokaten Pontén i Göteborg och sedan med Hugo Borg i Helsingborg, där hon nu bor som änka med en liten pojke, min gudson, Åke Borg. Jag träffar Stanny Borg ofta och håller mycket av henne för hennes egen såväl som för hennes mors skull.

Min far var chef för Jönköpings regemente när han beslöt att stryka bokstaven d ur vårt namn av det skälet, att Han tyckte det var dumt att namnet skulle vara längre än som behövdes och emedan han var ivrig svenskvän och tyckte att sista stavelsen - "feldt" - såg osvenskt ut. Därefter hava hans avkomlingar fortsatt med stavningen utan d, varemot de få återstående medlemmarne av den Övriga släkten bibehålla den ursprungliga stavningen.

Innan jag helt och hållet avslutar redogörelsen för de äldre och äldsta medlemmarna av min släkt, vill jag omnämna den förbistring som rådde i fråga om stavningen av vårt familjenamn.

Jag har genomgått de å Riddarhuset befintliga dokumenten och därvid funnit:

- 1/ att i adelsbrevet av den 28 September 1719 för den längesedan utgångna äldsta grenen namnet finnes stavat Nordenfeldt.
- 2/ att i adelsbrevet av 28 Mars 1720, vilket gäller för alla nu levande Nordenfeltar, detta, liksom föregående, skrivet med tysk stil, stavningssättet - felt förekommer på tre olika ställen på första sidan, medan på andra sidan namnet på ett ställe finnes stavat med dt,
- 3/ att i de s.k. geneologierna /matriklar/ båda stavningssätten förekomma på olika ställen,
- 4/ att på vapenskölden i riddaresalen namnet står utan -d och
- 5/ att i Anreps ättartavlor, utgivna 1862, namnet stavas Nordenfelt.

Men eftersom numera endast en avkomling är vid liv av dem som stavat med dt och nu är över 50 år gammal, är det ju troligt att detta stavningssätt i framtiden kommer att upphöra.

I december 1857 reste jag på tre hela dagar till Lund i en s.k. raphöna (enspänd bondkärria utan fjädrar). En fjäderkärria kostade 6 styver extra per mil (en tredjedels öre per km) och icke ens dagslånga färder på gropiga, hårdfrusna landsvägar kunde gälla som ursäkt för en så "betydande" utgift.

Några år innan jag kom till Lund, fordrades för studentexamen endast sex betyg; laudatur räknades som tre, cumlaude som två och approbatur som ett betyg; således kunde man bliva student med två laudatur om man hade åtminstone admittitur i de fyra andra ämnena.

Under min tid fordrades minst approbatur i sex olika Ämnen. Även detta var ibland svårt nog. Något år innan jag kom dit, hade en yngling fått betyg blott i fem ämnen. Då han försökte om igen lyckades han i fyra och nästa gång i tre ämnen, varefter han tröttnade på att söka taga studentexamen, Jag brukade säga, att han tillhörde den gamla adliga familjen Nötebom, men detta var nog blott min fantasi, ty denna ätt hade utgått med löjtnant Nötebom, som dog vid slutet av 1600-talet.

I Lund bodde jag hos syster Maria Sahlin och tog under december 1857 privatlektioner. Jag kände mig svagast i botanik och zoologi och läste dessa ämnen för adjunkten Dalbom, som skulle examinera mig. Han var entomolog, särskilt intresserad av skalbaggar, så att jag blev ganska bra hemma i denna del av ämnet. Då han under examen huvudsakligen frågade mig om insekter, fick jag alltså cumlaude.

Eftersom Sahlin såsom varande min svåger var jävig, examinerades jag i logik och filosofi av adjunkten Gustaf Ljunggren, sedermera professor och ledamot av Svenska akademien. Under studentexamen vid universitetet förhöordes vi två i sänder. Min knäkamrat var Carl Wilhelm Bennet, som begärde laudatur i historia såväl som i teologi och kyrkohistoria; han hade nämligen ett utomordentligt gott minne för namn och data. Då adjunkten Flensburg, sedermera biskop, skulle börja examinera oss, sade han på sin breda skånska: "Det förvånar mig att en baron Bennet vill ha laudatur i teologi." Efter två timmars ingående examen fick Bennet emellertid laudatur, han uppräknade t. ex. namnen på alla farbröderna, som suttit i de olika ekumeniska mötena.

Fyratio år efteråt kom en man upp till mig på ett lantbruksmöte i Skåne och frågade om jag kände igen honom. Jag kunde ej alls erinra mig vem han var, men så snart han sade sitt namn, Carl Wilhelm Bennet, mindes jag dock väl vår vänskap under examensdagarna. På min fråga hur han kunde känna igen mig, svarade han: "Jag kände alls icke igen dig, men någon sade mig, att du heter Thorsten Nordenfelt".

Min examen gick bra. Jag fick som medelbetyg i alla ämnen något över cum laude. Då jag nyligen vid ett tillfälle nämnde, att jag var stolt över att vid 15 år få så gott betyg, sade en av mina brorsöner: "Ja, den tiden kunde studenterna ingenting".

Jag stannade i Lund ett par veckor efter examen och njöt av livet bland glada studenter. Vi undersökte noga Lunda-punschens och drucko om aftnarne ett obegränsat antal s.k. toddar, bestående av varmt vatten, socker och en faslig vätska, mörkbrun till färgen, som kostade 1 riksdaler och 12 skilling flaskan; den benämnes konjak, men dess ursprung och sammansättning känner jag icke, säkert hade den aldrig sett franska vingårdar.

Det är ganska märkvärdigt, att en man kan leva till över 76 år, då han som jag redan vid 15 års ålder började så fördärva sin mage.

Min studietid vid Lunds universitet blev icke lång, ty redan i januari 1858 reste jag till Karlskrona, återigen nära tre dagars resa på raphöna. I mitt hem stannade jag två månader, vilka för mig voro utomordentligt trevliga. Jag hade upphört att vara pojke, fick bära frack samt hade angenämt umgänge med de unga officerarna vid flottan, vilka under vintertiden voro hemma.

Jag fick rida fars hästar för utflykter till lands och deltog i skridskofärder under de veckor, då de inre havsvikarna voro tillfrusna.

Societetslivet i Karlskrona var den tiden särdeles enkelt och trevligt. Förutom bjudningar hos vänner samlades de unga var fjortonde dag till dans på societetshuset, där man

svängde om av hjärtans lust till tonerna från flottans musik-kår. Serveringen bestod av smörgåsar och öl för herrarne, bischoff och bakelser för damerna. Man har sagt mig att li-vet i Karlskrona nu blivit "demoraliserat" till kostbara mid-dagar och splendida balsupéer.

Det är möjligt, att jag den tiden ej var så grann-tyckt, men jag har aldrig tänkt mig mera förtjusande unga damer än dem, jag träffade där, bland vilka jag vill nämna mamsell Bratt, dotter till en kommandörkapten, fröken Frei-denfelt, fröken Psilanderhielm från Verkö, senare gift med kommandörkapten Nissen, mamsell Krüger, dotter till chefen för marinregementet, fröken Sparre, dotter till den överste Per Sparre, som skrivit de omtyckta historiska Blekingsro-manerna och syster till uppfinnaren Ambjörn Sparre i Paris, och "fröken Emma" dotter till kommandörkapten Schmiter-löw. Den sistnämnda var en fördeles stor favorit hos min far och benämndes "Sjöfröken", dels därför att hon var så hemma i sjömansyrket, att hon en gång kommenderat faderns korvett, och dels därför att hon seglade med sin isjakt närma-re öppna vattnet än någon annan vågade. Hon blev gift med sedermera majoren Fredrik Cronstedt, svåger till min bror Leonards hustru.

Åtskilliga utländska damer voro bland de mest dansanta i Karlskrona: fru Pantzerhielm född Altvater, fru Servais och hennes syster Freulein Bollmann, som gifte sig med baron Carl Gustaf von Otter, senare amiral och sjö-minister.

På min tid var amiral Nordenskjöld befälhavande amiral i Karlskrona, Krusenstjerna kommandant och Print-zensköld varvchef. Dessa tre jämte en baron Bennet, en gam-mal överste, som var postmästare, voro bland fars närmaste umgängesvänner.

Krusenstjerna blev samma år befälhavande amiral, och han såväl som hans två yngre söner, trafikchefen Folke och kommandörkapten Gerhard, voro bland de statligaste män man kunde se. Hans äldste son, kommandörkapten Mauritz, blev chef för sjökrigsskolan och gifte sig med Anna Posse, dotter till statsministern Arvid Posse. Hon blev sedan stats-fru hos drottning Sofia.

Bland fars närmare vänner var även borgmästaren Christerson, far till nuvarande amiralen, som bodde på Skärva nära staden, ett särdeles vackert gammalt ställe byggt av Chapman med stor åttkantig salong och gammaldags inredning. Efter Christersons död såldes detta ställe till greve Hans Wachmeister, vilken efterträdde min far som landshövding 1867. Han bodde mestadels själv på Tromtö i stället för på det stora fiedikommisset Johannishus, som var mera ståtligt än hemtrevligt. Wachtmeisters grevinna, född de Geer, var syster till excellensen Louis de Geer, som genomförde representationsreformen 1865. Landshövding-skapet i Blekinge har kallats "Wachtmeisterska fideikommiss-et", därför att efter min far medlemmar av ätten Wacht-meister, Hans, Gotthard och Axel innehaft detta ämbete hela tiden med undantag av åren 1883 - 1892, då det innehavdes av greve Horn.

Fyra unga officerare, dock åtskilligt äldre än jag, vilka umgingos i min fars hus, blevo av far ombedda att taga hand om mig, varvid han tillsade dem att "låta pojken roa sig men icke begå några sottiser". Dessa fyra unga voro löjtnanterna i flottan Fredrik von Otter, senare sjöminister, Otto Cronstedt, senare kabinettskammarherre, Osterman och Jarl Christerson, även han senare sjöminister och ännu vid nära 85 ars ålder vid god vigör. Han besökte oss ofta i London och Paris och var särskild favorit hos min hustru.

Bland de yngre officerarna var även kaptenen greve Moltke, nära släkt med den världsbekante preussiske generalen, som var gift med en fröken Hjelm. En syster till henne var den tiden förlovad med kammarherre af Klinteberg, som var känd som kurtisör och spelare, varför hon benämndes "Hin ondes besegrare". men segern blev aldrig fullständig, ty hon bröt förlovningen.

Magnus Ruuth, den siste av sin ätt, var även vid flottan, innan han blev generallotsdirektör. Hans änka, född Anna Zethelius, och hennes far, brukspatronen på Surahammar, voro gäster hos min hustrus föräldrar i Lancashire, innan jag kände någon av dem.

Jag hade beslutat att ägna mig åt ingeniörskallet och att på hösten 1858 ingå vid Teknologiska institutet, som Tekniska högskolan då kallades. I mars 1858 reste jag med ångbåt till Stockholm, där jag en kort tid fick bo hos tant von Hartmansdorf, en avlägsen släkting genom Ehrencronarna, änka efter presidenten Jakob von Hartmansdorf, vilken som partichef var så hatad av folkmassan. Under upploppen 1848 slog pöbeln sönder hans fönster, varvid han räddades av min bror Leonard och tre andra manhaftiga Mariebergs-officerare, som förde honom upp till slottet genom folkhoparne.

Från Stockholm gjorde jag ett besök i Uppsala hos min bror Carl, som där studerade juridik, och fann punschen i Uppsala ingalunda vara av sämre beskaffenhet än den i Lund.

Sommaren 1858 arbetade jag åter vid Statens järnvägsbyggnader, stationerad i trakten av Gnesta och sedan vid Björnlunda. Större delen av sommaren bodde jag på en liten gård kallad Sigtuna, vilken ägdes av en patron Schaumkel. Mina äldre kamrater voro Malcher Ekströmer, Carl Theorell, Gustaf Lindequist, Lundborg och Lindmark, de tre förstnämnda officerare vid väg- och vattenbyggnadskåren och alla fem över sex fot långa, så att jag kände mig kroppsligen mycket liten.

De voro alla särdeles vänliga mot mig, så att jag fick gott tillfälle att lära mig den praktiska sidan av undersökningar och förberedande arbeten till brobyggnader m.m. Som Sigtuna var centrum för detta distrikt, hade jag även tillfälle att få insikt i den administrativa sidan av arbetet, bokföring, avlöningar, m.m.

Sedan Ekströmer lämnat Statens järnvägar byggde han privatbanor. Han äger nu Fogelfors i Småland, där han är bosatt, Theorell slog sig ned i Östergötland, där han skötte ett fideikommiss, som egentligen tillhörde hans bror, ehuru alla inkomster gingo till en advokat, som begagnat sig av hans okunnighet att göra en sådan uppgörelse att brodern fick en obetydlig livränta, under det att advokaten skördade stora förtjänster varje år.

Under dessa Statens järnvägsbyggnaders första år fanns ingen tillgång på övade järnvägsarbetare, utan några kompanier kommenderades från infanteriregementena att arbeta på järnvägen. Deras officerare som hade föga att göra, voro angenäma kamrater för ingenjörerna.

Till Södertuna var jag bjuden ett par gånger. Egen-
domen beboddes då av kapten Adelborg, far till kammarherre
Figge Adelborg, som i London blev an av mina närmaste
vänner.

Södertuna äges nu av kammarherre Wilhelm von
Eckermann och hans hustru född von Hallwyl, är särdeles
vackert beläget mellan sjöarne övre och nedre Klemmingen.

På våren 1858 hade min bror Leonard gift sig i Gö-
teborg med Martina Gibson, dotter till ägaren av Jonsereds
herrgård och fabriker. Hennes äldre syster Amelie hade
1856 gift sig med Rudolf Cronstedt, sedermera chef för
statens järnvägar. Leonard hyrde för sommaren det Bondes-
ka slottet Vibyholm vid sjön Båven, där jag besökte dem från
Gnesta. Senare bodde de på Stedinkska egendomen Ullaberg
och flyttade om somrarna från plats till plats allt eftersom
järnvägsbyggnaderna fortskredo, till Örebro, Gävle och
Bollnäs. Om vintrarne bodde de alltid i Stockholm, emedan
Leonard under nära trettio år var riksdagsman.

1858 vid sommarens slut for jag till Stockholm, tog
inträdesexamen vid Teknologiska institutet och började arbe-
ta i dess äldsta lokaler i hörnet av Mästersamuelsgatan och
Beridarebangatan. Jag bodde tillsammans med Mariebergs-
officerare Jarl Christerson och Bertil Lilliehöök vid flottan,
hos en mamsell Zetterlund på Malmskillnadsgatan bredvid
Bégats biljardsalong och mitt emot Grafströms konditori,
dit vi brukade bjuda unga damer av vårt umgänge att dricka
choklad och äta slisk.

Vid inträdesexamen till "Teknis", som det redan då
allmänt kallades, satt jag bredvid min syssling Knut Posse.
Jag lyckades bra, men Posse föll igenom och reste kort där-
på till Nordamerika, där han arbetade vid en av de större
mekaniska verkstäderna i Västern. Han var en bland de
vackraste och ståtligaste män jag någonsin sett, fulla två
meter lång, med präktiga manliga anletsdrag. Han gifte sig
med sin principals dotter, miss Frazier, och har en dotter
Christine. Han hade under de gångna 55 åren endast en gång
varit i Sverige, innan han för några år sedan hitförde sin vack-
ra dotter för att visa henne sitt hemland, varvid de även be-
sökte mig i Skåne.

Hans bror Conrad var officer i flottan och änkeman
efter Jane Thorburn. Han är nu en av cheferna för firman
Thorburn i Uddevalla.

På min tid var överdirektör Styffe föreståndare för
Teknologiska institutet. Bland lärarna voro de mest framstå-
ende Hjalmar Holmgren i mekanik, Ullgren i kemi, A. H.
Fock i fysik, Fogelmark i matematik, Leijonancker i väg-
och vattenbyggnad, Pasch d. y. i ritning m. fl.

Jag arbetade på institutet alla terminerna intill vå-
ren 1861, då jag tog avgångsexamen med tillfredsställande
betyg. Jag kan ju erkänna, att jag icke gjorde något Herkules-
arbete, utan läste blott så mycket som behövdes för att till-
höra den bättre hälften av de studerande. Även där var jag
yngst i varje avdelning, och leklusten var fortfarande stark
inom mig.

Några år efteråt träffade jag Fogelmark på en ångbåtsresa mellan Göteborg och Strömstad. Han frågade, om jag ville göra honom en stor tjänst och då mitt svar blev jakande, bad han mig stanna i Uddevalla ett par dagar för att vara med på hans bröllop med en fröken Salscher, eftersom han icke kände någon enda människa i Uddevalla. Bröllopet var utomordentligt roligt: Pappa Salscher var en gammal glad upsaliensare, samtidig med Beronius, och han sjöng långt in på nätterna Bellmansvisor och gluntar.

På nyåret 1859 inackorderade jag mig hos fru Vendela Hebbe, som bodde Stora Nygatan 21 3 tr. och kvarstannade hos henne hela återstående teknologtiden. Jag tillskriver hennes inflytande, att min håg vändes, mer än förut varit fallet, från realistiska till idealistiska intressen. Hos henne träffade jag flera politici, litteratörer, konstnärer och musici, än eljest kunnat vara fallet.

Själv litterärt begåvad, såg hon som sina vänner många av tidens framstående män. Hennes världsåskådning var, att sanning, ädelhet och inre skönhet, var det, som man framför allt borde eftersträva. Hon var medarbetare i läsebiblioteket och i "Aftonbladet", utgav flera romaner och barnböcker samt en rikhaltig samling gamla folkvisor. Hon dog 1899 vid 91 år s ålder.

Lars Johan Hierta var nästan daglig gäst i hemmet. Han understödde fru Hebbes arbete och hjälpte henne för övrigt på många sätt.

Hierta är en så känd personlighet att jag icke behöver orda härom. Han var i alla avseenden högst intressant. Jag var nog lycklig att ofta få följa honom på promenader, under vilka han utvecklade för mig sina idéer om politik och andra ämnen, vilket, ehuru jag ej alltid kunde gilla hans omdömen, för mig var synnerligen lärorikt. Jag gick flera gånger med honom till finska badstun, och någon fulare kropp har jag aldrig sett; den gav intrycket av att endast bestå av huvud, axlar, knän och fotleder, vilka voro abnormt stora, några muskler syntes icke, och dock var han en god fotgängare.

Bibliotekarien Harald Wieselgren hade även ett rum i fru Hebbes våning under denna tid. Jag var ofta tillsammans med honom och hans vän bibliotekarien Ahlstrand och hade mycken nytta av samtal med dem. K. A. Wetterberg, (Onkel Adam), Johan Jolin (Jo-Jo), Isidor Dannström, Julius Gintther, C. F. Bergstedt, August Sohlman och K. V. A. Strandberg (Talis Qualis) samt en mängd andra litterära personligheter tillbragte ofta aftnarne hos fru Hebbe.

Medicinalrådet Sköldbergs och Hovrättsrådet Lagerbielkes hustrur voro systrar till fru Hebbe.

Hennes äldsta dotter Fanny var först gift med danske litteratören Hans Egede Schack, författaren till "Fantasterna" m. fl. Efter hans död kom hon som 20 årig änka till modern under den tid jag bodde där. Hon var vacker och intelligent och hade mycket radikala åsikter. Hon liknade människans liv vid en såpad stege: Om man arbetade hårt, kunde man lyckas komma uppåt, men när som helst man stod stilla, gled man ner till botten och måste börja om på nytt. 1860 gifte hon sig med dåvarande direktören i danska utrikesdepartementet, sedermera excellensen Peder Vedel. Denne blev blind på gamla dar och dog för några få år sedan. Han överlevdes av sin hustru, som dog 1912 i Köpenhamn. De hade tre söner och en dotter, som alla inneha goda anställningar i Danmark.

Fru Hebbes andra dotter Thekla, var dramatisk artist i Stockholm, men dog ung i Paris dit hon rest i och för studier.

Tredje dottern, den bekanta operasångerskan Signe Hebbe, studerade flera år, huvudsakligen i Paris, och ger ännu trots sin höga ålder de bästa lektioner i sång och plastik, som här äro tillgängliga och använder inkomsterna därav till att understödja behövande artister.

Ett hem, där jag under min teknologtid mottogs med mycken välvilja, var hos kyrkoherde Rohtlieb, tyska församlingens pastor. Jag bevistade många söndagar gudstjänsten i den vackra gamla kyrkan, och jag var ofta bjuden som gäst i Rohtliebska familjen vid Svartmangatan, där jag gjorde bekantskap med många av deras intressanta umgängesväänner. Fru Hebbe brukade skämtsamt säga, att jag liknade Fritiof, som lockades av de två fåglarne vid skiljevägen: Fågel vit representerades av familjen Rohtlieb, fågel svart av familjen Hebbe.

Rothliebs äldsta dotter var Molly, vid vars för en del år sedan timade bortgång man erinrade sig hennes omfattande verksamhet på många områden, bl. a. vid Handarbets Vänners Stiftelse och i dess styrelse. Vi återknöto det gamla vänskapsbandet, när jag sedermera återvände från London till Stockholm; hon tillbragte ett par månader under sommaren 1868 hos min hustru i Lysekil.

Andra dottern Gertrud var en ovanligt sympatisk flicka, som senare blev gift med regementsläkare Erikson. Den yngsta dottern Clara blev gift med häradshövding Claeson domhavande i Leksand. En av bröderna f. d. revisionssekreteraren, häradshövding Herman Rothlieb, har nyligen setat som domare i det s. k. Hammarbymålet.

Jag var ofta gäst hos familjerna Laurin och Setterwall, Carl Laurin var min kamrat på Teknologiska institutet, han var i vårt hem i London och var sedan bosatt i Stockholm som chef för tryckerifirman Bagge, intill sin nyligen timade död. Hans äldste bror, Gösta, var en av mina bästa väänner, även han var ofta hos oss i London. Han blev bolagsman i firman P. A. Norstedt & Söner, som han skötte till sin förtidiga död 1879. Han hade en fin natur och en vacker karaktär. Jag presenterade honom i familjen Rothlieb, och de unga döttrarne följde oss på slädpartier och andra dylika förnöjelser. Den näst yngsta av denna syskonring, Agnes, blev hans hustru. Deras söner äro den framstående skriftställaren Carl G. Laurin, gift med min släkting Gunilla Petré, vars mor hette Waern, samt min gudson Thorsten, direktör i Norstedt & Söner, änkeman efter Elisabeth Emery från Nordamerika.

Laurinarne och jag voro ofta tillsammans hos grosshandlare Setterwall, delägare i firman Dugge & Setterwall. De bodde i en malmgård vid Kochsgatan på Söder, i vars våning och parkliknande trädgård vi tillbragte många glada stunder.

Fru Setterwall var släkt med Laurinarne. Deras äldste son, Carl, samarbetade senare länge med mig. Som min firmas representant i Sverige skötte han våra affärer i järnvägsskenor med Statens järnvägar, vilkas cheif då var Rudolf Cronstedt, samt i järn och stål med Otto Cronstedt på Söderfors bruk, Olle Nordenfeldt på Björneborgs bruk och flera

andra av Sveriges större järnbruk. När jag upphörde att göra köpmansaffärer, fick Carl Setterwall fortfara att för flera av bruken sköta deras affärsförbindelser med utlandet. Carl Setterwall var gift med Emmy Fagerlund, syster till landshövdingen i Kalmar. Av deras söner är den äldste min gudson Albin, kapten i fortifikationens reserv och bankdirektör, hans yngste bror Gunnar, den bekante lawntennisspelaren, nu chef för firman Setterwall, vilken under tidernas lopp gjort mig stora tjänster.

Av deras systrar är den äldsta änka efter grosshandlare Carl Falkman, son till f. d. generaldirektören i lantmäteristyrelsen. Denne senare såväl som hans många söner hava varit bland mina vänner. Elin Falkman och hennes svägerska Olga ansågos dansa bäst av alla i deras umgängeskrets.

En av mina kamrater, Ehrenfried Roth, bodde hos sin mor vid Södermalmstorg, och hos dem var jag ofta bjuden. Hennes äldste son rådde om Ludvika bruk. Den andre, Emil, var köpman i Stockholm, Dottern blev gift med grosshandlare Seippel, hon var mycket omtyckt och deltog vid många av teknologernas glada tillställningar. Ehrenfried dog för ett par år sedan på Sunnansjö. Hans dotter är gift med överstelöjtnant Tarras-Wahlberg, adjutant hos Konungen.

En annan kamrat, Steffenburg, en duktig och trevlig dalkarl, blev textiltekniker och bodde i Norrköping. Jag har på senare år gjort bekantskap med hans dotter, som länge var bosatt i Florens, men som numera är gift med justitierådet Berglöf.

Jag har nu nämnt några av mina umgängesvänner, som ej tillhörde min familj. Men jag var även omhuldad av många av mina släktingar. Då min far var i Stockholm på riksdagen tillbragte jag ofta mina aftnar med honom och fick ibland åtfölja honom, då han var inbjuden till sina vänner. Min moster, Sophie Nordenfeldt, f. Waern, bodde vid Västra Trädgårdsgatan, sedan hon flyttat från Björneborg och Kristinehamn, och hos henne var jag alltid välkommen. Där träffade jag hennes döttrar och mågar, Robert Montgomery-Cederhielm, Hugo Hamilton och Corfitz Beck-Friis samt hennes son Olof.

Moster Sophie hade varit vän till Erik Gustaf Geijer och hade hållit öppet hus på Björneborg för honom och många av hans samtida litterära och konstnärliga vänner, och även i Stockholm på hennes gamla dar träffade jag hos henne många av deras barn och barnbarn, som alla höllo henne mycket kär.

Många släktingar, såsom Casimir Petré, Carl Fredrik Waern, Nils von Hofsten och andra, vilka kommo upp till riksdagen eller för andra orsaker, brukade taga mig med ut om aftnarne.

Kamratlivet på Teknis var ganska angenämt, ehuru många av oss voro av alldeles olika levnadsställning. Vi togo Upsalastudenterna som mönster för vårt kamratliv: Vi hade diskussionsmöten, och minst en gång om året gävo vi en teknologbal, där även f. d. teknologer deltog med sina damer, Jag blev utvald som en av arrangörerna vid dessa tillställningar.

Bland de kamrater jag var mest tillsammans med voro förutom Carl Laurin, Otto Frestadius (Bergsund), Fredholm, senare riksdagsman, Theodor Vinborg (ättika och senap),

Ehrenfried Roth, Bernhard Beskow (bekant ståletsare), Steffenburg och Frey (textiltecnici), Oscar Filén och Reinhold Norstedt (skolkamrater från Jönköping), Seippel m. fl.

Sommaren 1859 var jag som nivellör stationerad vid Hallsberg, där jag bodde delar av tiden hos en garvare, som hade tre vackra döttrar, och återstoden av sommaren hos inspektör Strandberg, bror till tenorsångaren Olle Strandberg.

Min närmaste förman var min kusin Matts Grill, Kapten, en av faster Reginas söner, bror Leonard var chef för distriktet.

Matts var ganska lugn av sig och förtog sig just ej vid arbetet. En dag, då vädret var förskräckligt, överraskade oss min bror vid ett parti knack, varpå vi naturligtvis genast blevo utkörda till vårt arbete. Själva byggandet av järnvägen hade på denna ort ej börjat, utan vi sysslade med mätningar och linjeslagningar.

Leonard var lätt igenkännlig på långa avstånd utefter landsvägen, ty han åkte i en särskilt konstruerad ölsupefärgad karriol med orimligt höga hjul och bred gång för att ej lätt välta. Olika fack voro anordnade till förvaring av hans kläder, ritningar m. m, Han körde en stor svart häst, Ali, som hade sitt eget lynne. När det t. ex. föll hästen in att vandra av in på en äng för att beta fick Leonard sitta och vänta, ty Ali var till och med envisare än sin husbonde.

Leonard bar såsom kapten i väg- och vattenbyggnads-kåren uniform med värja, men eftersom kåren endast var halvt militärisk lät Leonard göra en rak bred värja på vilken han låtit etsa måttstock med svenska och utländska mått, vinkelhakor etc. för att vapnet icke skulle bliva alldeles onyttigt.

En söndag reste jag från Hallsberg till Segersjö, fideikommiss i Montgomeryska släkten, vackert beläget vid Hjälmarens strand. Där bodde då gamla Robert Montgomery-Cederhielm och hans hustru, Cecilia, f. Nordenfeldt, min kusin och gudmoder. Jag reste ävenledes flera gånger till det nära Hallsberg belägna Sanna hed, Nerikes regementes dåvarande lägerplats, där jag tillbragte glada aftnar i officersmässen.

Vid midsommartiden hade vi ett par dagar ledigt. Då reste Matts och jag till Mariedamms bruk, som ägdes av hans broder Andreas, vilken för hela sitt återstående liv blev en av mina vänner. Från Mariedam gjorde vi en dag ett kortare besök på Godegård hos min faster Regina Grill, där vi hade mycket roligt med hennes många barn och barnbarn. Andreas var gift tre gånger, först med Lotten Didron, som hade fem barn, bland vilka sonen Balthazar, chef för Arméns verkstad, är bosatt på Djursholm och gift med Violet Maycock. Deras äldste son Thorsten är min gudson. Andreas andra hustru var Wendela Ihre, som hade en son, ryttmästaren Bernhard på Abbotsnäs. Den tredje hustrun, nu änka, är Eva Lorichs, som har åtta barn. Det var lustigt att höra barnen tala om de tre mödrarne "mamma Lotten", mamma Wendela", "mamma Eva".

Andreas hade en liten vinodling och försökte ivrigt men fåfängt övertyga oss, att hans sura vin var drickbart. Han inlade mycken förtjänst som järnkontorsdirektör för södra Sverige och var väl känd i utlandet som framstående brukskarl.

På Andreas Grills inrådan köpte jag i början av 1870-talet största delen av inmutningarna för järngruvor i Taberg, Jag upphörde emellertid snart med arbetet där, då som bekant denna malms järnhalt är mycket låg, och emedan den tiden de nu använda anrikningssätten icke voro uppfunna.

Såväl Godegårds- som Garphyttegrenen (den senare nu representerad av överste Claes Grill) härstammar från en urgammal italiensk ätt, de Grillo, känd så långt tillbaka som år 806. En medlem av denna släkt har jag känt, som förste hovmarskalk vid det romerska hovet. En annan del Grillo var gift med den stora tragediennen Ristori, med vilken jag korresponderat rörande en hennes nevö, som jag på hennes begäran tog i min tjänst på 80-talet.

Den förste Grill, som inflyttade till Sverige, var Antoni från Holland, död 1675. Han var stamfader till de Grillar, som på 1700-talet och senare tillverkade Dannemo-rajärn på Söderfors.

Sommaren 1860 fortsatte jag att arbeta vid järnvägsbygget. Först gjordes undersökningar för banans riktning söder om Båven, varvid jag besökte Edeby, som då innehades av kammarherre von Eckermann, gift med en Lewenhaupt. Han var far till nuvarande kammarherre Wilhelm von Eckerman, gift med Ebba von Hallwyl, hovjägmästare Erik, gift med Anna von Rosen, och marindirektören August von Eckermann, gift med Beate Busch.

Den äldre kammarherren kallades "ryssen på Edeby" icke därför att han ansågs hård mot sina underlydande, tvärtom, utan emedan han inflyttat till Sverige från Östersjöprovinserna 1839.

Även gjorde jag besök på Stäringe hos kammarherren baron Adelswärd, far till Lizinka A., numera änka efter överdirektör Lindenbladh och till tvenne söner, av vilka den äldste, ingenjör Axel A. ärvde det stora baroniet vid Åtvidaberg, Denne Axel var gift med Augusta Berg, syster till f. d. generalmajoren R. V. T. Berg. En av deras söner är f. d. statsrådet Theodor Adelswärd, som nu innehar baroniet och är gift med fröken Douglas.

Axel Adelswärd träffade jag ofta, ty han var vän till Leonard och statens ingenjör på hans distrikt.

Medan vi som bäst höllo på att undersöka trakten söder om Båven, beslöts i riksdagen, att stambanan skulle dragas norr om denna sjö, dit alltså alla ingenjörerna beordrades, och vi reste en hel svärm på båtar eller bondkärror. Jag stationerades mellan Stjärnhof och Sparreholm och inackorderade mig hos godsägare Edv. Tigerschiöld på Fassmyra. Hans son, numera kanslirådet Hugo Tigerschiöld, var då en nyfödd baby, för vilken jag brukade sjunga:

"Tussi lulli lulli långskanka,
långa ben har du,
får du leva länge,
så blir du lik far din".

Edward Tigerschiölds mor bodde med sina fem döttrar på Båga torp, vilken egendom hon själv skötte som exemplarisk lantfru. Dit brukade vi ofta fara om kvällarne och roa oss med lekar och dans så långt in på natten, att vi hunno hem lagom till bad och arbete om morgnarne. Ingeniö-

rerna Atterbom och Göthlin, vilka voro stationerade på trakten voro ofta med. Yngsta dottern Augusta blev gift med Atterbom och bosatt i Göteborg, där jag senare träffade honom. Långt senare besökte deras dotter oss i London.

På Stjärnhofs herregård var jag någon gång gäst hos löjtnant Sigge Ulfsparre tillsammans med mina kamrater Göthlin och Atterbom. Ulfsparres mor f. Stiernefelt, var mycket glad och trevlig och brukade klappa om oss, särskilt Göthlin, som var hennes favorit.

Ingeniör Knös, sedermera major och stadsingeniör i Stockholm, var stationerad nära Sparreholm. Under påskhelgen reste han och jag med hästar tillhörande min bror Leonard, som då bodde på Ullaberg, till Åkerhiemska egendomen Ökna, där vi tillbragte en glad dag med ingenjörer från Västra Södermanland, som arbetade i den trakten. På hemvägen under natten hade vi kommit överens om, att vi turvis skulle köra en timma, medan den andre sov. Under en timme då Knös skulle köra, vaknade jag vid att hästarna stodo stilla framför en stor herrgårdsport, och Knös sov som ett gott barn. Vi visste ej alls var vi voro, och skämdes att knocka på för att fråga. Så körde vi ut genom en lång allé ner på landsvägen. Där visste vi ej om vi borde köra åt höger eller vänster och kommo naturligtvis vilse, vilket vi upplystes om då vi efter en stund väckte folket i en torpstuga för att fråga oss för. Fram mot morgonen kommo vi äntligen hem.

På Sparreholms präktiga, vackra herrgård bodde f. d. överståthållaren baron Sprengporten, som ett par gånger bjöd oss till sig.

Han hade i riksdagen mycket ivrat för järnvägsbyggnader i Södermanland, men blev alls icke nöjd, då den drogs norr om Båven över udden tätt intill hans trädgård. Han blidkades dock något, då baron Ericson där lät bygga en vacker välvd stenbro.

Jag var en bland de elever vid Teknologiska institutet som jämte Wiman först bildade föreningen T. I. med tidningen av samma namn. Denna förening utvecklades senare till den stora svenska teknologföreningen, som med sina publikationer och sin omfattande verksamhet nu utgör ett slags forum i tekniska frågor i allmänhet, och vars yttranden infordras av regering och ämbetsverk.

1861 - 62. Vid statens Järnvägsbyggnader.

Efter fullbordad avgångsexamen från Teknologiska institutet våren 1861 fortsatte jag mitt arbete vid Statens järnvägsbyggnader mellan Flen och Valla hela året och intill våren 1862. Längsta tiden bodde jag på Hålbönäs, som då tillhörde Oscar Mörner på Kåreholm, vilken egendom sedan gick till hans son Nils på Herrborum gift med Margareta Montgomery, min kusins dotter. Min kost fick jag hos Mörners inspektör, Karlsson, som högt värderades av sin husbonde, mest därför att han var så anspråkslös, att han åtnöjde sig med 300 kr årlig lön. Då jag flera år efteråt i Stockholm frågade Mörner, hur det stod till med Karlsson, svarade han: "Tala inte om det odjuret; han har flyttat ifrån mig och köpt två hela hemman i Valla by". Det förvånade mig att han kunnat inbespara så mycket på sin lilla lön.

Detta påminner mig om Alfred Nobel, som hade såsom affärsbiträde en monsieur Barbe, f. d. finansminister i Paris under Kommunen 1871. Då jag frågade Nobel, om han visste att Barbe stal millioner från honom, svarade han: "ju mer jag låter honom stjäla, dess bättre arbetar han", och dess mer förtjänar jag". Året därpå tog Barbe livet av sig, sedan han i andra affärer gjort några eklatanta skurkstreck.

Mina kamrater 1861 voro kapten Axel Roos, (vilken senare som överste byggde en del av järnvägen Bollnäs-Riksgränsen) och ingenjör Fridolf Schauman. Under några månader var även Moje Hahr hos oss. Han var sedan i många år stationsinspektör vid Stockholms central samt därefter överdirektör vid statens järnvägar. Hans jättelika gestalt syntes ofta på Strandvägen. Han är nyligen död.

Roos bodde i en flygel på Stenhammars slott, som då tillhörde landshövdingen baron von Kraemer, vars son, hovmarskalken testamenterade hela godset till Prins Wilhelm.

Vi hade i trakten flera umgängesvänner som visade oss välvilja. Min fars syssling, Carl Fredrik Posse, gift med Elise Ridderstolpe, bodde på Ålspånga, där de utövade fin och älskvärd gästfrihet, och där jag behandlades nästan som son i huset. De hade själva ingen son men tre fullvuxna döttrar, Jeanette, Hillevi och Elisabeth, som med sina ståtliga figurer voro kända under namnet "9 alnar Posse". Då Hahr en gång var med mig på Ålspånga vid en liten danstillställning, sade han till på hemvägen: "Tack, ädle Thorsten för det du presenterat mig för de första kvinnor jag kunnat trycka till mitt hjärta, aldrig förr ha mina moitiéer räckt så högt". Fjärde dottern Ida blev även så lång att man därefter med fog kunnat tala om "12 alnar Posse". Två av döttrarna äro döda sedan flera år, Ida är ogift, bosatt i Nyköping, Hillevi levde länge i lyckligt äktenskap med Tom Lyon, förr kavalleriofficer i engelska armén, men som sedan köpte en egendom i Södermanland. Hon är nu änka, en vacker typ av en äldre borgfru.

Då Posse var kompanichef kom på 30-talet en nybliven ung officer vid namn Travenfeldt till Ålspånga på uppvakning. Eftersom han var son till en gammal vän till Posse, erbjöds han att som gäst på Ålspånga tills han funnit egen bostad. Han stannade emellertid, likt en av kavaljerna från Gösta Berlings saga, i 28 år. Utnämnd till major skulle Travenfeldt flytta, men efter inspektion av majorsbostället förklarade han att i ett sådant svinhus kunde ingen bo, varpå han förblev på Ålspånga tills detta såldes.

Icke långt från Ålspånga bodde på Ekenäs Carl Silversparre och hans fru född Groen. Han var en stor stark karl, som vid kapplöpningar på korta avstånd med oss unga vanligen vann, men snart blev utpumpad då det blev fråga om längre avstånd. Förutom äldste sonen Carl, nu bosatt i Stockholm, hade han en son Arent, som sedermera länge var i min tjänst och stod mig mycket nära. Han gifte sig med en fröken Widebeck och hade åtta barn.

På Gävernäs voro Roos och jag bjudna till ryttmästaren Boheman och hans älskvärda och musikaliska hustru, född Becker, vars vackra syster senare blev gift med professor Ödmansson. Som ett tecken på den tidens trångsynta sociala idéer må anföras, att Boheman ansåg sig böra taga avsked från sitt regemente i Skåne, emedan hans kamraters fruar ej visade hans hustru tillräcklig hövlighet, på grund,

sades det, av att hon var dotter till regementets musikdirektör.

Hos godsägaren E. F. Sparre på Axelsberg och hans fru, född Widegren, voro vi även bjudna. Vi skämtade mycket med honom, därför att han uttalade vissa bokstäver så illa, att när någon en gång kallade honom "baron" Sparre, svarade han: "Nej, baja Pajje".

Stenhammar och Hålbönäs äro belägna helt nära varandra avskilda endast av en kanal mellan tvenne delar av en sjö. Hela vägen från Hålbönäs förbi Stenhammar fram till Flen växa samma härliga ekskogar som längre österut vid Sparreholm.

Vid början av 1862 ville vi visa vår tacksamhet mot de många familjer, vilka visat oss så mycken gästvänskap, och ehuru våra tillgångar voro mycket begränsade, ställde vi till med en bal med Roos, Schauman och mig själv som värdar. På min del kom bland annat att skriva till baron von Kraemer i Uppsala och fråga, om vi fingo dansa i slottet på Stenhammar. Han svarade att, ehuru jag var honom obekant, ansåg han, att mitt namn var en borgen för att jag var en hederlig karl, och att han tillskrivit oldfrun på Stenhammar att hålla slottet till vår fria, disposition jämte belysning, silver, porslin och glas, köksattiralj m.m. Vi hade nämligen beslutat att före balen skulle vi hava slädparti och en finare middag. Slädpartiet var lätt ordnat, ty den tiden disponerade de ledande ingenjörerna statens hästar och kalfaktorer, så att vi fingo ihop en mäktig lång rad av slädar. Vi hade tillkallat nästan alla ingenjörerna utefter banan i mellersta och västra Sörmland och alla kommo de i slädar och de inbjudna familjerna deltog naturligtvis med i slädpartiet.

Att lösa problemet med festmiddagen syntes oss först så gott som alldeles omöjligt, enär vi naturligtvis saknade alla slags mat och vinförråd och vad värre var, vi saknade också mynt. Goda råd äro dyra, heter det, men härvidlag blev oss ett gott råd synnerligen billigt. Den snälla tant Elise Posse på Ålspånga rådde mig nämligen att föreslå familjerna att de själva skulle medföra middagsmaten. Den planerade festmiddagen borde helt enkelt förvandlas till en s. k. picknick, Denna idé förverkligades lättare än vad jag från början vågade tro, ty ett halft dussin av de ledande damerna lovade genast att medhava var sin rätt mat till samtliga de 80 personer, som voro inbjudna. Friherrinnan Posse föregick med gott exempel, i det att hon kom med ett utsökt och rikligt smörgåsbord, bestående av icke mindre än 18 smårätter. Friherrinnan Wrede medförde äkta sköldpaddsuppa, som hon låt värma upp i Stenhammars kök, friherrinnan Ihre på Abbotnäs, fru Sparre på Axelsbergs, fru Boheman på Gäversnäs medförde vardera en rätt. För dryckesvarorna sörjde friherrinnan Adelsvärd, vår stationsingenjörers fru och Amélie Cronstedt genom att avleverera ett batteri sherry och champagne.

Efter det glada slädpartiet och den synnerligen lukulliska middagen dansades det av hjärtans lust i slottets präktiga salonger till musik, som vi anskaffat från Nyköping. Festen skulle slutat klockan ett, men kort dessförinnan intrusade en av ingenjörerna och beklagade att full snöstorm för tillfället omöjliggjorde gästernas avfärd. Dansen fortsattes då till klockan tre, då det upptäcktes att ingenjören i

de ungas intresse "sett miste", och hemresan skedde i det härligaste månsken och under allmän belåtenhet med en så synnerligen flitigt och väl använd dag, räknad till 15 timmar,

Morgonen därpå gick jag lång i synen in till Roos och sade: "Nu kommer efterspelet, betalningen." Han rev sig i huvudet och klagade bittert, men omfamnade mig, då han fick veta, att allt som de tre värdarna hade att betala var 48 kr, för de tre musikanterna från Nyköping.

En så storartad och därtill en så billig fest har säkerligen aldrig ägt rum på Stenhammar. Den var länge samsalsämnen i orten. Då jag nyligen beskrev tillställningen för Prins Wilhelm, ansåg han troligt att ett så festligt lag ej heller på länge skulle komma till Stenhammar.

Det arbete, som mest intresserade mig under denna tid var byggandet av Hålbonsbron, över vilken jag, näst efter Roos, hade närmaste uppsikt. Då jag flera år senare som nygift förde min unga hustru upp genom Sverige omtalade jag för henne, just då vi åkte över bron, med en viss stolthet, att det var jag, som byggt densamma. "Det känns nog", sade hon, ty i det ögonblicket passerade vi en ojämnhet i rälen, som kom vagnen att hoppa till.

Den tiden, d. v. s. för 58 år sedan, hade nykterhetsrörelsen icke hunnit långt i Sverige, ehuru Wieselgren redan tjugofem år tidigare börjat resa omkring såsom nykterhetstalare, tvärtom drack man ofantligt mycket inom alla samhällsklasser, även bland arbetare.

Jag minns att en morgon rapporterade man till mig att en av mina arbetsförmän vid namn Modig hastigt avlidit av blodslag ute på linjen, vilket lät otroligt, då han var en ung och särdeles kraftig man. Jag skyndade ut och fann honom liggande i vad som såg ut som mörkt koagulerat blod. Vid närmare undersökning märkte jag att hjärtat icke stannat, utan det befanns att han slagit vad om att han kunde dricka ur 20 halvflaskor porter i rad, vid 18 flaskor stöp han. Dagen därpå var han dock åter i arbete.

oOo

7. I LONDON 1862 - 66

Under vintern 1861 - 62 troddes allmänt, att sedan västra och södra stambanorna blivit öppnade, Sverige ej skulle hava råd att bygga flera järnvägar. Bror Leonard rådde mig därför att för mitt arbete i Södermanland på våren blivit avslutat, söka ägna mig åt en annan levnadsbana, köpmenskap eller privat industri. Detta föll mig på läppen, så mycket mer som jag fann, att flera av mina kamrater av samma skäl antogo platser såsom stationsinspektorer, vartill jag ansåg mig äga mer än nödvändiga kunskaper.

Hade jag då vetat, att riksdagen redan följande år skulle besluta bygga norra och östra stambanorna samt sammanbindningsbanan genom Stockholm, hade jag kanske stannat kvar i statens tjänst. Det är ju icke utom möjlighetens gränser, att jag i så fall kunnat bliva konkurrent med min syster-son Mauritz Sahlin, som senare blev chef för Statens järnvägar.

Min egen önskan var att gå in vid Fortifikationen, men far avrådde mig, då detta skulle hava föranlett betydliga kostnader, emedan kåren var förlagd i Stockholm, vars många

frestelser far ej ansåg mig stadgad nog att motstå. Jag följde fars råd, ehuru jag räknat ut, att jag efter komplettering i militära ämnen på hösten 1861 kunnat vid 19 års ålder hoppa över underlöjtnantsgraden och bliva löjtnant. Hade detta skett, hade jag stått näst före Billmansson och Elliot, vilken senare blev fortifikationsgeneral för 23 år sedan.

Emellertid sökte jag annat arbete. Min svägerska Martinas kusin, Olof Wijk, sedermera talman i 2. kammaren hade just övertagit sin avlidne faders, kommerserådet Wijks köpmansaffärer i Göteborg. Jag hade förhoppning om att bliva anställd på hans kontor, men så blev icke fallet, sedan hans bror Erik beslutat sig för att arbeta i firman. Fabrikör Althainz höll på att bygga den nyligen nedrivna eldkvarnen på Kungsholmen. Han sökte ett tekniskt biträde, och jag var mycket hågad att bliva mjölnare, men av skäl, som jag nu glömt, blev detta icke av.

Sedan blev jag erbjuden plats på ett glasbruk och reste dit, men flydde snart därifrån, då jag fann att det var meningen, att jag skulle bo hos ägaren, vilket icke tilltalade mig, vadan jag ansåg det klokast att genast draga mig tillbaka.

Jag har alltid haft starkt utvecklade vikingakänslor, och när jag nu erbjöds en plats i London, antog jag den genast. Det var hos min kusin Ernst Waern, som just övertagit den affär, som bildats av min mors kusin, Mårten Waern. Jag skulle resa påskafton 1862 med ångbåt från Göteborg till Malmö och sedan fortsätta över kontinenten till England.

Samma dag jag skulle resa var jag bjuden på tidig middag hos Olof Wijk och på stor påsksupé hos min brors svåger William Gibson. Iför voro naturligtvis alla mycket livade, jag minns att Olof Wijk tog ett ägg ur fatet, där han visste att verkliga ägg voro blandade med ägg fyllda med sockerpullor. I tron att han fått ett ägg med pullor, klämde han sönder det framför sin syster Gerdas ansikte, men det befanns, att han tagit miste, så att hennes klädning blev alldeles översköld av det verkliga äggets gula och vita innehåll. Denna Gerda Wijk blev gift med John Lilliehöök, sedermera chef för Nerikes regemente och generalmajor. Det brukade sägas att Lilliehöökar och Nordenfaltar alltid varit vänner och säkert är, att jag varit eller är vän med mer än ett tjog såväl av Gällered som av Fårdalssläkten.

Efter supén hos Gibson följde bror Enar mig ner till hamnen för att där invänta ångbåten, som vid midnatt skulle komma från Kristiania. Enar bad mig lugnt sova på en bänk i tullhuset, medan han passade på ångbåten. Min förvåning blev stor då han väckte mig och omtalade att ångbåten just lade till. Det var då fullt dagsljus klockan sex på söndagsmorgonen. Min snälle bror hade sålunda vakat för mig hela natten.

Från Malmö gjorde jag en avstickare till Lund för att hälsa på min syster Maria Sahlin och hennes familj och därifrån fortsatte jag till Karlskrona för att taga avsked av min far.

Förra gången jag vistades i Karlskrona var det vinster, nu hade vi nästan sommarväder och jag roade mig mycket med att segla omkring i den vackra skärgården. De flesta officerarna voro ute på övningar, men så pass många funnos kvar, att jag hade gott sällskap, Borgmästare Kall, som efterträtt Christerson, brukade spela bräde med far, och jag var mycket tillsammans med hans döttrar, Anna och Alma, av vilka den förra sedan blev gift med major Nyström. Jag lämnade Karlskrona i sällskap med far, som jämte gamle

greve Beck-Friis skulle resa till Ems. Med dem fick jag sällskap till Hamburg, där våra vägar skildes. En dag stannade vi emellertid över i Köpenhamn för att bese Thorvaldsens museum och stadens andra sevärdheter.

I Hamburg mötte jag på gatan Mårten Waern på väg från London hemåt. Han hade just överlämnat affärerna till Ernst Waern. Han var mycket kort om huvudet, då jag, glad att träffa en släkting, gick fram till honom med utsträckta händer möttes jag blott av dessa ord: "Goddag Thorsten, hälsa Ernst", varefter han fortsatte sin väg.

Min bror Leonard brukade säga, att de tre envisaste människorna på jorden voro Mårten och Mats Waern samt Leonard Nordenfelt, vars moder också hette Waern.

Innan jag i Hamburg skilts från min far, intogo vi middag på Streits Hotell, där jag såg en man, som vänligt småleende utropade: "Goddag, Thorsten". Jag låtsades ej alls om, att jag ej kände igen honom, utan vi pratades vid som gamla vänner. Han frågade om det ej var min far, som satt bredvid mig och bad att bliva presenterad. Jag suddade över namnet, men far sade högt: "Förlåt, men jag hörde icke namnet", vilket naturligtvis gjorde mig ytterst generad, tills jag i sista ögonblicket, därför att han nämnt Anders Grill på Mariedam, påminde mig, att han var doktor Viktor Lundblad, gift med en av mina kusiner på Godegård.

Från Hamburg reste jag över till Calais och Dover till London. Den nyare och billigare vägen över Vlissingen var då ännu icke ordnad. Detta var min första resa på utlandet, och allt var så nytt och märkvärdigt, Hamburg, Köln och Bryssel syntes mig mycket storartade. Föga anade jag då hur ofta jag skulle komma att resa dessa och andra kontinentala vägar.

Hemma hade jag icke hyst några tvivel om att kunna reda mig med tyska, engelska och franska, då jag i studentexamen fått de allra finaste betyg i dessa ämnen, men "högmod går före fall" och mina illusioner i detta avseende blevo snart krossade. Även senare har jag funnit, att de första dagarna i ett land man har svårt att reda sig med språket, innan man blir van, man tycker bara att alla utlänningar tala förfärligt fort, fastän kanske i verkligheten svenskarna tala lika fort.

Otto Frestadius besökte mig i London flera gånger. På en av dessa resor hade han sällskap med Beskow, som ville besöka expositionen i Dublin. De skildes åt i Hull, varifrån Frestadius begav sig till London och Beskow till Dublin. Han hade det ytterst besvärligt med språket. T. Ex. då han på hotellet i Dublin begärde "bläck och papper" fick han ett ark papper med sorgkanter "black paper". Då han svor till på svenska och upprepade sin begäran, fick han papper med ännu bredare sorgkanter.

I London inträdde jag i mitt arbete som kontorsbiträde hos firman E Waern & C:o, vars huvudsakliga affär bestod uti att i England sälja svenskt järn och stål. Jag tyckte egentligen, att det var bra synd om mig själv, som nyligen nästan varit mig egen herre såsom förste nivellör med ända till 1200 arbetare under mig, och nu fick sitta på en kontorsstol och skriva fakturor, föra böcker och uppgöra befraktningar, vilket allt jag måste föra från början. Jag kände mig också mycket liten, då jag mottog mina löneförmåner, vilka utgjorde för första året -0, andra året £ 25 och tredje året £ 100.

Men detta mer än uppvägdes av, att jag fick leva i världens största stad och se och höra en mängd nya, vackra och lärorika saker, som mitt sinne trängtade efter.

På Ernst Waerns inrådan annonserade jag efter en lämplig inackordering, och till min förvåning fick jag över 100 svar, mer eller mindre antagliga, bland vilka det roade mig att finna många som framhöllo som fördel, att det fanns glada, musikaliska döttrar i huset.

Första året bodde jag i Talbot Road hos en mr. Bogg och hans hustru med fyra halv vuxna barn. Mannen var etsare, väl uppfostrad och artistiskt anlagd. Jag betalade 25 kr per vecka för rum och mat, men som vanligt i England fick jag betala extra för eldning, skoborstning m. m. Bogg var en 50 års man och hade i sitt hem sin far, som var över 80 år. Som ett bevis på hur enormt London har utvecklats, kan jag nämna att gubben Bogg påminde sig, att han i sin ungdom brukade om söndagarna "gå långt ut på landet" förbi galgarne där nu Marble Arch står, för att fiska vid västra bäcken, som då låg långt utom staden, men nu under namn av West Bourne Terrace är centrum för den av förmögnare köpmansfolk bebodda västra delen av London.

Waern hade mycket att göra med Sheffield, Englands Eskilstuna, där en i hans firma intresserad person, Mr. Horn, var bosatt. Denne inbjöd mig en gång vid ett av mina besök därstädes till middag för att visa mig hur förmöget folk leva i norra England, han hade som ungarlshem en stor villa en bit utanför staden. I matsalen serverade två mycket långa tjänsteflickor, den tiden ansågs det särskilt fint att ha långa tjänare. På bordet, dukat för oss två, stod ett stort fat med högt silverlock. Då detta högtidligen avlyftades, blev man varse en pyramid av kalvlever och skinka, tillräckligt, syntes det mig, för minst 10 personer. Värden sade: "Detta är allt som vi får". Och så åto vi den rätten tre gånger om och drucko därtill gammalt hetsigt Edinburgh-öl. Därefter fingo vi mogen stiltonost, som längesedan upphört att vara levande, s. k. stiltonkyrkogård, vartill vi drucko en flaska portvin vardera, och när dessa voro slut delade vi en tredje flaska.

Här hade jag en förklaring på varför engelsmän under förra århundradet skilde mellan "two-bottle-man", som de mycket högaktade, och en "one-bottle-man" som de tolererade den som icke utan svårighet kunde dricka en flaska, ansågs icke vara karlakt.

Horn omtalade att han några år förut fått ärva en dyrbar portvinskällare av en man, vars namn han förut icke ens hört talas om. I testamentet stod skrivet att vinkällaren skänktes till en viss W. J. Horn, bosatt nära Sheffield, enär testator hört sägas, att ingen man på de Brittiska öarna tyckte mer om portvin än denne. Arvet blev värderat till £ 7000. Något sådant kunde nog ej hända annorstädes än i England.

Ännu ett säreget fall i fråga om arv må här nämnas, det låter otroligt och dock har det verkligen hänt i min hustrus släkt: Nem:s svägerskas bror John Fordham sprang som 12 års pojke på en landsväg, då en gammal herre, som åkte förbi i en gigg, tappade sin hatt, vilken blåste över stenmuren in på en åker. Pojken sprang genast efter hatten och återlämnade den till den resande. Denne såg intensivt på honom och frågade vad han hette. Flera år senare fick John Fordham genom testamente från den gamle okände herrn en gård nära Cambridge, som nu anses värd £ 30. 000. Såsom skäl uppgavs att den gamle icke hade någon nära släkting, utan gav gården till en gosse, som visat honom vänlighet och som var

lik en hans barndomsvän och bar dennes namn John.

År 1862 besökte kung Carl XV London för att bese världsexpositionen. På grund av prins Alberts nyligen timade död gavs ingen officiell mottagning av drottning Victoria, utan kung Carl bodde på det numera indragna Clarendon Hotell i Bond Street, där han mottog oss landsmän och där han gav en stor middag för engelska diplomater och framstående statsmän.

Efter middagen lär konungen, som alltid åt fort, hava stigit upp och in i förmaket, dit han med förvåning såg sig åtföljd av blott ett par av gästerna. Då konungen tillfrågade en av dessa var de andra voro, fick han till svar: "Portvinet, Ers Majestät", varpå konungen skrattande återvände till matsalen en stund medan portvinet serverades.

Det säges i England att det finnes två slags gikt eller podager: rik mans gikt får den, vars förfäder druckit för mycket portvin och fattig mans gikt som den får, vars förfäder druckit för litet portvin, eller som icke druckit något portvin alls.

Den ovan beskrivna middagen hos Mr. Horn i Sheffield avåts för mer än 50 år sedan. Nu äro förhållandena betydligt ändrade. Man får variation på mat, och man dricker i unga hem mera Rhenvin och Bourdeaux än de starkare viner-na.

Under sommaren 1862 hade vi just icke mycket att göra på kontoret, ty det var Ernst Waerns första arbetsår. Jag hade därför gott om tid att se mig omkring och särskilt att njuta av den pågående världsexpositionen, som dragit till London stora massor av besökare från alla länder. Där tillbragte jag också de flesta av mina lediga stunder, Jag fick även vara med om flera utflykter till Kristallpalatset, Richmond, Winsor, Greenwich m. fl. ställen, där jag tjänade som en sorts vägvisare för svenska bekanta, som besökte utställningen. Bland annat var jag trägen gäst hos min mors kusin, Carl Fredrik Waern, senare finansminister och president i Stockholm, som 1862 var svensk kommissarie vid Londonutställningen, där han hyrt ett trevligt möblerat hus i Addison Road, där hans utmärkta hustru, Augusta Waern, född Lagerberg, på allra bästa sätt utförde värdinnans plikter. De hade med sig två döttrar, Maria, som då var 9 år gammal, (nyligen död som värdinna på Billinge-holm) och Ebba, som då blott var 4 år, nu änka efter Edvard Montgomery på Rottneros. Ebba blev förvånad då jag helt nyligen omtalade för henne, att en dag i Hyde Park, då hennes föräldrar och jag sågo på de ridande i Rotten Row, vi hörde ett gällt skratt bakom oss, och då vi vände oss, sågo vi en stor hästgardist och Ebba som smög undan förklarande: "Jag nöpen i benet."

Min bror Leonards svåger, William Gibson, besökte även utställningen med sin familj. Jag var bjuden jämte flera av hans vänner på en s. k. fiskmiddag i Greenwich,

Leopold Brusewitz, köpman i London och hans snälla hustru, Agnes, född Evers, var bland de mest framstående svenskarne på den tiden. Under hela min Londontid hade jag hos dem ett slags stamhåll och har alltsedan dess räknat mig bland deras intimare vänner. Brusewitz bodde på östra sidan om Thames i Putury ej långt från Wimbledon Common. Mitt emot på andra sidan floden var Cremrone

Gardens beläget, ett dansställe i en vacker park, där Londons herrar brukade samlas om kvällarna och dansa med damer, som de ej fingo träffa i societeten. Det motsvarade Mobbille i Paris, båda dessa ställen äro nu stängda. Utländska damer på besök i London brukade gå dit för att se på, om de hade tillräckligt många bekanta herrar i sällskap. En kväll åkte vi över från Brusewitz - ett ganska stort sällskap, bland vilka jag förde vid armen Amalia Röhss, syster till millionärerna i Göteborg. Helt plötsligt avbrändes ett stort fyrverkeri tätt bredvid oss, då flickan blev skrämmd och slog armen omkring mig. Brusewitz sade sedan att jag var ett fä, som icke friade, när hon låg i mina armar. Hon blev sedermera gift med Gilbert Hamilton på Hjelmsäter.

I London var det då och är ännu till viss grad sed, att vid större mottagningar, supéer och baler inbjudna gäster medföra andra, som ej äro bekanta med värdfolket. Detta förhållande var obekant för Augusta Waern, som på en större bjudning i deras hem blev mycket obehagligt berörd av att se två ytterst elegant klädda damer, som hon alls icke kände. Jag misslyckades då i mitt försök att få reda på, vilka de voro, och först dagen därpå upplystes det, att den engelska familj, som ditfört dem, icke fått tillfälle att presentera dem för värdinnan, men kvarlämnade dem, då de själva nödgats fara hem tidigt.

Fredrik Waern var visserligen kusin med min mor, men han var så ungdomlig, att jag aldrig kallat honom annat än Fredrik. Han var en ovanligt skicklig schackspelare och brukade spela i schackrummet på Pursells kaféhus, sedan vi där ätit lunch. En gång på tal om ålder påpekades det underliga uti, att jag ej kallade honom morbror varvid jag menade tro på, att ålderskillnaden mellan oss nog ej var så stor, men då berättade Waern, att han gatt till fots från Geneve till Stralsund ett par år innan jag blev född.

Liksom Waern var Anders Grill i London under utställningsåret, såsom juryman för gruv- och järnbruksutställningar. Han bodde vid Hans Place nära expositionsbyggnaden, och jag hade aldrig trevligare, än då jag fick vara hos honom om kvällarne och höra på hans diskussioner med metallurger från olika länder. Bland dessa var sir John Percy, professor i School of Mines, Englands bergsskola, och Bessemer, sedermera sir Henry Bessemer, som givit sitt namn åt Bessemerstålet. Denne hade tagit ett 14 års patent på sin uppfinning, vilken under de första 10-12 åren gick mindre bra, och hans vänner förlorade mycket pengar. Då kom Göransson från Sandviken med en förbättring av metoden huvudsakligen bestående uti att på ett praktiskt sätt tillföra mangan. Detta gjorde, att allting gick förträffligt och Bessemer, som under de sista två åren medgav en rabatt i patentutgiften mot att en förminskad avgift betalades under två år efter patentets slut, sades på dessa få år hava förtjänat 1 1/4 million p. st.

Göransson hade av Bessemer fått £ 5000 för sin förbättring men Anders Grill, vilken såsom vetenskapsman givit Göransson initiativet och varit hans rådgivare, åtnöjde sig med hedern.

Siemens (sedermera Sir William Siemens) var även hos Grill, Han införde i England martinstålet, som där kallades Siemens-Martin. Han var chef för Berlinfirman Siemens och Halskes Londonavdelning.

Greve Carl Wachtmeister var på den tiden svensk minister i London, och Lave Beck-Friis legationssekreterare. Båda voro ungar. Wachtmeister blev senare gift med

mademoiselle de Bourbel, vars mor, född Bulkeley, ansågs vara en av Englands skönaste kvinnor.

Engelsmännen hade mycket roligt åt Wachtmeister, för att han om sommaren visade sig i Piccadilly och Hyde Park klädd i vita linnebyxor, låga skor och halmhatt, vilket den tiden ansågs alldeles omöjligt. Däremot såg man i London droskhästar klädda i halmhatt som skydd mot solen.

Wachtmeister var en särdeles kunskapsrik man och såsom sådan mycket värderad som diplomat. Dock hade han många personliga egenheter. Då jag första gången var bjuden till middag på legationen, hade man sagt mig, att han aldrig tilltalade sina gäster då han tog emot dem. För att undersöka om detta var sant, gick jag dit fem minuter tidigare än övriga gäster. Han mötte mig vid salongsdörren och förde mig fram till eldstaden men sade ingenting. Då jag som 20-åring ej ansåg det vara höviskt att först tilltala min minister, tego vi båda tills nästa gäst anlände, men jag hade ytterst svårt att behärska mina skrattmuskler.

Wachtmeister var ingen fruntimmerskarl, då däremot Beck-Friis som vacker karl och ivrig sportsman umgicks mycket i de engelska familjerna och var t. ex. ofta bjuden till utrikesministern Karl Granvilles intimare soiréer där den allvarliga ministern ej var sedd.

Näst före Wachtmeister hade Baltzar von Platen varit minister i London. Eftersom han icke förrän 1861 flyttade därifrån, hörde jag mycket om hans vänlighet och stora gästfrihet mot landsmän, och om hans stora anseende bland kolleger. Han och hans charmanta grevinna, född de Geer, hade ett storartat hem vid Grosvenor Place med utsikt över Buckingham Palace, och hade råd och tillfälle att umgås med flera av Englands högsta familjer.

Deras vackra dotter Elisabeth var sedan 1852 gift med överstekammarherren Axel Wachtmeister på Kulla Gunnarstorp, där jag åtnjöt gästfrihet.

Baron von Rehausen, svensk-norsk minister i London 1847-1854, skilde sig 1852 från sin hustru, född Soane, och samma år blev omgift med G. K. Sibbern, då legationssekreterare hos Rehausen, sedermera norsk statsminister och svensk-norsk minister i Paris, där jag gjorde hans bekantskap.

Vår generalkonsul var Charles Tottie född 1781. Omkring år 1815 dog hans företrädare, och Charles Tottie, som var angelägen att få platsen, hade insänt sin ansökan till Stockholm. Han uppvaktade vår dåvarande minister i London som rådde honom att resa till Stockholm för att personligen understödja sin ansökan. På den tiden funnos inga ångbåtsförbindelser med Sverige, utan han gick med segelskuta från London till Göteborg, men blev av hårt stormväder driven under norska kusten, så att han först på femte veckan framkom till Göteborg, varifrån han reste med skjuts till Stockholm. Vid ankomsten dit erfor han till sin förargelse men samtidigt till sin stora glädje, att han blivit utnämnd till generalkonsul redan innan han lämnade England. Posten tog den tiden ofta flera veckor mellan Stockholm och London.

Det är för mig, som fått uppleva gnisttelegrafens, starkströmstelefonens och de snabba ångbåtarnas triumftåg, hart när ofattligt att jag verkligen sett och talat med en person, som levat, och levat sig nöjd och belåten, under så primitiva postala förhållanden.

Före Charles Tottie hade Claes Grill från 1777 till 1815 varit svensk-norsk generalkonsul i London och Tottie efterträddes åter av Willerding, som innehade sysslan till 1877. - Alltså under jämt 100 år hade endast tre generalkonsuler skött de svensk-norska affärerna.

Willerding kom en dag till mig mycket road av en norsk tidning, utur vilken han läste upp än notis om sin egen död, och tidningen hade därav tagit sig anledning att skriva en mängd elakheter om honom.

Han kunde hava sagt som Mark Twain vid ett liknande tillfälle: "Underrättelsen om min död är betydligt överdriven."

Charles Totties mor hette Svedberg och en svensk präst i London vid namn Svensson, som antagit namnet Svedberg, råkade illa ut för Tottie, vilken frågade med vad rätt denne tagit hans mors namn.

Totties dotter Margaret dog ogift. Hon var mycket välgörande såväl mot skandinaver som engelsmän. Bland annat samlade hon en stor fond till hjälp åt fattiga engelska präster, sedan hon funnit att i och nära London funnos omkring 90 präster med familj, vars inkomster understego £ 100 om året.

Inom prästerståndet, liksom inom alla andra stånd i England finnes nämligen mycken fattigdom vid sidan av stor rikedom. Där finnas biskopar med en halv million kronors årlig inkomst. Ett förhållande i England är att höga prelater hava hög rang under det att deras hustrur ej hava någon rang alls. Jag kände ärkebiskopen av Canterbury, Benson, som med rang näst efter konungafamiljen och ambassadörerna och före ministrarna och Englands hertigar tilltalades som Mylord, hans nåd och högvördighet, under det hans hustru helt enkelt var Mrs. Benson. Även en enkel sockenpräst för värdinnan till middagsbordet om hon också är lady, medan hans hustru är placerad allra längst ned.

Finnes en präst vid ett engelskt middagsbord blir denne alltid ombedd att läsa bordsbönerna. Det säges, att en gång en värd vid middagens början frågade, om någon präst var närvarande, och då ingen svarade, började han själv den vanliga bordsbönen med orden "Thank God" men fortsatte icke utan lät alla tro, att han tackade för att ingen präst var där.

Charles Totties äldste son, William, var under många år sin fars vice konsul. Han och hans fru, född Daois, övade mycken gästfrihet mot oss landsmän. Fru Tottie hade en liten terrier, som sades väga 1 1/2 kg och som var inövad att efter desserten vid middagsborden löpa steeple-chase bland skålar och glas. Deras son Harald är engelsman, bosatt i London, och deras dotter, nu längesedan avliden, var gift med Gustaf Evers, bror till f. d. generaldirektören för Domänstyrelsen Oscar Evers och till fru Leopold Brusewitz.

Harald Totties två söner, en i flottan och en i armén föllo samma vecka i början av nuvarande världskrig. Charles Totties andre son, Henry, blev efter faderns och broderns bortgång tillförordnad generalkonsul i London, men bosatte sig sedan som köpman i Stockholm. Han var gift med Amelie Ahlberg och bland deras söner var en överste för Bohusläns regemente och en annan var biskop i Kalmar stift.

Jag var ofta tillsammans med flera av Waerns och mina vänner från Sverige, Carl Wijk, som då var ungar, besökte London åtskilliga gånger och bodde då i Park Place S:t James's. August Fröding och hans kompanjon, Sten Helling samt Percival Sinclair såväl som Ernst Waerns broder Ivar kommo nästan varje år till London. Fröding blev sedermera gift med Kristina Andrén, som en tid bodde hos sin moster, fru Leopold Brusewitz. Helling och Sinclair träffade jag senare som gifta i Göteborg, där Ivar Waern till sin nyligen inträffade död bodde. Han var i sin krafts dagar en av samhällets mest framstående köpmän.

En annan av våra vänner var Martin Olsson, en värmlänning ur de breda lagren, som sökte få folk att tro att han var ateist. Då vi emellertid träffade på honom en juldag i svenska kyrkan förklarade han sin därvaro med att han ansåg det som sin plikt att önska vår Herre en glad jul.

Då schweiziska bankfirman J. C. im Thurn & C:o, vars svenska avdelning Olsson skött, inställde sina betalningar samlade några av oss, Olssons bekanta ett kapital åt honom att börja egen affär, vilket han senare återbetalade.

Äldste sonen Victor blev så småningom firmans chef och dess affärer uppdrevos till en av de största trävaruagenturer i England. Dess namn är ännu Martin Olsson & Sons, Fadern var stolt över sönerns framgång, och sade på skämt: "Snart komma pojkarne att ändra firmans namn till: Olsson's Sons and Father".

Den bekante finansieren William Olsson, som icke är medlem i Londonfirman är också en av sönerne. En annan son, Julius Olsson, är artist, och har vunnit avsevärt anseende i England som målare. Fadern brukade säga om honom: "Det är märkvärdigt att en plankstrykare kan skaffa sig ett anständigt uppehälle."

I London fanns i början av 60-talet en ansedd firma för svenska affärer, Engström, Browning & C:o. Ehuru Engström var född i Sverige var han engelsk undersåte, men hans systerson Browning däremot var svensk, fastän namnet var engelskt. Familjen Engström visade alltid mycken gästfrihet och välvilja mot oss landsmän.

Engström hade en bror i Göteborg, som var engelsk vicekonsul. Då han avgick från denna befattning begärde han pension, men Salisbury, som då var utrikesminister avslög. Först då han fick veta att Engström var över 70 år beviljades pensionen. Den sparsamhet, som det första svaret bevisade retade Engström, som i gengäld lovade leva länge, Han lär också hava dragit pension i nära 20 år.

En gammal svensk vid namn Broms, chef för svenska affärerna hos Fr. Hult & C:o bodde i Queens Square, Islington, en trakt, som då icke ansågs så tarvlig som nu. Han berättade, att då han först kom till London hölls sabbatsvilan, åtminstone till det yttre så i helgd, att hans värdinna icke tillät honom att sitta nära fönstret då han läste tidningarna om söndagarna.

Min svägerska Martinas släkting, Sandy Barclay, bjöd mig en dag till Richmond på middag och föreslog därtill ett litet bra hotell, som hette "Rocbuck", men på mitt ivriga yrkande gingo vi i stället till hotell "Star and Carter" med sin härliga utsikt över Themsen ända bort till Windsor. Till min stora förvåning och ledsnad fick jag efter middagen veta att han var så närsynt att han ej ens med glasögon kunde se tydligt till andra ändan av rummet.

I juli 1862 fick jag på Derbydagen följa Carl Fredrik Waern, hans hustru och tvänne vackra systerdöttrar, Adine och Hedvig Nadström till Epsom. Årets bästa treåriga ungdomstar underkastas den dagen sin hårdaste prövning i den s. k. Derby Stakes och denna löpning jämte dagens övriga brukar locka ut ända till 3 à 400. 000 människor till kapplöpningsbanan. Landsvägen från London till Epsom - mer än två timmars åktur - vimlar då av alla slags fordon, alltifrån gatu-försäljarnas små kärror förspända med åsnor, intill de präktigaste fyra- och sexspänn framför eleganta landåer och mail-coaches. I dessa senare placera sig damerna och herrarna utanpå, medan betjäningen jämte lunchen ha sin plats inuti den betäckta vagnen. Det faller av sig självt att champagnen flödar här, liksom ingefärsdricka/gingerale/ där, detta senare troligen uppblandat med litet "starkt". En del fantasikostymer, masker och lösnäsor bringade omväxling i sceneriet. Överallt härskade frid och fröjd och stolthet över att the best englishman on the best English horses med all säkerhet skulle vinna det oerhört stora Derby priset, Och denna stolthet var berättigad, ty alltsedan 1870 har Derbypriset endast trenne gånger tillfallit en utlänning.

Vid vår ankomst till kapplöpningsbanan kommo en del individer oombdda fram och borstade dammet av både herrar och damer, trots våra protester. Och var och en av dem begärde en shilling för besväret. Van vid våra dåtida svenska förhållanden föreföll mig allt därute förskräckligt dyrt. Vagnen i vilken vi foro ut till kapplöpningarna kostade Waern ett par hundra kronor och blott för tillåtelsen att få hålla stilla, i närheten av banan betalade han 50 kronor. De penningpris som utdelades vid olika löpningar voro också enormt höga och än högre voro de summor som vunnos eller förlorades genom vadhållning. Hermit, segraren i 1807 års Derby, inbringade hans ägare Mr. Chaplin 120, 000 £ eller över 2 millioner kronor endast i vad.

Samme Mr. Chaplin ruinerade däremot en annan gentleman, markisen af Hastings, genom att locka honom till spel och all slags vadhållning, Chaplin, då redan en äldre man var nämligen förlovad med en lady Florence Paget, men denna var i själva verket förälskad i den unge markisen af Hastings, som nyss tillträtt sina stora familjegods. De unga tu flydde till Paris där de gifte sig. Chaplin svor att hämnas. Han ställde sig förlåtande och vänskaplig gentemot det unga paret, men lockade Hastings så småningom in i ett ytterst utsvävande liv i vilket höga och våghalsiga vad spelade huvudrollen. Snart nog var Hastings betydande förmögenhet slut och han själv död.

Efter Hastings död gifte sig lady Florence med en kapten Clutwynd. Chaplin levde däremot till över 80 år. Han är ofantligt stor och kraftig och en av konservativa partiets mäktigaste ledare. Såsom erkänt skicklig ryttare anmälde han sig att ingå såsom menig man i kavalleriet i det nuvarande kriget mot Tyskland.

1863 flyttade jag till artisten Egley's, där jag bodde i tre år, Genom Mrs. Egley blev jag bekant med familjen Charteris, vars huvudman är Earl Wemyss and March, far till lord Elcho. Denna familj är långlivad, lord Elchos far brukade vid hög ålder rida på hetsjakt efter räv och lord Elcho själv, född 1818, var fortfarande frisk och rörlig och gifte sig för andra gången vid omkring 80 års ålder. Han dog nyligen 96 år gammal.

Då jag en dag klagade för lord Elcho, att jag hade svårt att i London få tillräcklig motion, eftersom jag ej hade råd att hålla mig med häst, föreslog han, att jag skulle ingå som medlem i London Scottish Rifle Volunteers, för vilket regemente han var chef. Ehuru frivilliga sammanslutningar voro dock dessa skarpskytteregementens medlemmar skyldiga att, då de buro uniform, lyda krigslagarna, och London Scottish var inregistrerad som femte bataljon vid skotska gardets fyra reguljära bataljoner. Uniformen var mycket klädsam, grå med blå revärer, med kilt (kort plisserad kjol) och sporrar, luden väska, plaid (skottsk schal) och skotsk mössa med orrstjärt samt strumpor som blott räckte över vaden, så att knäna voro bara.

Eftersom jag var svensk undersåte var det egentligen svårt för mig att få inträde i regementet, men överste Elcho förde mig med sig till en aftonunderhållning, där jag sjöng ett par skotska sånger. Sedan översten nämnt, att jag tillhörde ett land beläget ännu nordligare än Skottland, och var av samma ras som urinnevånarna på Shetland och Orkneyöarna blev jag också med acklamation invald som man i ledet, Senare yrkade de ofta på, att jag skulle bli officer vid regementet, men detta måste jag naturligtvis avböja, då, jag icke ville bliva engelsk undersåte. Jag kvarstannade vid regementet i flera år som "volunteer" och sedan som hedersledamot ända till 1890. Vi hade ofta exercis inomhus och utmarscher, samt deltog en eller ett par gånger om året i armens övningar. Skjutövningarna intresserade mig mycket och redan 1864 var jag mästerskytt på avstånd upp till 1000 yards (914 m). Varje sommar lågo vi i läger tre veckor vid de stora skyttmötena på Wimbledon Common, där vi hade exercis tidigt om morgnarna, varefter var och en gick till sitt enskilda arbete och återkom till lägret mot aftonen. På så sätt blev det intet avbrott i den vanliga sysselsättningen.

Till frukost fingo vi gröt. Vi passerade i rad förbi grötgrytan och mjölksån, då var och en fick sin portion. En morgon visade jag kamraterna att i min tallrik lågo två små fiskar och sprattlade - mjölkkarlen hade spätt ut mjölken med vatten ur en närbelägen bäck.

Om kvällarna hade vi ofta underhållning i det fria, som bevistades av många medlemmar av andra regementen med damer. Vår musikkår spelade på mässingsinstrument och säckpipor, och vi sjöngo och dansade "reels" och Highland "fluigs".

Dåvarande prinsen av Wales, klädd i skotsk dräkt, med gemål och barn deltog åtskilliga gånger i mitt regementets aftonunderhållning.

Lord Elcho var under några år chef för hela lägret, och jag var ibland inbjuden till lady Elchos mottagningar i deras stora tältgård dit Londons societet ständigt var välkommen, Lady Elcho, dotter till Earlen af Lichfield, var en charmant värdinna.

Senare voro Earl Spencer, Earl Ducie och Lord Cheylesmore chefer. Den senares far, som under min första tid i London hette Mr. Eaton, var en mäktig rik man, som ägde stora silkesodlingar i kolonierna. Han var ledamot av parlamentet, där han var känd för sitt ytterst eleganta sätt att kläda sig. Också var han mycket stolt över att kallas sin

tids d'Orsay, en fulländad dandy i början av 1840-talet, på den tid då den landsflyktige prins Napoleon och den unge Benjamin Disraeli (senare Lord Beaconsfield) ledde Londons glada societetsliv.

Wimbledon är beläget straxt bredvid den vackra Richmondparken, där vi ofta roade oss med idrottsövningar. På andra sidan Wimbledon ligger nu de stora lawn-tennisbanorna, där hela världens förnämsta tennisspelare årligen mötas till de stora tävlingarna.

Till belysande av vad som följer rörande min vistelse i England, vill jag här redogöra för adelskapsförhållandena i detta land, ty jag har ofta funnit missuppfattning härav i den svenska pressen.

(Här följer en lång beskrivning av ovannämnda, som ej tages med i den här avskriften.)

Engelska skarpskytterörelsen har haft stor social betydelse genom att sammanföra folk av olika samhällsklasser. Hos oss i London Scottish stodo lordar, vetenskapsmän och köpmän som gemene män bredvid handelsbiträden och hantverkare. Tonen var mycket god, man såg sällan något ofog och hörde sällan råa uttryck.

Lorch Elcho efterträddes som chef vid regementet av överste Lumsden, bror till den berömde generalen i Indien Sir Peter Lumsden, Sedan kom Lord Ruthven (uttalas Rywen) och J. Balfour, bror till sedermera premiärministern av samma namn.

Mrs. Egley presenterade mig i flera andra familjer, bland vilka var Lady Charlotte Bacon, vars dotter generalkan Keate senare blev en av min hustrus och mina intimaste vänner.

Familjen Keate bodde i Barnes helt nära Solna och besökte oss ofta i vårt hem.

Min första erfarenhet rörande patenter var att Sigge Flach bad mig söka exploatera ett patent för förbättrade skeppsdävertar. Eget nog fann jag, att en något liknande dävert, uppfunnen av kapten Kynaston, gift med en dotter till Lady Charlotte Bacon, redan varit försökt men refuserad av engelska flottan, men tjugo år senare konstimerades ett nytt dävertsystem av ingenjör A. Welin, som under ett par år arbetat på min ritbyrå, Welins dävert är numera i allmänt bruk i de flesta länder.

Lady Charlotte hette i sig själv Harley, hon var änka efter general Bacon, som ansågs som en av de ståtligaste officerarna i brittiska armén. Han slogs under Wellington i spanska kriget och vid Waterloo, där han återfanns så svårt sårad, att han troddes vara död.

Byron tillägnade Lady Charlotte, då hon blott var 11 år gammal sitt världsberömda arbete "Childe Harold", varvid han kallar henne "Tante". Artisten Westall målade hennes porträtt på Lord Byrons anmodan.

Hon var dotter till Earlen af Oxford and Mortimer, vilken titel utgick då ingen manlig arvinge fanns, Hennes son Harley Bacon, kavalleriofficer i engelska armén, sökte få titeln återupptagen, men utan framgång. Han flyttade då till Australien där Lady Charlotte besökte honom - en för 50 år sedan märkvärdig resa för en gammal dam betydligt över 70 år.

Även lärde jag känna familjen Greville. Dess huvudman var Earl of Warwick och äldste sonen Lord Brooke, vilka äga det historiska Warwick Castle byggt av "konungamakaren" Warwick. Detta slott jämte det närliggande Kenilworth

Castle var amerikanska Shakespearebeundrars Eldorado. Dessa yankees kunna ibland vara besvärliga, men för Warwick Castle hava de gjort en storartad gärning, då en del av slottet på 70-talet brann ned sände amerikanarne en insamlad summa av 540. 000 kronor som hjälp till dess restaurering, eftersom de erfarit att ägarens inkomster som fideikommissarie voro jämförelsevis små.

En intressant bekantskap gjorde jag genom generalen Keate, nämligen den irländske parlamentsledamoten Kavanagh, som var ledare för det irländska konservativa partiet. Han ansågs hava 200. 000 kronor om året från sina gods och var gift med en fin dam, änka efter överste Hay. Det märkvärdigaste med honom var, att han var född alldeles utan några ben, mer än någon tum nedanför höfterna och med helt korta armstumpar från axlarna. Man hade alltid svårt att låta bli att räkka fram handen då man hälsade på honom. Trots dessa lyten körde han fyrspann med tömmarna knutna kring axlarna, men han bars i en korg till sin plats i parlamentet och ut igen.

Han hade flera barn och det berättas att då det första skulle födas kom svärmodern och frågade, om han kunde göra något för att minska hustruns naturliga oro. Han tog då hustrun med sig på en åktur och vid passerandet av grindstugan kommo två sma knubbiga pojkar ut och öppnade grinden, han visade sin hustru på dem och sade: "Dessa äro mina barn".

Kavanghs vackra syster var liten till växten och kallades "pocket Venus". Hon var gift med general Middleton och var den första engelska, som vid indiska upprorets kundan följde sin man till det inre av Indien.

Familjen Middleton var ofta våra gäster och vi tyckte särskilt om båda deras döttrar, den ena gift med överste Maxwell, den andra med Sir Edward Mac Gregor, sekreterare i amiralitetet.

Inom volontärkåren hade jag många bekanta. Markisen af Abercorn, sedermera hertig, var kapten vid vårt första kompani. Hans son, som då var markis med familjenamnet Hamilton och vid faderns död blev hertig af Abercorn, var huvudman för den ätt Hamilton, från vilken den svenska ätten med detta namn härstammar.

Denne andre hertig af Abercorn, som var särskilt god vän med kung Edward VII, träffade jag tillsammans med hans son (som nu efterträtt honom), då de deltog i den ambassad, som kom till Stockholm för att tillkännagiva konung Edwards tronbestigning.

I denna ambassad deltog även Earlen af Kintore och general Hunter samt dåvarande Sir Charles Hardinge (numera Lord Hardinge vice konung av Indien), den ende jag icke förut Kände.

Johnny Malcolm var en av mina kamrater vid kåren, Han var chef för clan Malcolm och blev senare adlad med namnet Poltalloch. Han var en fullkomlig jätte med långt svart skägg, och sjöng och dansade de skotska danserna med oss om kvällarna i lägret. Jag erhöll av honom som bröllopspresent en gammal skotsk whiskybägare. Han blev gift med Lord Bostons dotter, som för hava sagt att hon gift sig med den bästa och fulaste skotte som fanns till.

Bland andra intimare vänner inom kåren må jag näm-

na Mr. Shuterland, som i London hade ett ovanligt vackert ungarlskem med rika samlingar.

Sex kamrater hade jag med namnet Anderson, ett namn som är mycket vanligt i Skottland. Förnamnet Anders heter i Skottland Andrew (uttalas Andru), men tillnamnet stavas som i Sverige. Fyra av dem voro bröder, de övriga två deras kusiner. Den äldste, James Anderson, var chef för den firma, som ägde de stora Australiaångarna, vilka senare benämndes Orientlinjen. Då jag först kom till London voro dock blott ett par av dessa ångbåtar, de återstående stora segelskepp. Den tiden konsumerade ångmaskiner nämligen så mycket kol, att ångbåtar sällan användes för så långa tra-der. Kolåtgången minskades dock snart, så att några år efter Suezkanalens öppnande 1869, hade firman en flotta av ej mindre än 28 stora ångfartyg.

Jag var mycket tillsammans med James och hans bröder, doktor John och William, James gifte sig mot slutet av 60-talet med miss Carrett, en av Englands första kvinnliga läkare. Hon hade en vidsträckt privatpraktik och var dessutom läkare vid ett stort barnsjukhus i östra London. Hon hade ungefär 2000 pund om året i inkomster. Hennes intresse för sitt yrke var så stort, att hon bibehöll praktiken även efter giftermålet med den rike Anderson. Hon var en av ledarna för kvinnorörelsen, i trots varav hon dock var en angenäm värdinna och en i hög grad god hustru och moder.

Doktor Carrett Anderson, som hon kallades, genomdrev jämte systemen, mrs. Faweett, stora framsteg för kvinnorörelsen i England. Efter mannens död blev hon Englands första kvinnliga borgmästare i den lilla staden Aldborough i grevskapet Norfolk.

Mrs. Faweett var gift med en framstående universitetslärare, som var en av ledarna för det liberala partiet i parlamentet. Ehuru alldeles blind, blev han i Caldstoneska regeringen minister för Indien, och det var alldeles förvånande att i parlamentet höra honom läsa upp ur minnet hela budgeten för Indien, vilken hustrun skrivit efter hans diktamen.

Kusinerna John och George voro kolonialköpmän i London. De ägde stora kaffeplantager på Ceylon på den tid, då kaffet var denna ös största produktionsartikel. Detta utbyttes senare mot té, vilket som bekant odlas i stor skala i denna koloni och numera föra stora kautschukplantager efterträda te-odlingarna i det drivande Ceylonklimatet.

Under mycken samvaro med de sex vännerna Anderson lärde jag mera om handel och sjöfart såväl som om Skottland och de transatlantiska kolonierna, än som eljest kunnat vara möjligt.

Kaptenen i mitt kompani, det åttonde, var advokaten John Mac Gregor, en högst intressant person. Han var atlet och idrottsman, gjorde långa kanotresor, bland annat i Sverige där jag en gång senare träffade honom i Stockholm, dit han rott genom Göta Kanal. Han hade under kanotfärden endast en omgång kläder med sig, tvättade ett plagg i sänder och bankade det på kanotens däck i stället för strykning. Han kunde ej ett ord svenska, utan för att få mat gick han in i stugorna utefter kanalen, höll fram några småmynt och pekade på en mjölkbunke eller hönsen och sålunda fick han mjölk, ägg och bröd. Han uttryckte för mig sin förvåning och beundran över att bondgummorna nästan aldrig togo pengarna utan skrattade

och sade någonting, av vilket han endast förstod ordet välkommen, då detta var så likt engelska "welcome". Han bodde i Stockholm på Hotell Rydberg, där han hade sin kanot i korridoren. Då någon upppassare gjorde min av att vilja flytta den, knöt han sin stora näve framför ansiktet på honom, och kanoten fick ligga kvar.

I London arbetade han mycket för de fattiga och bildade bland annat på egen bekostnad den första skoborstarbrigaden, vars förtjänster användes till pojkarnas underhåll och uppfostran. I hans plan ingingo många av de idéer, som Baden-Powell 40 år senare införde i sin scoutrörelse.

En annan kamrat var George Biddulph, medlem av en gammal engelsk familj och delägare i Cocks Biddulph & Co bank. Han hade tämligen svårt att bevisa sin rättighet att kallas skotte och att således få bli medlem av kåren. Den enda förbindelse han hade med Skottland var, att en av hans förfäder varit gift med en skotska. Men han var så duktig, arbetsam och trevlig, att man sade, att han borde vara skotte om han också inte var det.

Mina bästa vänner inom kåren voro bröderna Mackenzie, två av de kroppsligen största, som vi hade. Äldste brodern vägde nära 150 kg och representerade familjen som "laird" of Avoch, familjens gamla stamhem i Invernesshire i Högländerna. Han var sonson till den Sir Alexander Mackenzie, som var en bland första pionjärerna i Kanada, där han gav sitt namn till den stora Mackenziefloden, som från Klippiga bergen flyter ut i Norra Ishavet.

Den yngre brodern, George, var vinhandlare i London och ägde tillsammans med sin kusin, baroneten Sir Evan Mackenzie, stora vinodlingar i södra Frankrike, varifrån Bourdeauxvinet Beaujolais utskeppas.

Deras syster, Ceddes Mackenzie, blev en av min hustrus närmaste umgängesvänner.

Då George Mackenzie dog, nära 20 år efteråt, blev jag på familjens anhållan utredningsman i hans bo, där jag hade tillfälle att se och läsa mycket av stort intresse rörande Kanadas kolonisering och tidigare utveckling. Som honorarium för mitt arbete eller snarare som ett minne av honom fick jag av syskonen en gammal ring med en ovanligt stor, men tunn diamant, som hade tillhört Sir Alexander och som senare av en Stockholmsfirma värderades till 2, 300 kr.

London Scottis lägeraftnar vid Wimbledon voro mycket Roliga. Vi sjöngo skotska sånger och dansade skotska danser (Reel och Highland Fling) till musik av säckpipa i månskenet eller under belysning av tältlamporna, varvid lägerchefen och hans gäster ofta voro närvarande, sittande i gräset omkring oss. Sedan dessa gått och alla ljus voro släckta, gingo vi in i våra tält, där whiskyflaskan hängde på en lina vid tältpålen och passerade i mörkret från man till man.

Bland gästerna voro flera gånger prinsen av Wales och hans familj, vilka då och framgent visat mig mycken välvilja. Prinsen var mycket intresserad av den djurgård han ordnat vid sitt landsslott, Sandringham i grevskapet Norfolk, till vilken H. K. H. tillåtit mig att bidra med tvenne unga älgar (tjur och ko) som jag låtit hämta från Värmland.

Under åren 1863-64 fanns i England stort intresse för Danmark i anledning av dess krig med Tyskland. Dåvarande prinsen av Wales, senare Edward VII, gifte sig med prin-

sessan Alexandra av Danmark, och man hyste stor förhoppning om att England skulle ingripa till Danmarks försvar. Danskarna hade gott skäl att hoppas detta, då lord Ellenborough, som var lordskansler, upprepade gånger talade om Englands plikt att skydda Danmark, och eftersom lord John Brussel, som var premierminister hade i parlamentet förklarat, att, om tyskarna överskredo Eideren borde England anse detta som en krigsorsak.

Men härav blev intet. Engelska armén var alldeles icke rustad för något krig på kontinenten, såsom de blott några få år förut under Krimkriget fått erfa. När England fick se att icke endast den välrustade tyska armén, utan även dess allierade, österrikarne, inträngde i Danmark, och då Frankrike icke heller ville hjälpa Danmark, knöt England handen i byxfickan och teg.

Såväl före krigets utbrott som efteråt korresponderade jag med Fanny Vedel, vars man var den danska utrikesministerns närmaste man, om allt, som försiggick inom England rörande denna fråga, och sände dem de olika partiernas tidningar.

Många lediga timmar brukade jag använda till promenader i parkerna, särskilt Hyde Park och Kensington Gardens där jag kunde få se "the upper ten thousand" åka, rida och promenera. I London finnes många tillfällen att för en ringa penning se och lära mycket. I British Museum och National Gallery hade man fritt tillträde, och för några pence kunde man vissa dagar besöka Botanical, Horticultural och Zoological Gardens. På teatrarna hade jag den tiden icke ofta råd att gå, men när jag särskilt ville festa, gick jag på italienska operan, där jag för ungefär 2 kr kunde på femte radens ståplats få höra kanske världens bästa musik. (Vid samma tid kostade parkettplats på Stockholms opera 3 kr,) Jag hörde Giulia Grisi, som angågs som en av de största sångerskorna på sin tid, sjunga sin svanesång "Caste Diva" ur Norma, innan hon för alltid lämnade scenen. Hon hade gift sig några år förut med tenorsångaren Mario, som jag även hörde flera gånger på 60-talet.

Under utställningsåret 1862 voro de helst hörda: Sopranen Fitjens, altsångerskan Alboni, och tenoren Guigliani, Jenny Lind-Goldschmidt hade redan dragit sig tillbaka från scenen, men på svenska legationens i London rekommendation hade Stockholmsångerskan Michaeli blivit engagerad under utställningen att sjunga 10 kvällar på italienska operan (Covent Garden). I denna enormt stora sal hördes dock hennes svagare mellantoner så litet, att hon blott fick sjunga två gånger. Det sades dock att hon i enlighet med kontraktet fick betalt för 10 kvällar.

Ett annat tillfälle att höra god musik gavs varje vecka vid Monday Popular Concerts i S:t James's Hall, där man fick höra verkligt framstående artister för ett pris av 1 shilling.

Skottarne äro utan gensago en musikaliskt anlagd nation liksom de flesta andra bergsfolk. I Skottland och även i Wales samt delar av Irland finnas oändligt många gamla, vackra sånger, som motsvara våra folksånger. Bland annat äro särskilt de, som härleda sig från Stuartarnes upprorskrig, omtyckta. Sådana äro "Scots wo hae wi Wallace bled", "Charlie is my darling" och andra. De olika clanernas äldre strider skildras även i hjältesånger, sjungna av de gamla gaeliska barderna.

Redan på 700-talet började irernas stora sångskatt upptecknas. De äro vilda heroiska sånger om rasstriderna. Längre fram diktas om Ossian och Oscar samt om senare ko-

nungars bragder, t. ex. Mac Dermot och O'Neill, ända fram till Irlands store skald Thomas Moore. Bland särskilt kända iirländska sånger äro: "The last rose of summer" och "Kathleen Mavournin" ("min älskling").

Av Waleska sånger finnas även många från druidernas tid, vilka sjungas vid de ännu förekommande "Fistefods", där kelterna årligen mötas för att uppehålla intresset för landets gamla kultur. Den kanske mest kända av senare tiders waleska sånger är: "The men of Harlech", Wales nationalsång, vilken jag sjöng en gång stående på toppen av Snowdon, Wales högsta berg.

Den engelska nationen är nog i sin helhet mycket omusikalisk och likväl skattas musiken kanske ingenstädes så högt som i England och ingenstädes utövas heller musiken i hemmen så allmänt som i detta land. Varje något så när väluppfostrad ung dam, måste sjunga eller spela - har hon öra och förmåga eller ej, och många av herrarna uppträda i tid och otid med sina "funny songs", vilka alltid finna en tacksam åhörarskara. Litet var av oss minnas nog Pelle Ödmans humoristiska skildring av sina fåfänga försök i en engelsk salong att tjusa damerna med våra vackraste folkvisor, men hur hans med indignationens kraft utslungade: "Ritsch, ratsch filibombombom". vann stormande bifall. Likväl äger även England gamla melodiska sånger som på sin tid sjöngos av Sims Reeves och av andra, verkligt stora förmågor.

Flera söndagar var jag bjuden att delta i roddturer på Themsen, där man från Richmond rodde uppför floden, som kantas av eleganta villor och stora parker, förbi Hampton Court, kardinal Wolseys gamla residens från Henrik VIII:s tid, nu upplåtet som bostad åt framstående generalers, amiralers och statsmäns änkor. I Hampton Courts vinkast finnes en vinstock, som sannolikt är den största i världen. Trädgårdsmästaren, mr. Jack, nyligen avliden, lär under 32 år hava skördat mer än 15000 druvklasar från denna enda vinstock. Vidare rodde man förbi Eton college, den mest aristokratiska och dyra skolan i England, sedan förbi Windsors kungliga slott, vilket enligt min tanke är det vackraste lant-slott som finnes. Varken Drottningholm, Peterhof, Potsdam, Versailles, Escorial, Schönbrunn eller kung Carols vackra slott Pelesch i Karpaterna, vilka alla jag besökt, kunna jämföras med Windsor. Dess äldsta del fanns redan på 1000-talet stora tornet byggdes 200 år senare. Med sina många byggnader från olika tider är det synnerligen dominerande, där det ligger högt med utsikt över Themsen och den präktiga milslånga parken. Där jagade med hund och falk konungarna av Tudorska och Stuartska husen, särskilt Henrik VIII med sina diverse gemåler. Ett av de mest storartade arkitektoniska konstverken i Windsor är Albert Memorial chapel, som först byggdes till minne av Edward the Confessor, där sedan kardinal Wolsey begravits, till dess det av drottning Victoria utsmyckades till minne av hennes 1861 avlidne make, som engelsmännen brukade kalla "the late lamented". Till hans åminnelse är också uppfört det väldiga Albert Memorial i London mitt emot Albert Hall.

Jag hann aldrig längre uppför floden än till Windsor, men man kan även ro vidare förbi Oxford, vars universitet tillsammans med Chambridges, varit grundläggande för engelsk kultur.

År 1865 blev jag inbjuden av en av mrs. Egleys vänner, mr. Powell, till hans herresäte i södra Wales, Maes-gwynne, där jag tillbragte ett par utmärkt trevliga dagar. För första gången fick jag deltaga i en hetsjakt till häst i sällskap med mr. Powells dotter Emely, som var mycket road av jakt och ridning. Ehuru jag red tämligen bra, valde man åt mig bland deras många ridhästar en s.k. cob, en mindre, grovlemmad häst, med mjuk mun och lätta rörelser, som också lyckades bära mig hela dagen utan äventyr. Jag fick nöja mig med, att han först hoppade upp på stenmuren och sedan ned på andra sidan, då de andra togo hindret "flygande" men jag hann ändå fram nästan lika fort som de övriga.

Engelsmännen anses kanske med rätta stela och mindre förekommande mot främlingar, som de ej känna, men då man är väl introducerad, mottages man med stor vänlighet. Första dagen vid lunchen frågade dottern vem som ville rida med henne på ett besök till en sjuk fattig familj, som bodde långt från herregården. Ingen annan av de närvarande ville rida i regnvädret, så att hon antog mitt anbud att följa med och vi hade ett par timmars ritt utan annat följe än en ridknekt, som höll sig på diskret avstånd. Så stort förtroende hade man icke mött på många ställen, säkert icke i Frankrike.

Jag vill särskilt framhålla, att jag aldrig hade något obehag av att vara utlänning, men det är möjligt att vi svenskar i detta avseende stå bättre än en del andra nationer. Jag var ju då blott ett kontorsbiträde utan förmögenhet, men motogs överallt lika vänligt, som om jag varit engelsman, och detta icke blott i societetslivet utan även i mitt arbete. Man brukar säga, att den enda olägenhet en utlänning har i England är att han icke får kommendera ett kronofartyg och ej vara befälhavare på en fästning. Säkert är, att man i England och dess kolonier har samma rättigheter i affärsväg som landets egna söner. Efter 1914 hava säkerligen dessa förhållanden i hög grad förändrats.

Julen 1865 blev jag inbjuden att tillbringa helgen hos en landsman, Lorentz Tidén, som var intresserad i en firma Lommitz & C:o, för vilken han reste inom och utom England för försäljning av maskiner i allmänhet och särskilt för textilmaskiner. Han var rysk vice konsul i Manchester, Han var son till en tullförvaltare i Strömstad och modern hette Bruce och var svägerska till ryske ministern i London, baron Brunow, samt brorsdotter till Bruce - Bej- mycket omtalad, fast icke alltid på fördelaktigaste sätt såsom officer i Brasilien och överste i Turkiet. Tidén var gift med Mabel Grundy, vars föräldrar och många syskon bodde på Greenhill utanför Manchester, I denna familj tillbragte jag många angenäma stunder under helgen. Fadern, Edmund Grundy, som tillhörde en gammal bankirfamilj i Landshire, var köpman i Manchester och hade en yllefabrik i Bury. Han var en typ för en ståtlig engelsman och vänlig och artig värd. Hans hustru var hans kusin, en ovanligt intelligent och intressant kvinna. Hon var bland annat en särdeles god musikkännare och musikälskare, sjöng bra och spelade piano alldeles utmärkt. Dessutom komponerade hon vackra saker. Bland de många mucici, som besökte hennes hem i Manchester, var även Schumann och Hallé sedermera Sir Charles, Nerudas man. Flera konstnärer, sådana som Verbockhoven, den bekante belgiske målaren, m. fl. brukade också vara hennes gäster. Hon talade flera språk och under de två år som Tidén nu varit hennes måg, hade hon till och med lärt sig svenska så pass bra, att hon kunnat översätta Louis de Geer's bok S. H. T. till vacker engelska, Det svenska uttalet hade hon däremot icke kunnat lära sig.

Tidéns äldsta svåger, Herbert, gift med Camilla Fordham, var delägare i faderns firma, den näst äldste, Fred, var officer i Warwick infanteriregemente, en glad och kvick ung man, som mycket roade gästerna. Fru Tidéns närmast yngre syster Emma tillbragte helgen hos vänner i Skottland, i Sir William Brooks familj på Drummond Castle, så att jag träffade henne ej den vintern.

Påföljande vår vid påsktiden reste jag till Paris över helgen, inbjuden av Signe Hebbe, som då studerade sång för Rosini och andra lärare. Jag bodde i samma pensionat som hon och var med henne på teatern påskdagen. För resten var jag på språng hela dagarna med öppna ögon och öron, Jag hade icke råd att åka i droska men jag tror att sällan någon sett så mycket av Paris på två dagar som jag. Jag hade ju ingen aning om att jag framdeles skulle bli bosatt i Paris i hela åtta år.

När far fick veta, att jag varit i Paris, kunde han icke förstå, hur jag kunnat "resa utomlands" endast för påskhelgen, Han tänkte icke på att hela resan blott tog en natt.

Ernst Waern var på affärsresa i Sverige, så att jag skötte affärerna i London, och han hade rätt då han sade, att det var oförsiktigt av mig att företaga denna utförd då jag icke kunde vara absolut säker på att storm och annat ej skulle hindra mig att vara på kontoret tisdag morgon. Detta hade jag lättsinnigt nog icke tänkt på, men jag kom i tid och, som Shakespeare sade: "All is well that ends well".

Ernst levde i London ett bekvämt ungarliv. Mycket road av biljard, var han sent på kvällarne på sina klubbar och var sällan på kontoret före klockan elva. En dag, sedan jag upphört att arbeta hos honom, kom han dit före klockan tio, men fick vänta utanför tills hans kontorist anlände. Portvakterskan ville nämligen ej släppa in honom på hans eget kontor utan skrattade blott, då han sade sig vara firmans chef. Eftersom han aldrig förr hämtat sin nyckel själv, kände hon icke igen honom.

Som jag tidigare nämnt hade Göransson gjort den viktiga uppfinningen att använda manganjärn till förbättrande av Bessemerstålet. Han anlade själv ett stålverk vid Sandviken och kom till London med förslag att bilda ett engelskt bolag med en million pounds kapital för att köpa Sandviken, Högbo bruk och Edskens masugn för att där driva ståltillverkning i stor skala. Pontus Kleman, svensk finansagent i London gift med Lars Hiertas dotter Bertha, lyckades samla teckningar för kapitalet och erbjöd mig plats som bolagets sekreterare. Men då tecknarne efter noggranna undersökningar trodde sig hava blivit missledda, inbetalade de aldrig kapitalet, utan hela affären gick upp i rök. Kleman lämnade London och for till Rivieran. Han bosatte sig senare i Paris.

Då jag senare besökte Göransson på Sandviken, gjorde han mig bekant med Per Murén som varit den drivande kraften i de flesta industriella företag i Gävle-trakten samt dessutom inflytelserik riksdagsman såväl i gamla borgarståndet, som sedan i andra kammaren under två första riksdagarna. Han bodde nu som gammal man på en egendom långt borta i skogen, dit många vallfärdade för att bedja om hans goda råd.

Under riksdagen 1865 var jag ledsen att vara utomlands, ty jag blev därigenom urståndsatt att vara med om den i hemlandet pågående rörelsen för riksdagsreformen. Men jag kände mig stolt över att sex Nordenfaltar på riddarhuset voterade för den nya riksdagsreformen, genom vilken ridderskapet och adeln "underskrevo sin egen dödsdom". Om icke adeln visat denna förståelse för nyare tidens krav, hade reformen åtminstone den gången ej gått igenom, ty prästerskapet hade utan adelns ledning säkert voterat emot.

Nyligen representerade jag min familj vid 1915 års adelsmöte, där vi avsåde oss forum privilegiatum, den sista återstoden av gamla feodaltidens fördelar för ridderskapet och adeln.

Under sommaren 1866 blev jag inbjuden att vid midsommar tillbringa en vecka hos familjen Grundy. Där träffade jag den, som sedan utgjort hela mitt livs lycka, dottern Emma, i familjen kallades hon med smeknamnet Nem eller Nemmie. Allt från första stunden gjorde hon på mig ett mäktigt intryck. Hennes varma trofasta ögon och hennes öppna, förtroendefulla karaktär voro för mig obeskrivligt tilltalande,

Också fick jag ett särdeles gott tillfälle att närmare lära känna henne, därigenom att jag fick följa med henne, hennes far och två systrar på tre dagars resa i norra Wales, där familjen hyrt ett lantställe för sommaren i ett litet samhälle kallat Penmaenmawr. Det låg på norra slutningen av berget med vacker utsikt över irländska havet med Ormsheadklippan till höger, och Penmaenmawrberget till vänster.

En av dagarna företogo vi en åktur i en öppen vurst genom den natursköna trakten. Vi bestego Snowdon och tillbragte natten i det gamla intressanta härberget i Bettws-y-coed. Det var där, som den gamla legenden utspelades om den trogne vindhunden Gelert, som av en riddare lämnats att vakta hans i vaggan liggande lilla barn. Då han återkom fann han barnet till utseendet livlöst och Gelert blodig om nosen, i uppbrusande vredesmod stack han svärdet genom hunden, men fann efteråt till sin stora sorg, att denne räddat barnets liv genom att bita ihjäl en stor orm, som anfallit det.

Från Bettws-y-coed åkte vi vidare genom Lanryst tillbaka till Penmaenmawr.

Under 1865 eller 1866 blev jag bekant med James Stansfeld, som var Civil Lord of the Admiralty, den medlem av amiralitetslorderna, som skötte deras civila arbete i parlamentet. Han avgick från denna ställning till följd av anmärkningar över hans politiska åsikter, som ansågos alltför radikala även för Gladstones liberala styrelse. Han var nämligen intim vän med den republikanska agitatorn Guiseppe Mazzini i Italien, som vid sina besök i London bodde hos honom.

Stansfeld blev senare Brivys Councillor, Han var livligt intresserad för alla samhällsreformer, bl. a. för metersystemets införande, vilket än i dag är ett önskemål i England. Han biträddes härutinnan av Birminghams riksdagsmän Joseph Chamberlain, Kenrick och Dixon. Chamberlain var då medlem av Gladstones ministär, men utbröt ur denna 1886 och bildade jämte Lord Hartington (sedermera hertig av Devonshire) de liberala unionisternas parti, vilket tillsammans med de konservativa numera kallas unionspartiet som opposition mot liberalerna.

Chamberlain har varit en slags Deus ex Machina för unionisterna, ända tills han på allra sista tiden tvingades att upphöra att vara riksdagsman för Birmingham av en sjukdom som slutade med hans nyligen timade frånfälle.

Hans son, Austin Chamberlain, har ärvt faderns politiska begåvning såväl som hans stora förmögenhet samlad av farfadern och hans associé, mr. Nettlefold, genom tillverkning av patenterade järnskruvar för träarbeten. Då patentet utlupit skyddade han sig mot konkurrens genom att alltid undersälja hur lågt som helst de nya fabrikationer, som från tid till annan uppdöko.

Jag var åtskilliga aftnar tillsammans med Stansfeld och Chamberlain och hjälpte dem att anskaffa statistiska uppgifter från de tre skandinaviska länderna. 1876 gjorde den senare en resa till Sverige för att studera vårt skolväsende, ty han arbetade då på att i England införa obligatorisk folkundervisning. Från den resan omtalas en lustig historia. S. A. Hedlund talade om för Chamberlain, att i Sverige kunde alla läsa och skriva, och för att bevisa sin sak förde Hedlund honom med sig ner till hamnen i Göteborg där han tillfrågade hamnarbetarna om de kunde läsa och skriva. Till Chamberlains förvåning besvarade alla denna fråga jakande. Slutligen fick han syn på en synnerligen sluskig individ, som på samma fråga svarade nekande. Denne tillspordes varifrån han kom och gav då till svar: "Från Sunderland i Yorkshire".
- Tablå.

Visserligen äro engelsmännen mycket konservativa, men man förvånar sig dock över att det går så långt att de än i dag ej infört moderna mynt, mål, mått och vikt, utan fortfara med sina gamla system.

Här följer en beskrivning av det engelska myntsystemet.
-----

8. 1866-68. I ENGLAND OCH SVERIGE.

Under sommaren 1866 upphörde jag att arbeta på Waerns kontor och åtog mig att representera firman Lomnitz & C:o i Sverige, där jag också tillbragte största delen av hösten och vintern.

Vid ankomsten till Göteborg möttes jag av ett telegram från min gudmoder och kusin, Cecilia Montgomery-Cederhielm, som sade, att om jag reste omedelbart till Segersjö, kunde jag hinna till hennes dotter Celies bröllop med Arnold Celsing. Jag reste naturligtvis genast och blev vid framkomsten extra marskalk med brudens syster Sophie som tärna. Hon blev sedan gift med Staffan Cederschiöld.

Detta bröllop var så storslaget och så betecknande för den tidens seder, att jag måste giva en del detaljer.

Där voro 80 gäster, av vilka många, om ej de flesta, stannade hela veckan ut, levande i sus och dus. Middagar, baler och supéer avlöste varandra. Efter den första stora middagen med nachspiel, ville alla herrarna gå och bada mitt i natten i Hjälmaran, och bland dem sådana, eljest försiktiga och ordentliga karlar, som Corfitz Beck-Friis, Hugo Hamilton, pappa Olle och andra. Äldste sonen Hugo och jag insågo faran av ett sådant tilltag och bildade jämte några andra pålitliga ungdomar ett slags poliskordong, som summo fram och tillbaka för att hindra övriga badande att komma på för djupt vatten.

Efter en av middagarna, där vinet, vilket vi kallade "mjödet" flutit i strömmar, ville en del ungdomar nödvändigt "hissa" den över 70-årige hovmarskalken von Schwerin på Bockhult och lyfte honom tvärs över biljarden, där lyckligtvis jag och en annan handfast man, August Tamm, uppfångade gubben. Hade vi ej gjort det, fruktar jag, att något mycket ledsamt kunde hava hänt, ty han hade kort hals och blå näsa i rött fält. Gubben hämnades morgonen därpå, då han i otta fick fatt i en stor vällingklocka, med vilken han gick omkring i sovrummen och ringde alldeles intill huvudet på dem, som redan förut hade huvudvärk efter nattens excesser.

I allt övrigt var bröllopet särdeles vackert och förtjusande roligt. Hugo Montgomery var en ovanligt begåvad ung man, skald och artist. Efter avslutade studier ingick han i utrikesdepartementet och blev attachéråd vid svenska legationen i Rom 1871, där Edvard Piper då var minister. Året därpå besökte Hugo Montgomery med några vänner Capri, Av någon anledning hoppade han upp på en mur för att sätta sig. Detta skedde med sådan fart, att han föll över ner i ett bråddjup. Piper reste genast från Rom till Neapel, men kunde blott återföra liket, sedan han övertygat sig om att fallet var en ren olyckshändelse.

Piper sade mig några år senare att han kunde ej påminna sig något, som gjort ett så nedslående intryck på honom som denne särdeles sympatiska unge mans hastiga död.

Hugos farmor var italienska, Matilda D'Orozeo. En romantisk sägen finnes, om hur tvänne unga svenska adelsmän, Montgomery och Ridderstolpe, enligt tidens sed för förmögna unga män, gjorde en utlandsresa. De foro med segelbåt till Stralsund, där de köpte en berlinervagn, med vilken de reste genom Tyskland och över Alperna till Rom.

Där blevo då båda förälskade i en bedårande ung dam, I stället för att duellera, överenskommo de att båda skulle fria och låta damen välja. Till sin stora bedrövelse fingo de då först veta att hon var gift, varpå de reste hem.

Året därpå fick Montgomery ett brev från Matilda D'Orozeo, vari hon underrättade honom, att hennes man var död. Glad i hågen seglade han då åter till Stralsund och for vidare till Rom, varifrån han hemförde den unga Matilda, då änkemarkisinna Cenomi, som sin brud till Sverige. Det säges vidare, att hon menat skriva till Ridderstolpe, men att hon tagit miste på de för henne så konstiga namnen. Hon levde i alla fall lycklig på Segersjö till mannens död.

Jag minns henne då från min teknologtid som en glad och musikalisk äldre dam, då gift med sin tredje man, kammarherre Gyllenhaal.

En gång sjöng hon en italiensk folkvisa iklädd bror Olles kadettjacka och mössa.

Det var om henne Anrep brukade berätta att på frågan om när hon var född, för att årtalet skulle införas i adelskalendern, hon svarade: "Hur kan jag minnas det, jag var ju medvetlös," Vid förnyat förhör att få besked fick han åter samma svar men åtföljt av rådet att skriva en etta en åtta och ett par punkter. - Hon var född 1796.

I Sverige började jag inleda affärer med fabriker och järnvägar för maskiner och annan material. Jag bodde inackorderad hos en fru Heurlin vid Fredsgatan näst intill nuvarande konstakademien. Då jag en kväll skulle gå på en maskeradbal

på börsen, kom fru Heurlin in till mig med gråten i halsen och sade, att hon hade hört, att jag tänkte gå med bara ben, vilket hon försäkrade mig skulle väcka en skandal som kunde skada hennes anseende. Jag gick dock i min skotska uniform, utan att därigenom förorsaka hennes anseende något avbräck.

På senhösten for jag över till England och tillbragte julen med familjerna Grundy och Tidén. Jag var med dem på konserter och baler. En dag kom gamle Grundy hem från en konsert och sade helt förargad, att han måste byta abonnemangsplats, därför att framför honom satt en gammal fru, som var fullständigt flintskallig med undantag av några strån som hon dragit ihop till en knut i nacken, där hon placerat en stor röd ros. Han sade att ingen förståndig karl kunde sitta bakom en sådan människa varje konsert.

Manchestersocieteten hade byggt sig en storartad lokal för fester och baler. Balsalens parkettgolv var lagt på stålfjädrar, en anordning, som jag ej funnit annorstädes. Man dansade mycket lätt på detta golv, som dock hade den olägenheten, att alla de gamla "förklädena" omkring väggarna sutto och nickade som kinesiska porslinsgubbar. Detta är naturligtvis något överdrivet, ty rörelsen invid väggarna var betydligt mindre än utåt golvet. Fru Tidén, hennes syster och flera av deras släktingar dansade utmärkt väl, så att det var ett stort nöje att vara deras kavaljer.

Vi gjorde en resa från Manchester till Raehills, strax inom skotska gränsen för att besöka ägaren av detta utmärkt vackra ställe, den gamla lairden Hope-Johnstone och hans hustru. De voro så gamla att deras söner voro jämnåriga med Grundy och de gästade ofta Greenhill. Raehills slott av röd sandsten med barrskogen till bakgrund såg mycket vördnadsbjudande ut. Familjen Hope-Johnstone härstammade från den utdöda släkten markiserna av Annandale och hade gjort anspråk på att få antaga denne titel, vilket dock av House of Lords vägrats på grund av någon gammal testamentarisk urkund ej var fullt tydligt uttryckt.

Under denna tid lärde jag mig att innerligt hålla av Nem Grundy och var överlycklig då hon den 21 januari 1867 lovade att bliva min hustru, för vilket jag aldrig kan vara nog tacksam mot henne och mot försynen. Vi gifte oss efter några månaders förlovning den 6 juni samma år, och jag fick behålla henne i 43 år, tills hon den 24 januari 1910 dog i Stockholm.

Min far skrev till min fästmö den 2 februari 1867 följande brev, som jag återger utan rättelser.

My dear Nemmie,

It was with greatest joy and thankfulness I received your kind words in Thorsten's letter and the assurance from yourself that you will be the wife of my loved son and the daughter of myself.

God bless you and him for time and eternity.

I hope that Thorsten will answer to your confidence and never forget that if he will be happy himself, he ought to do all he can for the happiness of his wife.

He is true and warmhearted and he has in memory more of his mother's lessons than young men generally

hafve, he is a dutiful good son, and I doubt not that he will be a good faithful husband.

How dear you will be to me and how quick the old heart moves by the thought to embrace my new beloved daughter, I cannot describe, but I beg you to be persuaded that the fifteenth child will find as warm a place in my heart as any of the other fourteen and that I will do all I can to be a good father for you and make the absence of your own less regretful, when you come to this country.

I should wish to pay a visit immediately, but as that is quite impossible, I send you my portrait, that you may be able to make yourself an idea of the expression of my face. You see that I am a very old man, but the soul and the heart are much younger, than the body.

Excuse the faults in the language and if you take it in the kindest way you may find out.

I wish everything good and all happiness and will for ever be your loving affectionate.

Father

Enar W:m Nordenfelt.

Stockholm den 2 Febr:i 1867.

Faster Marie Charlotte Nordenfelt skrev den 14 maj 1867 till min svärmor å egna och syskonens vägnar med tack för bjudning till bröllopet.

Bästa Mrs. Grundy,

För Eder godhet, att bjuda mig och mina systrar, Fru Wahlund, Fru Mitander, och Emilie Nordenfelt, att vara närvarande vid det högtidliga tillfälle, då min brorson Thorsten Nordenfelt, och Eder dotter Emma förena sina öden, får jag nu med några rader framföra mina egna och mina systrars ödmjuka och hjertliga tacksägelse. Så kärt det skulle vara, att den dagen få se brudparet, och göra bekantskap med Emmas älskade föräldrar måste vi dock afstå från detta nöje. - Ty år och krämpor tillåta oss ej, att göra en så lång resa. Våra varma böner för det unga brudparets lycka, skall dock ej uteblifva.

Jag är öfvertygad om att Thorsten Nordenfelt will göra allt hvad han förmår att bereda Emma glada och sorgfria dagar. Och att hans släktingar med kärlek och vänskap skola emottaga henne - derom är jag säker. Måtte Eder älskade dotter ej komma att alltför mycket sakna sitt goda hem, och sina kära föräldrar och vänner utan finna glädje och trefnad, i det för henne främmande landet, det önskar jag af innersta hjärta. War god framför vördnadsfulla hälsningar till Mr. Edmund Grundy och hjärtliga hälsningar till Eder älskade Emma ifrån mina systrar och ifrån den som med största högaktning tecknar sig en

Ödmjuk Tjenarinna

Marie Ch: Nordenfelt.

Kristinehamn den 14 maj 1867.

Jag skulle i dessa anteckningar vilja lämna en beskrivning av min älskade hustrus utseende och karaktär till minne för de släktingar som känt henne och till underrättelse för de yngre, som blott hört talas om henne, men tankar och ord tränga på med det myckna jag skulle vilja säga, så att jag knappt vet hur jag skall börja och hur en sådan beskrivning kan bliva någorlunda koncis.

Nems ansiktsdrag kunde icke kallas sköna: hon hade som barn vid ett fall utför trappan kluvit sin läpp och skadat sin underkäke - märket härav gick aldrig bort utan munnens linjer voro störda. Hennes varma hy och hår, hennes händer och fötter voro särdeles vackra och hennes ljusbruna, själfulla ögon så vackra, att moster Sophie då hon första gången fick se Nem sade till mig: "Jag undrar icke på att du blivit kär i dessa ögon."

Ett grunddrag i min hustrus karaktär var att hon var mindre självisk än någon annan, jag känt. Hon tänkte ständigt mera på andra än på sig själf och tillät aldrig egna sorger att synas. Då tårar kommo voro de oftast förorsakade av medlidande med andra. När något ledsamt hände sökte hon efter "guldkanterna på molnet," liksom hon brukade leta efter goda sidor hos en person, som hon förresten icke tyckte om. Hon sade aldrig något elakt om någon och gick ur vägen för att slippa höra på andras elaka yttranden om människor - glatt skämt var hon däremot gärna med om.

Då vi för en del år sedan hade ont om penningar kom hon till mig bärande på en bricka sina vackra smycken och gamla spetsar, som hon ville sälja, sägande: "Jag vill vara med eljest skulle jag känna det som stode jag utanför".

Ett par gånger då vi för att leva billigt måst flytta ifrån våra vackra hem och sälja våra möbler, visade hon aldrig någon ledsnad däröver, blott vi fingo vara tillsammans, var hon lika förnöjsam och glad i ett par hyrda rum som i det egna hemmet.

Hon var lika avhållen i Sverige som i sitt eget land. Då vi bodde i England korresponderade hon med alla sina kära i Sverige, och flera vänner här fingo genom henne underrättelser om varandra, eftersom de brevväxlade mera sällan sinsemellan. Sammaledes då vi bodde i Sverige uppehöll hon korrespondensen med och mellan sina engelska släktingar och vänner.

Hon var lika enkel och naturlig i högre societetskretsar som hon var med tjänare och arbetsfolk.

Min hustrus stora sorg var att vi voro barnlösa, men för att icke öka min ledsnad häröver, visade hon aldrig detta på annat sätt än genom sin innerliga kärlek till alla andras barn - med den stora släkt vi var på sin sida hade, brukade hon säga, att hon hade fler söner och döttrar än någon annan.

Hon hade djupa religiösa känslor och obeskrivligt varm kärlek till sin make, vars tacksamhet häröver var och är gränslös.

Vi hava aldrig sagt onda ord till varandra, om vi någon gång tadtat varandra, tävlade vi på kvällen om vilken av oss som först skulle hinna erbjuda sina läppar till samförstånd.

Jag hade henne obeskrivligt kär och ett vackert bevis på att denna trogna kärlek var ömsesidig fick jag efter hennes frånfälle, då jag i hennes privatportfölj fann följande rader, vilka jag icke förr sett, skrivna ungefär tio år före hennes död:

“Where you are is home, your land my land,
Your people my people. - I love you and in
any place, in any weather, in any health
or sickness I want - why just you my darling.”

Och dock påstår cyniker att romantiska känslor icke längre
finnas mellan man och hustru.

Fjorton dagar efter min förlovning reste jag över Hull
och Göteborg till Stockholm, där jag återtog mitt arbete i
maskinaffärer. Jag hade redan hyrt kontor vid Skeppsbron 44,
då en dag polismästare Östlund kom och sade till mig att han
borde förbjuda mig att arbeta, emedan jag icke begärt bur-
skap av Stockholms stad. Han måste dock giva med sig, då
han till sin förvåning fann att det var en av de få återstående
adelsprivilegierna att ej behöva göra sådan begäran.

Närhelst jag hade tid, var jag alltid välkommen hos
min moster Sophie Nordenfeldt. Jag var också mycket till-
sammans med Olof Wijk, som då var riksdagsman för Göte-
borg och talman i andra kammaren. Han gifte sig 1870 med
Carolina Dickson, dotter till James Dickson, son till den
James Dickson som inflyttade till Sverige 1809. En annan av
dennes söner var Oscar Dickson, sedermera friherre. Han
var ofta i Stockholm och visade mig då, såväl som allt fram-
gent mycken vänskap och gästfrihet.

Hans stora anseende som mecenat, särskilt för upp-
täcktsresor till de arktiska haven är så välbekant att jag där-
om icke behöver orda.

Han var gift sedan 1857 med Majika von Rosen, dotter
till den Adolf von Rosen, som har hedern av att först hava in-
sett vikten av och ivrat för järnvägsbyggnader i Sverige.

Oscar Dickson dog 1897, men hans änka lever ännu,
och många äro de som minnas hennes gästvänlighet och ut-
märkta värdinneskap i deras vackra hem, men också hennes
barmhärtighet och hjälpsamhet mot sjuka och nödlidande.

Det är nog icke allmänt bekant hur många skotska fa-
miljer, som äro bosatta i Sverige. Avkomlingar av Skottlands
främsta adliga släkter kommo hit först omkring 1630, då de
ingingo i svensk tjänst under 30-åriga kriget och senare 1720
och 1735 efter de stuartska upproren flyttade många hit.

Bland dessa må nämnas:

Stuart, Douglas, Brube, Ramsay, Crafoord, Hamilton,
Colquhoun, (-Gahn), Fleetwood, Montgomery, Belfrage,
Bennet, Boy, Hay (-Haij), Sinclair, Kennedy, Mac Dougall
(-Duwall), Lejon, Clerck (- af Klercker), Netherwood, Nis-
beth, Seton, Spens, von Wright, Fleming m. fl.

Dessutom kommo en mängd skottar i början av 1800-
talet till västkusten som köpmän, varibland voro Dickson,
Gibson, Macfie, Barclay, Keiller, Hill, Wilson, Seaton, m. fl.

Jag hade många vänner bland riksdagsmännen i första
kammaren och fick deltaga en kväll i en privat sångarfest,
anordnad av dem på Franska värdshuset på Djurgården. Där
voro närvarande ärkebiskop Sundberg, Olle Nordenfeldt,
Casimir Petre, Vilhelm Croneborg, John Ericson, äldste son
till min gamla järnvägschef, och andra, alla med fruar och
döttrar. Jag fick medföra Signe Sköldberg, som var känd av
flera av dem. Där sjöngs kvartettsång, såväl före som efter

supén. Kvartettens tenor var en ung präst vid namn Vidén, som ansågs vara den tidens vackraste tenor i Sverige.

Vilhelm Croneborg var en av våra bästa vänner i Värmland, han var gift med baronessan Marie von Berg från Sachsen, vilken ännu lever, över 90 år, bosatt i Södertelje.

Jag var ibland också bjuden till grosshandlare Arfvidsson gift med en amerikanska, och chef för firman Tottie & Arfvidsson, den tidens kanske största affärhus i Stockholm, som gjorde bankir- och exportaffärer och var förläggare för många bruk och trävaruafförer, ävensom skeppsredare i stor skala.

Detta var den tid då ägarne till stora segelfartyg sände dessa till Medelhavet, Österlandet och Sydafrika med egna varor till försäljning därute. Ofta medföljde en s. k. "Supercargeur" som var bemyndigad att köpa och sälja så att det ej sällan hände att han köpte och sålde laster för leverans till olika länder och icke återkom på flera år.

Sonen Alfred Arfvidsson blev sedan en av mina kamrater i London. Jag var även hos stadsmäklaren Holm under dennes glansdagar. Hans son, John, och jag voro mycket tillsammans i London och Petersburg. Holm brukade skämtsam kallas "Kungsholmen", hans hustru "Drottningholm" dottern "Engelholm", sonen "Stockholm". franska guvernanten "La-holm", småbarnen "Fjäderholmarne" och betjänten "Lång-holmen".

Signe Sköldberg skötte hushållet för sin bror Sven, min förre skolkamrat, som etablerade sig i Stockholm i ett litet gammalt fristående hus vid Näckströmsgatan. Han var mest känd som kirurg och vann mycket erkännande såsom den vilken först i Sverige införde ovaritonioperationen. Han var mycket välvillig mot fattiga och mottog i sitt hem flera sådana patienter, som han både skötte och underhöll. Senare i London träffade jag den amerikanske läkaren Marion Sims, som först lyckats utföra sådana operationer, han sade mig, att ingen kunde framvisa ett rekord med så hög procent av lyckade operationer som just Sven Sköldberg.

Då denne besökte mig i London tog jag honom med till en middag hos Bruzewitz. De hade hört, att han var ökad för sina skämt och vitsar, som icke alltid höllo sig inom salongsspråkets gränser. Jag hade bett honom vara försiktig och han teg som ett gott barn medan han åt soppan. Därefter utbrast han med hög röst: "Det var hin, vad jag blev tvärmätt, sa´ han som ätit sex pannkakor och ett halft soansikte."

Sven hade många goda vänner, bland andra stormånnen bland svenska läkare, professorerna Possander och Key. Sköldberg hade opererat en brorsdotter till Possander, som denne höll mycket av och därför själv ej vågade operera. Efter lyckad operation betalade han Sven 750 kronor - ett flera gånger större honorarium än som den tiden brukades. Possander visade sig som en karl med hjärtat på rätta stället ty då Sköldberg vid unga år fick en obotlig hjärtsjukdom, reste Possander från sin stora vinstgivande praktik och följde Sköldberg under ett par månader till utländska kurorter. Sköldberg var gift med Vendela Schärer von Waldheim, vars mor, född Oxenstierna, varit hovfröken hos Gustaf III:s syster Sofi Albertina.

Axel Key, sedermera professor, var son till min fars förre överstelöjtnant vid Jönköpings regemente och far till redaktör Helmer Key och till den redan vid unga år framstående kirurgen Einar Key.

Possander och Key gifte sig med två systrar Godenius, döttrar till den kände grosshandlaren, som bland annat framförde Gustafsberg till dess stora rykte som porslinsfabrik.

Jag var inbjuden till baler hos Godenius och deras vänner Schartaus, vilkas äldre dotter gifte sig med kapten Silfversvärd och den yngre, Elisabeth, med Oscar Frölich. Dessa träffade jag även senare i Wien, där Frölich var militärattaché.

Sven Sköldberg hade en annan vän, Svante Ödman. Då vi en dag gingo på Norrbro erinrade sig Sven några uppköp, som han måste göra i en av de butiker, som den tiden funnos vid bron framför nuvarande nya riksdagshuset, Han bad mig säga Svante Ödman, med vilken han stämt möte, att han snart skulle komma igen. "Du kan icke misstaga dig på honom, han är den fulaste karlen i Stockholm."

Jag anföll en fuling, som kom gående och bad ytterst hövligt om ursäkt - han hette Carlsson. En stund senare tilltalade jag en annan och mitt besvärliga uppdrag var utfört, ty det var verkligen Ödman.

Han sade sig vara glad att likt en mops vara så ful att många anse honom vacker. Om man lade en linjal från pannan till hakan vidrörde den icke nästippen.

Han var förresten så duktig, trevlig och glad, att han var allmänt omtyckt, också hemförde han en älskvärd hustru och bosatte sig, om jag minns rätt, som läkare i Göteborg.

Denne Ödman får icke sammanblandas med den kände skriftställaren Pelle Ödman, som jag träffade i London, där han skrev sina intelligenta ehuru ganska ofta elaka artiklar om engelsmännen.

Med mina tekniska kunskaper och mina erfarenheter i järnvägsbyggnader ansåg jag den riktning vara utstakad, som låg närmast till hands för min affärsverksamhet. Jag inledde underhandlingar med flera järnbruk, dock samvetsgrant undvikande dem, som hade affärer med Waern & C:o, för att sköta försäljningen av deras tillverkningar i utlandet. Likaledes förberedde jag affärer med statsbanorna och privata järnvägar för uppköp av järnvägsskenor, lokomotiv, vagnar och annan materiel, för vilken tillverkningen inom landet den tiden ej pågick i tillräckligt stor skala.

Jag erbjöd åt Lommitz & Co att ingå i denna affärgren, men då de föredrogo att ej utvidga sina affärer utöver textilmaskiner och dylikt, beslöt jag att söka driva företaget för egen räkning.

Det hade bestämts att Nemmes och mitt bröllop skulle äga rum på Greenhill den 6 juni 1867, och Mr. Grundy hade bett mig medföra dit så många vänner, jag önskade. Från London inbjöd os legationssekreteraren Lave Beck-Friis, löjtnanten vid livgardet till häst Gösta Gyldenstolpe, sedermera överhovstallmästare, Ernst Waern samt Herr och Fru Leopold Brusewitz. Dessa senares lilla 10-åriga dotter, Ellinor, blev ond för att hon icke ens var bjuden och sade: "Jag trodde alltid att farbror Thorsten skulle gifta sig med mig." Från Sverige kommo mina bröder Leonard och Carl, och vi tre avreste från Göteborg den 2 juni med ångbåt till Hull. Min svärfar sade sedan att jag var en oförsiktig sälle, som icke insåg

att en ångbåt kunde bli fördröjd, då hela bröllopfesten kunde blivit fiasko. Vi hunno dock i tid för en svenmiddag hos Tidéns kvällen före bröllopsdagen.

Pastor Svedberg hade kommit från London för att viga oss efter luthersk ritual, översatt till engelska. Detta hade mött stora svårigheter, då jag icke kunde uppvisa svenskt prästbetyg, utan vilket pastorn ansåg sig ej kunna viga mig utan att riskera sin prästkappa. Jag hade nämligen utskrivits från S:t Gertruds församling i Stockholm redan 1861, och då i engelska församlingen prästbetyg ej brukades, blev jag inte inskriven någonstades. Jag skaffade mig dock vidimerad avskrift av mitt utflyttningsbetyg från Stockholm, och saken ordnades så, att pastor Svedberg, som jämte sin befattning som svenska församlingens pastor även var legationspredikant, åtnöjde sig med svenske ministerns garanti, att jag var till äktenskap ledig. Sedan denna garanti var given, sade baron Hochschild, som då var minister, att han hoppades kunna lita på att ingen tidigare hustru skulle dyka upp vid ceremonien.

Familjen Grundy tillhörde unitariska församlingen och önskade därför, att vi även skulle vigas i denna församlings kyrka. Unitarierna äro mycket talrika i England och dess kolonier såväl som i Amerika stå utanför statskyrkan, från vilken de skilja sig huvudsakligen därigenom att de ej erkänna dogmen och treenigheten. I praktiken är skillnaden dock så liten, att en lutheran märker i deras predikningar och böner nästan ingenting, som ej kunde förekomma i vår statskyrka.

Min bror Leonard, som var mera kritiskt anlagd än jag fick av Nems svågrar en hel del unitarisk litteratur och kom till den åsikten att den s.k. rena unitarismen som hyllades i England, stod på kristlig grund, och erkände Nya Testamentets verkliga innebörd, ehuru de av katoliker och protestanter så småningom uppställda dogmerna icke av dem anses vara av den vikt och verkan som av dessa framhålles.

Unitarismens huvudsak är den sedliga religionen sådan denna förkunnats av Kristus i Nya Testamentet. De tro även på underverken men icke på arvsynden och anse att syndaförlåtelsen beror av bättring eller försök att genom bönen åvägbringa bättring.

Inom unitarismen har dock under tidernas lopp uppstått flera schismer i rationell riktning i motsats mot Calvinismen, och somliga av dessa ställa sig utom kristendomen.

Unitarismen uppträdde först i Italien under reformations-tiden, spridde sig under följande två århundraden till Polen och Siebenburgen och idag finnas över 300 unitariska kyrkor i England och lika många i Amerikas Förenta Stater.

På det att intet tvivel om giftermålets giltighet skulle kunna uppstå gingo vi först till mären, där civilt äktenskap ingicks, och därefter till unitariska kyrkan. Sist vigde pastor Svedberg oss i salongen på Greenhill. Detta passade utmärkt, ty Nem hade blivit spådd, att hon skulle bli gift tre gånger, vilket icke lät trevligt för mig som nummer ett, men nu hade ju spådomen redan gått i fullbordan.

Ända tills för ungefär 50 år sedan var ett giftermål i England olagligt, som ingåts efter klockan tolv på dagen, utan särskild tillåtelse av civilministern för annan tid. Detta är nu visserligen ändrat till klockan tre, för vilken tid denna konstiga regel, så vitt jag vet, ännu gäller. Jag gissar att bestämmelsen ännu härleder sig från den tid, då mången engelsman icke med säkerhet kunde anses nykter efter lunchtiden, som för var middagstid.

För att undvika brådska vigdes vi i kyrkan redan kl. 10 av pastor Gaskell, som liksom hans hustru var väl känd inom den litterära världen. Som vanligt i England fingo vi ett bröllopscertifikat, undertecknat av den tjänsteförrättande prästeri och kontrahenterat av de närmaste inom båda kontrahenternas familjer, vilket dokument jag har insatt i mitt stora familjealbum. Efter den svenska vigseln intogs klockan ett den i England vanliga "weddingbreakfast", till vilken alla herrarna voro bra hungriga, ty de hade med tvekan ätit den första frukosten efter den stora svenmiddagen kvällen förut.

Bröllopsfrukosten är egentligen en tidig storartad middag med ett oändligt antal rätter, bland vilka må nämnas vildsvinshöns, anrättningar på fasaner m.m., vinerna voro utsökta och många tal höllos. Hela Grundys umgänge var inbjudet. Jag kan icke påminna mig antalet, men både i salongerna, hallen och matsalen voro dukade bord.

Bland gäster från orten minns jag svenske vice konsuln i Manchester Edward Nathan och hans hustru, åtskilliga medlemmar av slakten Hope-Johnstone, Sir William Brooks och hans vackra döttrar, den äldsta senare markisinna av Huntly den yngre gift med Gladstones minister Sir George Trevelyan.

Även fru Schwabe och några av hennes barn, som varit lekkamrater till Nem och hennes syskon voro med.

Judar åtnjuta stort anseende i Manchester och fru Schwabe ansågs ofantligt rik. En av hennes söner blev chef för ett engelskt kavalleriregemente. Sitt största intresse ägnade fru Schwabe åt uppfostringsfrågor världen runt, och hon tog verksam del av skolväsendets ordnande uti Neapel under Frans II:s (Bombette) regering mot slutet av 1850-talet.

Hon lyckades visserligen ej förmå konungen att förbättra de enastående dåliga skolförhållandena, men hon inrättade på egen bekostnad en modellskola i Neapel och ansågs till följd därav av Bombette för vansinnig.

Den äldsta av fru Schwabes döttrar blev gift med Sir Francis Lockwood, solicitor general, ett ämbete som motsvarar någonting mellan justitiekansler och justitieombudsman i Sverige, Den yngre systemen gifte sig med en skotsk fideikommissarie Mc Lean, som ägde ön Lochiel utanför Glasgow. Han tilltalades dock aldrig som Mc Lean, ehuru han var chef för denna clan, utan kallades Lochiel. Han såväl som hans förfäder hade varit alltför stolta över sina anor för att vilja antaga några moderna titlar.

Efter bröllopsfrukosten slog de närvarande svenskarna ring omkring brudparet och uppstämde fyra skallande hurrarop, vilket betydligt förvånade de engelska gästerna, ty deras långdragna hurrarop låta på helt annat sätt. Alla dessa svenskar voro längre än jag, en ståtlig samling, bland vilka fru Brusewitz var fullt lika lång som jag. Min hustru såg på dem med bävan och undrade, om alla hennes nya landsmän voro lika imponerande. Strax efteråt avreste min unga hustru och jag med tåg halfannan timme till Halifax.

På eftermiddagen förde mina nya svågrar svenskarne ut på en åktur i Manchester, där de besågo vad denna stad på 600000 innevånare hade märkvärdigast och där de åto ett "mellanmål", bestående av biffstek, porter, stiltonost och portvin.

På kvällen återkommo alla gästerna till Greenhill, där de dansade av hjärtans lust till långt fram på morgonen. Under balen överbevisades Gyldenstolpe om att han ätit fyra supéer med olika damer, den sista med min svärmor efter gästernas

avresa.

Resan till Halifax var vår första lilla wedding-trip. Vi bodde där hos James Stansfelds gamle fader, som många ar tidigare varit justitieborgmästare i staden. Hans dotter Emma var min svärmors barndomsvän. Hon hade stått fadder till min hustru, vilken därför fick som dopnamn Emma Stansfeld. Tredje dagen reste vi åter till Greenhill, där vi så småningom sade farväl till grannar och vänner samt till svåger Fred, som var kommenderad med sitt regemente till Jamaica. Ett par år därefter flyttades hans regemente till Indien och han återkom till hemmet först efter 14 år.

Nem hade fått en stor mängd bröllopspresenter, däribland ett vackert ur med kedja från min gamle fader.

Mina bröder reste från Manchester till London i sällskap med gästerna samt därifrån genom Frankrike och Tyskland åter hem till Sverige. Vi däremot reste vår egentliga stora bröllopsresa över Hull med ångbåt till Sverige i sällskap med Tidén och hans fru samt deras baby.

Innan svärföräldrarna lärde känna Tidén och mig hade de redan svenska bekanta i det att brukspatron Zethelius på Surahammar besökt dem under sina affärsresor i England. De voro särskilt förtjusta i hans dotter Anna, som senare blev gift med Magnus Ruuth vid flottan, den siste av grevliga ätten Ruuth, och som dog som generaldirektör.

Vi följde först Tidén till Strömstad och hälsade på hans föräldrar, därifrån reste vi till Stockholm, där jag som sommarbostad hade hyrt ett av de enda två hus, som då funnos på Hästholmen mitt emot Sjötullen. Därifrån hade vi en härlig utsikt över stora segelleden till Saltsjön, och själva ön med sina gamla träd och buskar var alldeles ostörd, helt olika mot vad den nu är med sina fabriker och andra anläggningar.

Vi trivdes där förträffligt i sällskap med min äldre bror Johan, då ogift, som efter nära 20 års arbete vid Björneborgs bruk, flyttade till Stockholm för att hjälpa mig i min affär när jag var på resor.

Under de ljusa sommarkvällarna voro vi ute och rodde på Svindelsvik, som på södra sidan begränsade Hästholmen.

Det sätt varpå vi foro ut till ön roade mycket min hustru dalkullor i sina pittoreska dräkter rodde oss i en liten båt och vårt bagage följde efter i hjulbåtar, även dessa vevade av dalkullor. Detta var det vanligaste fortskaffningsmedlet i närmaste skärgården omkring Stockholm, de sedan så allmänna små ångsluparna funnos icke då.

Vi hittade naturligtvis snart vägen till Hasselbacken, varifrån vi efter intagen supé hämtades av betjänten, som förde oss åter i vår egen roddbåt till Hästholmen.

För svenskar bosatta i utlandet blev Hasselbacken typisk för stockholmskt sommarliv, För min del brukade jag vanligen gå dit en av de första dagarna efter min ankomst till Stockholm, och Wilhelm Davidsson sade alltid, att han väntade mig så snart han sett av tidningarna att jag anlönt.

Hans son Manne Davidsson vistades några månader i London för att studera engelskt restaurangväsende, och jag var honom, på faderns rekommendation, till någon nytta.

Då vi bosatt oss på Hästholmen gav Davidsson en utmärkt fin middag för mig av tacksamhet för visad välvilja mot sonen. Han bjöd på vad han kallade sina bästa viner och dessa vunno allmänt erkännande av de tio gästerna, endast då portvinet kom utbröt strejk bland de finsmakare som voro närvarande,

Kalle Munck, Tersmeden och andra, som utropade: "Icke får du servera annat portvin till Nordenfelt än ur bästa bingen." Och denna eftersändes genast.

För att komma till och från staden kunde vi ibland använda oss av en ångbåtslinje, som gick förbi vårt ställe till Welamsund.

Hästholmens dåvarande ägare, en gammal man vid namn Rosenqvist, erbjöd mig att få köpa hela ön för 16. 000 kr., ett anbud, som jag ej ansåg mig böra antaga, då jag förutsåg, att min verksamhet skulle komma att ligga huvudsakligen utomlands, ön är kanske nu värd 1 1 /4 million.

Under sommaren besökte jag åtskilliga järnbruk i Uppland, Gästrikland och Värmland, och på sensommaren företogo vi en rundresa för att hälsa på släktingar. Vi reste då först på järnväg till Björneborg på den nyligen öppnade banan från Laxå till Norge. Björneborg har alltid legat oss Nordenfeltar varmt om hjärtat, och där mottogos vi av "pappa Olle" och hans hustru Mathilda som barn i huset. Vi gjorde utflykter till lands och vatten, och om kvällarna spelade vi biljard.

I Kristinehamn gjorde jag Nem bekant med mina gamla fastrar Marie Charlotte och Emelie, båda ogifta, samt Augusta gift med stadens borgmästare Elis Wahlund, vilka i sitt hem hade upptagit nästan som adoptiv söner min bror Carl och min farbror Åkes söner, Nils och Fredrik Wilhelm. Utom dessa tre träffade vi även faster Ulrike, änka efter brukspatron Mitander på Alkvettern. Ingen av dessa gamla fastrar talade annat än svenska, utan de logo blott så vänligt och klappade om sin nya nièce, till dess just innan vi for faster Marie Charlotte sade till Nem på skolfranska utan en aning om vilket felaktigt intryck hon därmed gav: "Depuis cinquante ans j'ai parlé français", och alla tanterna logo förnöjda.

Faster Marie Charlotte förde dagbok hela livet igenom från 1814 intill sin död 1889. Denna finnes ännu i sju band hos min brorsdotter, Gerda Nordenfelt, som med pietet samlar alla gamla minnen från vår familj. Den första anteckningen i dagboken är en beskrivning på en fastingsbal i Kristinehamn, dit hon rest med några av sina systrar från Björneborg, där mina farföräldrar då bodde. Balen började kl. 5 em. och räckte i tolv timmar. Hon beskriver hur hon nekade att dansa med en officer, "förthy han var full", och hur baron Hierta fjäsade för henne, men han friade icke, ty, skrev hon, "jag varnade honom i tid."

Vi besökte också flera av de tidigare Nordenfeldtarnes gravar på gamla kyrkogården i Kristinehamn, vilkas gravstenar sedan flyttades till nya kyrkogården, när den nya kyrkan byggdes upp.

Från Kristinehamn reste vi i en halvtäckt vagn, som jag fått låna från Björneborg, den kördes av kusken Nordqvist, som jag lejt för resan. Hästar fingo vi på vanligt sätt vid gästgivargårdarna.

Först stannade vi ett par dagar hos Wilhelm Croneborg, kammarherre, vilken bodde på Östanås och ägde Elfsbacka bruk. Därifrån foro vi efter ett kortare uppehåll i Karlstad till Ugglas på Svaneholm och till Sahlinarne på Kristinedahl, till Baldersnäs, där vi stannade några dagar hos gamla Betty Waern, syster till överste Paul Melin. Jag hade skrivit på förhand för att anmäla vår ankomst, men vi hunno fram före

brevet och infördes i salongen bland nära 20 av min hustrus okända släktingar. Moster Betty, vi brukade kalla henne så, ehuru hon ej var så nära släkt, var mycket slätkär och mottog med stor gästfrihet alla som ville komma. Där var äldsta dottern Elisabeth, gift med brukspatron Casimir Petré på Hofors, förut löjtnant vid flottan. Till henne hade, sades det, bror Leonard tidigare förgäves friat. De hade flera barn, bland vilka voro Kerstin, gift med professor Gustaf Clason och Gunilla, gift med skriftställare Carl G. Laurin. Där var även moster Bettys dotter Kristina, gift med min kusin Mats Waern på Stjärnsund i Dalarne, och dessutom en mängd ungdomar.

Baldersnäs, till vilket den tiden Billingsfors hörde, var känt som ett av de vackraste ställen i Sverige, högt beläget på en udde i Laxsjön, vilken nästan omgav herrgården. Moster Bettys man och dennes far hade gjort vackra parkanläggningar, av vilka en kallades "Balders hage" och en annan, en allé av granar, "Alamedan" efter allén med samma namn i Granada. Den ursprungliga herrgården på Baldersnäs är nu nedriven och av nuvarande ägaren, ingenjör Liljekvist, ersatt med ett vitt stenhus i italiensk stil, som, ehuru i sig själft ganska vackert, synes passa mindre väl till omgivningarna. Moster Bettys sondotter Maria Waern, som länge var bosatt på Billingsholm, på andra sidan sjön invid Billingsfors, saknade det gamla huset, vilket, som hon sade, hade 14 gäst- rum, varemot det nuvarande lär hava endast två, Maria dog 1915.

Då vi efter ett par dagar skulle resa vidare från Baldersnäs och frågade moster, om hon ville låna oss ett par hästar till närmaste gästgivaregård, sade hon, att en gång hade det hänt att några gäster stannade blott två veckor, men en sådan förolämpning, som att någon reste efter två dagar, hade hon aldrig förr varit utsatt för. Vi fingo dock hästarna och foro över de höga Dalslandsåsarna vid Vänersborg och Trollhättan till Göteborg och därifrån med järnväg till Stockholm. Min hustru erkände efteråt, att under resan från Baldersnäs hade hon sett sig noga omkring, undrande, om hon skulle få syn på någon av de många björnar, som man i England sagt henne skulle hålla till i de svenska skogarna.

På hösten samma år reste vi åter till England, där jag med Tidén, som då lämnade Lommitz & C:o, bildade egen köpmansfirma i London under namn av Tidén, Nordenfelt & C:o med adress 8 Austen Friars i City. Som kapital för firman började vi med en öppen kredit hos Brooks Bank, Lombard Street för £ 5000, garanterad av svärfar. Då den årliga kostnaden av denna kredit emellertid blev tämligen dyr, återbetalade vi skulden, så snart våra förtjänster tilläto det.

Därefter hade vi Glyn, Milles, Carrie & C:o som vår bank, och jag har haft mina största affärer hos dem ända till 1890. Såvitt jag vet är denna bank fortfarande solidarisk, de övriga tre av Londons största banker, som på 70-talet voro solidariska, nämligen Smith Paynes & Smith och Barclay Revan Tritton & Twells samt Barnett, Hoare & C:o, hava senare ombildats till aktiebolag.

De gamla bankerna i Westend Coutts & C:o, Biddulph & C:o skötte huvudsakligen de rika familjernas privata affärer.

Penningens inflytande är som bekant stort i England. Också hava icke mindre än elva bankirer ensamt i London gjort intrång bland farbröderna of House of Lords och blivit pärer av England under de sista 20 åren jag bodde i London.

Sålunda blev Barin - Lord Revelstoke, hans brorson - earl Cromer, Serbock - Lord Avebury, Brooks - Lord Erawshan, Currie - Lord Currie, Kinnaird - Lord Kinnaird, Glyn - Lord Wolverton, Mills - Lord Hillingdon, Miss Coutts - Lady Burdett Coutts, Biddulph - Lord Biddulph och Rothschild - Lord Rothschild.

Lorentz Tidén var arbetsam, resvan och språkkunnig samt hade stor förmåga att skriva koncisa och tydliga affärsbrev, men han hade utom sin erfarenhet i affärer en rätt ofullständig uppfostran. Dessutom fattades honom lugn och försiktighet så att han skaffade sig många ovänner. Han var i flera avseenden en mindre tillfredsställande kompanjon. Eftersom våra hustrur voro systrar och både Nem och jag höllo mycket av den snälla Mabel Tidén och hennes barn, gick dock vårt arbete på det hela taget utan alltför stora stridigheter.

Vi togo som agent i Sheffield, där största delen av de finare svenska järnsorterna fingo avsättning, en erfaren och duglig man vid namn Carl Leffler, som förut varit på järnbruk och arbetat åt Ekman & C:o i Göteborg. Hans bror, Rudolf Leffler, fick plats på vårt kontor i London.

Vi handlade nästan alltid som kommissionärer för svenska bruk, och i blott mycket få fall köpte vi tillverkningar i Sverige och portionerade ut dem bland smärre järnköpare i Sheffield, där järnet mestadels smältes till stål, och i trakten kring Halifax, där det användes vid tråddragerierna, som levererade fin tråd för det stora antal kardmaskiner, som användes vid textilfabrikerna. För stålsmältningen hade förr använts nästan uteslutande färdigt stångjärn, men någon svensk brukskar, jag tror, att det var Gustaf Ekman på Lesjöfors, föreslog att använda ovällda smältstycken, vilka naturligtvis kostade mindre att producera än det färdiga stångjärnet. Vi uppdrovo sådan tillverkning på Björneborg i stor skala.

Affären med svenskt järn i Sheffield var mycket svårskött därför att en mängd småköpare blivit vanda att som betalning acceptera långa växlar på 6 - 9 månader, vilka voro besvärliga att diskontera. För att få så lång kredit betalade de dock ganska höga priser, så att förtjänsten blev god. Björneborgsaffären var den största vi hade, med olika järnstämplor för deras olika sorter: Persbergsmalm för det finaste järnet och Stribergs- eller Dalkarlsbergsmalm, delvis blandat med Persberg för de vanliga kvaliteterna. Björneborg ägde stora gruvdelar i dessa järngruvor.

Vi sålde även järn för Söderfors Dannemora bruk, där man börjat tillverka stångjärn efter den i andra bruksdistrikt använda Lancashiremetoden, i stället för det gamla vallon-smidet. Vi lärde Sheffieldfabrikerna att bruka detta nya järn för samma ändamål som de förut använt vallonjärn. Vallonjärnet var minst 50% dyrare i tillverkning så att Dannemora Lancashirejärnet kunde med fördel säljas mycket billigare. De andra Dannemorapatronerna sågo snett på detta, men de hade icke mycken verklig skada därav, ty många av Sheffieldborna voro konservativa och betalade fortfarande £ 18 per ton för vallonjärnet i stället för £ 12 för Lancashirejärnet. Härads-hövding Östberg, gift med min kusin, Anne-Louise Grill, var disponent för Söderfors intill sin död 1871, då han efterträddes av min vän sedan Karlskronatiden, Otto Cronstedt, gift med Ebba Tamm, syster till baron Gustaf Tamm, som då ägde Österby och skötte Dannemora gruvor.

Vi besökte södra Wales och inledde affärer med de stora, gamla rälstillverkarna i Rhymney, Ebbw Vale, Fredegar Blancnavon, Aberdare och Dowlais. Jag arbetade även med Bolekow & Vaughan i Middlesboroughdistriktet och Richardson i Hartlepool på Englands ostkust, där man nyligen hade börjat tillverka räls.

Middlesboroughdistriktet är ett märkvärdigt exempel på järnindustriens hastiga utveckling i England. Staden (Middlesborough) anlades först 1830 i Yorkshire nära floden Tees utlopp i Nordsjön. Numera exporteras därifrån lika mycket järn, om ej mera, än från Cardiff och Newport i södra Wales eller från Glasgow i västra Skottland. Också äro förhållandena i Middlesboroughdistriktet utomordentligt fördelaktiga. Min vän Rogerson byggde där fyra stora masugnar, vilkas sammanräknade tillverkningsförmåga var lika stor som produktionen av hela Sveriges järnindustri på den tiden. De dithörande järn- och kolgruvorna voro belägna så nära masugnarna, att det sades, ehuru kanske med någon överdrift, att järngruvorna på ena sidan och kolgruvorna på den andra levererade järn och kol med linledningar direkt till masugnskransen.

I alla fall var Rogersons tillverkningskostnad så låg, att han kunde sälja tackjärn utan förlust till 3 sh. per ton (27 öre per 100 kg). Middlesboroughjärnet var mycket förorenat av fosfor och användes först huvudsakligen till räls och byggnadsmaterialier, intill dess stålsmältning kunde ske enligt Gilchrist och Thomas metod, som lämnar renare stål.

Vi uppgjorde kontrakter med ett par Walesfirmor för svenska statsbanornas behov av räls 1868 och fortsatte under de påföljande sex åren med att åt dem anskaffa räls, vilka vi skeppade med ångbåt till olika svenska hamnar. Rälslfabrikerna togo som likvid min firmas accepter med tillräcklig betalningstid, för att vi skulle kunna inkassera betalningarna från Statens järnvägsbyggnader, då leveranserna skett i svensk Hamn. Dessa representerade mycket stora belopp och sköttes till en början av min bror Johan på vårt Stockholmskontor.

Efter hand som de svenska affärerna med England utvecklades visade sig allt större behov av lättnad i de finansiella förhållandena länderna emellan, vilka intill mitten av 1860-talet bemedlades av de tyska firmorna Fred, Huth & C:o och Fruhling & Göschen samt den delvis danska firman C. J. Hambro & Son. Alla dessa firmor äro fortfarande mycket framstående. Huth hade filialer i Liverpool, Valparaiso och annorstädes med i allt tolv associéer. Göschen var medlem av engelska regeringen och en av hans söner var brittisk ambasadör i Berlin då världskriget bröt ut. Baronerna Hambro skötte länge svenska, danska och norska staternas lånetransaktioner.

Omkring år 1870 bildade firman Hinde & Gladstone i London samt Oscar Dickson & D. O. Francke i Göteborg ett engelskt aktiebolag under namn av English & Swedish Bank limited, för att underlätta finansieringen av affärerna mellan dessa länder med kontor i Göteborg och Stockholm och med engelsmän som platschefer, men den fortfor icke länge, ty dels var dess kapital, £100. 000, alltför litet för att övervinna oppositionen från de förutvarande bankirfirmorna, dels begick banken det vanliga misstaget att fastlåsa sitt kapital i några få företag, vilkas ägare vunnit för stort inflytande i bankens styrelse. Möjligen lyckades icke de engelska platscheferna att

skaffa sig förståelse och förtroende av de svenska exportörerna.

Redan tidigare hade åtskilliga svenska järnvägsaffärer skrämt engelska kapitalister för placeringar i Sverige, ehuru detta icke berott av fel från Sveriges sida. I början av 50-talet hade engelsmän byggt järnväg från Köping till Arboga, men en av den engelska styrelsen, Mr. Sodlier, ledamot av engelska parlamentet begick förfalskning genom att utsläppa en mängd aktier utöver det registrerade kapitalet, och försålde dessa för egen räkning så att efter en tid det blev omöjligt att utreda vilka som voro äkta eller förfalskade aktier. Under dessa förhållanden kunde ingen utdelning ske och aktiernas saluvärde sjönk till nästan intet. Det engelska bolagets svenska styrelse som enligt svensk lag ägde järnvägen nedlade under flera år alla förtjänster på att förbättra banan så att denna var i ett alldeles utmärkt skick då till slut svenska staten inlöste den efter värdering. Sedan en kompromiss kommit till stånd delades köpeskillingen under engelska finansministeriets kontroll, C. F. Waern var ordförande i den svenska styrelsen.

En annan olycklig affär var Gellivare-Luleå järnväg. En mäktig rik engelsman, Giles Loder, hade förstärkt icke mindre än 4 1/2 miljoner kronor för att exploitera Gellivare gruvor, vilka vid den tiden väckte mycken hänförelse inom finans-kretsar till följd av lysande rapporter om dess ofantliga tillgångar av god järnmalm i malMBERGET ovan jord. Som säkerhet för lånet hade Loder fått inteckningar och inmutningar men av glömska, sades det, hade dessa dokument icke blivit bevakade, vadan han fann sig en vacker dag hava förlorat hela kapitalet, och nya inmutningar hade uttagits, vilka lära varit utställda till Pontus Kleman, Viktor Kjellberg och andra.

Malmen kunde dock icke tillgodogöras utan järnväg till kusten och en ingenjör-firma, Wilkinson & Jarvis i London kontrakterade om byggandet av banan mellan Gellivare och Luleå. Denna firma hade dock så litet arbetskapital att utförandet av järnvägsbyggnaden grundades på, att så snart en första sektion av banan blivit byggd belånades den genom utsläppandet av obligationer och meningen var att på så sätt fullfölja hela järnvägens byggnad, och all materiel förhyrdes eller anskaffades genom denna belåning. Detta förfaringssätt blev dock så enormt dyrt att Jarvis, som då ensam kvarstod i ingenjör-firman, nödgades inställa sina betalningar.

Efter långa förhandlingar erbjöd sig svenska staten att köpa järnvägen till det pris den själv kunnat bygga banan för, och efter avdrag av kostnaderna för fullbordandet av linjen samt för att sätta det som redan var färdigt i fullgott skick. Vad som slutligen erlades kontant var så litet att engelsmännen gjorde mycket stora förluster.

Vid Boden på södra sidan av Luleälv, kvarstår ännu i dag ett minne från den s. k. "engelska tiden", en kilometerlång halvfärdig kanal som i orten benämnes "engelska graven".

En tredje för engelsmän olycklig järnvägsaffär i Sverige var Nässjö-Oskarshamn-banan, som byggdes med engelskt kapital under ledning av Mr. Milue, som bosatte sig i Sverige. Ehuru de första aktieägarna under många år ej fingo utdelning reder sig järnvägen numera ganska bra, ty enligt gammal erfarenhet har trafik skapats där transportmöjligheter finnas.

Strax efter jul 1867 reste min hustru och jag till Stockholm, men kort därefter måste jag resa till Finland, där finska staten skulle göra uppköp av räls, lokomotiv och andra materialier för den nya statsbanan mellan Petersburg och Ruhimäki station på finska statsbanan Hälsingfors-Tavasthus, den enda järnväg, som då fanns i Finland. Denna resa visade hur många besvärligheter man med litet otur kan bliva utsatt för i de nordiska länderna. Under januari månad härskade en oerhört sträng köld. Jag frågade dåvarande generaldirektören för svenska lotsverket, amiral Lilliehöök, om jag kunde få låna en lotsbåt för att segla till Hangö, men dessa båtar voro ohjälpligen infrusna. Jag måste således resa med järnväg till Malmö och därifrån via Korsör, Kiel och Berlin till Petersburg för att sedan fara med släde den långa vägen till Hälsingfors. Före avresan från Petersburg blev jag bjuden på middag till finska ministerstatssekreteraren greve Armfelt och passade då på tillfället att bedja hans major Domus, Sohlman, hjälpa mig med anordningarna för resan. Han köpte en släde och lejde en kust samt skaffade mig en kantin med mat för tre dagar, ty Finland led det året av en förfärlig pest till följd av hungersnöd, och jag tillråddes på det bestämdaste att ej gå in i någon gästgivaregård. Jag satt därför i släden i 75 timmar utan uppehåll. Hungersnöden var så svår, att man på flera ställen såg lik invid landsvägarna. Befolkningen var vild av hunger och det hände att resande anfölls och tvingades lämna ifrån sig den mat de medförde. Jag satt därför bokstavligen talat med fingret på revolvertrycket.

På min begäran lovade Sohlman efter någon tvekan att skaffa mig ett par flaskor whisky, men min förvåning och förargelse blevo mycket stora, då jag i Terijoki nära finska gränsen vid 30 grader under fryspunkten skulle taga mig en värmande styrketår och fann att Sohlman skickat med mig vichyvatten i stället för whisky.

Sedan jag passerat Viborg, där jag fått ett par flaskor konjak, märkte jag att kusken även medtagit sprit och höll på att tappa tömmarna. Han befanns innehava ett par flaskor brännvin, vilka jag slog sönder för honom, varpå jag avskedade honom i Fredrikshamn, och lät skjutsbönderna köra. Detta förorsakade mig mycket besvär, då de ofta ej kunde ett ord svenska, och jag vid somliga gästgivaregårdar i finska byar ej alls kunde göra mig förstådd.

En rysk general och hans adjutant reste samma väg som jag, och vi hade kappkörning om vem som först skulle hinna anamma de skjutshästar, som stodo inne på gästgivaregårdarna. En natt hörde jag nödrop från de båda officerarna, som åkte strax före mig. Deras släde hade rullat nedför en brant sluttning och hamnat på skorstenen av en liten stuga, som låg mer än till hälften igensnöad i djupet. Min skjutsbonde och jag räddade de förolyckade och vi fortsatte sedan färden i god sämja.

Jag nödgades stanna i Hälsingfors flera veckor, varom mera sedan, och jag fortsätter nu att beskriva resan hem. Från Hälsingfors reste jag med järnväg till Tavastehus, där snön var borta, så att jag måste fortsätta på hjuldon till Åbo. Jag köpte en bondkärra och ordnade med linor från en tvärstång, så att jag kunde spänna för tre hästar i bredd. Det roade skjutsbönderna så mycket att få köra för en ensam herre med tre hästar, att jag åkte de 16 milen på 17 timmar.

Från Åbo for jag över isen till Åland, en äventyrlig färd: På ett ställe drunknade en häst för oss. Emellan två gästgivar-gårdar färdade jag med s. k. "bondskjuts": fyra bönder medföljde bärande två långa trästänger. Den första bars av två bönder, en i vardera ändan med min kappsäck surrad mitt på stången, den andra bars på samma sätt, medan jag höll mig fast på mitten. Om en av oss föll i skulle de andra lyfta upp honom. Till följd av omväxlande tö och frost var den ganska tunna is, på vilken vi gingo, nära en fot över den tjocka isen, så att vi ofta trampade igenom den övre.

För denna bondskjuts erlades vanlig skjutstaxa. En morgon vid soluppgången blev jag förvånad att se något, som liknade stora ruiner. Då jag fick veta, att detta var allt som fanns kvar av Romarsunds fästning, som under Krimkriget förstördes av engelsmännen, avlossade jag mina sex revolverskott mot de gamla vallarna som ett slags "feu de joie".

Vid Ekerö, Ålands västligaste punkt, höll jag på att alldeles fastna. Tulltjänstemännen nekade att låta mig fortsätta resan, emedan jag uraktlåtitt att visera mitt svenska pass, innan jag avreste från Hälsingfors. Då jag erbjöd honom pengar för att han skulle ställa om att mitt pass blev viserat svarade han: "Min far var svensk, jag tar inga mutor." Hans namn var Eklund. Sedan vi ätit en god frukost tillsammans, förhyrde jag en fiskarbåt och avseglade, varvid han, för att freda sitt samvete, sprang längs kajen och ropade: "Jag förbjuder herrn att resa."

Efter flera timmars stormig färd i den öppna segelbåten landade jag i Grisslehamn och åkte därifrån med skjuts till Stockholm. Mitt ansikte var så svullet av frost, att min sysling Maja Törngren, som jag strax vid min ankomst mötte på gatan, alls icke kände igen mig och min hustru hade svårt att förmå sig att tro, att jag icke var sjuk.

Min representant i Finland var senator Constantin Linder, sedermera kejsarlig kammarherre, kusin till min vän Fridolf Linder på Svartå, som förr i tiden varit sekreterare åt greve Berg, då denne var Finlands generalguvernör. Fridolf hade några veckor innan han dog besökt oss i Paris. Constantin Linders då levande första fru, Marie Hussin, Pujskin, nära släkt med den berömde skalden, var en högt begåvad och mycket älskvärd personlighet.

Skalden Pujskins barn hade fått sin uppfostran på kejsarens bekostnad. Fru Linder hade vid sitt giftermål ivrigt önskat övergå till lutherska läran, men detta kunde icke ens tsaren, ehuru självhärskare, giva henne tillstånd till. Ryska prästerna i Hälsingfors sågo genom fingrarna med, att hon höll sig undan från den ortodoxa gudstjänsten, men vart femte år vid påsktiden kom metropolitenen från Moskva till Finland och då nödgades hon bevista gudstjänsten på påskdagen, och vågade hon icke heller neka att låta sig kyssas av droskkuskar och skomakare och en var, som med utropet: "Kristus är uppstånden" hälsade henne enligt gammal rysk sed.

Under min vistelse i Hälsingfors gick jag på en mottagning hos greve Adlerberg, som då var generalguvernör i Finland. Hans grevinna var icke vidare väl sedd i Sverige, sedan den tid hon var ryske ministerns i Stockholm, Krudeners, hustru. Som ung sades hon hava stått i nära förhållande till ryske kejsaren. Hon var vacker och hade en junoisk gestalt,

under det att man om Krudener kunde säga som det hette i vår gamla lärobok i geografi om Skara: "Liten, krokig och ful", Hennes andre man Adlerberg, var däremot lika storväxt som de ryska kejsare jag sett, Alexander II och Alexander III, vilka hade verkliga kämpagestalter. Den sistnämnde var så grovlemmad, att, som det sades, små barn kunde sitta på hans höfter.

Grevinnan Adlerberg gjorde sig ej heller omtyckt i Finland, där hon såg ned på societeten. En herr Borgström och hans engelska hustru, dotter till generalkonsul Charles Tottie i London, gjorde visit hos grevinnan en dag, som ej var mottagningsdag, Betjänten bad emellertid stiga in, vilket de ej gjorde, utan grevinnan Adlerberg såg dem till sin förvåning köra vidare. Sedermera uppdagades det att fru Borgström i förlitande på att ej bliva mottagen påtagit en ytterst elegant päls utanpå en alltför enkel vardagsdräkt.

Chef för finska statens järnvägsbyggnader var lantmarskalken baron Nordenstam, övriga medlemmar av styrelsen voro baron von Born, herr Alfthan och två andra vilkas namn jag icke påminner mig. Mina underhandlingar fördes mestadels med Nordenstam och Alfthan.

Rådgivare för den tekniska ledningen var general Knut Stiervall, som senare på grund av sin skicklighet och omutliga ärlighet, blev chef för hela det stora kejsarliga ryska järnvägssystemet. Han avgick från detta ämbete efter en svår järnvägsolycka i Sydryssland 1879, förorsakad av ett nihilistattentat, varvid kejsarliga familjen med knapp nöd räddades. Ehuru icke de allra minsta misstankar förefunnos mot Stiervall, ansåg han sig dock ej längre böra bära ansvaret för järnvägarnas ledning.

Om det stora rälskontraktet tävlade jag, som representant för två bolag i Wales, med en agent för valsverk belägna i Middlesborough, en för firman Schneider i Creuzot, en ingenjör från Krupp samt en monsieur Dorlodot, järnbruksågare i Belgien.

Konkurrensen var mycket stark, och jag lyckades icke förmå styrelsen att erkänna de engelska rälsens värde, utan Dorlodots anbud antogs, ehuru detta blott var ungefär en franc lägre per ton än mitt. Denna prisskillnad kom därav, att jag uppgivit pris för leverans i finsk hamn, varemot styrelsen hoppades förtjäna genom att köpa de belgiska rälsarna levererade i Antwerpen. Jag fick dock erfara en viss skadeglädje härvidlag, i det att finnarna snart nog kommo till insikt om att de belgiska rälsarna ej voro så varaktiga, som de engelska. De finska järnvägstågen nödgades därför gå med exempellös långsamhet, för att i möjligaste mån skona materialet.

Min resas ändamål var dock ej alldeles förfelat, ty jag fick beställning på tolv lokomotiv, som skulle tillverkas i England vid Slaughters verkstäder i Bristol.

Vistelsen i Hälsingfors var angenäm. Flera familjer voro synnerligen gästfria, bl. a. bankdirektör Fraenckel, som hade ett par vackra döttrar, kaptan Fridolin Stiervall, vars fru var född von Knorring, samt änkefru Karmelin, född Stiervall-Wallén som hade ett präktigt hem strax utanför Hälsingfors och som för övrigt ej var obekant med Sverige, där hon hade en bror bosatt i närheten av Jönköping. Efter sin förste man, furst André Deminoff, hade hon ärft betydligt med pengar, vilka hon delvis använde till att utöva en vidsträckt välgörenhet, samt till att understödja konst och litteratur. Dessutom var jag alla tider på dagen välkommen hos

Constantin Linder, vars andra hustru var nära anförvant med Stiernvall-Walléns. Linder skötte till och med under flera år affärerna för fru Karamzins son, den omätligt rike furst Demidow. Den förste kände förfadern till familjen Demidow, Demid Gregozcwitsch var hovsmed och hans son Nikita först vapensmed och sedermera skaparen av Rysslands bergsväsende under Peter den store, samt därjämte av Demidowarnas oerhörda rikedomar. Mer märkvärdig för dessa tider var kanske hans oförvitliga redbarhet. En Demidow var gift med prinsessan Mathilda, Jérôme Bonapartes dotter.

I Stockholm bodde vi några månader i det sk k. Schulzenheimska huset vid Arsenalsgatan nära Kungsträdgården, som den tiden kallades Karl XIII:s torg. Moje Törngren, då löjtnant i flottan, senare föreståndare för Gymnastiska Centralinstitutet, brukade komma vid 7-tiden om morgnarna och ge mig lektion i florettfäktning. Min bror Leonard som detta år började sin långa riksdagsverksamhet, kom till mig en dag och frågade om jag ville köpa Schulzenheimska komplexet, som var till salu för 300.000 kronor. Men som min firma behövde alla tillgångar för affärsverksamheten, ville jag ej binda pengar i husaffärer, ej heller kunde jag förutse, att det föreslagna köpet skulle kunna avvecklas så hastigt. Komplexet köptes av järnkontoret som undantog den del därav, där deras nuvarande stora hus är beläget, och sålde bakgården, med ingång från Arsenalsgatan till betydligt högre pris än de betalat för hela tomten. Detta var ett av de många tillfällen, då stora förtjänster genom hastiga värdestegringar gått min näsa förbi.

Ett exempel på den hastiga stegringen i värdet av tomter och hus, som då började, omtalades allmänt: General Silfverstolpe hade fastnat för en stor tomt väster om Humlegården, vilken han haft som säkerhet för ett lån av 500, 000 kr. Till sin stora glädje lyckades han emellertid senare realisera tomten för 800. 000 kr, men blev djupt förtvivlad, då hans köpare året därpå fick 1, 300. 000 kronor för densamma,

Senare på våren 1868 flyttade vi, tillika med min svägerska Lizzie till Sandahlska huset, nuvarande N:o 6 Vasagatan, som då hette N:o 2 Klara Strandgata. John och Gerda Lilliehöök bodde 1 tr upp, och William Tagart, en engelsman som varit skolkamrat med Nems bröder, och som några år gjorde träaffärer i Sverige under firma Tagart & Müller, hade sin ungarlsvåning ovanpå oss.

Denne William Tagart var brorson till Sir Francis Tagart, som under firma Tagart, Boyson & Slee, hade en av Londons största affärer för svenska trävaror.

Vi hade först med oss från England Nems yngre syster Lizzie, som stannade hos oss flera månader och var en särskild favorit hos min far. Hon blev senare gift med skotten Charlie Hope-Johnstone och bodde några år nära Halifax i Nova Scotia, Kanada, varpå de flyttade till Irland, där de alltjämt bo kvar.

Min svärfar Edmund Grundy, var en storväxt man med särdeles gott utseende. Liksom alla av hans släkt var han mycket road av hunting (rävjakt till häst), men hösten 1867 upptäcktes det att han led av någon hjärtsjukdom varför han tvingades att avstå från detta nöje och t. o. m. tillråddes att sluta med sin affärsverksamhet. Han flyttade då från Greenhill till Coghurst Hall, en gammal vacker herrgård, som han arrenderade nära S:t Leonards, förstad till Hastings på Englands sydkust och där familjen trivdes förträffligt. De hade gott om hästar och då vi kommo till Coghurst Hall från Stock-

holm, gjordes ofta utflykter till gamla medeltidsslott och ruiner i Sussex såsom till Pevensey, till hertigarnas av Norfolk stamgods, Arendal Castle, och till Fairlight Hill, en höjd varifrån man tydligt kunde se Cap Grinez på franska kusten nära Calais.

Ävenledes voro vi ofta tillsammans med familjen Brassey, som arrenderat hertigens av S:t Albans slott, Battle Abbey, vilket förr var kloster, byggt på det ställe, där slaget vid Hastings stod 1066.

Gamle Brassey hade gjort en märkvärdig karriär: började som springpojke på ett ingenjörskontor hade han blivit världens största järnvägsbyggare på 1850-60-talet. Han byggde järnvägar i Indien, Sydamerika, Danmark och engelska kolonierna och hade en tid 47. 000 arbetare att avlöna i olika länder. Vid sin död efterlämnade han en förmögenhet lika stor som Sveriges dåvarande statsskuld, varigenom var och en av hans tre söner fingo en årlig inkomst av £ 70. 000.

Trots sina många utländska förbindelser förstod han intet annat språk än engelska. Han blev mycket vänlig mot mig, då han erfor att jag sysslade med järnvägsbyggnader.

Av hans tre söner var den äldste Tom Brassey min synnerligen goda vän. Han byggde sig ett storartat hem i Normanhurst Castle (namnet betyder Normandernas skog, då ordet hurst på gammalengelska betyder skog), nära Hastings, för vilken stad han i många år var ledamot i parlamentet.

Han invigde slottet med en festlig kostymbal, till vilken min hustru och jag voro inbjudna och medförde vi då Charles-Emile Ramel, svensk legationssekreterare i London och Wilhelm von Eckerman vid svenska flottan, som under den tiden tjänstgjorde vid mina skjutbanor.

Han blev först baronet och sedan medlem av House of Lords, under namn av Lord Brassey.

En gång blev han utesluten från House of Commons, då enligt en skärpt lag mot mutsystem, det ansågs att Lady Brassey bestuckit valmännen genom att i deras butiker göra ovanligt stora uppköp t. ex. 16 sälskinnskappor under augusti månad.

Hon och hennes man voro långa tider på sjöresor i deras 850 tons ångyacht, Sunbeam, den elegantaste som den tiden fanns, där Nem och jag varit bjudna ombord.

Brassey började redan på 80-talet att skriva sin Naval Manual, en årsbok, som ännu fortsättes såsom ledning för alla länders mariner. Han var några år en av Amiralitetslörderna, och talar än i dag ofta i överhuset om marina angelägenheter.

För några år sedan blev han nämnd till Lord Warden of Cinque Ports, en sorts hedersplats som förr i världen var av storpolitisk betydelse, då de "fem hamnarna" på Englands sydostkust ledde Englands sjöförsvaret tillsammans med Trinity House i London, som då tjänade som amiralitet, men som numera är Englands lotsverk.

Jag har sett på sydostkusten några av de s. k. Martello towers, små torn ungefär 2000 meter från varandra, som för 600 år sedan ansågos vara tillräckliga för Englands försvar.

Innan Lord Brassey flyttade in i sitt präktiga nybyggda hus i Park Lane bodde han i S:t Georges Terrace, snett emot Hyde Park Corner och hertigens av Wellington's Aspley House.

Vid middagar hos Brassey's åt man vid ett runt bord för 24 gäster med en urholkning i mitten för en sorts trädgård av låga färgrika blommor. Fördelen av denna anordning var att alla gästerna kunde se varandra, vilket gjorde ett gemytligt intryck. Lady Brassey visade mig med stolthet hur hon ordnat det så att bordet kunde minskas och användas endast för 12 personer, varvid det dock behöll sin runda form.

Min far, som flyttat till Stockholm, sedan han tagit avsked från landshövdingeämbetet i Blekinge, bodde hos oss i tvänne rum med särskild ingång och hade sin betjänt som passade upp på honom, sina måltider intog han hos oss. Min bror Johan, som fortfarande var på mitt kontor, var naturligtvis ofta i vårt hem.

Min hustru hade vrickat sitt knä under kälkåkning i England, innan vi voro förlovade, så att hon haltade vid bröllopet, och det hade icke lyckats oss att få knäet bra, trots många försök hos olika läkare och gymnaster. På Sven Sköldbergs inrådan vände jag mig till professor Santesson, som den tiden ansågs vara Sveriges störste kirurg. Han lovade göra sitt allra bästa och försökte att få knäet rakt medelst en apparat fästad över och under knäet, vilken tillskruvades allt hårdare för varje dag och min hustru låg stilla och tålig ett par timmar om dagen med detta tortyrinstrument, som förorsakade henne svåra smärtor. Knäet blev dock icke bra. Fem år därefter föll hon i England i en trappa och vrickade åter knäet. Jag förde henne då till Sir James Paget, som gjorde en noggrann undersökning, varefter han bad mig vänta ett ögonblick medan han gick in i ett annat rum. Då han kom tillbaka bad han mig hålla fast höften och gjorde så en våldsamt vridning på benet, så smärtsamt att Nem förlorade medvetandet, och jag var mycket frestad att slå ihjäl karlen. Men Pagek sade mycket lugnt, att knäet aldrig blivit rätt satt efter första vrickningen, och att det var tack vare den andra "vrickningen" som han kunde ställa allt till rätta. Han slutade med att säga: "Kom tillbaka om en vecka, så att jag får konstatera att er hustru är alldeles återställd." Så blev också fallet, och snart kunde Nem för första gången på sju år räta på benet, så att hon icke längre haltade. Sedan dess hade hon aldrig det minsta obehag därav, utan promenerade och dansade, som om hon aldrig haft ont i benet.

Min hustru arbetade ivrigt på att lära sig svenska och tog lektioner dagligen, först av en fröken Lagerhjelm, sedan av fröken Fleetwood, så att hon började reda sig tämligen bra med språket.

I början av sommaren måste jag göra resor till England och kontinenten och tog med mig Lizzey tillbaka till London. Nem reste till Lysekil i sällskap med Molly Rohtlieb, och under två månader därstädes övade hon upp sig i svenska, som hon senare behärskade så väl, att hon till och med hade reda på dess olika idiomer, och det var blott sällan man kunde höra en brytning, som angav att hon ej var född i Sverige.

Då jag reste till Lysekil för att hämta Nem, fann jag, att i huvudsakligen tack vara Molly Rohtliebs vänlighet, hon där tillbragt en så angenäm sommar, som var möjligt, då jag ej varit med för att ordna för henne. Dåvarande badläkaren, doktor Curman, senare gift med Calla Lundström, var en ovanligt begåvad och intressant man, och hade visat min hustru och Molly Rohtlieb mycken vänlighet.

På vägen därifrån till Stockholm fick Nem en nedslående erfarenhet av resor inom Sverige. I Uddevalla fanns intet egentligt hotell, utan vi skulle bo hos en gammal gumma som, såvitt jag minns, kallades "mor Britta". Eftersom de flesta rum voro upptagna insattes två sängar i en sal. Kort efter det vi somnat, väcktes vi av att flera gummor stodo mitt i rummet, djupt upprörda över att eldsvåda utbrutit i närheten. Jag hörde en trumma gå och då vi sågo ut över gatan, varseblevo vi flammorna från branden. Vi rusade upp och klädde oss hastigt, varefter jag förde min hustru till ett apotek, så beläget, att det ansågs utom fara för elden. Sedan återvände jag för att hjälpa till med eldsläckningen. Sprutorna voro miserabelt dåliga. Då jag skulle hoppa över några brinnande stockar törnade jag emot en karl, som befanns vara William Thorburn, Uddevallas förnämste köpman och stadens riksdagsman, som icke visste att jag fanns i trakten. Vi arbetade tillsammans i en timma eller mer, tills man fått bukt med elden. Sedan jag hämtat min hustru och vi åter lagt oss i salen, dröjde det ej länge innan man väckte oss och nödjade oss att stiga upp fastän klockan ej var mer än fyra, ty det var marknad och just i den salen hade herrar handelsresande upplagt sina varor. Vi skulle resa vidare med ett tidigt morgontåg, men eftersom intet åkdon fanns att tillgå drogoss våra kappsäckar på en skottkärra till stationen, och vi följde efter i regnväder och slask genom gator utan någon belysning.

Senare på hösten 1868 reste vi båda till London. Den 18 november 1868 förlorade jag min käre fader. Han hade suttit som ordförande i nordiska föreningen och gående utför Drottninggatan på väg hem, kände han sig plötsligt illamående och lutade sig mot en husknut. En beskedlig kvinna hjälpte honom att komma hem till Strandgatan, dit hans betjänt genast kallade en läkare och hämtade mina två äldsta bröder, vilka voro i Stockholm. Doktorn lade far i ett varmt bad, vilket något upplivade honom, men han kände själv, att det snart skulle vara slut, ty hans armar och ben började stelna. Han talade med mina bröder en stund och bad dem bland annat hälsa mig och Nem och uppmana mig att taga hand om mina två yngsta bröder, Olle och Åke. Så sade han farväl till sönerna och slöt sina ögon för att aldrig mer öppna dem. Han hade inga plågor icke ens dödsrosslingar. Om han levat ett par veckor till skulle han den 6 december hava fyllt sjuttio år.

För att visa hur kry far var i det sista inför jag här tvenne brev från honom, av vilka ett till min hustru av den 28 september 1868, däri han beskriver en sorts eriksgata, han då gjort med besök hos släktingar och till ställen, som voro honom kära.

Stockholm den 28 sept, 1868.

Min kära goda Nemmy.

Du var väl mycket snäll som skref ett så omständigt bref hvilket ej allenast gjorde reda för den förflutna tiden utan äfven meddelar dina planer för hösten, det var mycket välkommet och tackar jag hjärtligt för det samma.

Godt att föräldrarna lyckats få ett rymligt och vackert ställe. Det bidrager ganska mycket till trefnaden, måtte de och deras kära omgifning få vara friska och ostörda få njuta af det nya hemmets alla behag. Det skall bli rätt roligt att få en teckning däraf af Miss Lissys hand.

Jag är nu åter hemmastadd i mina rum och står of-
ta och ser på den vackra och omväxlande utsikten med
ångbåtar och arbetare på järnbanan, hvilka kräla så-
som myror i alla riktningar, men jag känner ändå en
liflig saknad efter mitt goda grannskap, hvilket dock
icke är alldeles tomt, så länge Åke bor kvar i Edert
blåa förmak.

Då vi träffades i Laxå var jag på väg till Christine-
hamn, där jag hade mitt hufvud-qvarter under det jag
besökte Björneborg och Nynäs samt gjorde en lusttur
till Philipstad och åter.

På B:g är jag född och uppväxt och där utvecklades
min och min afhållna hustrus kärlek till förlofning och
har jag dessutom tillbringat många glada och trefliga
dagar hos den äldre Olof, min kusin, svåger och myck-
et intime vän och på Nynäs, (där Carl Hammarhjelm
nu bor och gaf mig, Olof och Mathilda samt Ryttmä-
stare Biel middag) har jag i 2:ne år bott såsom förval-
tare och sett döttrarne Maria och Lovisa födas. - Du
kan således lätt föreställa dig med hvilket intresse
jag återsåg dessa ställen. - Philipstadsresan gjorde
jag för att se den mycket omtalade vackra trakt genom
hvilken järnvägen och segelleden går och den förtjänar
verkligen sitt rykte. - Stora insjöar med uddar, vikar, -
holmar och sund, järnbruk och väl byggda gårdar, barr-
skog och stora hängbjörkar och detta allt belyst af en
herrlig augustisol, jag hade äfven godt sällskap af
Riksg:s Kontorets Secret:e och hans fru, så att jag var
i allo nöjd med min resa. - Den 27:de Aug, reste jag
från Christinehamn och fick sällskap af min syster
Marie Charlotte - Wi besökte först Wahlåsen öfver en
dag och foro sedan till Godegård i Östergötland, där
min äldsta syster, enkefru Reg:a Grill och min 2:a
syster Anna bo. - Här passerade vi 4 syskon en vecka
tillsammans och besökte och hade besök af Reginas
barn och barnbarn af hvilka 4 familjer i närheten. -
En afton då vi spelade Pref:ce kommo vi att tänka på
att vi 4 representerade tillsammans 280 år. - Det var
ju ett ovanligt whistparti? Den 8 Sept. anlände jag hit
och träffade samma afton Leonard, Johan och Åke -
Men som vädret ännu var sommarlikt, så reste jag den
15:de den:s till Jäder och passerade några trefliga da-
gar hos Lindquists - Deras barn äro friska och snälla
och blefvo snart mycket goda vänner med Morfar. -
Den 21 reste jag åter hit då Lindquists följde med, för
att göra uppköp af hvarjehanda för husets behof under
vintern. Medan de voro här, voro vi alla syskonen
dagligen tillsammans. En middag hos mig på Hassel-
backen, då vi sågo Winnes Cerens på aftonen. En mid-
dag hos Leonards, en här hemma hos mig och en lika-
ledes hos Johan och Åke tillsam. - Dessa 2:ne sista
voro ordnade af Lovis, som klagat förut öfver sin syss-
lolöshet. Lindquist reste på lördag och nu återstår för
mig endast en resa till Upsala, innan jag går i vinter-
qvarter. Olof har lemnat Carlskrona på Vanadis. De
skulle anlöpa Plymouths hamn och därifrån den 15:e
Okt., men jag tror ej att Olof därifrån kan göra besök
pa en så långt aflägsen ort som London. - Från Thors-
ten fick jag ett vänligt bref ett par dagar efter ditt -

Helsa och tacka honom då du skriver.

Var god framför min vördnad för din Fader och Moder och helsa miss Lizzie very much from her good friend. Bröderna och Lovisa helsa äfven.

Din tillgifne svärfader
E. W. Nordenfelt.

Ävenså det sista brev jag fått från far, av 20 Okt. 1868 fyra veckor före hans frånfälle.

Stockholm den 20 okt. 1868.

"Min käre Thorsten,

Då jag ser att ditt sista brev är skrivet den 17:de i förra månaden, kan jag ej annat än känna förebråelse, för att jag dröjt så länge med att tacka för detsamma, men det må lända till min ursäkt, att jag icke haft något egentligt att skriva om, att jag i ett brev till Nemie, varaf jag tager för gifvet att du fått del, gjort redo för hvad jag haft för mig, sedan vi träffades i Halsberg samt att du genom Johan haft täta underrättelser om mig - Men då jag i går vid återkomsten från Upsala där jag varit några dagar hos Sahlins, emottog ett brev af den 14:de dennes från Olof på Vanadis i Plymouths hamn, gaf det mig anledning att skriva genast och tacka för din godhet att bestå honom resan till London och Coghurst hall, därigenom du förskaffat honom ett så stort nöje, att han väl icke kommer att glömma det på länge, det var bra snällt af dig.

Ditt meddelande att Nemmies knä icke var förbättradt, gjorde mig mycken oro och bekymmer, men jag har Gud vare lof sedan hört af Martina att det blifvit bättre och längtar att framdeles få veta huru Santesons bandage verkar.

Det var fägningsamt förnimma att affärerna gå bra och då det nu synes vara nästan säkert att Grant blir vald till president i Nord Amerikas Förenta Stater, hvarigenom där väl blir ordning och skick, så hoppas jag att ni där kommer att förtjena mycket, för att begagna ditt eget uttryck.

Sedan jag skref till Nemie har flyttningen av Edra saker härifrån skett och har Lovisa äfven flyttat (hon är nu på vederbörlig permission rest till Wermland) så att jag och Rosendahl äro ensamma i våningen. Leuhusens lära ej komma inom några veckor ännu, jag har köpt en skänk och ställt den i tamburen, så att jag kan förvara porcellaine till mina tarfliga frukostar och soupéer - jag kokar nu mitt caffè vid spritlåga äfvensom ägg, hvilka kokas i vattnet innan caffèet lägges uti, Jag är därigenom oberoende af främmande biträde - att jag varit på Jäder och Lindquists sedan här tror jag att jag nämnde i brefvet till N:ie, jag reste den 14:de d:s till Upsala till Sahlins och besökte äfven Östbergs och Lundblads samt kom åter hit i går - Yngve och alla barnen mådde väl, men Maria led af en envis hosta, hvilken, ehuru den ej ansågs för tillfället vadlig dock var bekymmersam, efter den ett par gånger medfördt blod i slemmet. Hvad mig själf vidkommer är jag så pass rask, att jag kunde göra Upsala-resan utan betjänt, hvilken emellertid besörjde om insättning af

dubbelfönster och inläggning af mattorna - Mitt onda i ryggnerfverna är visst något lindrigare, men kännes dock nästan alltid och ganska hvasst emellanåt. Jag begagnar nu en à två gånger i veckan så kallade Turki-ska bad, hvilka kännas välgörande. Leonard har varit hos mig i dag och nämnde att det nyligen varit bref från Eder - Jag skall spisa middag i dag hos dem och i morgon reser han till Åsen och Herrljunga och på återvägen till Bolagsstämma vid Koppar-verket Kafvel-torp, Åke är än på sjukhuset, för att få sin fotled grundligt botad. Johan sade igår afton att Olof och Mathilda väntas i afton. Hösten fortfar att vara mild och vacker. Therm:n visade i går +13 och i dag +9. Alla de våra som jag träffat hafva bedt helsa Eder och beder äfven jag att du ville framföra mina hjertliga helsningar till Nemie och äfven till dina Svär-För-äldrar och Miss Lissie, när de träffas. Olof var alldeles förtjust af sitt besök på Coghurst och de bekantska-per han gjort der. Han skrifver: "Familjen var riktigt utmärkt älskvärd och hygglig. Ett så vänligt och oge-nerat, men ändock värdigt sätt att vara, som hos des-sa ladies, har jag aldrig sett och tror ej heller att jag någonsin får se i Sverige.

Det är ju mycket sagt i få ord, äfven om man be-sinnar att en sjöman, som flera veckor umgåtts endast med kamrater och saknat allt fruntimmerssällskap blir lättare och mer intagen än andra.

Din hulde Fader
E. W. Nordenfelt

Leonard räknar ej på att komma hem förrän i början af Nov. "

Min bror Olle hade efter genomgången Karlbergskurs blivit officer vid flottan 1865 och var nu i tjänst på Karlskro-na station. Han var den gladaste bland de glada: vi brukade säga, att han aldrig stod på hela foten, utan antingen på hä-larna eller på tårna. Han älskade sitt yrke och var en duktig och oförvägen sjöman. Baron Hochschild talade om att, då han en gång reste med ångbåt från Stockholm till Skåne, två unga officerare stego ombord i Karlskrona som uppvaktande kavaljerer till en ung dam för att medfölja till Ronneby. Den ene, löjtnant Beckström gick där i land, den andre halade sig ner i en öppen blekingseka, i vilken han i storm och oväder seglade åter till Karlskrona. Då Hochschild frågade vad den "självspillingen" hette, fick han till svar: "Olle Nordenfelt".

Olle hade av en kringresande taskspelare lärt sig att kasta kniv. En av hans kamrater har sagt mig att då han en morgon besökte Olle och justkommit in, kastade Olle blixtsnabbt en kniv i dörren på vardera sidan om hans huvud så att han ej kunde röra sig.

Bror Åke hade delvis fått sin undervisning av privatlä-rare tillsammans med Carl Mannerskant. Båda gossarne voro en tid av året hos far i Karlskrona och en del på Värna-näs, nära Kalmar, hos kapt. Mannerskant, vilken länge var 2:a kammarens vice talman, och hans hustru född Ankar-swärd. Under första året efter vårt giftermål var Åke kadett på Karlberg och tillbragte mestadels sina fritider hos far och oss vid Strandgatan. Han förde ofta med sig våra kusiner Nils och Fredrik Wilhelm Nordenfeldt, som då även voro på Karl-

berg, och min hustru var förvånad men förtjust över att de åto upp allt som bjöds, i synnerhet efterrätten.

Nils var kadett i 8 år och tyckte så mycket om Karlberg att han sedan blev kompaniofficer där under 3 år. Han hade då reda på alla fuffens och bakvägar, som kadetterna använde, och höll sträng ordning, men var så rättvis, human och kamratlik, att han ändå var mycket avhållen. Då hans yngre bror, Fredrik Vilhelm, kom till Karlberg kallades han genast Måndags-Nisse, ehuru Nils aldrig kallats Söndags-Nisse.

På våren 1868 blev Åke underlöjtnant på Svea Livgarde, där han rönte stor välvilja av Karl XV, som senare en gång sade: "Åke spottar aldrig i glaset, men han blir aldrig full". Han var ofta befalld till slottet vid konungens intimare samkväm, och var 1872 utsedd till adjutant hos konungen, men han hann aldrig tillträda denna befattning på grund av konungens död.

Då Olle flyttade till Karlskrona ärvde Åke hans hund, som vanligen kallades "Don", men vid högtidligare tillfällen "Don Cesar de Bassano". Hunden var välkänd i Stockholm. Då han någon gång tappade bort sin herre, sökte han honom först i högvakten och därefter hos oss på Hotell Rydberg, där vi efter att hava lämnat vår våning på Strandgatan tidsvis bodde. Om Don ej fann sin herre på något av dessa ställen luffade han hem till Marieberg. Då Åke gick på teatern, låg Don alltid trogen invid hans överrock tills han kom ut igen.

Det roade Nem att, innan Åke blev officer, på teatrarna se honom och alla övriga närvarande kadetter på ett visst klockslag stiga upp, även om sista akten ej var slut, för att i tid hinna till Karlberg.

Ehuru det den tiden var tämligen ovanligt att gardesofficerarna genomgingo krigshögskolan på Marieberg, sökte Åke sig dit mot regementschefens, baron Leijonhufvuds önskan. Då jag sökte att övertala denne att tillåta Åke gå igenom Marieberg, blev jag avsnäst med yttrandet, att han ej på sitt regemente ville hava officerare med vetenskaplig utbildning, utan de borde ägna sig mest åt att se till, att soldaternas rockar voro riktigt knäppta. Han avslutade audiensen med att säga, att han icke insåg varför civilister skulle lägga sig uti, vad som ej angick dem. Trevlig farbror.

Jag gick då till konungen, som gav tillåtelsen, ehuru, som han sade, han emotsåg "un mauvais quart d'heure" med Leijonhufvud.

Eftersom Åke ej hade någon privatförmögenhet, blev det honom svårt att kvarstanna vid Svea Livgarde. Strax före avgångsexamen på Marieberg bytte han därför med en löjtnant von Hofsten, som ej hade goda utsikter att lyckas med sin examen. Åke gick över till Vendes artilleri och Hofsten till Svea Livgarde. Jag fick då en sparlakansläxa av Karl XV som icke ville bliva av med Åke i Stockholm, och som han trodde, att jag förberett hans utbyte redan då jag begärde tillstånd för honom att genomgå krigshögskolan. Men kungen åtnöjde sig med min försäkran, att så alldeles icke var fallet.

En gång då fru Bruswitz från London medföljde oss på en operamaskerad, fingo vi veta att konungen med sina adjutanter och några andra officerare, däribland Åke, skulle vara klädda som pierroter, alla så lika, att ingen kunde veta, vilken som var konungen. En av pierroterna kom upp i vår loge,

och fru Brusewitz, som trodde, att det var Åke, sade till honom, att hon mycket väl visste att han icke var konungen. Men hon blev mycket överraskad och generad, då vi lyckades övertyga henne att det varit konungen.

Nem och jag deltog även i en maskeradbal på Militärsällskapet, som då hade sina lokaler i gamla Brunkebergs hotell. Vi superade med Gösta Gyldenstolpe hos Lave Beck-Friis, som bodde i våningen inunder, efter det han återkommit till Stockholm som kabinettssekreterare i utrikesdepartementet. Efter supén gingo vi åter till balsalen, just då allmän demaskering skedde, och många damer sågo med avund på Nem, som såg så uppfriskad ut, som om hon aldrig burit mask.

Storfursten Vladimir var på besök hos Kung Karl omkring 1869 på prinsessan Lovisas bröllop. Under ett nachspiel på slottet syntes storfursten icke till. Efter långvarigt letande återfanns han på La Croix's salong vid Brunkebergs torg så drucken, att han icke kunde reda sig. Jag såg honom 20 år senare i Petersburg, och sista gången år 1900, då han reste genom Sverige till Trondhjem, men uppehölls av ett järnvägsras i Åre, där vi då vistades.

Firmans affär i London utvecklades hastigt. Vi hade stora kontrakter för räls, som vi skeppade till Sverige, Ryssland och Förenta Staterna. I detta sistnämnda land hade man just börjat ofantliga järnvägsanläggningar, och våra affärer där sköttes med framgång av svensk-norske konsult i New York, Habicht. För att visa hur vårdslöst man den tiden där skötte järnvägsanläggningar, må jag nämna att vi levererade mycket stora partier räls till den långa Selm a-Culf-järnvägen utan några som helst skarvplåtar eller annat förbindelsemedel mellan skenorna, utan dessa nedspikades blott på tvärbjälkarna. Detta var nästan otänkbara förfaringssätt och måste hava lett till otaliga olyckshändelser, ehuru vi dess bättre aldrig hörde talas om dem.

I Ryssland hade vi som agent en ditflyttad fransman Constantin Waether, som sålde räls åt oss i Moskva-Kursk, Tambov-Saratow och andra järnvägar, som då i stor skala anlades.

Jag tillbragte under vintern 1868-69 ett par månader i Petersburg och uppgjorde bland annat kontrakt om leverans av 500 järnvägsvagnar till ett Moskvabolag under ledning av bankirfirman Catoire, som hyrde ut vagnar till smärre järnvägar, vilka icke hade råd att på en gång skaffa tillräcklig materiel. Vagnsdelar skulle tillverkas av Lancaster Wagon Company i Lancashire, och dessa skulle sammansättas för vår räkning på därtill förhyrd mark i en av Petersburgs förstäder under ledning av Wagon Company's ingeniör mr. Gallop. Wachter tog hans namn som ett gott omen för att leveransen ej skulle bliva försenad, han brukade kalla mr. Gallop för "monsieur ventre à terre,"

Wachter var en rik man och levde mycket högt. Jag träffade hos honom Petersburgs guvernör, general Levaschoff och general Trepoff, som då var chef för 3. sektionen (hemliga polisen) och som sedan blev mördad på öppen gata av Vera Sassulitj. Trepoff efterträddes av general Mesentzoff, som jag kände, och som även han blev skjuten av nihilister. Masentzoff hade i sitt kassaskåp en liten stålkista, som innehöll 12

pappersark, på vilka endast var att skriva ordet Alexander II, så att med självhärskarens namnteckning polischefen kunde låta avrätta folk eller skicka dem till Sibirien utan annan ansvarsskyldighet än till kejsaren personligen i Geheimekabinettet. Varje gång de tolv blanketterna voro slut, tecknade kejsaren åt honom ett nytt dussin. En gång då någon i min närvaro nämde "påven" sade Mesentzoff, att han icke förstod varför vi använde order påve i singularis, då han under polska upproret 1863 en söndagsmorgon hängt 19 påvar (poper – församlingspräster).

Wachter var intim vän med officerarna i kejsarliga chevaliergardet och deltog med sitt stall av orloffhingstar i deras kappkörningar och löpningar.

General Levaschoff var en ståtlig och angenäm karl, som talade de flesta kontinentala språk liksom förresten många av de högt uppsatta militärerna gjorde. Luijeofficerarna och flottans officerare i allmänhet stodo mycket lägre i kulturellt hänseende. Tonen i sällskapslivet var däremot allt annat än god, så t. ex. hände det på en stor middag hos Levaschoff, att hans grevinna högt tillropade mannen över bordet, att hon nyss mött hans älskarinna, Lisen, åkande efter ett par guldfuxar ur det stall han höll för henne, vilka voro mycket vackrare än dem han givit sin hustru. Ingen vid bordet såg generad ut, utan diskuterade saken som ett vanligt samtalsämne.

Petersburgarna hava ett praktiskt ehuru hänsynslöst sätt att rekrytera hästar för sin brandkår: så snart en häst skenar på gatorna, tager polisen den till brandkåren, evad hästens värde må vara och vem den än må tillhöra, utan att giva ägaren någon ersättning. Också ser man vid fall av eldsvåda sprutorna rusa genom gatorna efter de allra vackraste hästar.

Man använde en tid finska travare vid brandkåren, men dessa befunnos snart nog icke vara tillräckligt snabba för ändamålet.

Vid denna tid sålde vi ett stort parti räls till general Falkenhagen, som tillsammans med järnvägsentreprenören Varschawsky åtagit sig att bygga en av de större järnvägarna i södra Ryssland. Leveranserna uppskötos från tid till annan på grund av förhållande regeringsåtgärder och närhelst de slutligen skulle effektueras hade järnprisen fallit så mycket att Falkenhagen föll för frestelsen att refusera rälerna. Då uppgörelse i godo icke kunde träffas lagförde vi honom och använde för att sköta vår process en av Petersburgs skickligaste advokater, vid namn Spasowitj, som även var ombudsman för brittiska legationen i Petersburg. Denne försäkrade oss att vi hade fullkomligt rätt, men varnade oss att vi troligen icke skulle vinna.

Domen utföll också till vår nackdel och vi förstodo då orsaken därtill, ty vi dömdes att betala £ 1700 (10% av det begärda skadeståndet) för vad domaren kallade förargelseväckande process. Det mest absurda i hela denna historia var att hälften av böterna skulle betalas till domaren personligen och andra hälften till kejsarens privatkassa. Den senare delen undsluppo vi efter en av vår minister tillrättad "Bittschrift" till majestätet, men halva straffet nödgades vi betala till domaren.

Det är lätt att förstå hur under sådana förhållanden käranden, i synnerhet om han icke är ryss, måste hava svårt att vinna även den rättvisaste process.

Vid ett tillfälle blev jag presenterad för general Stroganoff, gift med storfurstinnan Marie, en dotter till Nikolaus I. Han påminde något om Bismark, ehuru han var om möjligt kroppsligt ännu större, och var en "bon vivant" och "Beau sabreur". En kväll då jag skulle resa till Moskva, mötte jag Stroganoff på perrongen. Han inbjöd mig att åka i hans privata järnvägsvagn. där han hade med sig sina adjutanter och andra officerare. Detta var på sätt och vis mycket angenämt, men Morfeus fick ej vara med på färden, utan man spelade hasard, drack söt champagne och rökte långa havannacigarrer under hela den 12 timmar långa nattresan. Den över 60 år gamle generalen hade en märkvärdig berghälsa, vid var och en av de 10 stationerna nödgade han oss alla att i järnvägsrestaurangen dricka ett glas vodka.

General Oscar Björnstjerna var då svensk-norsk minister i Petersburg och visade den allra största välvilja mot alla landsmän. Som ett bevis härpå kan jag nämna, att han, ehuru utan större privatförmögenhet i Petersburg underhöll en mängd svenska ingenjörer, en gång ända till nitton, medan han skaffade dem platser vid ryska järnvägsbyggnader.

Denne vår minister stod mycket väl vid kejserliga hovet och bland sina kollegor, fastän man skrattade litet åt en del av hans egenheter. Så t. ex. brukade han promenera på Nevsky Prospekt i en gammal dålig päls och sliten pälsmössa och bar i sitt kansli en gammal kavallerijacka knäppt högt under hakan, ett minne från hans tidigare bana som svensk kavalleriofficer. Björnstjerna bar huvudet högt, men litet på sned, vilket kom danske ministern, kammarherre Wind, att något spydigt påstå att den svenske skruvade av huvudet om kvällarne och satte det på nattduksbordet, och att då gängerna på gamla dagar blivit litet slitna kom huvudet vid påskruvningen att luta litet åt sidan. General Björnstjerna var mycket gästfri och vänsäll. Vi träffades ofta hos vår landsman, börsmäklare Gisiko, gift med en dotter till engelske pastorn i Petersburg, Law.

Gisiko höll om söndagarna öppet bord för medlemmarna av svenska och danska legationerna och andra vänner i sitt stora hem, med fyra salonger. Han hade icke varit i Sverige på fyrtio år, och när man tatlade honom för det han ej lärde sina barn svenska språket, ställde han upp dem i en rad och bad dem recitera svensk poesi. Barnen upprepade då unisont: "Apala, misala, misinka, miso etc." Gisiko var av judisk härkomst och hade en bror som var handlande i Stockholm.

Gisiko satte in £ 10. 000 i min firma, vilka vi återbetalade efter några år och hans äldste son var en tid på vårt kontor för att lära sig affärer. Några år senare förmedlade Gisiko aktieteckningen för Hangö-järnvägen i Finland och då dess entreprenörer icke kunde fullgöra sina förbindelser övertog Gisiko själv entreprenaden för järnvägens fullbordande, varpå han gjorde mycket stora förluster.

Vår generalkonsul i Petersburg hette Sterky, bror till konsult i Hamburg. Han var en rik änkling och hade sin egen abonnerade loge på operan, dit han någon gång inbjöd landsmän, men för det mesta umgicks han med tyska och ryska familjer. Han var bekant för sina utsökte supéer för de vackraste franska aktriserna och ryska dansöserna.

Vid Stora Operan i Petersburg (Marienteatern) vars salong var helt dekorerad i ljusblått och silver, gåvos ett par gånger i veckan pantomimföreställningar i biografstil med utmärkt vacker musik. Där sågo vi Grabowa och Wergina, vilka ansågos som Operans mest framstående dansöser, värdiga föregångare till familjen Fokin, som nyligen uppträtt i Stockholm.

Ludvig Nobel hade i Petersburg ett mycket gästfritt hem. Han hade en stor mekanisk verkstad och drev ofantliga affärer med petroleum från Naftakällorna i Baku, vilka på 1870-talet upptäcktes av hans bror Robert. Denne utgick efter några år ur firman, då affärerna syntes honom bliva för omfattande. Han bodde senare på Getå i Östergötland.

Ludvigs yngre bror, Alfred, känd som uppfinnare av dynamiten och världsberömd genom Nobelstiftelsen, bosatte sig i Paris. Bröderna Nobels far, Emanuel Nobel senior, som uppfunnit nitroglycerinen, hade flyttat från Sverige till Petersburg 1837 och återvänt därifrån 1859. Nuvarande chefen för firman Nobel, verkliga statsrådet Emanuel Nobel d. y. är äldste son till Ludvig och var vid mitt första besök hos dem en 10 års gosse. Han har sedan alltid visat mig mycken välvilja.

Man kunde skriva en hel bok om firman Nobels utveckling, dess konkurrens med andra petroleumproducenter, dess stora ångbåtsflotta på ryska sjöar och floder och dess enormt stora antal tjänstemän och arbetare.

En liten episod kan tjäna till att visa firmans ställning i finansvärlden för över 30 år sedan. För att öka sin flotta behövde Ludvig Nobel pengar, han sände en förtroendemän till bankiren Bleichröder i Berlin för att söka ett lån på 10, 000, 000 francs. Då denna bank begärde för hög ränta, reste mannen till Paris för att rådfråga Alfred Nobel. Denne skrev själv en check på £ 400, 000 mot särdeles billig ränta och sade till Petersburgstjänstemannen: "Res nu hem, men stanna i Berlin och tala om var och till vad ränta Ni fått pengarna."

Sedan dess stod Bleichröder alltid till firman Nobels disposition.

Under hösten 1869 förlorade min hustru sin innerligt avhållne fader, under ett besök från Coghurst Hall till London dog han plötsligt av hjärtförlamning under åkning på Oxford Street. Han infördes i ett närbeläget apotek, men livet hade flytt innan läkarhjälp kunde anskaffas. Detta var ett särdeles hårt slag för Nems stora familj, ty Edmund Grundy var ett säkert stöd för alla de sina och medelpunkten i deras glädje.

Dess bättre var hans son Herbert Grundy redan uppväxt, så att han, sedan fadern flyttat från Lancashire skötte firmans affärer med tillhjälp av Johan Brancker, som var svåger till min svärmors syster Elisabeth.

Efter svärfars död flyttade familjen snart till London, där de bodde några år intill svärmors död, som ägde rum i Cannes, där hon tillbragte en vinter. Hon lever i familjens minne såsom en obeskrivligt älskad moder, själen i allt som rörde barnen och hemmet. Hon hade allas förtroende och hann med allting. Hon fann tid till att sköta de minsta detaljer, trots det hon ägnade mycken tid åt sina musikaliska studier och kompositioner, åt litteratur på flera språk och åt sällskapslivet hemma såväl som åt sina många resor.

Bland Nems syskon var som redan nämnts Herbert äldst. Han var gift med Camilla Fordham, bankirdotter från Royston nära Cambridge. Hon dog för flera år sedan av samma sjukdom som fadern. Han lämnade fem söner alla gifta och familjefäder, samt en dotter som nu sköter moderns hem i Royston.

Mina svärföräldrars andre son, Fred, nu pensionerad överstelöjtnant, är gift med Carrie Sage, dotter till en major i Englands indiska armé. De hava fyra döttrar gifta i England en son på Ceylon och en i British Columbia, samt den yngste som är elektriker.

Svärföräldrarnas äldsta dotter, Mabel, var som redan nämnts gift med Lorentz Tidén och dog för flera år sedan. Deras ende son Fred bor i Förenta Staterna. Äldsta dottern Zelna, stor favorit hos min hustru, gifte sig med Harry Hett. Yngsta dottern Emmie är gift med kapten Aubrey S:t John Cooke. Denne Cooke hade efter boerkriget general Kitcheners förtroende att å engelska regeringens vägnar återhämta från Ceylon, Bermudas, S:t Helena m. fl. order alla boerfångarna. Hans största besvär var att flera boer ville påstå att de vackraste boerflickorna varit deras hustrur och ofta kunde han icke lita på kvinnornas utsago, då de sökte bliva utav med de män som de förr haft. Han sorterade emellertid dem så nära som möjligt till samma farmer de förr haft och gav dem deras kreatur, redskap och utsäde.

Cooke lär hava depenserat nära £ 3, 000, 000 av statens medel, ett märkligt bevis på det anseende han hade för redbarhet och duglighet, vid utförandet av ett uppdrag, som nog icke skulle blivit så väl gjort och säkert skulle förorsakat stora dröjsmål, om det lämnats åt kommittéer.

Det är nog ett enastående drag av en segrande stat att så behandla fångar, men klokt var det, ty nu äro boerna i allmänhet lojala mot England.

Svärföräldrarnas andra dotter var min hustru.

Den tredje dottern är Lissy, gift med skotten Charles Hope-Johnstone, bosatt i Irland, och har tre söner och en dotter.

Femte dottern, Connie, är änka efter Roslin Hett och har tre söner och två döttrar, av vilka den äldsta är gift i Södra Afrika.

Efter de nu omnämnda döttrarna kommo två söner, den äldsta av dessa Graham, vanligen kallad Gra är gift med Janie Taylor, enda barnet till ägaren av ett stort stålverk i Leeds. De hade en son, Geoffrey, som var jurist (solicitor) i London, och en dotter Winnie, gift med Jack Green, advokat i Yorkshire.

Geoffrey såväl som fem av hans kusiner hava deltagit i världskriget. Han blev ihjälskjuten i Flandern efter 8 månaders tjänstgöring i skyttegravarna, en förlust vilken föräldrarna väl aldrig hämta sig från, utan som skall kännas tyngre med varje år som går.

Det skulle bliva för långt att beskriva Nems alla onklar och deras barn, men jag vill nämna särskilt hennes morbror Edmund, som alltid kallades Tertius, därför att han var den tredje då levande Grundy med namnet Edmund. Han var gift med en miss Cardwell, syster till Den Cardwell, vilken som krigsminister i England genomförde reformen att borttaga det s. k. köpsystemet vid officernas befordran. Egentligen bor-

de detta icke kallas köpsystem, ty det bestod däruti att de yngre officerarne vid ett regemente tillskötö penningar för att bereda pension åt en äldre kamrat vid en tidigare ålder än eljest. Det hade den fördelen att ungt folk kom fram till de högsta posterna, men ogillades naturligtvis därför att rika ungdomar hade mer chans än deras fattiga kamrater.

Onkel Tertius hade två döttrar, av vilka den yngre Bessie var Nems intimaste vän alltifrån deras tidiga ungdom och var tättna vid Nems bröllop. Familjen kallade henne "lovely Bessie", emedan hon var mycket snäll och vacker. Hon var förlovad två gånger innan hon gifte sig med kapten Frank Garnett, som under några år arbetade hos mig. De hade två mycket söta döttrar synnerligen väl gifta (i England). Garnett dog för ett par år sedan.

En av vintrarna 1868 eller 1869 träffade vi i Stockholm tvenne förmögna Oxford-män, Parker och Entwisle, som varit kamrater med Nems bröder och som varit på besök på Greenhill. De voro på väg till Petersburg för att öva sig i skridskoåkning. På vår inrådan stannade de i stället i Stockholm där jag presenterade dem i konungens skridskoklubb, så att de fingo tillträde till denna klubbs skridskobana vid Kastellholmen.

De övriga medlemmarna tyckte det var mycket lustigt att dessa två gingo i flera veckor, många timmar dagligen, var i sitt hörn alltjämt i tävlan, om vem som kunde åka den mest fullkomliga 8-figuren, endast en engelsman kan visa en så envis energi.

För övrigt voro de särdeles trevliga och fingo många vänner i Stockholm.

Bland de märkliga framsteg i industriella och andra företag, som förekommit under min livstid, har jag redan nämnt, att jag deltagit i Svenska Statens första järnvägsbyggnader. Lika intressant är det, att jag kommit i beröring med dem, som ledt utläggandet av de första stora elektriska undervattenskablar.

År 1865-66 förenades Irland telegrafiskt med Nord-Amerika. Kabeln utlades från jättefartyget Great Eastern under befäl av skotten Sir James Anderson, som jag träffat i London vid 1862 års världsexposition. Kabeln var tillverkad av firman Siemens i London, vars ingenjör, Loeffler, var teknisk chef ombord, honom kände jag också mycket väl. Han tyckte mycket om Sverige och köpte många tavlor av svenska konstnärer. Hans dotter gifte sig med den svenske sjukgymnasten doktor Arvid Kjellgren och hans son med Victor Balcks dotter.

Då Loeffler utgick ur firman Siemens sades han äga £ 450, 000 vilka han vårdade så väl, att vid hans frånfälle hans förmögenhet lär hava betydligt överstigit 20 miljoner kronor.

Great Eastern - världens dåvarande största fartyg med 27, 000 tons displacement, byggdes 1851 efter Brunels ritningar för den stora passagerartrafiken mellan England och Förenta Staterna med plats för 4000 passagerare, men kom aldrig till användning för detta ändamål. Jag såg fartyget sista gången mot slutet av 80-talet, innan det bröts upp till skrot. Det stora Eastern Telegraph Company's undervattenskablar från England via Gibraltar och Aden till Indien och Australien leddes av ett bolag vars ordförande var Sir James Pendor, som jag lärde

känna först på Greenhill, där han umgicks hos mina svärföräldrar och senare i London, där han med sin maka bebodde ett av de vackra husen i Arluington Street, hans söner voro min hustrus och hennes bröders lekkamrater.

Sir James var senare finansiellt intresserad i åtskilliga av mina affärsföretag, Huru stora framsteg undervattens-telegraferingen gjort under min livstid, synes bäst därav att nu finnas nära 20 kablar mellan Europa och Arnerika.

Ett annat stort telegrafsystem, tillhörigt det lilla Danmark är det som sträcker sig från England över Nordsjön, Skandinavien, och Ryssland till Östern.

Som exempel på hur ofta i olika länder, på olika tider och under växlande förhållanden jag träffat medlemmar av samma familj, vill jag nämna Janne Lundgrens släkt.

Min första bekantskap med dem var i Jönköping, där jag som pojke dansade med hans dotter Selma. Några år därefter, på 1850-talet, förtjänade Lundgren pengar på försäljning av en silvergruva, varför han kallades "Silverjan". Sedan avslutade han försäljningen av Åmmebergs zinkgruvor till den Belgiska Societé de la Vieille Montagne, varpå han sades hava förtjänat 800, 000 francs och ansåg han sig då vara en mäktig rik man. Han köpte då det gamla herresätet Kaggeholm vid stora Björköfjärden i Mälaren, vilket på 1500-talet ägts av familjerna Kagg och Bååt. Där bosatte sig familjen Lundgren sedan slottet möblerats på ett nästan furstligt sätt. Sven Sköldberg och jag foro ofta dit på besök.

Kaggeholm är emellertid ej allenast en vacker, men även en dålig och dyrskött egendom, varför ägaren i regel aldrig stannar länge kvar i det präktiga slottet. Sedan 1300-talet lär godset ej gått i arv mer än två gånger. Redan efter 5 års tid blev det Lundgrens borgenärer, som sålde slott, inredning, skog och mark till bankdirektör Widerstrand, Lundgrens svåger, som ganska snart därefter gjorde sig känd för otillåtna bankaffärer.

Efter att ha lämnat Kaggeholm gjorde Lundgren stora affärer i utlandet såväl som hemma i Sverige, var ena dagen rik, andra fattig, men alltid välvande stora planer i sin fantasifulla hjärna, tills han slutligen med hustru och yngsta dottern Lydia hamnade vid sin lilla kimröksfabrik i Osby i Skåne. Även från Osby och intill sin död, gjorde han plötsliga resor till kontinenten för att där söka realisera en eller annan storartad affärsplan.

Ännu medan Lundgrens sutto kvar på Kaggeholm, gifte sig äldsta dottern Selma med Louis Guillemont sedermera en av cheferna i bankfirman Guillemont-Weylandt. De första åren vi voro bosatta i Stockholm, brukade G. besöka oss och spela bräde med far, medan han med flytande tunga framställde i stort tilltagna finansförslag, vid vilka milliontalen flödade fram, vilket en dag föranledde min far att utbrista: "Nu skämtar allt bankiren med nollorna."

Efter ett par år inställde firman sina betalningar och Guillemont for till Paris såsom agent för våra svenska tändstickor. Som bevis på G:s fyndighet må nämnas, att han av Christina Nilsson, som på den tiden ännu åtnjöt stor popularitet i Paris, skaffade sig tillåtelse att sätta hennes namn och bild på tändsticksaskarna, varigenom deras spridning säkerligen ökades.

Samtidigt med bankrutten skildes makarna Guillemont. Fru Selma gifte sedermera om sig med d. v. ryttmästaren vid Hästgardet, sedermera chefen för Skånska dragonerna i Ystad, av Harmens.

Lundgrens yngsta dotter, den pikanta och begåvade Fanny, blev under faderns välmaktsdagar på Kaggeholm förlovad med italienske legationssekreteraren greve di Martino. När den väntade stora hemgiften föll i spillror, brast även förlovningen, och ej förrän många år därefter blev Fanny gift med en herr Röhl. Fanny L. hade ärft mycket av faderns begåvning och intresse för affärer i stort och ända in i de sista tiderna har hon och hennes man skriftligen föreslagit mig mer eller mindre utförbara gruvaffärer.

Från 1868 till 1870 var Magnus De la Gardie legationssekreterare i London och var en av våra stamgäster på Solna. Han var mycket omtyckt i London särskilt bland sportsmän. Jag har senare besökt honom, medan han var legationssekreterare i Berlin. Han och Carl Carls-son Bonde skrevo in mig i nya sällskapet i Stockholm, Under 80-talet hälsade jag på min bror Åke, som var kapten vid Vendes artilleriregemente i Kristianstad, där De la Gardie var landshövding och jag intogs då i en orden, benämnd Månskensbröderna, i vilken landshövdingen var president. Huvudvillkoret för recipienten var att vara skallig, varför Fredrik Mannerskantz, Lotts bror, blott fick bliva "aspirant", emedan han ännu ej var tillräckligt skallig. Medlemmarne hade särskilda ordensnamn, så t. ex, kallades De la Gardie "Masse", Åke "Solstrålen", Sylwander "Tinnerholm", jag kallades "Törsten". Den enda ordensregeln jag fick del av var att så snart någon medlem anmälde att "månen skiner klart", skulle de alla träffas och dricka punsch.

En gång telegraferade jag till dem detta budskap från hotellet Pilaters i Schweiz. Senare träffade jag De la Gardie i Stockholm och han försäkrade att bröderna hade gjort sin plikt, trots det att månen varit i nedan då mitt telegram anlände.

----- o O o -----

I LONDON 1869 - 1873.

Vid min återkomst från Petersburg på våren 1869, fann jag att våra affärer tagit så stor utsträckning, att jag beslöt att bosätta mig i London och medtaga min broder Johan dit. Vi upphörde att hålla kontor i Stockholm och antogo som representant i Sverige Carl Setterwall, som efter faderns död började egna affärer. Jag presenterade honom såsom sådan för våra affärsvänner vid de svenska bruken och järnvägarne. I London flyttade vi vårt kontor från Austern Friarp till en större lokal 17 Clements Lane i hörnet av Lombard Street.

Då min hustru och jag älskade att bo på landet, övertog jag ett arrendekontrakt för en gammal malmgård mellan Putney och Roehampton, nära en svensk mil från kontoret. Malmgården hette då Summerfield och innehöll en helt liten 5-rums bostad men hade stora ekonomibyggnader. Tomten

var omkring 20 tunnland, däruti inbegripes en mycket stor gammal trädgård, kringgårdad av murar, utanför vilka låg fruktträdgården och öppna fält. Jag rev ned den gamla bostaden och byggde ett rymligt hus högre upp i sluttningen med härlig utsikt över London ända upp till höjderna vid Hampstead och Highgate.

Själv ritade jag planen och fasaden och ingenjör Cronstrand i firmans tjänst utförde detaljerade byggnadsritningar. För de inre anordningarna hade jag hjälp av mr. Bryden, en av mina kamrater i London Schottish, som senare blev precer i "Society of Architects". Jag kallade då gården för Solna, det enda svenska gårdsnamn jag kunde finna, som engelsmännen ej kunde uttala galet. Trädgården vid Solna var särdeles välförsedd. Där funnos en mängd ädla päron och äppelträd, liksom mullbär o. d. Persikor, aprikoser, nektariner och druvor mognade invid den omgivande skyddsmuren, och närmare bopningshuset blomstrade rosor, rhododendron och magnolier, och redan i slutet av februari de tidiga luktviolerna.

Bakom Solna låg baron Hambros' stora hem och därinvid på andra sidan Rochampton Lane, Lord Cliefodeus' herresäte, som senare bebotts av amerikanaren Spencer Morgan av firman Peabody & C:o, de välkända filantroperna, och av Morgans son, Pierpont Morgan.

Som jag alltid varit mycket road av hästar, köpte jag en mängd unghästar i Sverige och körde in dem i par och trespann, då jag om morgnarna åkte från Solna till City längs Themsen. Jag sålde dem sedan, ofta med förtjänst, ehuru denna nog ej räckte till att betäcka omkostnaderna. Somliga hästar, som min hustru tyckte särskilt mycket om, behöll jag längre, däribland en mycket stor skimmel, som jag köpt av Fredrik Wrangel från Katrineberg i Skåne, och som länge drog en liten kupé i vilken vi åkte till och från London då vi varit där inne på kvällarne. Jag behöll också ett par utsökt vackra guldfuxar, som Corfitz Beck-Friis och Ernst Platen hade köpt åt mig på en hästmarknad i Lund. Dessa voro Nems stora favoriter, med vilka hon ofta åkte i en öppen viktoria. Nem brukade själv köra ett par stora norska travare, som min engelske kusk till en början icke kunde förstå sig på da de travade allt fortare ju starkare han drog i tömmarna, men genast stannade vid ropet: "Ptro."

Jag hade en vacker och väl inriden halvblodshäst, som jag köpt i Brussel. Tidtals hade jag ända till 14 å 15 hästar på stall.

Egendomen hade tillhört en mr. Childs, bosatt i Florens, vilken hade förtjänat mycket pengar på att tillverka stearinljus, särskilt de s. k. "Child's night lights", vilka den tiden fanns i allmänt bruk. Folk trodde att denna benämning betydde "Barnens nattljus", ty de visste ej att mannen, som tillverkade dem hette Childs.

Under volontärlägren på Wimbledon Common helt nära Solna brukade mina kamrater vid "London Scottish" en gång om året tillbringa en glad eftermiddag hos oss.

Alexandre Chamot, som varit vår firmas agent i Paris i början av 70-talet, flyttade sedan till London och arbetade på vårt kontor. Han och hans familj blevo särdeles intima med oss. De voro verkliga kosmopoliter. Chamot var född i Paris

sedan arbetade han många år tillsammans med en bankir i Petersburg. Hans hustru var född Thurneysen av tysk familj bosatt i Paris. Deras äldsta dotter Emma blev först gift med en Naville, schweizisk bankir i Paris, vars moder var skottiska. Ett par år sedan Naville dött efter endast två månaders äktenskap, gifte hon om sig med en fransk officer De la Croix, som då tjänade i Tonkin, och som senare avancerade till generalisimus i franska armén. Madame De la Croix dog efter några år, och lämnade en dotter Margeurite, gift med en bankir Carrbaefort i Lyon. Chamots andra dotter, Mathilde, blev gift med M. Mimont, som då var fransk konsultssekretärer i London. Hans ävlan var att bliva konsul i Gibraltar, Moskva och Kristiania, och han lyckades även härutinnan, huvudsakligen tack vare en av sina beskyddare, Ribot, medlem av franska regeringen, samt en av sina vänner från Londontiden, Jusseran, som nu är fransk minister i Förenta Staterna. Mimont blev generalkonsul i Moskva och i London, men flyttade på egen begäran till Kristiania. Tog avsked 1905, då han ej längre ville stanna, emedan han ogillade det sätt, på vilket Norge bröt unionen med Sverige. Då han utgick ur den diplomatiska karriären och fick titel och rang som minister plenipotentiaire. Under alla dessa år följde hans hustru honom till de olika länderna och de bosatte sig till sist dels i Lyon, dels i Paris intill början av världskriget 1914, under vilket han och hans hustru, som äro mycket förmögna, ägnat sin tid och sina penningar helt och hållet åt Röda Korsets tjänst. - Chamonts son gick igenom Oxford universitet och blev med mitt bistånd engelsk undersåte, varefter han tjänstgjorde hos bankirfirman Hottinguer i Paris, tills han dog i unga år. - Av familjens äldre medlemmar leva nu endast De la Croix samt M. et mme Mimont, vilka sistnämnda besökt mig på Blåsut i Arild under 1912 och 1913.

Förutom familjen Brusewitz, som bodde blott några minuters väg från Solna, hade vi flera grannar, som vi voro mycket tillsammans med. George Mackenzie och hans syster Ceddes hade sitt hem på själva Wimbledon Common. Sir Thomas Gabriel med hustru och döttrar bodde också helt nära, och Jenny Lind-Goldschmidt hade en vacker villa i Wimbledon Park, innan hon några år senare flyttade till Malvern Hill. Jenny Lind och hennes man voro flera gånger hos oss och vi hos dem. Några gånger sjöng hon på Solna då vi voro ensamma eller endast några få vänner voro närvarande. Hon var mycket religiös och hade under flera år blott umgåtts med sina närmaste vänner. Men när hennes dotter fyllde 21 år, gav hon en bal i sitt hem i Wimbledon Park. Mot balens slut då en vals spelades upp, lade jag utan att tillfråga henne, min arm om hennes liv och dansade ett varv, varpå hon sade: "Det är allt roligt ändå."

Jenny Lind var vänlig och hjälpsam mot svenska artister, men hon tvekade icke att avvisa dem, då hon tyckte att de begärde för mycket av henne. Hennes man, Otto Goldschmidt, var mycket hygglig och hennes barn väluppfostrade, en son är jurist. Det troddes en tid att en av döttrarne hade ärft moderns underbara sångkonst, Jenny Linds röst var naturligtvis numera icke längre vad den förr varit, men hennes geniala sätt att sjunga, gjorde det lätt att förstå hur tjusande hon en gång varit.

Hennes röst hade aldrig haft stor volym. Det säges att hennes första uppträdande i Amerika icke lyckades. Hennes impresario hade gjort enorm reklam på förhand i tidningarna och för första uppträdandet förhyrt New Yorks största konsertsal, där Jenny Linds stämman icke kom till heders och publiken började vissla. Då steg impresarion fram och utropade: "Miss Lind finner att den förkyllning hon ådragit sig på Atlanten icke tillåter henne att fortsätta, utan hon beder åhörarna ursäkta henne och återtaga vad de betalt för biljetterna, samt ber att få anmäla att hennes nästa konsert gives till förmån för stadens fattiga." Publiken hurrade och en mindre sal förhyrdes för hennes nästa uppträdande, varvid hennes rykte så starkt etablerades, att hon sedermera förtjänade en stor förmögenhet på turnéen.

För att angiva vilket intryck Jenny Linds sång gjorde på mig hänför jag till vad Halfdan Kjerulf skrev om henne från musikfesten i Köln 1855.

"Jag hörde henne för första och naturligtvis också för sista gången ett par gånger dagligen under fem dagar. Har jag väl någonsin hört en skönare sång? O, nej. - icke så innerlig och naturlig, icke så helt igenom musikalisk, skönare röster har jag kanske hört, men aldrig skönare sång. Likavisst som det är en himmelsk gåva att kunna frambringa sådana tonskapelser som Haydens, lika visst är det något gudomligt att kunna sjunga som Jenny Lind."

Det är ju väl bekant att Jenny Lind övade välgörenhet i Sverige, där hennes affärer sköttes av den gamla Bellmans-sångararen hovrättsrådet Munthe, som brukade tala med mig om den "svenska näktergalen."

Jenny Lind uppträdde sista gången på en konsert i London i början av 80-talet. Hon sjöng först en gammal känd och älskad skotsk sång "Auld Robin Gray" och sist Josephsons "Värme och Ljus."

*Med hjärtat varmt, med ögat ljust
jag stod på livets vårdagshöjd
och blicken såg sig kring förtjust
och hjärtat slog av fröjd,
och livets gåtor löstes lätt,
ty känsla, tanke voro ett,*

*En annan tid har kommit se'n,
ur olik emot den, som var,
Mitt öga skådar ljuset än,
mer än jag önskat har,
men det ser kallt allt vad det ser,
och hjärtat klappar icke mer,*

*Hur länge det skall bliva så,
det vete Gud i himmelen.
O, kunde blott en gång jag få
min forna glöd igen,
då vore allt bekymmer slut,
då finge ljuset slockna ut,*

Efter denna svanesång var Jenny Lind själv mycket rörd och bland oss landsmän, som förstodo orden, hade de flesta tårar i ögonen.

En svensk, som vi sågo i vårt hem i London, var Kristian Eberstein, verkställande direktör i Norrköpings Enskilda Bank, med vilken min firma gjorde affärer. Eberstein var en fint bildad, vänsäll man. Hans dotter bodde en tid hos Tidéns.

Norrmannen Jack Berner och hans svenska hustru Davida, född Hummel, inflyttade i början av 1870-talet till Puyney. Vi sågo i början icke så mycket till dem, men senare blevo de bland våra närmaste vänner.

Under åren 1870-73 gjorde min firma förutom järn- och järnvägsaffärer mycket i andra affärgrenar. Det är mig icke möjligt att nu 40 år efteråt skilja på vad som gjordes under de olika åren, utan jag tager varje affärgren för sig.

Då Sverige icke hade några stenkol utom den lilla brytning, som på den tiden skedde i Höganäs, lyssnade vi till Herrar af Ekström och Billows förslag att söka tillgodogöra dem tillhöriga stenkolsfyndigheter i Skåne.

Jag tog med mig två framstående stenkolsexperter, Cochrane från Newcastle och Emerson Bainbridge, förvaltare vid hertigens af Norfolk stenkolsgruvor nära Sheffield. Vi åtföljdes av en ingeniör, kunnig i skötandet av Leschots diamantborr. Denna senare består av ståltub, c:a 10 cm i diameter, försedd i underkanten med en serie svarta diamanter. Då denna tub eller borr kringvrides med stor hastighet medelst ångkraft, sänker den sig oemotståndligt ned i jorden eller stenlagren, varigenom cylindrar bilda sig inuti tuben, vilka utvisa dessa lagers verkliga läge. Genom att påskruva den ena tuben efter den andra, kan man borra snart sagt så djupt som helst. I Schlesien finnes t. ex. ett borrhål, som är över 2000 meter djupt.

Vi borrade flera hål i trakten omkring Kropp och Bjuf och konstaterade, att stenkol verkligen fanns men varje lager därav hade så obetydlig mäktighet och så stora mellanliggande lager av eldfast lera, att Cochrane och Bainbridge, funno, att det icke skulle kunna bära sig att enbart bearbeta stenkol utan samtidigt söka användning för leran. Då härtill skulle erfordras större kapital än de och jag ville föreslå, avstodo vi från att tillgodogöra oss inmutningarna. Först många år efteråt tillvaratogs av svenska bolag dessa möjligheter.

Papper har sedan långa tider tillbaka tillverkats av Lump. Fransmännen hade visserligen på 1830-talet börjat använda halm och espartogräs, men det var Janne Lundström, vilken jag såsom skolgosse minnes, då han i Jönköping syssel-satte sig med fabrikation av säkerhetständstickor, och som vid Munksjö tillverkade papp i långa banor, som på 1860-talet i Mariestad började tillverka helmpapper. Man hade länge förutsett att papper kunde tillverkas av träfibrer, och i slutet av 1850-talet började Carl Fredrik Waern och hans vänner att vid Långed tillverka slipad trämassa. Denna användes ensam för grövre papper, men för de bättre sorterna måste den uppblandas med lump eller andra dyrbarare materialier, emedan slipningen skadade träfibrerna.

Kemisk trämassa började tillverkas utomlands omkring 1860 och vi arbetade på införande i Sverige av denna metod, som ej skadade träfibrerna, varför massan kunde användas till bättre papper enbart eller med tillsats av billigare slipad

massa. Vi samarbetade i detta syfte med Sten Lewenhaupt, far till nuvarande fideikommissarien på Claëstorp, som av sina söner kallas "Sten Claës" till skillnad från hans kusin på Sjöholm, som kallas "Sjö-Claës. Sten Lewenhaupt hade mycket sinne för industri och uppfinningar. Han var då chef för yllefabrikerna i Malmö. Den kemiska trämassetillverkningen skedde den tiden enligt sulfatmetoden, varvid det sönderhuggna träet kokas med soda, som sedan återvanns, och vidare begagnas. Under första åren var denna återvinning så pass ofullständig, att det var svårt att driva tillverkning med förtjänst. Men genom ingående arbete med experiment lyckades man återvinna sodan i tillfredsställande mängd.

Omkring 1875 utarbetade ingenjör Ekman ett annat sätt att tillverka trämassa, sulfitmetoden, vilken med bankdirektören D. O. Franckes tillhjälp började användas i Sverige. Denna metod tog för många år loven av sulfatmetoden, men nu börjar den senare åter komma till heders, så att kanske lika stort antal fabriker finnas av vardera slaget.

Vi anlade samtidigt de fyra första kemiska trämassfabrikerna i Sverige vid Värmbol, Krontorp, Delaryd och Bruzaholm, Värmbol i Södermanland tillhörde Lewenhaupts bröder, Krontorp, som inköpts av vår firma, var granngård till Björneborg och det var först meningen att sammanslå dessa egendomar, vilket dock ej blev av. Delaryd i Småland tillhörde några Malmököpmän, och Bruzaholm vid Nässjö-Oskarshamnsbanan inköptes av vår firma. Bruzaholm såldes sedan till ett svenskt aktiebolag, bildat av Ljungbeck, som varit vår förvaltare för egendomen och förestått trämassfabriken. Nu är han bryggare i Malmö.

Vi köpte även för detta ändamål Skagersholm på Tiveden och Frötuna nära Fellingsbro station på Köping-Hultjärnvägen. Detta senare i akt och mening att använda dess betydliga vattenfall för anläggning av trämassfabrik, vilken dock aldrig blev utförd. Det engelska bolag, som byggde järnvägen på A. R. von Rosens initiativ hade ämnat draga fram den till Vänershamnen Hult på Björneborgs mark, för att så åstadkomma förbindelse mellan Mälaren och Vänern, varigenom transitotrafik mellan Östersjön och Kattegatt skulle underlättas. Detta blev emellertid aldrig av.

Granviks skogsegendom, belägen vid Vätterns norra ände, köpte vi av Waernarnes bolag på Baldersnäs. Egendomen hade stora skogar, men dessa voro så belägna, att det var förenat med de största svårigheter att få ut virket. Granvik köptes senare av staten på grund av dess närhet till Karlsborgs fästning.

Vid Granvik funnos brunstensgruvor av liknande beskaffenhet som dem vid Spexeryd. Brunstenen användes för blekning och andra tekniska ändamål och vi hade tänkt utnyttja dess manganhalt för tillverkning av de Spiegeleisen som behövdes vid Björneborg och andra Bessemer- och Martinstålverk.

Trämassfabriker blevo aldrig byggda vid Frötuna och Skagersholm, emedan försöken med återvinning av soda togo så lång tid, att det då ansågs oförsiktigt att bygga kemiska fabriker på fler än de fyra förstnämnda ställena.

Skogsegendomens värde i Sverige stego den tiden så hastigt, att sedan vi rått om Skagersholm blott ett år och utbjödo egendomen till försäljning, sålde vi den med 300, 000 kronors förtjänst till Bofors, som konkurrerat därom med Degerfors bolag.

Vid köpet av Skagersholm inträffade en lustig episod. Jag medförde dit reda penningar, då de fem förra ägarna icke litade på varandra utan ville dela köpeskillingen samtidigt med kontraktets undertecknande. Detta kontrakt hade å mina vägnar genomsetts av min bror, borgmästaren Carl Nordenfelt, men då jag, innan jag skrev mitt namn, ville höra dess innehåll, fann jag däruti ett villkor, att köparen skulle åtaga sig ansvaret för en inteckning i gården för årsbidrag till "mamsell Pauline och hennes dotter Hulda". Då jag fruktade att efterträdaren skulle kunna misstänka, att jag haft något att göra med mamsell Pauline, inskrevs i kontraktet att den revers som intecknats blivit utställd av de förra ägarna.

Frötuna såldes något senare till grosshandlare Fischer från Stockholm, vilket dock icke inbragte så stor förtjänst, eftersom Frötuna ej hade så mycket skog, utan inköpts av oss för sina vattenfall.

Under den tid vi hade Frötuna, medförde Sir Thomas och Lady Gabriel samt deras dotter min hustru och mig på en resa till Sverige, varunder vi tillbragte en dag på Frötuna. Förvaltaren lät servera en mycket god supé, vid vilken all mat och dryck kom från egendomen, té och socker undantagna. Matsedeln bestod av följande för en engelsman ovanliga rätter: rökt fläkt ål, sylta (vilken Gabriel kallade "pigs face") benig kalvstek och äpplepudding. Sir Thomas var så nöjd med det hela att han på skämt erbjöd sig att bliva förvaltare på Frötuna, när Herr Sjöberg, den dåvarande, ville avgå.

Vår firma köpte även Hörle herregård och skogsegendom, belägna mellan Jönköping och Värnamo. Vår mening var först att där med det mjuka järnet, som tillverkades av Tabergsmalm, göra ett specialjärn för tråddragerier, men vi måste frångå detta förslag, emedan Tabergsmalmen ej passade för dylik tillverkning. Denna malm var dels svårsmält och dels så fattig, att innan de nuvarande anrikningsmetoderna uppfunnits, dess smältning blev för dyrbar.

Vi tänkte då även där uppföra en trämassfabrik för att använda de stora skogarna, där träden stodo som en pelarsal. Vid närmare undersökning befanns dock att även härvidlag utseendet bedrog, ty skogen växte i en fattig sandmo, så att vid noggrann räkning av årsringarna funno vi, att det behövdes nära 100 år för ett träd att komma till åtta tums diameter vid manshöjd, varemot vid Björneborg och Krontorp återväxten var så ovanligt god, att träden nådde dessa dimensioner redan efter 28-30 år.

Vi sålde då Hörle, vilket var så mycket lättare, som med egendomen följde fiskerättigheter i Lagaån, av vilka ensamt laxfisket i Laholm var utarrenderat för ej mindre än 18, 000 kronor om året.

Det är märkvärdigt att redan den tiden laxfisket kunde vara så inbringande, då ju stora laxfisken funnos i Norrland, Blekinge och Halmstad för att icke nämna de världsberömda laxfiskena i Norge, Irland och New Foundland. Lagalaxen användes i stor skala jämte Nissalaxen vid rökerierna i Halmstad, där till följd av gammal tradition rökt lax tillverkas bättre än någon annanstädes i världen.

Efter äldste Nordenfeldts, "gamle Olles" frånfälle 1843 tillhörde Björneborg hans arvingar: änkan, moster Sophie sonen, "Pappa Olle", samt döttrarne Cecilia, Sophie och Kristina. Kort innan jag började mina affärer med Björneborg hade moster Sophie och dottern Sophie utlösts, varefter Pappa-Olle och hans båda svågrar, Montgomery-Cederhielm och Beck-Friis bildade ett familje-bolag, som övertog egendomen. Detta bolag hade föga rörelsekapital, varför min firma lämnade dem betydliga lån och förskott samt övertog dess försäljningar på utlandet.

Den s. k. gamla goda tiden, då Sveriges brukspatroner fingo rörelsekapital genom att allt småfolk, tjänstemän, präster och bönder och andra insatte sina lösa medel i bruket mot billig ränta var förbi. Detta patriarkaliska depositionssätt försvann, då enskilda banker bildades, som tilldrogo sig även små kapital och använde dessa i stora förtjänstbringande affärer.

Det var under denna tid som jag började införseln till Sverige av små hästar av ardenerras från Belgien, dessa passade särskilt till skogskörslor, emedan de voro mera grovlemmade och mindre heta än de förut använda norska hästarna. Det väckte mycken uppmärksamhet, när jag sände sexton ston och två hingstar av denna i Sverige då nästan okända ras, till Björneborg. Från dem härstamma en mängd dylika hästar, som nu användas i östra Värmland.

För att rationellt tillgodogöra Björneborgs skogar och de dithörande delarne i de utmärkta järngruvorna, Persberg och andra, beslöto vi att anlägga ett Bessemerverk på Björneborg, trots att vattenkraften var obetydlig. Denna förbättrade vi genom grävningar, så att vi fingo en betydande fallhöjd, och med sjön Vismen som bruksdamm, kunde vi samla tillräckligt mycket vatten för att med två Bessemerblåsningar om dygnet erhålla 700–900 hästkrafter. För denna utvidgning av Björneborgs verksamhet behövdes dock större kapital, än vi kunde disponera. Vi bildade då ett bolag i London, som köpte Björneborg till ett pris, som tillät Pappa-Olle att kontant utlösa svågrarne Montgomery och Beck-Friis och Olle ingick för sin del som aktieägare i det nya bolaget, vilket även engagerade honom som verkställande direktör på Björneborg, med för den tiden fullt tillfredsställande lönevillkor. Ordförande i det engelska bolaget blev artillerigeneralen Sir Collingwood Dickson, och i styrelsen ingingo den berömde järnmagnaten Bagnall i Straffordshire, fredsdomaren George Mackenzie och jag.

Då general Sir Collingwood Dickson var ordförande i mitt engelska bolag, som inköpt Björneborg, var han generalinspektör för artilleriet i England. Han inbjöd min bror Åke att åtfölja sig som en sorts extra adjutant under en av hans årliga inspektionsresor. Tillsammans med major Keate, som var Dicksons närmaste man, fick Åke ett enastående tillfälle att under fem veckor se all artillerimateriel i England och alla övningar och uppvisningar, som förehades under inspektionerna. I Yorkshire fick han deltaga i en av de stora hetsjakterna på räv i dessa Englands mest framstående jaktmarker vartill artillerimajor Wright lånade honom en av sina bästa hunters. Han rådde Åke att då han kom till något särskilt svårt hinder skulle han icke söka stödja hästen utan rida med lösa tyglar, tilläggande: "Det finns intet hinder, som inte den

hästen tar med glans, om han får sköta sig själv". Vid hemkomsten gavs en stor middag för alla deltagarna i jakten. Tidigt morgonen därpå kom Dickson in i Åkes sovrums och hade med sig ett badkar med varmt vatten, sägande att han visste, att Åke väl behövde detta efter att hava suttit i sadeln under skarpa ritter hela föregående dag.

Dickson var en skicklig matematiker och geolog, samt hade haft en vacker karriär som militär. Under Krimkriget visade han mycken tapperhet. Vid en av drabbningarna då engelsmän och fransmän höllo på att bliva tillbakaslagna, missförstod han med vilja en order att retirera, och förde i stället sina batterier till attack, varigenom ställningen räddades. Han ställdes inför krigsrätt och dömdes, men blev benådad av drottningen och tackad av nationen.

Bolaget anställde som konsulterande ingenjör en av Englands mest erfarna metallurger, skotten professor David Forbes, sekreterare för utländska ärenden i Iron and Steel Institute. Han hade varit intresserad i de först då mera kända spanska järngruvorna vid Bilbao. Som ung hade han varit ingenjör vid engelsmännens koppargruvor i Espedalen i Norge, Forbes hade rest nästan över hela världen och talade många språk. Han brukade säga att det fanns 52 nationer och att han personligen kände 36 av dem. Han ansåg världens vackraste kvinnor vara de som hade till föräldrar en spanjor och en kvarteron (tre fjärdedelar vit härstamning och en fjärdedel neger), och därnäst komma de polska kvinnorna.

Han gifte sig även slutligen med en polska.

Innan det engelska bolaget betalade köpeskillingen, reste Forbes med mig till Sverige för att inspektera bruk, skogar och gruvor, såväl som inmutningar i Västmanland som det fanns fråga om att köpa. Vi åkte med bondskjuts och beställde måltider på gästgivaregårdarna. En kväll kunde vi icke äta den mat, som framsattes, och på min förfrågan om det icke fanns någon herrgård i närheten, svarade man Ludvika, vars ägare brukspatron Roth jag då icke kände. Vi åkte dit och presenterade oss som hungriga resande och bådo att få deltaga i deras aftonmåltid. Vi blevo mycket vänligt mottagna. När Forbes på sin brutna norska sade, att det skulle bliva skönt att få en sup, såg värden mycket allvarsam ut, och det befanns att han var absolutist, vilken den tiden var mycket sällsynt. Vi fingo nog tillräckligt med mat, d. v. s. kräftor, pannkaka och ölost, men vid avresan sade Forbes till mig: "Tänk om vi fått en biffstek."

Forbes var nu angelägen om att göra Björneborg till ett mönsterstålverk, då förut i Sverige blott fanns ett enda Bessemerverk, nämligen vid Sandviken. Vi byggde två stora masugnar, med så tjocka väggar, att de icke behövde intäckas. Bessemernugnen insattes på så sätt att tackjärnet kunde rinna direkt från båda masugnarne. Stora turbiner anlades för blåsverk och uppfordring, jämte reservångmaskiner ifall vattenbrist skulle förekomma.

Till en början blåste vi ned tackjärnet på fyra minuter med 750 hästkrafter till mjukt stål (0, 10% kol), men småningom ökades tiden, för att undvika blåsor i stålgötens och för att få jämna resultat, till 15–18 minuter. Dessa göt nedhamrades till passande dimensioner och fingo snart mycket erkännande bland Sheffieldfabrikanterna.

Sedan ökade vi antalet ånghamrar, så att Björneborg fick ända till 14 sådana, den tyngsta med 20 tons slagkraft.

Då min bror Carl på samma gång han var borgmästare i Kristinehamn, också var ombudsman för Björneborgs affärer, byggde jag åt honom en vacker villa, Skogsvik, på en udde i sjön Vismen vid Björneborgs järnvägsstation, där han och hans familj tillbragte somrarna. Flera år senare såldes Skogsvik till den bekante William Olsson.

Baron Hochschild hade 1866 efterträtt greve Wachmeister som svensk-norsk minister i London och kvarstod där till 1874.

Magnus De la Gardie efterträdde 1868 Lave Beck-Friis som legationssekreterare och kvarstod som sådan till 1870, utom några månader 1869, då greve Carl Lewenhaupt skötte syslan under De la Gardies frånvaro.

1870 kom Otto Stenbeck som legationssekreterare och kvarblev i 12 år. Tidigt på 60-talet var general Bülow dansk minister i London och hade herr Koeford som legationssekreterare.

Bülow hade varit min fars adjutant på Fyen under 1848 års krig.

Dessa ministrar voro särdeles angenäma och deras gemåler mycket charmanta, så att de nordiska länderna voro synnerligen väl representerade.

Svenske ministern var väl avlönad, med nära 60, 000 kronor om året, om jag minns rätt. Den danske, som icke hade privat förmögenhet, hade blott 36, 000 kronor om året, vilket räckte illa till, då de voro bjudna överallt med prinsessan av Wales, Alexandra av Danmark.

De tre nationerna hade årligen skandinaviska fester. Då Bülow en gång skulle resa hem från en av dessa, sökte han länge Koeford förgäves i de många rummen, men fann honom slutligen, uppkliven på ett bord hållande republikanska tal. Tablå.

Bland de vänner jag varit mest tillsammans med under min ungarlilstid i London var Gustaf Roos, bror till min förre kamrat vid svenska järnvägsbyggena, nuvarande översten, Axel Roos. Gustaf hade varit etablerad i Göteborg tillsammans med en herr Lewison och började 1863 göra spannmålsaffärer i London där han understöddes av den största importören av svensk havre, John Johnsson, vilken senare som Sheriff av London blev Sir John samt av William Thorburn i Uddevalla. På den tiden var havre en av Sveriges största exportartiklar. Först flera år senare blev ett omslag härutinnan, i det att lantbruksprodukter exporteras i form av smör och kött.

Redan 1870 vid fransk-tyska krigets början hade Roos fått kontrakt om havreleveranser till både franska och tyska arméerna och uppdrev med otrolig iver dessa affärer i enastående stor utsträckning. Han köpte havre överallt i världen, där sådan fanns att få och dominerade helt havremarknaden. Havren skeppades sedan till tyska och franska hamnar med 100-tals ångare. Han reste själv mellan arméernas högkvarter och blev ofta misstänkt för att vara spion tills han kunde visa sitt fria pass, varvid han måste vara mycket försiktig att ej visa tyskt pass för fransmännen och vice versa. Vid krigets plötsliga slut föllo sädesprisen så hastigt att han med sina förbindelser för stora leveranser kanske förlorade mer än han vunnit. Sedermera kom han i min tjänst varom vidare längre

fram.

Gustaf Roos hade gift sig 1865 med Annie Roffey, dotter till en av de största mäklarna på Londons Corn Exchange, en vacker och älskvärd ung flicka. Hon var en av min hustrus närmaste vänner och vi voro mycket tillsammans med familjen Roos. De bodde vid den tiden vid Edgeware, en av Londons N. W, -förstäder dit vi ofta åkte landsvägen från Solna. De hava nyligen firat sitt guldbrylllop. Deras äldste son, George, är min gudson och de hava haft ännu en son, Oskar.

Åtskilliga av mina bekanta som stannade i Paris under den tyska belägringen 1870–71, hava omtalat huruledes det allmänt troddes, att miljoner råttor under namn av de omtyckta grodorna, serverades som korv, färs eller köttbullar samt att efter belägringens slut många burar i den zoologiska trädgården, Jardin des Plantes, befunnos tomma.

Snart efter fredsslutet visade sig fransmännens spänstighet genom den snabbhet varmed livet, även i affärer, återgick i de gamla spåren, så att det snart nog icke märktes att Frankrike haft ett förödande krig, utom att det tog flera år, innan de av kommunen nedbrända publika byggnaderna fullständigt återuppförts.

En händelse, som kanske icke är så allmänt känd, vill jag nämna: Under fredsslutets förhandlingar lär Bismark hava yrkat på, att ett större belopp än 5 miljarder mark av krigskostnader, skulle begäras av Frankrike, men att man däremot skulle avstå från landvinningar. Men Moltke med arméens bakom sig fordrade avträdandet av Elsass-Lothringen till Tyskland, Moltke lär hava frågat berlinerbankiren Bleichroeder om det vore tänkbart att av Frankrike erhålla mer än 5 miljarder mark och Bleichroeder skulle hava tvekat, innan han avgivit ett jakande svar. Om han kunnat förutse att dessa 5 miljarder inom några månader kunde anskaffas av Frankrike, hade Tyskland antagligen begärt större krigsskadeersättning och avstått från Elsass-Lothringen. Den olycksbringande franska revanchekänslan hade då säkerligen för länge sedan varit utdöd.

Under de år som följde på kriget, har Frankrike dependerat många gånger det nämnda beloppet i krigsutrustningar förutom mycket stora lån till Ryssland.

Hösten 1870, då min hustru och jag reste mellan London och Sverige voro järnvägsförbindelserna, på grund av kriget, mycket oregelbundna. Först blevo vi uppehållna i Köln. Inga väntsalar voro tillgängliga, de voro alla upptagna av sårade tyskar, stadda på hemväg. Medan vi promenerade på perrongen sågo vi ett stort antal franska officerare gå förbi, vilka tagits som fångar vid Metz kapitulation. Det var 200 officerare av alla grader, somliga i pälsbrämde kappor, andra i sönderrivna uniformer, som illa passade i den smällkalla natten. Alla sågo nedslagna ut, många ytterst bittra. Jag hade en plunta med god cognac, vilken min hustru räckte en av de första vi mötte. Han tackade så hjärtligt, att jag skyndade mig in gång efter annan i restauranten och medtog så många hela flaskor cognac jag kunde bära, vilka vi delade ut åt dem sägande att de kommo från vänner i Sverige. Efter en stund uppstod rörelse längre bort på perrongen, det var marskalk Bazaine, som mötte och hälsade på sina kamrater i Köln, sedan han efter erhållen tillåtelse fått göra ett besök hos den fångne kejsaren på Wilhelmshöhe. Bazaine har mycket tadlats för kapitulationen i Metz, och för att han sökte hålla fast vid den trohetsed han svurit kejsaren, men vid detta möte med sina officerare föreföll det, som om han varit avhållen, ty de tävlades

om att få omfamna honom med tårade ögon. Då Bazaine återkommit till Frankrike blev han dömd till döden, men domen mildrades till livstids fängelse på ön Marquerite nära Cannes, där före honom "Järnmasken" suttit fängslad. Hans hustru, en rik mexikanska, med vilken han gift sig, under det han anförde franska trupperna i Mexiko, bosatte sig i Cannes, varifrån hon med mycket mod och stor ihärdighet planerade sin makes flykt. Genom att besticka personer på fortet lyckades hon också 1874 befria sin man, som hon i en roddbåt förde till ett fartyg på väg till Spanien. Där dog han i Madrid 1888.

Min bror Olle hade gått i engelsk tjänst med avsked på tre år från svenska flottan. Han var mycket angelägen att få tjäna på engelska tornfartyget "Captain", som var Englands nyaste och ansågs vara det bästa i deras flotta. Detta mötte mycken svårighet, då alla ville dit. Bland dem som lyckades få plats på Captain, var en son till sjöministern Childers, en son till markisen av Queensberry och andra, som hade särskilda rekommendationer. Men med vår ministers, Hochschilds, bistånd och genom mina vänner i England lyckades Olle bliva kommenderad dit. Han tjänstgjorde först några månader under övningar på Englands sydkust och kom upp till oss i London på en veckas permission, innan fartyget skulle avgå på långtur. Då han reste körde jag honom på Rochampton till Wimbledon station, där vi sade ett glatt farväl till varandra, då han med stor förnöjelse motsåg långresan. Föga kunde jag då ana, att jag aldrig mer skulle återse min käre broder. "Captain" avgick med flera andra krigsfartyg från Portsmouth söderut, Kapten Burgoyne var chef på "Captain", och amiralen Sir Alexander Milne kommenderade flottan. I Biskaya-viken råkade de ut för en av de förfärliga stormar, för vilka denna är beryktad. Amiralen var tillfälligt ombord på "Captain", men återvände till sitt fartyg vid 11-tiden på kvällen i den rasande stormen och mörkret. Vid ettiden, då stormen något bedarrat, syntes icke "Captain" till och snart fick man visshet om, att den gått i kvav. Sexton man av en besättning på nära 650 voro de enda som räddades, och av dem fick man veta, att fartyget rullat runt och sjunkit. Dessa sexton man, bland vilka en underofficer, hade simmande räddat sig upp på en skeppsbåt och kommit i land i Vigo i Spanien. De andra fartygen hade ej märkt dem och länge trodde man att alla voro omkomna. Jag reste till Ryssland samtidigt med Olles avresa hemifrån. Vid min ankomst till Moskva fick jag telegrammet: "Captain lost, all perished," Underofficeren sade mig att Olle haft vakt intill midnatt, då han gått ned till sin hytt. Alla deras död, som voro under däck, måste hava varit ögonblicklig, ty då fartyget sjönk hördes en våldsamt explosion, då pannorna avsleto ångrören, Kapten Burgoyne och tre sjömän hade suttit i vattnet på en spirs då den lilla skeppsbåten utan åror flutit förbi. Burgoyne kommenderade de tre sjömännen att en och en hoppa i båten, men när han själv, den siste, hoppade var det för sent så att han drunknade. "Captain" var Englands första fartyg med lågt fribord utan reling, så att däcket blott var några fot över vattenytan (en sorts monitor, ehuru betydligt högre än "John Ericsons"), Kapten Cowper Cole, fartygets konstruktör, som drunknade då det förliste hade velat, att det alltid skulle drivas med ånga, men den tiden ansågs detta bliva alltför kostsamt, så att amiralitetet lät påsätta master för segel, ehuru dessa voro av stålplåt, voro de mycket höga och hade höjt den beräknade metacentern och gjort fartyget rankt. Det sades att kapten Burgoyne icke un-

derrättats härom, och efter katastrofen uppmanades jag att på denna grund deltaga i en process mot amiralitetet för ska-deersättning åt efterlevande släktingar. Detta nekade jag naturligtvis att göra, ty Olle skulle aldrig velat tadla sina chefer.

Vintern 1870-71 var ovanligt hård, Då min hustru och jag i februari reste till Sverige, fingo vi i Hamburg höra att ångbåtsförbindelsen Kiel-Korsör inställts på grund av ishinder. Vi reste då med järnväg till Fredericia, och vi kommo med svårighet fram till Nyborg på Fyen, varifrån postförbindelse med Korsör uppehölls med öppna isbåtar, när så kunde ske. Man hade försökt att hålla en ränna öppen medelst en nyförvärvad isbrytare, men denna låg nu med upptornad drivis framför sig längst inne i en vik. Vi hade naturligtvis kunnat invänta bättre väder, men vi voro då unga och det roade oss att vara med om vad som ansågs vara en slags polarfärd. För vägen från Nyborg till Korsör, som under vanliga förhållanden med ångbåt tager 1 1/4 timme, behövde vi 5 dygn.

Vi lämnade Nyborg kl. 6 på morgonen. Det var ungefär 90 personer i åtta öppna båtar, vilkas åror knutits fast tvärs över, så att manskap och passagerare kunde draga båten ovanpå isen, då denna bar. På svagare ställen sjönk båten igenom och fördes framåt av besättningen, som satt på relingen och sparkade mot iskanten. Allt emellanåt kommo vi till tjocka isflak med drivis ovanpå, och båten måste då dragas ur vatt-net och släpas på isen. Ibland sjönk båten ned i issörja, varigenom det blev ytterst svårt att komma vare sig fram eller tillbaka.

Ungefär mitt i Stora Bält ligger Sprogö, en klippa med ett fyr torn. Ledaren av färden, kapten Hansen, hade redan vid avresan sagt, att det tydligen var omöjligt att på en dag komma till Korsör, utan vi fingo vara glada om vi till kvällen hunno fram till Sprogö. Men ej ens detta hunno vi utan mitt på dagen måste vi vända för att hinna tillbaka till Nyborg innan det blev alldeles mörkt. Jag hade medtagit mycket proviant, både våt och torr åt oss två samt åt övriga i båten. Som det var tio grader kallt och blåste nordanstorm, hade jag bland annat en liten kagge varm punsch, som min hustru satt på för att den icke skulle avkylas så hastigt. Jag redde mig bra, ty jag arbetade med besättningen, men det var synd om henne, som blott hade en smal bräda att sitta på, vilket var svårt nog under båtens våldsamma stötar. Hon var dock insvept i pälsverk från topp till tå, så att jag var viss om, att hon ej utsattes för samma faror, som två danska damer, vilka dagen förut framkommit med förfrusna fötter.

Andra dagen gåvo vi oss åter i väg kl. 6 och framkommo då till Sprogö sent på natten. Där mötte vi en karavan av bortåt hundra personer som ditkommit från Korsör på väg till Nyborg. På Sprogö fanns för resandes bekvämlighet blott en stor lada med britsar, men då vi voro nära 200 män och en kvinna skulle det bliva alltför otrevligt för Nem att ligga där. Jag gick därför upp till fyrvaktaren, som jag lyckades övertala att mot ersättning själv tillbringa natten i fyrbåkens lanternerna, medan min hustru fick lägga sig på hans säng, vilket, trots den besvärande oljelukten, var bättre än att ligga i ladan. På Sprogö tillbragte vi hela tredje dagen, emedan kaptenen icke vågade sig ut i snöstormen. Med tanke på de kommande resdagarna, tordes vi ej göra slut på vår matsäck, och det enda som där stod att få var torra smörgåsar på tjocka brödkakor och en slags fruktsoppa med bitar av spickesill uti. Efter-

som det var kaptenens skyldighet att söka komma fram med posten så fort som möjligt, avreste vi fjärde dagen kl. 6, men isförhållandena voro sådana, att vi åter måste vända och stanna ännu en natt på Sprogö.

En av de resande, Herman Sandeberg, föll i en vak och blev genomvåt, Han avkläddes och fick på sig torra sjömanskläder, varpå vi gävo honom så mycket danskt brännvin, att han nästan blev drucken. Han lades i botten på båten, där min hustru tid efter annan bankade honom med ett vedträd, på de ställen där han frös. Han hade icke heller något men av det kalla badet.

Femte dagen startade vi tidigt som vanligt och lyckades äntligen komma i land vid Knuds Hoved, nära Korsör, klockan två på natten efter 20 timmars oavbruten resa i den kalla vinterluften.

Det hade sett mycket hopplöst ut med möjligheten att komma fram, tills på aftonen en av sjömännen föll från bogsprötet och slog igenom isen. Han upptogs genast och omhulldes på bästa sätt. Sålunda sprängde vi det isband, som sammanhöll de stora isflaken, och nu skildes dessa åt av den starka strömmen, så att vi kunde med ett tillsatt segel gladeligen taga oss fram till kusten.

Vid avresan första dagen hade vi ombord en tjock grosshandlare från Stockholm, som var en s. k. läsare. Han förklarade med högan röst att han var en slags Jona, som givetvis skulle förolyckas. Eftersom vi icke kunde förmå honom att tiga och jag fruktade att det skulle nedslå min hustrus mod, övertalade jag kapten Hansen att flytta honom i en annan båt. När vi på femte dagens afton trodde oss kunna komma i land, bad jag honom ursäkt flyttningen och bjöd honom cognac till förlikning, vilket han först avvisade med förakt, men slutade med att sätta flaskan till munnen och dricka ur halva dess innehåll.

När vi kommo till Köpenhamn, var också ångbåtstrafiken till Malmö inställd, varför vi måste resa över Helsingör till Helsingborg. Jag hade nästan tömt mina fickor för att belöna de danska, raska sjömännen vid Stora Bält och frågade därför stationsinspektoren i Helsingborg, om han ville lämna mig biljetter till Stockholm mot mitt löfte att betala vid framkomsten. Han gick in därpå, ehuru han tydligen blev förvånad, då de som inga pengar hava vanligen ej bruka åka i första klass. Dessutom medförde vi ovanligt mycket resgods, ty vi ämnade stanna flera månader i Sverige och Ryssland. Han lånade oss även penningar till kvällsmat i Nässjö. Mannen hette Akrell, och när helst jag mötte honom under kommande år, frågade han leende om han åter fick stå till tjänst.

Vi stannade en tid på Björneborg, där det nya stålverket just då sattes i gång. Den tiden kunde man ännu mindre än nu lita på våra svenska ingenjörers kostnadsberäkningar. Jag hade tillkallat vara tre bäst kända teknici vid första kostnadsförslaget, Norrman för vattenkraftens användning, Ångström för masugnarne och Westman för stålugnarne. De beräknade att det hela skulle kosta £ 28, 000. Efter sex månaders arbete ökades förslaget till £ 41, 000, men då verket var färdigt hade det kostat nära £ 70, 000 = 1 1/4 miljon kronor.

I Petersburg tillbragte min hustru och jag denna vinter flera månader. Vi bodde på Hotel d'Angeterre invid Isakskatedralen, som den tiden var stadens minst osnygga hotell och dock var allt så ohygieniskt inrättat som möjligt. Betjäningen

hade t. ex. inga egna rum, utan då vi kommo hem sent om kvällarna funno vi dem liggande i trapporna, insvepta i pälsar, så att vi måste kliva över dem, och hela hotellet stank av ryssolja, varmed deras skodon voro insmorda. Jag vill dock nämna att numera äro de nya hotellen, de France och Europe, mycket bättre och där härskar nästan lika god ordning som i andra länder.

Isakskatedralen anses vara en av de vackraste ryska kyrkorna. Enorma summor hava kostats på dess inre utsmyckning, de väldiga pelarne, beklädda med lapis lazuli och malakis, äro av ofantligt värde, även om ryktet är sant, som säger att den dyrbara stenen över manshöjd blivit bortstulen av prästerna och ersatt med en imitation.

En mängd ryska rätter, som numera sällan serveras, funnos då, men sådan utsökt mat som sterlet-soppa, och kaviar serveras fortfarande tillsammans med moderna rätter enligt franskt kök. Bland smörgåsrätterna får man stor rökt sik; som är särdeles omtyckt. Den är upplagd hel på ett stort fat och gästerna taga för munsbitar därav till vodkan, det ryska brännvinet, som är mindre starkt än det svenska.

Vår dåvarande minister i Petersburg, Oskar Björnstjerna, och hans legationssekreterare, Alfred Lagerheim, visade oss mycken välvilja och fru Cisika omfamnade Nem första gången de voro tillsammans. Vi besökte henne ofta i hennes vackra hem vid Vassihi-Ostroff. Där voro vi stamgäster och nästan varje söndag träffade vi där Björnstjerna och Lagerheim samt danske legationssekreteraren Hagerman-Lindencrone, som jag förut känt, då han var legationssekreterare i Stockholm, där den ståtliga mannen ofta syntes på gamla amfiteatern under kungliga logen på operan. Man kunde icke misstaga sig på att det var han, ty man igenkände honom på hans ovanligt stora skjortbröst i den frackkostym han där alltid bar.

I Petersburgssocieteten hade även ungherrarna ekipage eget eller förhyrt, som följde dem hela dagen. På söndagsnatten brukade Lagerheim och Hagerman-Lindencrone köra kapp med släde på hemvägen från Cisikas, varvid min hustru åkte med den ene och jag med den andre.

Wachter, min firmas representant, ställde också ofta sina slädar och travare till vår disposition.

De publika droskorna i Petersburg (isvostjik) äro små anspråkslösa åkdon med låga hjul eller om vintern slädar. De äro så trånga, att två personer med nätt nöd finna plats däri. Vi sågo en dag på Nevskij Prospect två eleganta damer i stora pälsar väl inpackade i en dylik släde, plötsligen brast fot-säckens rem och de båda damerna slungades ut i gatans snödrivor var på sitt håll.

Ingen taxa finnes, utan då vi kommo ut rusade flera droskor fram till porten och man fick underhandla med dem om priset till den eller den gatan. Efter en fullständig auktion, där den resande bjöd för litet och kuskarne fordrade för mycket, överenskommo vi om ett pris, som efter våra förhållanden föreföll ganska lågt.

Lennart Reuterskiöld hade under vintern efterträtt Lagerheim som legationssekreterare och adjutanten vid generalstaben, Vilhelm Stjernstedt, var under tvenne år militärattaché.

Han blev förlovad med Marie Ciechanowiecka, dotter till en stor godsägare nära Vitebsk, som om vintrarne bodde i Petersburg, där de hade stort umgänge inom de högre kretsarne. Fru Ciechanowiecka var typen för den moderna ryskan - intelligent och elegant, talade flera språk och gjorde affärer i olika riktningar.

Vi blevo bjudna till en fest, som Björnstjerna gav för de nyförlovade, varvid ännu ett par voro hedersgäster: en av frökvarne Ciechanowiecka hade nämligen samtidigt förlovat sig med franske militärattachén vicomte de Forcantz. Efter en fin middag dansade man av hjärtans lust, Nem var mycket road av att Stjernstedts fästmö omfamnade och kysste henne, sägande, att det gladde henne mycket få göra bekantskap med en av hennes fästmans släktingar, ehuru jag för ögonblicket icke kunde redogöra för, hur vi voro släkt. Vi äro nämligen s. k. Värmlandskusiner, hans mor var brorsdotter till den inom vida kretsar kända Maja Ugglå, vilken var gift med min morfars far. -

Följande dag var invigningsfest för den nybyggda Hangöbanan, som skulle firas med en resa i extratåg från Petersburg till Hangö, Nem och jag voro av Gisiko, som finansierat järnvägen, inbjudna att deltaga i denna resa, varför vi måste avlägsna oss vid midnatt från festen på legationen. Nem klädde om sig i Björnstjernas rum och jag i Reuterskiölds, varefter vi foro direkt till stationen under de övriga gästernas avskedshälsningar, som om vi varit nygifva. Vid dagningen kommo vi till Ruhimäki och eftersom det var söndag voro alla stationer fulla av folk, som skulle se det första järnvägståg, som gick till Hangö.

Över Stockholm, Göteborg och Hamburg återvände vi sedan till London.

På Solna hade vi, förutom Tidéns, flera stamgäster, som brukade bo hos oss från lördag till måndag, min kusin Ernst Waern, Gustaf Evers, (bror till fru Brusewitz) Otto Stenbeck, Knut Peyron, svensk marinattaché i London och flera andra. Nem hade ett skåp med olika fack för vars och ens tandborste och nattskjorta. En gäst, som ej kom så ofta, men som alltid var välkommen, var ryske generalkonsuln Berg, bror till den greve Berg, som med sådan hårdhet kuvade polska upproret 1863 och sedan blev generalguvernör i Finland.

En söndag då det ringde till middagen kunde vi icke finna Berg. Efter långt sökande hittades han uppkruken i ett mullbärstråd, varifrån han ej lät locka ned sig ens av hotel-sen att soppan kallnade: "Tror ni, att jag bryr mig om ert franska kök, då jag kan få äta mullbär, som jag ända sedan min barndom varit så förtjust uti." Vi fingo äta halva middagen innan gamle Berg kom.

Han var icke den ende som tyckte om bär, då krusbären voro mogna fingo vi stänga ut den stora hjorthunden Gellert ur trädgården där han eljest åt läns våra krusbärsbuskar.

Ännu en gäst kom gärna till oss, ehuru han icke var favorit hos min hustru, det var svensken Valentin, privatsekreterare hos Alfred Rotschild, över vilken ställning han själv var mycket stolt. En kväll, då han, såsom uppgjort var, skulle resa från Solna i sällskap med Waern och Evers, stodo dessa två ej att finna, utan han fick begiva sig av ensam. Strax efteråt kommo reskamraterna fram var ur sitt gömställe högeligen förtjusta över sitt spratt.

Valentin blev senare firman Rotschields representant i Holland, där han väckte åtlöje genom att alltid åka i ett elegant ekipage från sitt kontor till börser, ett avstånd på kanske ett par hundra meter, ty han ansåg att världsfirmans ombud icke kunde till fots anlända till börser.

Solna var beläget vid Wimbledon Common nära stora vägen till kapplöpningsfältet vid Epsom. Dit reste vi flera gånger till den stora Derbyloppningen och var detta särskilt roligt ett år då vi åkte dit i char à bancs efter egna hästar i sällskap med danske legationssekreteraren Löwenörn, Waern, Tidéns, schweiziske bankiren Truninger och hans vackra hustru samt mademoiselle de Fougneville, medtagande den vanliga Derbylunchen, hummersallad, poularder och champagne.

En gång voro Waern och några Göteborgare, Oskar Dickson, Aron Kjellberg och dennes son, som gick under namnet Laban på väg till Epsom, men stannade över hos oss och åt lunch. De avslog emellertid vår inbjudan att supera hos oss på återvägen, ty Waern fruktade, att de icke skulle vara presentabla vid det laget. De inställde sig likväl vid elvatiden sedan vi redan gått till sängs för att visa att Waerns fruktan varit grundlös. Jag klädde på mig och vi spelade biljard några timmar. Nem steg icke upp men lät kokerskan ordna frukost och gästernas förtjusning blev stor, då de fingo en ärlig svensk sillsallad.

Vi brukade åka hemifrån längs Themsen till svenska kyrkan, som var belägen nära dockorna i ett av Londons sämsta kvarter. Där träffade vi många av Londonsvenskarne, som ej läto avskräcka sig av avståndet, Sedan dess har det gamla Ulrika Eleonoratemplet blivit försålt och en ny kyrka uppförd i samband med skola och föreläsningssal i närheten av Regents Park.

Emanuel Swedenborg, som dog i London 1772, låg begravnen i Ulrika Eleonoras lilla kyrkogård intill dess han nyligen blev förflyttad till Upsala domkyrka.

Före min tid hade församlingen haft en pastor, som hette Carlsson och kallades "den glade" och efter honom tillträdde befattningen av hans bror, som kallades "den tråkige" Han efterträdde 1863 av den framstående och mycket avhållne Fritiof Grafström, gift med general Hazalii dotter, Heloise. Han hade förut varit legationspredikant i Paris, där Sverige då icke hade någon egen kyrka, utan protestantiska kyrkan i Rue Chancat förhyrdes för svensk gudstjänst varannan vecka.

Från London flyttades Grafström till Stockholm 1867 där han utnämns till kyrkoherde i Clara församling. Han blev ordenbiskop 1880 och dog 1883. Biskopinnan bodde länge på Djursholm där jag träffade henne och talade om gamla minnen från teknologtiden, då vi ofta dansat tillsammans hos hennes föräldrar.

Därefter blev Fröst tillförordnad pastor i London. Han hade ett gott och tilltalande utseende och vi ville gärna hava honom till kyrkoherde, men detta var omöjligt, eftersom han ännu ej medhunnit sin prästexamen. På min begäran uppsköt ärkebiskop Sundberg på ett år tillsättandet av kyrkoherdeposten i London och under tiden hann Fröst först avlägga sin examen och blev utnämnd till både kyrkoherde och till legationspredikant. Han var en angenäm sällskapsmänniska

och hade varit en av ledarne för svenska sångarfärden till Paris. Han predikade utmärkt, men det visade sig, att han icke var intresserad av att sköta varken församlingens fattiga eller deras finanser. Vid ett tillfälle hade han åtagit sig att som agent sälja en av fröken Procopé från Gotland uppfunnen ny konstruktion på orglar. Denna affär fick ett mycket ledsamt slut i det fröken Procopé ansåg sig hava blivit mycket illa behandlad av Fröst, och förlorade förståndet. Hon fördes till fattighusets hospital, där jag på Hochschilds anmodan avhämtade henne och sände henne hem till Sverige.

Detta och annat gjorde att vi gärna ville bliva av med Fröst och det ansågs, att jag, som skaffat honom dit, även borde laga så att han kom bort. Detta lyckades i det han blev nämnd till kyrkoherde i ett skånskt pastorat, nära Landskrona där man kunde vara övertygad om, att de skånska bönderna själva skulle sköta finanserna. Han gifte sig med en duktig engelska, miss Wadge, som sedan hon blivit änka, haft åtskilliga förtroendeposter i Sverige.

På legationen i London hade vi som legationssekreterare och tidtals som chargé d'affaires mellan 1870 och 1882 Otto Stenbock, som var en ofta sedd gäst på Solna, där han spred mycken trevnad genom sin musikaliska begåvning.

Tillsammans med oss blev Stenbock bjuden till baron von Reuter i dennes vackra hem i Kensington Palace Gardens, och han gifte sig sedan med Reuters andra dotter. Han blev minister i Lissabon och Konstantinopel och senare överstekammarjunkare vid konung Oscars hov. Han har nyligen avlidit.

Reuters äldsta dotter gifte sig med en preussisk hyrassierofficer, von Donop, som bosatte sig i England. Unge Reuter har efter faderns frånfälle skött det stora företaget Reuters telegrambyrå.

Själv var Reuter en starkt utvecklad judisk typ, men han hustru var en lång ljushårig tyska, och av döttrarna var den äldsta mörk, den yngre däremot så ljus, att hon verkade nästan som en albino.

Oskar Björnstjerna lämnade 1872 Petersburg och blev svensk utrikesminister.

Vi inbjödo honom på en stor middag, som vi gävo i Stockholm, för att visa vår erkänsla för den stora gästfrihet vi under flera år åtnjutit från släkt och vänner under våra ofta upprepade besök i hemlandet.

Bland gästerna var engelske ministern Stafford Jermingham, en gammal ungar, som tyckte mycket om god mat och viner. Det sades att han aldrig yttrade ett ord vid en middag, innan han ätit soppan. Min hustru, som av honom fördes till bordet sade därför ingenting, varvid han skrattande anmärkte, att han förstod att hon hört historien, som endast så till vida överensstämde med sanningen, att det berodde på vem han förde till bordet.

Efter middagen sutto mina kusiner Cecilia Montgomery, Sophie Hamilton och Stina Beck-Friis i en soffa omgivna av en svärm beundrare, som de underhöll med blixtrande kvicka utbyten av skämt och bitande anmärkningar liksom i föregående århundradets franska salonger.

Då Jermingham lämnade festen följde Clas Cronstedt (överkammarherren) och jag honom genom mottagningsrummen, emedan han var något "knäsvag" och överantvordade honom åt betjänten, som lotsade honom säkert förbi växterna vid utgången.

Omkring år 1870 hade det visat sig, att de gamla kommunikationerna mellan Persbergs och andra närliggande Värmlandsgruvor till järnbruken i östra Värmland och runt Väneren voro alldeles otillräckliga. De hade nämligen bestått dels av pråmar på insjöar och älvar, dels av en mycket primitiv järnväg från Sjöändan till Kristinehamn, där tomma last-vagnar drogos av hästar banan norrut och de lastade malmvagnarna av egen tyngd rullade utför banan till Kristinehamn. Vid en av Örebros stora marknader (Hindersmässan) då bruksägarna gjorde upp sina affärer, föreslogs byggandet av en bredspårig bana från Kristinehamn norrut, men det befanns omöjligt att få kapitalet tecknat, eftersom svårigheter den tiden visat sig att få statens koncession innan man visste varifrån penningarna skulle komma. På min inrådan tecknades en skrivelse till regeringen av alla brukens representanter, framhållande den stora vikten för orten, att en sådan järnväg kom till stånd utan dröjsmål. Dessa bruk representerade ett kapital av 48 millioner kronor, vilket den tiden ansågs som ett enormt belopp. Jag åtog mig att framlägga denna skrivelse till statsrådet Themptander. Efter mycken tvekan från regeringens sida lyckades jag förmå den att bevilja koncessionen, på grund av att dessa stora bruk skulle begynna aktieteckningen med betydliga belopp. Allt gick bra, och järnvägen, som kallades Östra Värmlands järnväg, öppnades 1873 för trafik till Storfors, med min broder, borgmästaren Carl Nordenfelt, som förste verkställande direktör. Jag tror mig veta, att sedan dess inga koncessioner beviljats för någon enskild bana förrän hela aktiekapitalet varit fulltecknat. Denna järnväg, som nu kallas Mora-Vänerens järnväg, fullbordades så småningom ända till Mora i Dalarna och hela järnvägen torde just i dagarna bli inköpt av staten såsom en länk i den stora inlandsbanan, som skall förmedla kommunikationen mellan en västkusthamn och Norrland.

Kristinehamns stad har nyligen fullbordat de hamnanläggningar, som behövas för de norra länens stora trafik, vilken går direkt på utlandet.

Under våren 1873, då vi åter voro i London, kom svenska krigsfartyget Balder under Fredrik von Otters befäl dit med prins Oscar som kadett ombord. Officerarne antogo min inbjudan att komma till Solna, men prinsen var något opasslig och nödgades stanna ombord. Jag hade bjudit några engelska officerare också, bland andra Middleton, fälttygsmästare vid artilleriet. På von Otters fråga om svenskarne kunde få se Woolwich svarade Middleton med att giva honom en order till kommandanten i Woolwich att mottaga dem och giva "luncheon at Her Majesty's expense".

Vid avresan från Solna foro alla i char à bancs till Kristallpalatset.

Följande dag foro flera av Balders officerare med mig till Woolwich, där vi mottogos vid stationen av två engelska officerare i parad, av vilka den ene var major Brancker, en släkting till min hustru. Vi fördes genom kasernerna och till

en artilleriuppvisning, varefter en utsökt lunch serverades i officersmässen, varuti även deltog ett tiotal engelska artilleriofficerare. Mässen i Woolwich som är artilleriets huvudkvarter, är enastående elegant, enär många förmögna artilleriofficerare hava skänkt dyrbara gåvor så t. ex. serverades portvinet på flaskor, som placerats på en rad sammankopplade kanonlavetter av silver, vilka rullades längs bordet.

Måltiden blev långvarig och till sist meddelade generalen att det var tid att begiva sig till järnvägen, och vi gingo således miste om att få se arsenalen, vilket naturligtvis varit von Otters önskan. Generalen förklarade att därtill skulle behövts en anmälan genom legationen och utrikesdepartementet vilket tiden ej tillät.

I London bodde en amerikansk familj, Mr. och Mrs. Samuel Norris, deras dotter Maria, som alltid kallades "Kitty" och en ung son, Sam. Vi hade lärt känna dem däri-genom att Mr. Norris bror, John, bosatt i Paris hade träffat mig i Petersburg, där han, som agent för Berdang-geväret lyckats förmå ryska armen att antaga detta gevärssystem. Vi blevo mycket intima med familjen Norris i London. Mannen arbetade på att introducera gatläggning av träblock i st. f. macadam, vilket även till en viss grad lyckades. Systemet intresserade mig särskilt därför, att därtill användes stora kvantiteter svenskt trävirke. -Kitty hade varit förlovad med unge Mr. Vynans, son till en av Förenta Staternas mångmillio-närer, som emellertid hastigt avlidit. Bästa beviset på vår vänskap var att Kitty och min hustru korresponderade i tret-tiosex år, ända till den senares frånfälle. Under alla dessa år hade damerna aldrig träffats. Jag ensam råkade Kitty en gång, då jag besökte familjen i Bristol, Rhode Island, dit de åter-vänt från London 1874, -Sam är nu ombud för Förenta Stater-nas stora Rubberkompani i New York.

Min bror Carl efterträdde vår faster Augustas man, Elis Wahlund som borgmästare i Kristinehamn 1866 och inne-hade denna befattning intill sin död 1911, då han i sin ordning efterträddes av sonen Elis.

Eftersom Wahlund liksom Carl innehade tjänsten i över 40 år och Elis, som är född 1880, kan kvarstå lika länge, kommer slakten antagligen att bekläda posten i över 100 år. Några Kristinehamnsbor hava på skämt kallat sin borgmästar-syssla "Nordenfeltska fideikommisset."

Min bror hade gift sig 1871 med generallöjtnant Malm-borgs dotter, Anna, och bröllopet firades hos Annas syster och svåger Croneborg på Sjöberg vid Vänerens strand, nära Göta kanal, Nem och jag kunde ledsamt nog ej vara med, ty vi voro då i Ryssland.

Ett säreget förhållande är att Anna fick sexton svågrar, Hon hade nämligen åtta gifta systrar och Carl hade sex bröder och två gifta systrar.

Carl dog 1911 och lämnade, sedan hans äldste son Wilhelm dött som student 1895, fyra barn: Ebba gift med kap-tenen vid intendenturkåren Axel Palm, Charlotte gift med överstelöjtnant Gustaf Geijer, Henrik gift med Elsa Bohnstedt är f. d. kaptan och nu disponent på Björneborg och slutligen borgmästaren Elis, gift med Disa af Segerström.

Min bror Åkes bröllop med Charlotte Mannerskantz stod sensommaren 1873 på Värnanäs. Denna vackra egendom, som ligger i närheten av Kalmar, har tillhört familjen Mannerskantz sedan 1789 och därför ägts först av konung Gustaf I och senare av Axel Oxenstierna och dennes avkomlingar.

”Lotts” föräldrar voro kapten C. A. Mannerskantz, den välkände talmannen och Agneta Carolina Ulrika Anckarswärd. Min hustru och jag reste tillsammans med ett stort antal bröllopgäster från Stockholm med den av oss förhyrda ångaren Transit som förde oss till Kalmar och åter. Bland gästerna vid bröllopfesten voro, förutom en mängd släktingar flera av Åkes officerskamrater vid Vendes artilleri. Av dessa senare påminner jag mig Johan Gripenstedt, sedermera överkammarjunkare, Fredrik Wilhelm Nordenfeldt, vilken drunknade såsom major vid ett norrländskt regemente, Sylvander, senare generalmajor, Leth, som nyligen tagit avsked som generalfältygmästare, Axel Staël von Holstein, senare överste för Smålands artilleri, Thede Dyrssen, sedermera överste vid Vendes artilleri och Carl Waern.

Staël lärde där känna Cecilia Nordenfeldt från Björneborg, och hon blev två år senare hans hustru. Dyrssen gifte sig några år därefter med Cecilias syster Mathilda.

Cecilia Nordenfeldt bodde flera månader hos oss på Solna och kallades av min hustru ”vår äldsta dotter”, emedan vi under de påföljande åren hade hos oss många andra unga flickor av den närmaste släkten, som vi höllo av som om de varit våra egna barn.

Minnet av det ståtliga och glada bröllopet på Värnanäs är livligt hos alla som hade fördelen att däri deltaga.

Under återresan till Stockholm tillbragte vi ett par särdeles angenäma dagar ombord på Transit. Den ena dagen var söndag och medan vi fingo vänta några timmar i Västervik, gingo alla herrarna i land för att bada. Då badhuset befanns vara igenlåst äntrade en av de unga officerarne över planket och öppnade inifrån.

Ehuru alla platser ombord voro upptagna av vårt sällskap hade statsrådet Weidenhielm kommit på under natten och officerarne hade berett plats åt sin krigsminister. Han följde också med till badet och sam ut med oss andra, men höll hela tiden huvudet högt över vattnet, antagligen för att skydda sin vackra chevelure.

På bröllopet gjorde vi bekantskap med grevinnan Sigrid Posse, f. Barnekow, med vilken vi efteråt ofta sammanträffade, sedan hon efter mannens död 1878 gift om sig med Lave Beck-Friis. De två hade varit förlovade före 1855 och han hade i romantisk trohet väntat på henne i nära 25 år.

Han hade lämnat London och blivit svensk minister i Köpenhamn, där vi sågo honom omgiven av hustrun och dens fem fullvuxna barn från första giftet, vilka höllo av honom som sin egen far.

Beck-Friis rådde om det vackra Bosjö Kloster vid Ringsjön, där han ej blott bodde under sin ledighet utan även besökte nästan varje vecka under resten av året. Det sades på skämt, att han brukade underteckna brev och handlingar på legationen på lördagsmorgonen, innan han for till Bosjö och återigen på måndagseftermiddagen då han återkom, på det att ingen skulle kunna säga, att han tagit bondpermission.

Konung Christian IX satte så stort värde på Beck-Friis att sedan han hunnit pensionsåldern, fortfor han på konungens begäran ännu ett par år som minister.

Carl Lewenhaupt, som varit tillförordnad chargé d'affaires i London 1869, och då ofta besökt oss på Solna, gifte sig 1874 och passerade London året därpå med sin grevinna född af Wirsén och deras baby. De voro på väg till Washington där han blivit utnämnd till minister. Han bad mig om hjälp att skaffa en del saker som behövdes för barnet under resan, Min hustru lät spänna för vagnen och åkte omkring till åtskilliga bodar för detta ändamål. Många år senare tackade han oss för det vi "räddat hans unge sons liv", ty själv hade han ej någon erfarenhet av vad ett par månaders barn kunde behöva och hans unga hustru kände då ej till London.

Vi reste ofta över Nordsjön från och till England och åtnjöto mycken gästfrihet i Göteborg, där vi fingo många vänner, bland vilka voro, utom Leopold Brusewitz, som ditflyttat från London, Oscar Dickson, Carl Wijk och David Gibson, Somliga av dessa brukade falla för frestelsen att tillika med sina fruar följa oss till Stockholm under den förevändningen att de måste "ligga under behandling av tandläkare Bazier", som stod i hög gunst sedan den tid han varit bosatt i Göteborg.

Jag har redan nämnt att jag under 60-talet ofta träffade artisten Janne Höckert, som visat mig vänskap under skoltiden i Jönköping. I början av 70-talet råkade jag ofta Egron Lundgren, vilken särskilt som akvarellmålare blev mera känd i många länder än kanske någon annan svensk artist före Zorns tid. Jag var tillsammans med honom i London och i Paris sedan han återkommit från sin vistelse i Indien under indiska upproret och även vid hans genomresa från Italien och Spanien till Stockholm, där han bodde till sin död 1875. Bland andra svenska artister från senare tid, som jag sammanträffat med kan jag nämna etsaren Hägg (Haig), bror till amiral Hägg, som hade så högt anseende i England för sina arkitektoniska etsningar, att han fick 500 à 800 £ per exemplar för sina skisser av katedraler etc. Han bor fortfarande strax utanför London, där han är en av ledarna i unga svenskars glada samvaro. Bland senare årtiondens svenska artister minns jag Anders Zorn redan då han först kom till London, där hans snabba uppfattning av likheter och rika kolorit väckte uppseende. Han målade porträtt av flera av mina vänner, Edvard Piper, Otto Stenbock, fru Machenzie och andra. Alla voro särdeles karakteristiska och redan som ung sålde Zorn sina tavlor i England och Nordamerika till mycket höga priser. Hans rangställning som artist och hans välgörenhet mot andra konstnärer samt hans allmänna intressen äro så väl kända, att jag ej behöver orda därom.

I London träffade jag de båda afrikaresenärerna Cameron och Stanley. Den förre, officer i engelska flottan, var den förste som 1872-1875 genomreste hela den afrikanska kontinenten från Indiska oceanen till Atlanten, varvid han konstaterade flera insjöars och floders läge.

Henry Stanley, amerikansk tidningskorrespondent, född i Wales, var flera gånger i det inre av Afrika. Första resans ändamål var att finna och undsätta den kände afrikaforskaren Livingstone, som sedan länge icke avhörts. När de äntligen sammanträffade 1871 vid Tanganjikasjön lär Stanley

hava närmat sig den ivrigt eftersökte med orden: "D:r Livingstone, I presume". Han riskerade knappast att begå något misstag, enär de voro de enda vita män, som då besökt denna del av det "mörkaste Afrika".

Stanley stod senare i spetsen för den undsättningsexpedition, som hade till uppgift att rädda Ernin Pascha, vilken hölls innesluten i Wadel ai av Sudans mahdister. Stanley lyckades också härutinnan och förde Ernin Pascha till Sansibar, varigenom han blev den förste, som fullbordade resan från Atlanten till Indiska Oceanen, motsatt väg mot Cameron.

Ernin Paschas europeiska namn var Dr. Edvard Schnitzer av judiskt ursprung, född i Schlesien. Sedan Stanley räddat honom arbetade han ivrigt för Tysklands intressen i Ostafrika.

Livingstone var ej i England medan jag var där, åtminstone träffade jag honom aldrig. Han dog 1873 efter att hava tillbragt omkring 30 år i Afrika.

Några år tidigare dog även i Afrika naturforskaren Charles Anderson från Älvdalen i Värmland och naturlig son till den i Vänersborg avlidne engelske björnjägaren Lloyd. Anderson inträngde i det inre av Afrika genom Damaraland och fortsatte österut tills han 1853 nådde Nganusjön, varifrån han färdades söderut till Kap.

Jag har redan nämnt att jag var trägen besökare vid världsutställningen i London 1862 och vid den i Paris 1867. Före min tid har internationella expositioner ägt rum i London 1851 och i Paris 1855. Den ursprungliga idén hade dock kommit från Belgien där utställningar hållits i Bryssel 1841 och 1847.

Den tredje världsexpositionen i London hölls 1873 och i denna tog jag mycket intresse. De utländska kommissionerna brukade komma till Solna om söndagarna, ty de sade sig finna London "tråkigt och tomt", trots dess 4-5 miljoner människor.

Under åren 1873 och 1874 bodde Tidéns om somrarna på Krontorp, dit han medförde från tid till annan några av våra engelska vänner, bland vilka var ombudsmannen vid engelska statens postverk Ashurst och hans fru. Ashurst träffade på Björneborg min kusin Nils von Hofsten, som ursäktade sig med att han glömt vad han som yngre kunnat av utländska språk. Dessa två herrar försökte både engelska, tyska och franska utan framgång. Men då Ashurst sade att han talade latin, trodde Hofsten att det skulle lyckas. Men härav blev intet, ty Ashurst talade latin så som engelsmännen föra sig, då däremot Hofsten talade latin, så som man lär sig i Sverige. Då Hofsten sade: "Veni, vidi, vici", sade Ashurst: "Vinäj, vjdej, vjcej". Det är ju eget att de engelska universiteten vidhålla sådant uttal, varemot de skotska universiteten, såväl som kolonierna: uttala latinet ungefär som vi göra. Engelsmännen säga nämligen, att till dess att det kan bevisas att romarna inte uttalade sitt latin så som de göra, ämna de behålla sin konservativa åsikt om det latinska uttalet.

Min hustru och jag hade stor fördel av vad vi brukade kalla försakelteorien, d. ä. att lära sig att utan avsaknad undvara vad som inte är strikt nödvändigt. Vi hade under de första åren av vårt giftermål, delvis på skämt, men delvis på all-

var övat oss i att undvara saker och nöjen, som särskilt fre-
stade oss. Innan min hustru blev gift hade hon egentligen ald-
rig behövt försaka, och under de första åren av vårt giftermål
var det sällan, som vi behövde undvara något. Det var därför
av så mycket mera vikt, att vi under dessa år övade oss här-
utinnan, så att vi senare med glatt mod kunde möta nödvändi-
ga försakelser och andra svårigheter.

Jag har redan nämnt att min firma skötte en del av
Söderfors' bruks försäljning av järn på utlandet. Under en re-
sa i Sverige hjälpte jag Otto Cronstedt, dåvarande disponent
på Söderfors, att ordna brukets träavverkning, för vilket han
anlagt en hamn vid Harnäs, helt nära Skutskär vid Dalälvens
utlopp. Jag skaffade honom dugliga klampare och ordnade med
stämplor för de olika kvaliteterna av plankor och bräder. -
Sir Thomas Gabriel, som åtföljt mig till Sverige, gjorde mig
härvidlag en stor väntjänst genom att köpa hela Söderfors' trä-
avverkning under de tre första åren till gängse priser av vad
kvaliteter och dimensioner, som bäst passade för Söderfors.
Bruket behövde således icke på förhand lämna specifikationer,
utan hade bara att tillse; vad som bäst passade skogen och så-
gen under de första åren, medan avverkningen ordnades.

Ett av åren 73 eller 74 var Knut Peyron marinattaché
vid vår legation i London samtidigt med att bror Åke, även
han tillfälligt attachérad vid legationen, gjorde ett långt besök
i England. Dessa två hade i Sheffield besökt de stora stålfab-
rikerna, där de blivit uppehållna längre än de ämnat, så att då
de skulle deltaga i en middag, som vi ställt till på Berkeley
Hotel i London, måste de kläda sig i frack i järnvägsvagnen,
Detta var icke så lätt då snälltåget gick fram med över 8 sven-
ska mils fart.

Bland mina svenska vänner i London stod Henrik Lind-
berg mig mycket nära. Hans farfar hade varit smidesmästare
på Björneborg, och dennes söner visade stor duglighet och
hade framgång i livet. Adam, Henriks far, blev häradshövding
Carl ägnade sig åt bruksskötsel och gjorde Carlsdal till ett av
Nerikes större bruk, den tredje brodern, Lars, blev ägare
till Kolsva, där hans son Lars Uno nu regerar. Jag har känt
alla medlemmar av denna Lindbergska släkt och hyst samma
välvilja för dem, som för de flesta, vilka haft sitt ursprung
på Björneborg.

Henrik Lindberg tog hovrättsexamen och studerade
språk i Frankrike och Belgien samt tjänstgjorde ett år på mitt
kontor, då han bodde hemma hos oss. En tid arbetade han på
Frestadius' kontor i Stockholm. Han var sedan under flera år
Fresatdius' agent i London. År 1882 flyttade han till Paris,
där han på eget kontor skötte Frestadius' och andras affärer,
till dess han drabbades av en svår ögonsjukdom och slutligen
blev blind. Efter det han förlorat synen, gifte han sig med
Ragnhild Frydén, som han således aldrig sett. Tack vare hans
förnöjsamhet och hans hustrus älskvärdhet och kärleksfulla
omvårdnad om den blinde, äro de lyckligare än man kanske
kunde hoppats, De bebo en villa i Alingsås där jag besökte dem.

Till vårt hem vid Regents Park brukade många unga
svenskar i London komma om söndagarna, bl. a. Petter och
Klas Östberg, Henrik Lindberg, Baltzar Grill, Edgar Bruse-
witz, Olle Nordenfeldt från Björneborg, som då tjänstgjorde
på svenska konsulatet, Freund Olsson, nu ägare till Riddar-
hyttan, Bergman m. fl. De fingo nöja sig med sillsallad, smör-
gåsar och öl. En söndag då det regnade störtskurar, spelade

Petter Östberg och jag bräde hela dagen. Jag vill minnas att vi spelade över 40 partier. Olle Nordenfeldt fortsatte ej på konsulatbanan utan flyttade hem till Björneborg, där han fick arbeta hos fadern in till sin död 1895.

En kväll då jag var på Skandinaviska klubben, träffade jag löjtnant Sandström vid Flottan. Timmarna blevo så sena, att han inte kunde komma med järnväg till Greenwich, där han studerade vid engelska flottans högskola, utan jag tog honom med mig hem till Regent's Park, där jag utan att väcka någon stuvade in honom i ett gästrum. Min hustru blev mycket förvånad, då hon vid frukostbordet träffade en ung man i frack och vit halsduk, som hon inte kände, Sandström dog för några år sedan som konteramiral.

Under firmans sista år på kontoret i Clements Lane tjänade en skicklig schweizare vid namn Göijer, som hade många affärsvänner i Tyskland och Schweiz. Carl Cervin, numera bankir i Stockholm, var även på vårt kontor några månader under denna tid. Ävenså Orla Sköldberg, son till medicinalrådet, som jag sedan skaffade plats hos firman Francke i Stockholm, där han kvarblev till sin död. Sköldberg var duglig och arbetsam, men opraktisk i småsaker. Han hade också otur, exempelvis under sina resor. Han kom till mig från Paris under kommunen 1871 med polkahår och tyska kläder, togs under resan två eller tre gånger som spion och påminde sig inte själv hur han lyckades lista sig igenom de stridande arméerna. Då han reste sin väg hade jag telegraferat till Hull om hyttplats åt honom till Göteborg. Ovan vid järnvägsresor i England, såg han inte efter sitt bagage, då han bytte tyg i York så att då han kom till Hull befanns det att hans bagage gått till Skottland. Han gick emellertid ombord på Göteborgsångaren och såg, att hans hytt N:o 4 stod för hans räkning. Därpå gick han i land för att äta kvällsmat, och gick sedan och lade sig ombord i hytten N:o 4. Då han morgonen därpå ute i Nordsjön kom upp på däck sade han till en medresande: "Tänk om vi få lika vackert väder ända till Göteborg". - "Ni är på väg till Kristiania", fick han till svar. Sköldberg hade gått ombord på Wilsons Kristianiabåt, som legat näst intill göteborgsbåten i dockan. Eftersom inredningarna i båtarna voro lika, och han inte hade något bagage, hade han ingen annan ledning än hyttnumret. Han var således på väg till Kristiania med resgodset någonstades i Skottland.

o o O o o

10. I LONDON 1874 – 1880.

1874 blev för mig ett olycksår. Efter fransk-tyska kriget följde ett enastående uppsving i affärsvärlden och alla pris stego enormt under 1872 och 1873, särskilt i allt, som rörde järnaffärer, så att t. ex. räls, som förut varit värda £ 7 och £ 8 stego till över £ 15 per ton. När sedan kraschen kom plötsligt och alla sökte realisera hastigt, föllo prisen så våldsamt, att till och med stålräls kunde köpas till £ 4 à £ 5 per ton. Min firmas engagementer i järnvägsmateriel hade

stigit till så höga siffror att det blev oss omöjligt att hastigt anskaffa nog pengar att möta våra accepter, utan vi nödgades inställa våra betalningar och jag begärde domstolsskydd för att icke några få av firmans fordringsägare skulle kunna lägga beslag på varor till de övrigas förfång.

Firman Tidén, Nordenfelt & C:o upplöstes och dess affärer avvecklades genom enskild uppgörelse sedan fordringsägarna förklarat sig gottgjorda med realiserande av firmans tillgångar under kontroll av "god man" utsedd av domstolen, varigenom kostnaderna för en konkurs undvekos.

Jag hade haft för regel att icke tillåta släktingar och vänner i hemlandet taga del i några av mina företag som erbjödo avsevärd risk och fick den tillfredsställelsen att ingen i Sverige gjorde några förluster vid firmans upplösning, utom två bruksägare för så små belopp, att deras ställning icke därav stördes samt en svensk bank, som mig ovetande fastnade för en växel.

Under min firmas verksamhet hade jag ett obehagligt bevis på svensk rättsväsens långsamhet vid avgörandet av vad som syntes vara så tydligt att blott ena partens kitslighet kunnat möjliggöra dröjsmålet.

En bruksägare vid namn Yngström på Willingsberg fick på min kusin Olle Nordenfeldts enträgna yrkande en kredit hos vår firma för ett större belopp utan annan säkerhet än att han förband sig att påföljande vår sända oss ett parti järn, vilket vi skulle sälja och av betalningen därför betäcka för lånet. Yngström skickade oss emellertid ingenting förrän ett år senare än han lovat, och då hade järnprisen fallit så mycket att vi icke blevo betäckta, och han nekade att betala vad som återstod. Efter långa förhandlingar gick saken till process, under vilken Yngströms advokat, Beckman, gjorde en mängd osanna påståenden och kränkande beskyllningar. Yngström förlorade processen i alla instanser och vi fingo slutligen betalning för det belopp vi begärt med ränta och officiella omkostnader, men vi fingo naturligtvis icke ersättning för advokatarvode, resor, m.m.

Högsta domstolens utslag erhöles först på året efter det vi lämnat lånet.

Nästan alla de stora skulderna voro till rälsfabrikanter i Wales, vilka själva voro så hårt pressade, att de icke kunde möta växlarna. Att dessa icke hyste någon ovilja erfor jag flera år senare när vid ett besök i Cardiff flera av rälsfabrikanterna ordnade en bankett för mig såsom erkänsla för den nytta jag gjort dem före kriget.

Hela olyckan var naturligtvis mitt eget fel så tillvida att med bristande erfarenhet och för stor optimism jag icke hade nog förutseende att i tid ordna för hastig realisering - lik en skeppare som icke i tid börjar reva seglen vid en ankalkande storm, utan litar på sin goda stjärna att kunna rida ut stormen ändå.

Jag sålde allt jag ägde i Solna och hyrde en liten möblerad villa i Chislehurst, strax i närheten av Camden House, där kejsarinnan Eugenie bodde efter Napoleon III:s död 1873, Kejsarparets son genomgick Woolwich artillerihögskola, där

jag träffade honom. Han var mycket omtyckt och det blev därför allmän sorg och bestörtning när han 1879 omkom under zulukriget i Södra Afrika. Han hade vid ett plötsligt anfall från ett bakhåll ej lyckats komma i sadeln lika hastigt som sina följeslagare och blev ögonblickligen nedgjord av fienden. Då hans adjutant, kapten Carey, ensam återkom till huvudtruppen möttes han av en general Bullers barska förebråelser därför att han icke med sitt liv försvarat kejsarprinsen.

Några år därefter besökte kejsarinnan den plats där hennes son stupat och hon bosatte sig senare vid Farnborough nära Adlershotlägret i England, men hon hade även ett hem vid Cap Martin vid franska rivieran. Konung Oscar II besökte henne ofta i båda dessa slott.

I Chislehurst blev jag illa sjuk av blodförgiftning, förorsakad av dåliga ohygieniska anordningar i bostaden och räddades blott genom min hustrus kärleksfulla vård dag och natt. En dag kom generalskan Keate med sin nattsäck och sade, att hon tänkte stanna några dagar för att bistå min hustru i hennes värv som sjuksköterska.

Vår förändrade ställning inverkade ej på våra bekantas sätt emot oss, åtminstone ej deras, vilka vi satte värde på och om någon vände oss ryggen visste vi icke av det.

Efter sommarens slut flyttade vi åter till London och bodde i ett litet möblerat trerumshus i Bedford Gardens i Camden Hill, där vi endast hade en jungfru och trivdes utmärkt tack vare Nems duglighet och glada lynne.

Under hela var långa vistelse i England hade vi uteslutande svenska tjänare utom kuskar och betjänter, som naturligtvis voro engelsmän.

Då efter avvecklingen av firmans affärer, jag icke hade ansvar för dess skulder, var jag fri att göra egna affärer och öppnade ett litet kontor i St. Swithins Lane nära Mansion House, där jag genom agenturer lyckades förtjäna nog för ett anspråkslöst uppehälle. Under ett av mina första år där hade jag besök av österrikaren Auer von Welsbach, som erbjöd mig agentur i England för sin uppfinning av gasglödljus, men sedan några experiment företagits erkände han att mycket återstod att göra innan uppfinningen blev praktiskt användbar. Han återvände hem och först tio år senare var han färdig, men jag hade då annat att göra. Hans lampor fingo sin första huvudsakliga användning i Frankrike och kallades där "bec Auer".

Flera av mina vänner i England såväl som i Sverige anförtrorde mig mindre affärer vartill intet avsevärt kapital behövdes.

Jag fick bland annat en välkommen hjälp: Claes Östberg, som då var hos mig i London, omtalade för mig, att han hade fått ett arv, som han icke behövde och satte in det hos mig utan säkerhet. Han återfick sedan pengarna med ränta och mina varma tacksägelser. Östberg mor, Anne Louise, född Grill, var en av min fars mest avhållna systerdöttrar. - Östberg blev senare generalkonsul i Alexandria och gifte sig med två systrar Belinfante från Chile, vilkas namn han antog jämte sitt eget.

Sedan min firma upplöstes övertogs Björneborg av Aktiebolaget Björneborgs Bruksägare, i vilket kusin Olle och bror Carl hade del av aktierna, då jag till dem överlämnade mina aktier. Den förre var verkställande direktör, den senare ombudsman. Då jag under bolagets första år icke kunde lämna finansiellt understöd fortsattes tillverkningen av Bessemerstål i tämligen liten skala. Jag hade önskat att flera små hemman med stora skogslotter skulle fränsäljas för att skaffa rörelsekapital, men Olle gjorde motstånd mot att någon del av familjens gamla stamgods skulle avsöndras och mitt förslag fullföljdes icke, så mycket bättre som jag snart nog fann, att jag kunde hoppas att åter bistå bolaget såsom förläggare. Krontorp såldes till ett svenskt bolag som skötes av min bror Carl och pappersmassfabriken fränskildes till ett svenskt bolag som kallades Bäckhammars Aktiebolag.

Som förut nämnts byggde jag de fyra första kemiska trämassfabrikerna i Sverige för tillverkning av vad som senare kallas sulfatsystemet. Sulfitillverkningen började först flera år senare. Naturligtvis följde jag med intresse utvecklingen av trämassetillverkningen, som senare blivit en av Sveriges största exporttillgångar. Jag har alltid fruktat att utom våra konkurrenter i Norge, Finland och Ryssland, vi skulle hava men av att Canada finge tid att ordna tillverkningen av trämassa och dess införande i Europa.

Denna fruktan har nyligen förverkligats sedan vår regering såsom repressalier under världskriget beslöt exportförbud för vår trämassa.

England tvangs då att pådriva tillverkningen i Canada, vilken hade börjat i helt liten skala 1905.

Med Lord Northcliffs bistånd samlades stora kapital och en fabrik i Newfoundland anlades för 250 tons om dagen, delvis pappersmassa delvis tidningspapper. Denna halvö uppges hava 6 miljoner tunnland skog. Dess bättre för vart land är Newfoundland beläget 3000 km väster om England så att under fredstid kunna vi nog reda oss, men i alla fall hava vi att emotse en svår konkurrent i andra världsdelar, för vilka Newfoundlands belägenhet är till och med bättre än de skandinaviska ländernas.

Från Bedford Garden flyttade vi till Regent's Park Road, där vi hyrde ett möblerat hus, man kunde nästan säga ett ruckel, så illa var det underhållet, men rummen voro rymliga och därtill hade vi en stor trädgård med ett gammalt orangeri och vi hade blott att gå tvärs över gatan så voro vi i Regent's Park, den största park i London. Den innesluter uti sig Botanical Gardens och Zoological Gardens, där vi ofta tillbragte lediga stunder med att höra på de konserter, som givas för en billig inträdesavgift.

Huset i Park Road ägdes av en Mr. Toilleur, som varit antingen teaterregissör eller balettmästare och ansåg sig vara artist, klädde sig sluskigt men sökte inbilla folk, att han var grand seigneur, hans verkliga namn sades vara Tailor.

Min svåger Graham Grundy, vanligen kallad "Gra", var inackorderad hos oss under de tre år han genomgick School of Mines, som i det närmaste motsvarar bergsskoleavdelningen vid tekniska högskolan.

hade under denna tid besök av kusin Cecilia Montgomery-Cederhielm och hennes man, som voro i England för att finna bevis för, att han var direkt avkomling av den gamla skotska baronettfamiljen Montgomery, vars dåvarande chef, Sir James också tog dem som erkända släktingar på sitt slott i högländerna.

Jag hade som agenter i Belgien haft herrar Conard & Coteaux, vilka fru Brusewitz tilltalade som "Conard" och "Cotiteau" av misstag, som mycket roade dem båda. Jag tyckte mycket om dem trots åtskilliga flamländska egenheter i deras hemliv, bland andra att vid Conards bord deras fem barn i vardagslag icke fingo kniv och gaffel annat än undantagsvis. Detta påminde mig om, att den framstående kinesiske statsmannen Li-Hung- Chang, med vilken jag haft affärer i London, visade mig huruledes kineserna åto nästan allting, t. o. m. ärtor, med chopsticks, två runda pinnar, liknande blyertspennor, vilka båda höllos i en hand.

Conard och Coteaux gåvo en gång en lunch för min hustru och mig på restaurant Vieux Dubost i Antwerpen, där det serverades 14 rätter mat, av vilka fem voro kötträtter. Överhuvudtaget har jag aldrig sett så mycket överflöd på mat som i Belgien.

Holland stod icke långt efter Belgien i fråga om mat och dryck. Vår agent i Holland, van der Echt, serverade mig en gång middag, där drycken varierade mellan starkt Bourgognevin och söt champagne för varje rätt. Dessutom hade vi före middagen fått ett slags smörgåsbord med flera glas genever. Det förvånar mig ej, att van der Echt blev så fördärvad, att han slutligen begick självmord.

Under 1874 - 75, då jag hade ont om arbete fick jag ganska stora förtjänster av en lustig affär som Conard skaffade mig med ett belgiskt bolag, som ordnade en diligenstrafik från Bryssel till Waterloo dit skaror av engelsmän vallfärdade för att se slagfältet från 1815. Jag köpte åt bolaget i andra hand en "stage coach" (en stor fyrspänd diligens rymmande fyra personer inuti och tolv på taket), som jag lät reparera och iordningsätta av en av mina förra vagnmakare i London. Vagnen gillades av beglarne, som av mig beställde många, jag tror tio eller tolv, för Waterlootrafiken.

Samtidigt hade jag god förtjänst av en annan affär, som jag aldrig kunnat tro skulle komma i min väg. Enorma kvantiteter av torskrom skeppades årligen från Newfoundland och Labrador till franska västkusten, där rommen (rouge de morue) användes i trakterna kring Quimpers, Douarnenez, o. s. v. som bete vid sardinifiskerierna. Hur stora kvantiteter torskrom, som förekomma, därom kan man göra sig en föreställning, då man hör, att av de bortåt en million stortorsk, som upptagas utanför Canada och New Foundland, somliga torskar väga ända till 50 kg, med från 20 till 30 millioner romkorn för varje torskhona. Intresserad i affären var även Alfred Capel, gift med en fransk dam, som sades vara naturlig dotter till bankiren Eugène Pereire i Paris och en bror till monseigneur Capel, som hade en framskjuten ställning och mycket anseende bland katolikerna i Bretagne. Denne ordnade affären så att jag skötte skeppningarna och betalningarna, varav förtjänsten delades mellan Capel och mig.

Hugo Tamm (Fånö) föreslog mig att söka skaffa avsättning för Huskvarna symaskiner i England. Han stämde möte med mig på Huskvarna, där vi mottogos vänligt och gästfritt av

dåvarande disponenten Emil Ankarcrona, gift med en dotter till min förre kamrat vid järnvägsbyggnaderna, major Norström. Ehuru jag insåg svårigheten av att i England vinna avsättning i konkurrensen med billigare engelska och amerikanska maskiner, etablerade jag i Sheffield en Mr. Temple, men fann snart att den enda möjligheten var att hålla lager av Huskvarna maskiner på platsen. Detta hade jag icke råd till och kunde icke råda Huskvarna att underkasta sig de stora utgifter som härtill skulle fordras. För att hava nytta av Temple förde jag över stål från Björneborg, vilket Temple lät utsmida i Sheffield till alla de dimensioner, som kunde finna avsättning för olika hårdhetsgrader. För en mängd ändamål, för vilka det rena Bessemerstålet av Persbergsmalm var nästan lika gott som det engelska degelstålet och betydligt billigare, sålde jag ganska mycket. Men denna affär skulle, för att bära sig, ha erfordrat så mycket detaljarbete och lagerkostnader, att jag icke vågade driva den i större skala.

Jag har alltid varit högst intresserad av kroppsövningar och gymnastik. Då jag först kom till London, träffade jag professor Georgii, som varit där sedan 1850 och som 1858 inrättade i Wimpole Street (läkargatan parpreference) ett institut för pedagogisk- och sjukgymnastik samt elektrisk behandling efter lyonesaren Beckensteiners metod. Georgii stannade i London med kort avbrott 1870 till 1877, då han med sin familj återvände till Stockholm, där han överansträngde sig med sin praktik och år 1881 slutade sitt verksamma liv. Jag tyckte mycket om honom, och min hustru och jag satte stort värde på hans snälla hustru, född Liedbeck, som ännu lever, bosatt i Linköping. År 1882 köpte jag av fru Georgii en marmorbyst av Per Henrik Ling, utförd av en ungersk bildhuggare efter en gipsbyst av norrmannen Machealsen. Jag skänkte den till Stockholms fäktklubb. Klubben, liksom tidigare fru Georgii, behövde pengar, och sålde bysten till Nationalmuseum, där den står nu.

Amiral Karl-Gustaf von Otter hade konstruerat ett förbättrat sätt att signalera ombord under natten. Lyktan omgavs av en mängd rörliga skärmar, vilka efter behag kunde öppnas och stängas. När plåtskärmarne stängdes, visade lyktan mörkt, när de öppnades kunde glasskivor visa vitt, rött eller grönt sken. Jag presenterade von Otter för ledande personer i engelska amiralitetet, och försök gjordes på ett pansarskepp i Portsmouth. Amiral Culme-Seymour, som ledde försöken, var mycket nöjd, men systemet antogs icke, emedan det befanns mera komplicerat än engelsmannens gamla sätt att signalera med handlyktor av olika färger, vilka upplyftes över relingen med bestämda mellantider. Jag vet ej, om detta urmodiga sätt fortfarande användes. Jag fick tillstånd att visa von Otter en av Englands starkaste fyrstationer vid St. Catherine på Isle of Wight, dit min hustru och vi gjorde en angenäm utförd. Denna fyr syntes på fyra svenska mils avstånd, och dess vissla (sirén) var så stark, att om man kom i linje med luftens utlopp, hade man svårt att icke blåsa omkull.

Sedan Whitehead uppfann torpeden och på allvar påbörjat deras tillverkning, vilken senare förflyttades till Fiume vid Adriatiska havet, började England tillverka snabbgående torpedbåtar för att skjuta dessa farliga projektiler. Englands första torpedbåt hette "Lightning". Då den inspekterades av prinsen av Wales, utgick båten med full fart från Portsmouth och sa snart den lämnat skyddet av land, möttes den av höga

atlantvågor, som spolade över däck, där prinsen av Wales av första våg blev genomvåt. Officeraren försökte förmå prinsen, att gå ned under däck, men han svarade blott: "För sent" och stannade kvar.

Det var till försvar mot dessa torpedbåtar, som jag senare tillverkade och försåg engelska flottan såväl som många andra mariner med kulsprutor för stålkulor av en tums kaliber.

På teknologiska institutet hade jag i högre kursen en kamrat, Theodor Winborg, som, ehuru två år äldre än jag, var mycket tillsammans med mig. Han gick på den kemiska avdelningen, medan jag studerade väg- och vattenbyggnadskonst.

Sedan han lämnat "teknis" etablerade han den fabrik för ättika, senap m.m. som han ännu, efter mer än 50 år, själv skötte. Han dog 1918.

Under 1875 tillskrev mig vår kamrat, Fredholm, som samarbetade med Winborg, att de tillsammans med en yngre kamrat, Helge Palmcrantz, i Stockholm tillverkade av den senare konstruerade kulsprutor och föreslog att jag skulle sköta deras affärer i utlandet.

Svenska armén hade redan antagit systemet, men då varken Palmcrantz eller Winborg hade någon erfarenhet i vapen-teknik eller i vapnens användning, gåvo de i Sverige tillverkade kulsprutorna icke så gott resultat, som man väntat sig. Det första således att göra var att hos Palmcrantz utarbeta de ändringar i tillverkningen, som befunnos nödiga för att göra dessa vapen för gevärskaliber starkare och mera pålitliga.

Engelska armén hade tidigare antagit Gatlings system av revolverande kulsprutor för gevärsammunition. Förbättringen av Palmcrantz' kulsprutor lyckades bra sedan jag fått stor erfarenhet vid de under ett par år fortsatta engelska experimenten och provskjutningarna i tävlan med Gatling.

Skjutningarna ägde vanligen rum vid Shoeburyness, där jag en gång under köld och storm lånade min päls åt gubben Gatling, som var omkring 70 år gammal. Han blev högst förtjust och kallade mig en "vit man och ingen neger" ett amerikanskt uttryck för en god människa, därför att jag ej tvekade att "rädda livet på honom", som dock var min konkurrent.

Gatlings amerikanske assistent, Eccles, var annat skrot och korn än chefen. Efter den sluttävlan då Gatlingsystemet utdömts till min förmån, slungade Eccles sin mössa på marken, trampade på den och svor ve och förbannelse över sina förfäder, som icke skaffat sin avkomling bättre tur. De engelska officerarna smålogo vid detta obehärskade utbrott, så olikt vad de med sin sportmässiga uppfostran t. ex. skulle ha va känt vid ett nederlag i konkurrens. Japanerna, som på den tiden mycket grälade med amerikanerna, skulle även på ett mycket känslfullare sätt talat om sina förfäder.

Hela tiden från 1875 till den tid då jag 1886 byggde egen fabrik vid Erith, utförde jag min vapenfabrikation vid en verkstad i Hoxton, tillhörig Henry Barell & Engineering Co, vars ordförande var Earl Wharnccliffe. Där hade förut alla Martini - Henry-gevär tillverkats till dess att engelska staten började göra dem vid egna verkstäder i Enfield. Gevärens namn kom sig därav att det av Martini konstruerade slutstycket användes med Henrys refflingssystem i piporna.

Henryverkstadens verkmästare, en gammal skotte vid namn Purvis, var mig mycket tillgiven, likaledes dess arbetare, vilket syntes bäst därav, att då en gång vid Shoeburynesskjutningarna en maskindel i vår kulspruta tagit skada, vapnet återfördes till fabriken där jag själv stod i verkstaden och arbetade från lördags morgon till söndags kväll, alltså 36 timmar i sträck. Purvis höll fabriken i gång och ett dussin arbetare hjälpte till så att vapnet var färdigt i tid och kunde på måndagsmorgonen åter delta i tävlingarna. Detta var så mycket märkligare, som engelska arbetare och i synnerhet skotska, högst ogärna arbetade under söndagen.

Första gången min hustru såg Purvis med hans skakande huvud, frågade hon mig: "Är det whisky"? Härpå kunde jag icke svara, ty jag såg honom aldrig det minsta överlastad, men nog var det litet av grogg han dagligen konsumerade mycket större än det nutida maximum, som vårt nykterhetssystem tillåter. Purvis var mig särskilt till nytta därigenom, att han tjänstgjort i flera år vid statens gevärsfaktori i Enfield, där han hade många vänner och hade vana vid deras sätt att inspektera. Till en början kallade jag kulsprutan Palmcrantz and Winborgs machinegun, men detta namn förvreds av de engelska arbetarna och soldaterna till de underligaste benämningar, så att det i dagligt tal blev kallat "Nordenfelt's gun". Palmcrantz, vars huvudändamål var att förtjäna pengar då han visste sig icke hava långt att leva, bemyndigade mig skriftligen, att låta detta gå för sig utan att, som jag förut gjorde, oupphörligen påminna de engelska funktionärerna, att jag icke var uppfinnaren av detta gevärskalibervapen.

Då denna första kulspruta hade 10 gevärspipor, blev den alltför tung för lättare transporter. Palmcrantz utarbetade då på min begäran en ny typ med fem pipor, vars konstruktion skilde sig i många detaljer från den första.

Försäljningen av kulsprutor med gevärskaliber blev dock jämförelsevis begränsad. Vid de yrkanden vid de många föredrag jag höll och meddelanden till militärtekniska tidskrifter som jag gjorde motsades ofta av fruktan för ödslande av ammunition - föga kunde dessa opponenter förutse vad det nu pågående kriget visade av nödvändigheten av ett nästan obegränsat användande av kulsprutor med gevärsammunition. Emellertid fick jag en ny konkurrent från Förenta Staterna i en kapten Gardner, som exploaterade tvenne kulsprutor med 5 och 2 gevärspipor, placerade bredvid varandra, men med revolverande vev i stället för vårt handtag med fram och återgående rörelse. Gardners tvåpipiga kulspruta, som skulle kunna kallas maskindubbelbössa, var enkel och lätt samt tilldrog sig mycken uppmärksamhet vid dess långvariga tävlingar mot våra vapen, men blev dock icke antagen varken i England eller - så vitt jag vet - i andra länder. Kapten Gardner var en mycket originell herre. Då jag tog honom med mig till officersmässen i Shorburyness, underhöll han oss gärna med högst grovkorniga historier från yankeyland. Han var mycket slagfärdig, och då några yngre engelska officerare påpekade svagheten i republikens konstruktion, svarade Gardner: "Det bästa England kunde göra, vore att flytta hela sin befolkning till Amerika och därifrån utsända några särskilt vakna personer för att på nytt kolonisera England."

Det befanns nödvändigt för mig att mota Gardner genom en patentprocess, för att han använt några rörelser i sin mekanism, som jag ansåg vara skyddade av Palmcrantz patent. Jag vann processen i första instansen, men förlorade i andra, varefter vi icke ansågo oss ha skäl att fortsätta lagfarterna, då mina snabbskjutande kanoner redan vunnit erkännande och Gardners således ej kunde göra någon skada. Såsom bevis på hur dyrbara engelska processer kunna vara, må jag nämna att mina egna utgifter vid första rättegången för advokater och sakkunniga vittnen voro under sex dagar £ 1700/- (omkring 30, 000 kronor) och Gardners utgifter antagligen voro lika stora. Lustigt nog använde Gardner om mig samma uttryck som Gatling hade gjort. Han sade: "Nordenfelt är en "Vit Man". Orsaken var den att jag såg Gardner på gatan alldeles drucken just den dag då han skulle förhöras inför domstolen. Jag lät min hustrus kusin kapten Garnett föra Gardner till ett turkiskt bad och giva honom en ordentlig lunch för att han skulle kunna uppträda inför domstolen utan att alldeles fördärva sin sak genom att visa sig onykter inför de högtidliga domarna.

Eftersom användningen av kulsprutor var en alldeles ny sak, måste jag utarbeta lavettager och monteringar för olika ändamål och höll flera föredrag i United Service Institution rörande dessa frågor. Härvid hade jag mycken hjälp av dåvarande major Swindon och major Gazelee (nu generaler) i Englands armé i Ostindien, vilka voro hemma i England på ett års permission. Då jag ej var officer, kunde jag ej inväljas som medlem av institutionen, men fick tillstånd att hålla föredrag där. United Service Institution, som inbegrep flottans såväl som arméns officerare, har sitt stora museum och sina sessionssalar i den enda byggnad, som finns kvar av det gamla Whitehall-palatskomplexet. Det var genom mellersta fönstret i första våningen som Carl I fördes ut på schavotten för att halshuggas.

Jag konstruerade lavetter med ammunitionsvagnar att köras med två hästar, då kulsprutan skulle användas som särskilt vapen att följa infanteriet. För första försöket av en sådan dubbelvagn fick jag genom Lord Charles Beresford låna hästar av hertigen av Portland, som sände ett par präktiga halvblodshästar och själv jämte Beresford deltog i körningarna, vilka ägde rum vid Dartford. Efter några försök utefter vägarna och på lätt mark tog Beresford tyglarna och körde under en halvtimme i karriär över diken och häckar. Allt gick bra, men denna dubbelvagn kom ej till användning emedan ekipaget ansågs alltför tungt då det medförde ett onödigt stort ammunitionsförråd.

Jag konstruerade även kärror för en häst, på vilka kulsprutelavetten var fästad med plats för några tusen patroner, Denna modell var avsedd att följa kavalleriet. Genom Beresfords bemedling fick jag tillstånd att skänka en sådan lavett med kulspruta apterad för tyska ammunitionen åt dåvarande prins Wilhelm av Preussen, senare kejsare, som redan då hade stort intresse för kulsprutors användande som stöd för kavalleri.

Vidare gjorde jag lavetter till kulsprutor i skyttegravs- krig och sadlar att bära kulsprutan och dess ammunition på hästryggen eller på mulor och kameler vid bergskrig.

Gatling hade redan tidigare i Amerika ordnat sina revol- verande kulsprutor för ammunition av en tums kaliber, men dessa vapen blevo så enormt tunga, att ingen användning fanns för dem, så mycket mer om han begagnade sig av bly- kulor. Jag förmådde Palmcrantz att försöksvis göra en av si- na kulsprutor för en tums stålkulor, vilka jag föreslog engel- ska marinen att använda till försvar för större fartyg mot an- fall av torpedbåtar, vartill England då ej hade andra vapen än sina vanliga skeppskanoner.

Då första försöksskjutningen av detta vapen i Portsmouth gav lovande resultat, var amiralitetet sinnat att göra en första beställning, men krigsministeriet satte sig däremot. Detta hade nämligen hittills tillverkat alla vapen för flottan och be- gärde, att hela frågan om försvar mot torpedbåtar först skul- le underställas en kommitté av flottans och artilleriets offi- cerare.

Dåvarande civile sjöministern, Mr. Ward Hunt, var en mycket självständig man och på inrådan av chefen för flottans artilleri, amiral Boys, köpte han av mig ett antal entumskul- sprutor.

Detta väckte stort uppseende och blev början till en sorts revolution, som ledde till att flottan småningom Övertog an- svaret för anskaffandet av sina egna vapen.

En lång serie av provskjutningar i Portsmouth följde nu före bestämmande av lavetter, genomträngningsförmåga, m. m. Flottans artilleri- och torpedbåtsskolor voro installerade om- bord på tvenne gamla fyrdäckade örlogsfartyg, vid namn Ex- cellent och Vernoni i Portsmouth's inre hamn. Under årens lopp deltog jag i hundratals skjutövningar med mina vapen av olika kalibrar på bergsklintarna nära "Excellent". Då jag först kom dit, var trakten ett glest bebyggt, oröjt bergsområde, kallat Whale Island. Där fingo kommissionens officerare och jag nöja oss med en lunch av smörgåsar och kallt thé, som vi åto sittande grensle på masterna från gamla vrak. Nu, nära femtio år därefter, är Whale Island ett stort artillerietablissem- ent, där man får lunch och middag i officersmässen. En mycket genomgående skjutning ägde rum för att utröna, vilken genomträngningsförmåga entumskulsprutorna skulle ha mot verkliga torpedbåtar. Stålblåtar av lika tjocklek med dem, som användas i torpedbåtar, uppställdes alldeles så, som de förefinnas i båten och beskötos från alla fyra väderstrecken, Beskjutningen skedde med olika, minskade krutladdningar i patronerna för att utröna projektilernas verkan på olika av- stånd till sjöss. Mina kulor genomborrade så många plåtar, att det ansågs att på de avstånd från vilka torpederna då bru- kade avskjutas, entumskulorna hade nog kraft att allvarligt skada ångmaskinen, pannan, m. m. En av de första dagarna jag var där, höll jag ett kort föredrag innan skjutningen började, varvid jag i förbigående sade, att det fanns unga officerare, som kanske ansågo torpederna farligare än de äro. Unge löjt- nant Fishers kamrater pekade skrattande på honom, som se- nare blivit förste amiralitetslord och kunnat visa att hans å- sikt om torpeder var riktig. Fisher, som nu sitter i House of Lords, har alltid visat mig stor välvilja. - Det var dessa en- tumskulsprutor, som gävo stor fart åt min artilleriverksam- het, då de småningom blivit antagna i de flesta länders mariner.

Till en början hade jag mycket besvär att få pålitlig rotation på stålkulorna medelst sådana kopparringar, som användas på större projektiler. Jag utarbetade då ett system av mäs-singshylsor, något urholkade vid basen, vilka med maskin påträngdes stålkulorna, och jag levererade till engelska flot-tan åtskilliga millioner sådan ammunition. Då engelsmännen senare ville tillverka sin egen ammunition, betalade de mig £ 10, 000 för rättigheten att få använda mitt system, sedan de förgäves sökt frigöra sig därifrån med andra rotationsmedel. Patronhylsor till entumsammunionen importerade jag först från Amerika, tills Birminghamfabrikanterna hunnit lära sig tillverkningen. Det kostade mig mycket stora summor för spe-cialmaskiner och experiment i Birmingham att utarbeta en på-litlig tillverkningsmetod av så stora solitt dragna patronhylsor. Dessa hylsor efterträdde de äldre, gjorda av plåt med påni-tade järnbottnar. Fyrpipiga entumskulsprutor kunde naturligt-vis inte göras lätta. Jag utarbetade därför på mitt ritkontor en annan mekanism för tvåpipig kulspruta att monteras på torped-båtar i mastkorgar m.m. Efter några år byggdes torpedbåtar-na så starka och av så stora dimensioner, att numera snabb-skjutande kanoner av tretumskaliber och ännu grövre kunna monteras på dem.

Palmcrantz och Winborg, som förut experimenterat i en mindre lokal vid Vollmar Yxhultsgatan i Stockholm, inköp-te omkring år 1876 den gamla textilfabriken Karlsvik på Kungs-holmen. Där använde de så småningom de förtjänster jag skaf-fade dem till att införa en ganska fullständig uppsättning av verktygsmaskiner. Vid denna vapenfabrik tillverkades alla svenska beställningar och allt arbete jag kunde skaffa dem.

Så länge jag ej hade egen fabrik utomlands, utförde jag vad vi på Teknologiska Institutet kallade "arbetets fördelning", jag beställde nämligen pipor, mekanismer och slutstycken m. m. på sådana olika fabriker, som bäst kunde utföra dem. Då större beställningar måste utföras på kort tid, kunde jag härigenom forcera leveranserna bättre, än om jag varit bun-den vid en fabrik. Den enda svårighet jag härvid mötte, var att jag ej med säkerhet kunde lita på att alla delar passade ihop. Men jag lyckades genom att använda det amerikanska sättet av strängt genomförda maximi- och minimidimensioner.

Jag hade sett detta tillämpas hos Barriquand et Mar i Paris, som tillverkade grova symaskiner. De hade de särskil-da delarna liggande i olika bås, och inspektorn fick plocka en del ur varje bås. Delarna skulle, sedan de blivit sammansat-ta, utan justering kunna arbeta väl i maskinen. Jag uppnådde nästan lika gott resultat vid de olika fabrikerne genom nog-grann kontroll och med maximi- och minimimallar samt slut-lig inspektion vid den av fabrikerne, där delarna samlades.

Det är detta system, till vars aptering för kulsprutor i Sverige jag nyligen tagit initiativ och som jag hoppas får se genomfört i vårt land för det grova artilleriet, som blir oss av så stor vikt vid försvaret.

Jag har haft stort nöje och mycken fördel av att lära känna flera av dem, som utfört nordpolsresor och att vinna deras vänskap. Jag tänker i första rummet på Adolf Norden-skiöld och Louis Palander. Om deras stordåd att på kung Os-cars och Oscar Dicksons bekostnad genomresa hela nordost-passagen från Norge till och genom Beringssund behöver jag icke orda, ty denna resa väckte så stor beundran att dess de-taljer ännu äro i friskhet och minne hos de flesta. Då de på

hemvägen genom Medelhavet och Atlanten kommo till London vid påsktiden 1880 hade vi, där boende svenskar, under vår ministers ledning sökt visa vår stolthet över att vara deras landsmän.

Englands geografiska sällskap hade ordnat en stor fest till de resandes ära vid vilken även prinsen av Wales hade tänkt närvara, men då Nordenskiöld och Palander av storm blivit fördröjda på vägen från Lissabon, blev prinsen förhindrad att komma.

Från London reste Nordenskiöld och Palander till Paris, där de även blevo ståttligt mottagna. Jag reste över från London för att taga del i den stora banketten i Paris och kan nämna ett bevis på hur även parisarna kunde taga hänsyn till egen fördel.

Jag ville bo på samma hotell, där de resande tagit in (Hotel Continental) men där fanns ingen sängkammare ledig. Man erbjöd mig att sätta in en säng i en av de mindre salongerna, och då jag redan dagen därpå skulle återresa till London, kom jag inte att fråga efter priset. Jag blev inte litet förvånad över att jag måste betala 130 fr. för en natts logi.

Nordenskiöld hade efter en av sina resor till Spetsbergen, yrkat på att jag skulle söka intressera mina engelska vänner att idka stenkolsdrift från Beeren-Island, en ö ungefär halvvägs mellan Norge och Spetsbergen, då Nordenskiöld ansåg att mycket stora stenkolsfyndigheter kunde bearbetas där. Jag förutsåg emellertid så många svårigheter därvidlag, att jag avböjde förslaget. Under härvarande förhållande vore kanske idén utförbar, då man på allvar tänker taga stenkol från Färöarna och Spetsbergen.

I London och Portsmouth träffade jag en av de tidigare Nordpolsfararna, amiral Mac Clintoch, som ofta och gärna talade om sina många resor under tolv år i polartrakterna. Den sista Nordpolsfärden han företog var 1857–59 då han huvudsakligen på Lady Franklins bekostnad noggrant undersökte polartrakterna norr om Canada för att forska efter spår av hennes mans nordpolsfärd flera år förut. Mac Clintochs resa företogs på ångjakten Fox, som under otaliga svårigheter tillbragte två vintrar däruppe. Det förefaller nästan obegripligt, att han kunde hoppas att finna vad han sökte i dessa oändliga isvidder, där inga människor utom några få eskimåstammar funnos, Han eller hans löjtnant vid namn Hobson eller Hodgson funno emellertid slutligen ett stort, tydligen av människohand uppfört stenkummel ur vilket de upphämtade Franklins loggar från hans fartyg Erebus och Terror, varigenom man fick visshet om att Franklin dött ombord. Dessa loggar innehöllo även en mängd uppgifter om vetenskapliga undersökningar av stort värde.

Sir George Nares, som jag träffat ett par gången i England, hade företagit arktiska färder från norra Grönland och västerut. Under sin sista resa 1874–76 med Discovery och Alert hade han med sig två officerare, som senare blevo mina vänner, kapten Markham och löjtnant Lewis Beaumont. Markham lyckades under slädresor norrut framtränga ända till norra latituden 83°, 20', den nordligaste breddgrad, till vilken någon vit man dittills trängt fram. Som kommandör var han mycket omtalad, då han senare ledde ena avdelningen av eng-

elska flottan under manöver i östra Medelhavet under överbefäl av amiral Tyron. Denne kommenderade en manöver av hela flottan, vilken Markham ansåg farlig i det jämförelsevis trånga vatten, där den skulle företagas. Markham signalerade denna sin åsikt till amiralen, men fick ett kort och bestämt svar, att den måste utföras, resultatet blev, att Markhams skepp rammade och sänkte chefsfartyget "Viktoria", varvid 500 man, däribland amiral Tyron drunknade. Denna händelse väckte oerhört uppseende inom alla maritima kretsar. Men som Beresford sade: "Markham hade blott två vägar att välja emellan. Antingen att lyda först och tänka sedan eller att tänka först och lyda sedan." Markham valde den senare genom att först varna amiral Tyron, han gick också fri från allt tadel, men olyckan gick honom djupt till sinnes.

Löjtnant Lewis Beaumont utförde en lång och mycket uppmärksam slädresa till Grönlands västra och norra kuster. Han avancerade sedan snabbt inom engelska flottan och blev 2:e amiralitetslord, såsom sådan var jag mycket tillsammans med honom. Han var en synnerligen dugande och sympatisk man.

Den siste nordpolsfarare jag känt var S. A. Andréé, överingeniör i patentbyrå. Han hade sedan 1882 deltagit i åtskilliga expeditioner norrut och trodde fullt och fast att enda sättet att komma fram till Nordpolen var med styrbar ballong. Under några år företog han försöksresor i Sverige och Finland för att utarbeta ett fortskaffningsmedel, tillräckligt pålitligt för en nordpolsresa. Han beställde ballongduken och lät tillverka ballongen i England. Jag blev ombedd att låta mina ingenjörer inspektera arbetet, men jag ansåg, att detta borde göras av en fackman.

Sedan Andréé utskrivit en ytterst noggrann specifikation på hela tillverkningen, upptagande i detalj alla försök, som borde göras vid fabrikerna, åtog sig Per Nordenfelt emellertid att utföra inspektionen, dock med förbehåll, att han ej kunde åtaga sig något ansvar utom att de specificerade försöken verkligen skulle utföras.

Andréé avseglade slutligen 1897 från Spetsbergen norrut, men intet pålitligt spår efter honom har sedan funnits.

Under hösten 1877 blev jag inbjuden av Sir William Armstrong att besöka hans stora kanonverkstäder vid Elswick nära Newcastle för att delta i en festlig bankett, som han gav för general Ulysses Grant, som varit president i Förenta Staterna. Middagen gavs i en stor festsal, som Armstrong låtit uppföra i Jesmond Dene, en vacker ravin, som han gjort till park. Vid middagen voro omkring 400 gäster samlade. Då Armstrong föreslagit en skål för Grant, undrade de övriga gästerna, hur Grant skulle svara, ty han var i sitt eget land känd som "the silent man". Grant steg upp och såg sig leende omkring, ty han förstod varför alla sågo så intresserade ut. Hans svar bestod av tre ord: "Thank you, gentlemen", varpå han satte sig. Hela församlingen hurrade och skrattade, och Grant deltog i muntherheten.

Flera svenska officerare närvaro vid festen, bland dem kommandör Elers, som då tjänstgjorde som löjtnant på svenska kanonbåten Disa under kaptén Ullf. Fartyget låg i Newcastle för att avhämta några artilleripjäser, som beställts av svenska flottan.

Kaptén Engström vid Vendes artilleri var även där för, att inspektera ammunition.

En dag kort efter festen voro Engström och jag närvarande vid mycket intressanta skjutningar med fältkanoner på en 20-kilometers skjutbana, som Armstrong ordnat i parken omkring sitt jaktstolt Cragside högt uppe bland Grampianbergen. Detta för nu 40 år sedan då tävlingar mellan mynnings- och kammarladdningskanoner pågingo. Armstrong ville bevisa, att det låg sanning i den åsikt, som de moderna artilleristerna då hävdade, att kammarladdningen ger bättre resultat i fråga om träffsäkerhet än det äldre systemet eftersom projektilen kunde göras med mindre spelrum än de den måste införas genom mynningen.

Vi gästade Armstrong under några dagar och förplågades på bästa sätt. Jag minns emellertid hur förvånade vi blevo över att vi (trots det att Lady Armstrong ej var hemma) ej tillätos röka inne. Ville vi röka fingo vi gå ut på terrassen.

Armstrongs karriär var ganska märklig. Som ung hade han varit anställd vid ett advokatkontor och nödgades senare för skuld överta ett gjuteri. Utan tekniska kunskaper, endast tack vare sin oerhörda energi lyckades han driva upp detta, så att han under Krimkriget kunde taga stora beställningar på granater i England. (Granater gjordes den tiden av gjutjärn.) Detta blev början till hans stora vapentillverkningar. År 1897 inköptes Sir Joseph Whitworth's fabrik vid Manchester. Överste Dyer var då chef för denna fabrik. Denne hade förut i Woolwich varit kamrat med Sir Andrew Noble, som efterträdde Armstrong såsom chef för de sammanslagna fabrikerna. Major Jones, med vilken jag haft mycket att göra, då han var sekreterare i artillerikommissionen i Woolwich, återsåg jag som Nobles närmaste man.

Whitworth var i många år en av svenska järnindustriens bästa kunder: vissa tider köpte han ända till 10, 000 ton om året av våra bästa tackjärnssorter, mest av Dannemora- och Persbergsmalmen. - Armstrong blev pär av England under titeln lord Armstrong vid slutet av 80-talet.

Som ett märkligt exempel på hur farligt det är att vänta med krigsutrustningar, tills krig bryter ut, kan jag nämna hur en amerikansk överste erbjöd sig att tillverka tackjärnskanoner åt England. Kalibern skulle vara fyra tum men kanonrörets tjocklek blev ej bestämd i brådskan. Priset räknades per ton efter vad Englands likartade vapen förut kostat och betalades före utskeppningen från Amerika. Vid framkomsten befanns det, att amerikanaren gjort kanonpipan fyra gånger så tjock som den bort vara, så att priset på vapnet blev oerhört högt.

En av dessa kanoner såg jag vid Shoeburyness, där den visades för att framhålla, huru engelsmännen blivit bedragna. Jag svarade, att den även visade, hur lätt det vore för en "smart yankee" att lura en "honest Englishman". Inte långt därefter skrotades kanonen.

I Sverige tillverkades gjutjärnskanoner av Finspång och Ankarsrum, som utsände min kusin Nils Mitander för att söka avsättning i utlandet. Då vår minister i London, Hochschild, på hans begäran sökte få reda på av engelska artilleriet, vart han bäst kunde vända sig för detta ändamål, fick han till svar att gjutjärnskanoner icke längre användes, men att om han skyndade sig, skulle han möjligen hinna till Amerika, innan även där gjutjärnskanoner utdömts.

Jag höll ofta föredrag och deltog i diskussioner efter andras föreläsningar på United Service Institution ehuru endast engelska officerare kunde vara medlemmar av detta institut. Däremot var jag invald som medlem i åtskilliga andra föreningar. I Iron and Steel institutet blev jag medlem redan under 70-talet, och senare i Society of Mechanical Engineers, i Society of Civil Engineers, Society of Naval Architects m. fl. där jag som kamrater hade många av de mera framstående ledarna av industriella företag i England och kolonierna.

Från Regent's Park flyttade vi 1878 till Campden Hill, där jag hyrde ett möblerat hus av en skotsk artist vid namn Mc. Callum. Vi bodde där något över ett år. Bror Leonards flickor, Anna och Gerda, hälsade på oss där några månader. Huset var omgivet av en liten vacker trädgård, och rummen voro mycket artistiskt ordnade. Mc Callum hade under flera år rest i Egypten och Syrien och där målat så många vackra tavlor med ökenmotiv, att de flesta rummen voro prydda med sådana. Då flickorna med beundran omtalade detta för sin mor, skrev hon, att det var märkvärdigt att en artist hade så många osålda tavlor i sitt hem. Detta förklarades därigenom att han begärde så höga pris, att spekulanterna ryggade tillbaka. Fru Mc Callum var likaledes vittberest och hade en märklig samling gamla spetsar från många länder och tider. Hon hade beskrivit dem i en bok, som länge ansågs som ett standardverk för antika spetsar.

Vid denna tid besöktes London av vår kronprins, vår nuvarande konung, då ännu ogift. Svenskar och norrmän i London inbjödo H. K. H. till en bal tillsammans med åtskilliga engelska familjer, som han kände. Balen blev mycket animerad. Vi hade bland andra inbjudit gamla Marie Tagoline, gift med greve de Voisin, hennes dotter, furstinnan Trubetskoi och dennas ståtliga dotter Marguerite, som var god vän till Emma Chamet. Dessa två blevo balens drottningar. Marie Tagoline var född i Stockholm, där hennes far varit balett-mästare i vår opera.

Hon hade varit en av Europas förnämsta dansöser och hade uppträtt i Wien, Paris och andra storstäder. År 1841 uppträdde hon i Stockholm, där hon väckte stor förtjusning. En av hennes levnadstecknare skriver: "Hon var en snillrik representant för den mera kyska och själfulla danskonsten, svärmisk och poetisk i hela sin apparation och mimik. Hon tycktes lyfta sig på vingar vilka på samma gång voro behagets och oskuldens". Tyvärr har jag ej haft tillfälle att se Tagoline dansa, så att jag kunnat jämföra hennes konst med de stora ryska dansösernas, som representerats i Sverige av paret Tokin eller med Anna Behls själfulla föredrag.

Om Tagoline sade kronprinsen, att han trodde, att hon varit död i många herrans år. Då han frågade, vad hon tyckte om danser, som då voro moderna, svarade hon, att hon inte på många år sett något inom societeten, som kunnat kallas dans. De unga bara skutta omkring och springa i kapp utan grace, varefter de pusta och svettas. Hon jämförde tydligen den då moderna dansen med de menuetter, gavotter och kadriljer, vilka hon som ung funnit vackra.

Kronprins Gustaf var under dessa år ofta på besök i London. Han bodde då hos markisen av Bradalbane, som han tyckte mycket om, i dennes gamla ståtliga hem i Cavendish Square, där det fanns en tennisbana och i Taymouth Castle i Skottland. Lord Bradalbane blev 1902 serafimerriddare.

År 1880 flyttade vi till Leinster Lodge, en gammal villa med utsikt åt söder över Hyde Park, Kensington Gardens och österut längs framsidan av byggnaderna i Lancastergale.

Bakom huset fanns det en trädgård samt ett stall. I Leinster Lodge härskade trevnad och komfort, men rummen voro ej särdeles stora. Då vi ett par gånger gävo baler be-gagnade vi oss därför av ett system, som jag en gång sett utfört av en av gardesregementernas officerskårer. Vi över-lämnade ordnandet av det hela åt en tapetserarefirma, som spände tält över den lilla trädgården. Dessa användes till av-klädningsrum. Härifrån gingo gästerna in i salongen, där de mottogos av värdfolket och fortsatte sedan ut till den bortre trädgården. Där var en balsalong av tjock tältduk med dans-golv av trä, lampspeglar på väggarna och kaminer i alla fyra hörnen. Detta rum var mycket stort, försett med en musik-balkong samt en byffé vid bortre ändan, vid vilken serveringen sköttes från stallet.

Detta var ett särdeles bekvämt sätt att ordna en bal, ty alltsammans byggdes på tre dagar utan att vi själva på något sätt stördes i vår våning, och ett par dagar efter balen hade entreprenören åter bortfört allt, så att hemmet var sig likt igen.

Det enda obehag jag hade var att utskriva en check för entreprenörernas räkning. Första gången vi gävo en sådan bal var den 31 december. Jag hade hyrt ett stort ur med sär-skilt starkt slagverk, och då midnattstimmen slog, hälsade vi det nya året med hurrarop och skålar. -Bland gästerna voro många engelska officerare i flottan och armén samt de flesta utländska marin- och militärattachéerna jämte deras familjer. Omkring 120 personer deltog i balen och hade god plats att dansa.

Jag övertog ett gammalt hyreskontrakt, som hade elva år att löpa och möblerade huset med det jag hade kvar av ar-tistiska möbler från Solnatiden samt möbler, som min hustru och jag köpte på auktioner och hos antikvitetshandlare. Bland våra möbler fanns även ett ovanligt vackert snidat gammalt ekskåp, som bror Leonard skänkte oss till tack för att vi ta-git emot hans döttrar i vårt hem. Skåpet lär hava blivit "räd-dat" från Prag på 1640-talet av vår fältherre Königsmarck, vilken liksom Johan Banér och andra härförare, sände stora skeppslaster av dyrbarheter till Sverige. Skåpet hittades en gång i en svensk lantkyrka, målat med vit oljefärg, såsom prästerna helst ville ha föremålen i kyrkan. Det kostade stora besvär och lång tid att skrapa bort färgen, så att skåpet kunde framstå i sin ursprungliga skönhet. Det finns nu i min bostad i Stockholm.

Bror Åke köpte åt mig i Skåne en mängd gamla vävnader och mattor av vilka jag delat ut flera bland släktingar och vänner. Numera finnas dylika sällan att få i Skåne.

Skandinaviska klubben för svenskar, norrmän och danskar var till stor nytta för dem, som i klubblokalen i Strand ville tillbringa sina aftnar bland medlemmarna från de tre nor-diska länderna i stället för att söka nöjen på restauranter och kaféer. Mot slutet av 70-talet valdes jag till klubbens ordföran-de. Dess svenska medlemmar voro mestadels gymnaster, Kjellgrens assistenter, köpmän m. fl. och klubben besöktes

ofta av resande landsmän. Våra ministrar, legationssekreterare och konsulter med tjänstemän kommo till oss då vi hade våra tillställningar. Hyror och tjänare voro dyra, så att klubbens finansiella ställning blev undergrävd. Jag betalade då skulderna och åtog mig ansvaret för klubbens arbete under ett års tid, varjämte en av mina sekreterare, Rudolf Leffler, skötte kassan. Då jag engagerat dugande föreståndare såsom Svanfelt, Hansen och Jones, visade det sig, att klubben, satt på rätt bog, kunde reda sig.

Inom klubben bildades av en del medlemmar, sinsemellan närmare bekanta, ett slags sällskap eller orden, som kallades B. V. Ordens ändamål var att ha roligt och dess enda regel var hemlighållandet av namnets betydelse. Många gissningar gjordes härom t. ex. Bästa Vänner, Bloody Vagabonds, m.m. Eftersom det nu är längesedan kan jag nämna att namnet betyder Bårsärkar och Vikingar. Ordenstecknet var galten Särinner, vilken, förgylld i blått band, bars om halsen av "jarlen", "stallaren" m. fl. samt av hedersgäster sådana som ministrarna och generalkonsulerna. Vi hade samkväm ungefär varannan månad med sällskapsspektakel, sång och musik, punsch m.m. De ledande andarna kunna sägas varit Sigurd Ehrenborg, Karl Sahlström och artisten Axel Herman Hägg, vilken senare nu lär vara ordensgeneral.

Flera av de unga svenskarne i London övade roddsport. Bland dem Löwenadler, brorson till min fars adjutant under danska kriget, Silfversparre, en av mina ledande konstruktörer, Nygren, Berners svåger, David Hummel m. fl., vilka jämte en mängd engelsmän voro medlemmar av Anglain roddklubb. Ehuru jag alls icke var roddare blev jag hedrad med att väljas till roddklubbens ordförande, antagligen mest för att finansiellt understödja den, och för att föra mina landsmäns talan vid de fester, som ägde rum efter tävlingarna.

I början av 80-talet försökte många vetenskapsmän att förbättra Edisons glödlampa eller att göra den billigare. Längre fram var en ung svensk ingenjör, Strehlenert, sysselsatt härmed och jag intresserade mig mycket för hans arbete. Han uppsatte en liten fabrik i Södertälje, men jag ville inte depensera så stora belopp, som behövdes för att där kunna utföra masstillverkning. Strehlenert försökte då i Sverige införa en i Frankrike påbörjad tillverkning av siden från cellulosa-fibrer och förevisade alldeles märkvärdiga prov på vad han tillverkat vilka både i fråga om styrka, färg och hållbarhet vunno erkännande. Jag ville icke följa honom utöver experimentstadiet, men han fick några fabriker, som påbörjade tillverkningen. Så vitt jag vet ha dessa tillverkningar nu upphört, kanske huvudsakligen beroende på att, såsom i så många fall, masstillverkningen illa fullgjorde vad experimentet även i tämligen stora skalor synts utlova.

Då professor Mittag-Leffler på 80-talet ordnade om utgivandet av sin matematiska tidskrift Acta Mathematica, erbjöd han mig att ingå som kommanditaire, vilket jag dock nödgades avböja, då jag ej ägde därtill behöfliga, tämligen stora lediga kapitaler. Mittag-Lefflers företag har som bekant rönt stor framgång och fått stort erkännande även bland utländska matematiker.

Vid ett av konung Oscars II:s besök i London ville han se min vapentillverkning i Henry Barwel and Engineering Company's verkstäder i London och tillät mig inbjuda en mängd

framstående officerare, att intaga lunch där i konungens sällskap. Konungen var vänlig nog att gå efter annan gå omkring med de engelska officerarna och de utländska attachéerna och framhålla fördelarna hos mina konstruktioner, som han kände från Sverige.

Lunchen serverades därefter för omkring 100 personer i ett tält på verkstadsgården. Vid konungens bord placerade jag naturligtvis några av de förnämsta officerarna, engelska och andra. Bland dem roades konungen mest av en gammal sjöbjörn, Sir George Sartorius, som var 93 år och storamiral (admiral of the fleet). Han bar, såsom det brukades i hans ungdom, storkorskraschanen av Bathorden på bröstet av sin redingote. Sartorius drack vid lunchen flera glas champagne, och då konungen frågade, hur han trots sin höga ålder kunde vara så kry, inföll Lord Charles Beresford: "Det kan jag bäst förklara för Ers Majestät. Sartorius följer den gamla regeln, man skall alltid leva så högt man kan, men inte bryta av, ty då dör man".

Konungen visade även intresse för överste Fred Burnay, som omkring 1870 ridit som turist från Kaspiska havet öster ut till och förbi Khiva. Han utgav sedan en bok, som han kallade *Ride to Khiva*, i vilken han omtalade, att ryska trupper höllo på att framtränga från ryska gränsen österut. Detta väckte stor uppmärksamhet i England, men på regeringens framställningar svarades från Ryssland, att man där ej hade någon tanke på att förflytta gränsen. Det var emellertid endast ett par år senare, som en rysk armé under general Kaufmann intog Khiva och besatte landet även långt öster därom.

Lord Charles Beresford var en glad irländare, yngre son till markisen av Waterford, som vid många tillfällen visade ett till oförvägenhet gränsande mod. Han var officer i engelska flottan och kommenderade under Araby's uppror i Egypten en kanonbåt, vid namn Condor. Under Alexandrias bombardemang förde han sitt fartyg tätt intill befästningarna för att kunska, ty han räknade på att fiendens lavetter icke skulle medgiva att rikta elden så långt ner att fartyget kunde träffas. Han lyckades också komma oskadd därifrån, och engelska flottans befälhavare signalerade orden "Well done, Condor". Vid ett annat tillfälle, vid rysk-japanska krigets början, då amiral Rozjdestvenskij förde den stora ryska flottan från Östersjön till Japanska sjön, besköto ryssarna i Nordsjön en mängd engelska fiskarbåtar i tro, att japanska torpedbåtar funnos bland dem. Detta väckte stor harm i England och engelska amiralitet beordrade två kryssare att följa ryska flottan för att kunna rapportera, om den hade något ont i sinnet mot engelska båtar. Beresford, som kommenderade kryssarna, placerade dem en på var sida om ryska chefsfartyget och följde ryska flottan genom engelska kanalen till Biscayabukten. Ryska amiralen ansåg det som en grov förolämpning, att de engelska kryssarna liksom en polisvakt följde hans rörelser och signalerade till Beresford att om han fortsatte med detta skulle ryssarna skjuta kryssarna i sank. Beresford, som väl visste, att Ryssland ej ville ha England till fiende, signalerade som svar blott två ord: "Fire away," och fortsatte att följa ryssarna utefter Portugals kust.

Trots försök har det ej varit mig möjligt att i minnet särskilja de olika år under vilka jag gjort resor till olika länder för att introducera mina kulsprutor och de snabbskjutande kanoner, som jag här nedan skall beskriva. Jag har därför ansett enklast att tala om ett land i sänder utan att precisera tiden inom de cirka femton år, som dessa resor omfatta.

Gustaf Roos inträdde i min tjänst såsom en sorts mellanhand mellan mig och mina agenter i Österrike, Spanien, Ryssland, Turkiet och Balkanländerna, där han vistades många månader mellan de tider han tillbragte hos sin familj i London, där fru Roos bodde, än i staden och än på ett vackert lantställe vid Themsens, nära Sunbury. Fru Roos var en stor favorit hos min hustru och mig och familjerna besökte varandra ofta. Äldste sonen inom familjen Roos, George, ville bli militär, och då hans far var svensk undersåte, hans mor engelska och de båda sönerna födda i England, hade han enligt engelsk lag rätt att välja svenskt eller engelskt medborgarskap. Eftersom George hade mycket litet kännedom om Sverige och dess språk och hans karriär i svenska armén därav skulle blivit fördröjd, valde han att bli engelsman, på min bekostnad. Han genomgick Sandhurst College, Englands militärskola, och blev officer i skotska fusiliärregementet. Han åtföljde regementet till Indien och tjänstgjorde där många år och var sedan länge guvernör i Indiens nordvästra provinser tills han 1918 blev medlem av Indian Council i London. Han har ändrat sitt namn till Kippel Roos genom att upptaga sin farmors namn Kippel. Han bär svenska svärdsordens kommendörskors. Är min gudson och har nyligen besökt mig här i Sverige.

Den yngre sonen, Oskar, tog sin grad i Oxford och blev jurist samt ingick i en firma av solicitors, där han arbetade tills Boerkriget utbröt, i vilket han deltog. Då världskriget utbröt 1914, reste han hem till London och ingick som volontär i engelska armén. Han blev skjuten i Flandern 1916, Jag har alltid intresserat mig för dessa båda unga män och varit i tillfälle att bistå dem på många sätt.

I Frankrike hade jag en fast agent, Gustave Canet, som även representerade Vavasseur för stora kanonlavetter. Efter några år övergick Canet till firman Schneider & comp. som ägde kanonverkstäderna och stålverken Le Creuzot. Canet var till sin död ledare för deras vapenförsäljningar. Mitt mesta arbete i Frankrike sköttes emellertid från London med tillhjälp av André Christophe, som arbetade åt mig där samt i Spanien, Brasilien och Argentina. Christophe och hans hustru voro våra avhållna vänner i många år. Fru Christophe var brasilianska. Christophes far hade konstruerat en kulspruta i Frankrike, men då han ansåg konkurrensen svår, tog sonen tjänst hos mig. Våra kulsprutor av gevärskaliber försöktes i Calais, Paris m. fl. franska orter. Entumskulsprutorna provskötes vid Lorient, Toulon och andra flottstationer.

Nära Lorient hade franska flottan en utomordentligt väl ordnad skjutbana, kallad Gavre. Skjutstationen var i ändan av en lång havsbukt, och måltavlor voro uppställda längs stranden för alla avstånd ända till tolv tusen meter, så att skjutningen kunde äga rum från samma skjutstation samtidigt med olika tavlor.

För grova kanoner verkställdes skjutningen vid flodtid så att de flesta avskjutna projektilerna kunde plockas upp vid påföljande ebb.

Första gången jag kom till Lorient hade jag med mig Canet samt en ingenjör och två arbetare från London. På grund av en katolsk fest var staden full av folk, och man svarade mig på Hotel de France, stadens enda bättre hotell, att inga rum funnos att få. Då jag var enträgen, sade man mig, att jag kunde få bo i en dyrare praktvåning, kallad "apartements des princes". Eftersom det blott var fråga om ett par nätter, gick jag in på detta, men blev angenämt överraskad, då jag skulle betala räkningen, praktvåningen, som innehöll salong och tre sängkammare, kostade endast sex francs per

dag. Maten var även obegripligt billig. Jag minns ej vad middagen kostade, men den bestod av elva rätter mat, då däri inberäknades två eller tre grönsaksrätter med tallriksombyten mellan vardera. Dessutom serverades ofta ostron, rökt kolja, sardiner, musslor, sniglar, escargots, grisfötter, ost och frukt. Även det senare räknades som särskilda rätter. Utanför Paris och de större städerna i Frankrike voro rum och mat otroligt billiga. Allt var rent och prydligt men golven voro av tegelsten och dukarna på borden av vaxduk. Denna sparsamhet hos medelklassen har nog väsentligt bidragit till landets rikedom.

Då vi återreste till Paris, körde tåget över en oxer, varvid en mindre maskinskada uppstod, så att vi ej kommo fram förrän klockan 2 på natten i st. f. klockan 11. Jag var ohyggligt hungrig, så att, då restauranten redan var stängd, gick jag för att äta på Café du Helder, ett nattcafé, som var föregångare till Café Maxime. Klädd i engelsk resdräkt, låtsades jag ej förstå franska och trodde, att jag på så sätt skulle kunna få äta i ro, men detta lyckades ej. Några av de eleganta damerna blevo närgångna och åto upp varje rätt av min middag, alltefter som den serverades. Då jag tröttnade på detta och på franska förebrådde dem deras nedriga uppförande mot en trött och hungrig resande, gapskrattade de åt mitt misslyckade försök att få äta i fred. Men sedan jag erbjudit dem en flaska champagne mot villkor att de begåvo sig iväg till ett angränsande rum, blev jag dem äntligen kvitt. Jag avslutade hastigt min måltid, betalade räkningen för alltsammans och gick.

Ett par år därefter träffade jag på boulevarden fyra unga vänner från Stockholm, en officer och en fil. doktor, vilka voro ute på bröllopsresa med sina respektive fruar. De sade att de upptäckt ett alldeles utmärkt matställe, Café du Helder, där maten var god och serveringen särdeles tillfredsställande. På min förfrågan angående deras mattider, svarade de, att de åto middag klockan 6. Jag varnade dem för att stanna på detta café längre än till klockan 9 och berättade det äventyr, jag haft där. De försäkrade mig, att ingenting skulle förmå dem att hemma berätta om sina besök på detta matställe.

I Paris har jag träffat en fransk sjöofficer, kapten Gehenne, som haft märkvärdig erfarenhet av gula febern. Om bord på ett franskt kronofartyg i Santos dog han av denna sjukdom och fördes genast i land för att begravas. Men då den funktionär, som hade med kyrkogården att göra, icke kunde anträffas, lämnades kistan över natten ute i det fria. När skeppsläkaren och hans folk tidigt morgonen därpå kommo för att sänka kistan i en grav, hörde de ett ljud under locket, och då detta avskruvades, befanns det, att Gehenne ännu levde. Då jag träffade Gehenne var han en vithårig man, mycket gammal, men särdeles kry.

I Belgien skötte jag vapenaffärerna direkt från London, men sålde icke där några kulsprutor utan endast snabbskjutande kanoner.

För att uppehålla Belgiens kulsprutepatenter brukade jag låta tillverka en modell av en kulspruta varje år, då patentagenterna försäkrat mig, att detta skulle tillfyllestgöra patentlagens fordringar. Det visade sig emellertid att detta icke var fallet. Då mina tillverkningar i Sverige, England och annorstädes växte i antal, utan att jag lämnade några beställningar till belgiska fabrikanter, klagade några av dessa hos sin regering och begärde, att Palmcrantzpatentet skulle annulleras.

När jag personligen uppvaktade Belgiens finansminister härom, sade han, att han måste gå in på begäran om annullering, emedan belgiska lagen i detta hänseende strängare än de flesta andra, bestämde att förutom erläggande av patentlegan, måste tillverkning inom landet påbörjas inom två år och "sedan icke upphöra, så länge patentet ägde kraft." Patentagenternas utsago hade alltså varit missvisande och det var regeringen och icke lagen, som skulle bedöma det utförda arbetet.

Eftersom vi hade ordnat våra tillverkningar inom Belgiens grannländer utan att giva detta land tillfälle att förtjäna, måste patentet falla. Ett sådant beslut kunde emellertid endast angå det överklagade patentet utan att röra mina många andra patenter.

I Spanien arbetade Roos och Christophe för oss med Egerton Clark som platsagent. Vid viktigare skjutningar vid Carabancel nära Madrid och San Fernandez flottstation nära Cadiz, var jag eller Per Nordenfelt emellertid närvarande.

För att tillfredsställa spanjorernas önsknings att tillverka kulsprutor inom landet, köpte jag en gammal förfallen gevärsfabrik Placencia de la Armas, som förr använts av de Carlistiska rebellerna, belägen söder om Bilbao, högt uppe bland bergen. En av mina experter i London, ingenjör Rundlöf, flyttade dit och hade som biträde en verkmästare från Palmcrantzfabriken i Stockholm, Rundlöf är nu fabriksingenjör vid statens gevärsfaktori i Eskilstuna. I den spanska fabriken uppsatte jag erforderliga arbetsmaskiner för mindre tillverkningar, men sände också från Stockholm något bearbetade kulsprutedelar.

Första gången min hustru och jag reste över Pyrenéerna kommo vi från Biarritz och genom St. Sebastian, båda världsberömda badorter, och råkade i de högsta bergspassen Scumarraga på ett fasligt åskväder. Vi voro högre upp än de tjockaste åskmolnen och sågo blixarna under och omkring oss, och ryckte ofrivilligt till vid åskknallarna. Det lät som om dessa varit alldeles under järnvägsvagnarnas golv.

Själv kom jag aldrig längre söderut än till Madrid och beklagade livligt att jag ej fick tid att se de intressanta trakterna vid Cordova och Sevilla, där Alhambra och andra lämningar visa hur långt morernas kultur gått förbi det övriga Spaniens dåtida utveckling.

I Portugal företogos provskjutningar såväl nära Lissabon som ombord på ett portugisiskt krigsfartyg vid namn Vasco da Gama.

I Italien var jag mycket ofta, nästan alltid åtföljd av min hustru. Min agent där var en general John Dunne, som hade väl reda på alla italienska förhållanden och vars karriär varit mycket omväxlande.

Född irländare blev han kapten i engelsk tjänst och gjorde sig bekant för sin förmåga att inöva råa trupper. Under Krimkriget sysslade han härmed ett helt år nära Konstantinopel, där han tränade egypter och syrier åt turkarna.

Senare kom han att åtnjuta Garibaldi's förtroende och tjänade denne på 60-talet genom att uppelda Sicilianarnas upprosvär och föra dem till Garibaldi utanför Rom.

Då Cavour medlat fred mellan Sardinien och Frankrike och det åter blev lugn i Italien, fingo Garibaldi's officerare plats i italienska armén. Dunne såsom engelsk undersåte kunde ej få aktiv tjänst där, men då han varit Garibaldi till

stort gagn, gav Victor Emanuel honom generalmajors rang med en mindre livstidspension. Han var min agent i Italien under tio års tid. Liksom de flesta Garibaldister hälsade han mötande personer med orden "viva Garibaldi" i stället för vanliga hälsningsord.

I Rom hade jag mycket att göra med utrikesministern Nancini och marinministern Racchia, vilken som marinattaché ofta gästade vårt hem i London. Vid flottans marinstation Spezia hade jag försöksskjutningar flera gånger. Vid våra besök bodde vi i ett stort gammalmodigt hotell, kallat Croce de Malta, med härlig utsikt över Cararabergen, vilkas vita marmor lyste i solskenet. Vi gjorde utflykter till Lerici och Porto Venere utanför Spezias hamn. Jag fick aldrig tid att resa upp till Carara för att se de s. k. skulpturmaskiner, med vilka stora antal bildhuggerier utföras, såsom kopior av de vackraste antika statyerna, som finnas i Italiens muséer. Dessa kopior äro så väl utförda, att de säljas i hundratals såsom original till rika turister i synnerhet amerikanare. I Porto Venere blev jag inbjuden att se de första skjutningarna med en av italienarna själva tillverkad kanon av grov kaliber, från en klippa på fem tusen meters avstånd mot en flotte av samma dimensioner som däckat på ett pansarfartyg. Flotten träffades av sju av de tio avskjutna projektilerna.

Jag har sett hur svårt det är att träffa föremål på stor höjdskillnad från kanonläget, vid några skjutningar, som engelsmännen företogo vid konkurrensen mellan min entumskulspruta och Hotchkiss revolverade mitraljös. Vi voro ombord på engelska pansarbåten Hercules och sköto på ett par tusen meters avstånd mot gamla kanoner, placerade högt uppe på toppen av klippön Inchkeith utanför Edinburgh, så att de beskjutna kanonerna enligt engelsk officers utsago sågo ut som storkar på ett ladugårdstak. Hotchkiss, som sköt enkla skott, träffade mycket sällan, men kulsprutan, som sköt av salvor av fyra skott, hade många gånger fler träffar, av vilka eget nog ett par stålkulor gingo in genom mynningen och skadade kanonens lopp.

Amiral Acton, officer i italienska flottan och bror till den katolske Lord Acton i England, bjöd oss ut till Italiens första stora pansarfartyg, Duilio, som han kommenderade. Jag minns att han gav mig anvisning på ett särskilt gott, men ytterst billigt marsalavin, som jag senare under många år köpte från firman i Florio i Palermo.

Tullen i Italien var mycket sträng, särskilt i fråga om ammunition, som var förbjuden att införas. En gång ville jag smuggla in några stora provpatroner vid tullstationen Modane på franska gränsen. Jag lade dem i botten på min kappsäck under några klädespersedlar och överst placerade jag en orörd cigarrlåda. Vid tullinspektionen tog jag fram cigarrlådan och stoppade den innanför rocken. Tulltjänstemannen, vilken såsom jag beräknat, sett manövern, lät mitt bagage passera orört och frågade vad jag hade innanför rocken. Jag blev införd i tullkammaren och fick såsom straff betala cigarrernas tredubbla värde, men patronerna voro räddade.

Då jag behövde patroner för en provskjutning i Spezia, sände jag efter dem från London med ångbåt som skulle gå till Genua, Cevita Vecchia och Neapel. I en av dessa hamnar trodde sig styrmannen kunna få dem i land. Jag mötte båten i Genua, där styrmannen emellertid misslyckades i sitt försök att landsätta dem. Jag kom för sent till Cevita Vecchia och

först i Neapel fick jag patronerna vilka därifrån sändes på järnväg till Spezia.

Sista gången jag var i Rom, stannade vi längre än ämnat var, så att jag per telegraf beordrade en förnyad reskassa att möta mig på svenska konsulatet i Spezia. Där fann jag emellertid att konsuln var bortrest, samt att han före avresan inlåst mitt rekommenderade brev så att jag ej kunde få ut det. Som jag inte kunde invänta hans återkomst och drog mig för att besvara mina vänner bland flottans officerare, lånade jag respengar av hotellvärden, hos vilken jag som säkerhet deponerade mitt fickur och några av min hustrus nipper. Vid min återkomst till Paris remitterade jag pengar till hotellvärden och återfick genom konsuln mitt rekommenderade brev, mitt fickur m.m.

Ordförande i den kommission, som hade att bedöma mina vapen, var överste Bilo Manca, chef för flottans verkstäder i Venedig. Han var en mycket sympatisk man, intresserad för och kunnig i vad rörde de konstskatter och antikviteter, som då funnos i Venedig. Han omtalade för mig, att han ofta köpte privatim och på auktioner värdefulla och vackra saker till ytterst billigt pris, varefter han sålde dem med förtjänst för att öka sin lilla inkomst.

Han var förtjust, då jag anförtrodde honom ett par tusen francs, för vilka han skulle köpa gamla konstsaker åt mig.

Efter ett par månader fick jag ett par stora lådor med särdeles vackra saker mig tillsända till London. Bland annat funnos där sällsynta objets d'arto, fina spetsar, m.m. som säkerligen skulle ha kostat mig mångdubbelt så mycket om jag som främling köpt dem, trots den lilla förtjänst Bilo Manca förbehållit sig.

Med Italien gjorde jag stora affärer både i kulsprutor och kanoner.

I Österrike utfördes mina provskjutningar vid flottans station i Pola vid Istriens södra udde. Vi reste först till Wien, där jag fann att mina vapen och min ammunition fastnat i gränsstationen mot Tyskland. Jag vände mig då till vår minister, baron (senare greve) Hans von Essen och begärde hans hjälp. Han och hans legationssekreterare, min vän Figge Adelsborg, trodde att det skulle ta tre veckor att få sakerna genom tullen, men ministern var vänlig nog att genast låta spänna för sitt ekipage och åka med mig till utrikesministern, finansministern och tullchefen, med det resultatet, att telegram genast avgick till gränsstationen med befallning, att mina saker fritt skulle passera till flottans station i Triest. Essen sade, att han beundrade min till envishet gränsande energi. Vid middagen hos von Essen och hans förtjusande hustru, född Gyldenstolpe, voro, också militärattachén och hans hustru, född Schartau, närvarande. Med den sistnämnda hade jag som ung teknolog dansat i Stockholm. I sällskapet befunno sig även Adelsborg, och orientalisterna Carlo Landberg, som suttit i samma kupé som vi från München.

På marinministeriet var ministern, baron Sternegk välvillig nog att sända order till Triest att vapnen och ammunitionen skulle föras i en kanonbåt till Pola och att om jag så önskade, skulle min hustru och jag få följa med samma båt.

På nedvägen till Triest sågo vi den grannaste syn man kan tänka sig. Då vi hunnit en halvtimmes väg utför höjderna, utbredde sig i morgonsolens sken Adrians glänsande yta och vid dess strand slottet Miramar där Maximilian och hans gemål tillbragte några lyckliga år, innan han blev frestad av Napoleon III att försöka bilda ett kejsardöme i Mexico. Över oss högt uppe i skyn reste sig Dolomiter-alpernas storartade bergskedja, vars mäktiga toppar glänste i underbar rosenfärg. Vid ankomsten till Triest, togos vi om hand av marinlöjtnant Lorbeer, som låtit ordna allt trevligt för oss på den kanonbåt han kommenderade. På resan utefter kusten stannade han, troligen utan bemyndigande, här och var, för att låta oss få se de vackraste kustscenerierna. Jag minns särskilt Cape d'Istria med dess citadell, badorten Pirano samt Rovigno.

Då vi kommo till Pola, ordnade Lorbeer rum för oss på ett hotell, men sade, att maten var sa dålig att vi måste intaga våra måltider på flottans officersmäss, där det var vanligt, att officerarnas fruar åto med sina män.

Vid min uppvaktning hos befälhavande amiralen Bourguignon inbjöd denne oss att på kvällen komma till hans loge på teatern, där händelsevis en festlig bal skulle äga rum. Amiralens fru, född grevinna Lombardi från Italien, var särdeles artig, men talade varken franska eller engelska, sa att damerna underhöll sig med varandra på tyska, vilket språk min hustru var mindre hemmastadd uti, Bourguignon sade, att då officerarna ville hedra en gäst, måste denne dansa hela första valsen utan avbrott. Och snart kom Lorbeer med sex unga löjtnanter, som presenterades och avlöste varandra vid min hustrus sida i dansen. Som hon var ung och stark, gick allt bra, vilket inte alltid lär ha varit fallet. När dansen var slut formerade de sex officerarna linje och hurrade.

Mellan skjutningarna, som leddes av Schiffs kommandörkapten Abele och mariningeniör Schmidt, hade vi god tid att se oss omkring i den intressanta staden Pola.

Pola är stolt att inom sina gränser äga den bäst bibehållna av alla de ovala amfiteatrarna från romerska kejsartiden, ojämförligt mycket bättre bibehållen än Roms Coloseum, som emellertid är betydligt mycket större, då 50, 000 personer sägas ha fått rum där. Med sin ansenliga längd och höjd var Pola teatern en dominerande byggnad, som syntes vida omkring.

En annan betydande byggnad i Pola var dess stora marinlasarett. Under de första åren efter dess uppbyggande, härjade där svåra febrar bland de sjuka. Man planterade då en skog av eukalyptusträd runt hela lasarettet, då den vuxit till en viss höjd, upphörde febrarna nästan fullständigt.

Man hade ställt till vår disposition en större ångslup för utfärder på redde under befäl av kapten Mickz, chef för flottans reparationsverkstäder. Han underhöll oss med intressanta meddelanden om trakten och dess befolkning. Mickz hade förlorat högra armen i en mindre sjöstrid, men tillvunnit sig en så förvånande färdighet i vänster arm och hand, att han utan hjälp fyllde och rullade sina cigaretter och uppvaktade min hustru vid vår avresa med en stor ask cigaretter, som han själv förfärdigat. Under vistelsen i Pola hade vi en mängd skjutövningar med mina vapen.

Åtterresan på järnväg genom Istrien blev lång och tråkig. Vi hade en äldre munk till reskamrat. Han gav ett exempel på, hur stora egoister dessa s. k. heliga män kunna vara. Då jag anmärkte att Istrien måtte hava goda inkomster från de stora vingårdar, genom vilka vi passerade, svarade han,

att detta ej var fallet, emedan bönderna icke förstodo sig på att kypra vinet, utan skeppade det till Marseille för att beredas i Montpellier och Cette, varifrån det såldes som finaste Bordeauxvin. På min fråga, varför de många klostren ej lärde bönderna kypra, svarade munken: "Nej, visst inte. Då blevo vi tvungna att betala mycket högre pris för det vin vi själva behöva".

Vi stannade några timmar vid Adelsberg och besågo dess märkvärdiga kalkstensgrottor och stalaktiter.

Innan vi kommo fram till Wien, foro vi genom Semmeringpasset, som synes mig vara en av de vackraste vägarna över Alporna. Berget är där så brant, att järnvägen på ett ställe måst utgöra en fullständig ögla inuti detsamma och då man kommer ut, ser man järnvägen på tre höjder, nästan lodrätt under varandra.

I Wien uppsökte jag ärkehertig Wilhelm, som var nominell chef för artilleriet, en mycket ståtlig man, som eget nog var abbe för ett rikt kloster, från vilket han fick stora inkomster.

Kejsar Frans Josef såg jag aldrig, men han var närvarande vid en av de skjutningar Roos utförde och visade sig intresserad.

Jag vill här nämna att jag alltid sökt komma i beröring med de högst stående i varje land för att kunna arbeta "de haut en bas". Jag fann nämligen att jag mötte större sympati och välvilja, då det var bekant, att stod väl å högre ort.

I Rumänien hade jag som agent en skicklig och erfaren man vid namn Konstantin Nano, som under Roos ledning skötte mina vapenaffärer.

Roos hade även god hjälp av herrar Ionescy och Bratianu, den senare (om jag minns rätt), far till den Bratianu, som i dessa dagar lett Rumäniens åtgöranden i världskriget.

Då jag reste från London och kom till gränsen mellan Ungern och Rumänien, var Ungern nyligen förklarat kolerasmittat och instruktioner från Bukarest hade just anlämt, att varken passagerare eller bagage fick passera utan desinfektion. Ingenting var förberett, utan allt resgods skickades ut på en åker, där det kastades in i en uppeldad ångpanna. Naturligtvis blev min uniform förstörd och allt linne och ylle måste tvättas på nytt i Bukarest. Som bevis på hur radikalt man gick till väga kan jag nämna, att ett par handskar i en rockficka efter behandlingen krympte ihop till den grad, att man nästan inte såg något annat än mässingsknapparna.

Ett lustigt misstag inträffade nu. En tysk furstinna väntades med mitt tåg, och tullen hade order att genast fortsända hennes bagage. Jag såg inte till någon furstinna, men hade samspråkat med en ytterst elegant dam, som var skådespelska och hade med sig en oerhörd mängd reseffekter. Tulltjänstemännen kallade henne Höchhert i tanke att hon var furstinnan och sände henne och hennes bagage utan visitation med extratåg till Bukarest. Stackars furstinna, då hon kom, Jag vet inte hur hon hade det på resan, men trevligt var det säkert inte.

I London hade Rumänien som militärattaché en major Coanda. Han hade avancerat till överste och kammarherre hos kung Carol och har 1918 blivit premiärminister. Genom vår minister i Wien, som även skötte våra intressen i Rumänien, hade jag begärt audiens hos kung Carol, och Coanda meddelade mig, att konungen ville ta emot mig på slottet

Pelesch nära Sinaia på Karpaterna vid Transylvanska gränsen. Slottet och dess samlingar voro överraskande vackra. Inredningen bar vittne om drottning Elisabeths (Carmen Sylva) konstsinne och smak.

Drottningen var tyvärr bortrest på ett besök i Tyskland, men konungen underhöll sig med mig på ett synnerligen älskvärt sätt. Kung Carol sade sig hysa varma känslor för Sverige, dess furstefamilj och folk. - Efter middagen, i vilken Coanda och uppvaktningen deltog, gjordes en åktur i trakten, där vi fingo se böljande fält av mogen guldgul majs och underrättades, att där tagits två skördar om året under tretton års tid utan att fälten gödslats. Prins Ferdinand, konungens brorson, gjorde ej alls intryck att vara av samma skrot och korn som farbrodern, vilken var en äkta karlakt. Konungen inbjöd mig att medfölja på en inspektionsresa till Valakiets gränsfästningar, vilket jag måste avböja, ehuru det varit bra intressant att få se dessa, vilka alla voro riktade mot Ryssland. Rumänerna hade allt annat än välvilliga känslor för ryssarna, som under turkiska kriget fått viktig hjälp av rumänerna i slagen vid Plewna och Shipkapasset, vilket ryssarna "belönade" med att skänka rumänerna det karga Dobrudja i utbyte mot det rika Bessarabien.

Roos stannade i Rumänien ett par gånger några månader i sänder och publicerade sedan en bok med minnen därifrån som han kallade "Topsy", vilken skaffade honom åtskilliga ovänner. Han hade nämligen framhållit flera oegentliga förhållanden och gisslat en del seder och bruk, på ett sätt, som väckte förargelse. Det skall bli intressant att under nuvarande förhållanden göra jämförelser mellan förr och nu med "Topsy" i handen.

Det gjordes även försöksskjutningar i Serbien och Montenegro inför dessa länders furstar. Skjutningarna slog väl ut, men dessa länders finanser frestade mig inte att göra affärer där.

Till Grekland sände jag min kusin Carl Waern, förut löjtnant vid Vendes artilleri. Han stannade där flera månader, I London hade han gift sig med Emilije Detmold. De fingo under Waerns frånvaro en liten gosse, men ville ej döpa honom, förrän hans far kommit hem. Barnet var redan några månader gammalt, då det döptes, så att prästen, en ung, högkyrklig prelat av asketiskt utseende, hade svårt att hålla honom i styr. Då den lille hedningen fick dopvattnet över sig, sparkade han och skrattade prästen mitt i ansiktet. Slut med all högtidlighet. Faddrar och gäster kämpade förgäves för att hålla sig allvarssamma och ceremonien avbröts av allmänt skratt.

Waern var förtjust att få resa till Grekland, full av intresse som han var för grekernas bragder i forntiden. Allt syntes honom påminna om de gamla tiderna, men hans beundran svalnade, då han lärde känna nygrekernas allt annat än tilltalande karaktär. Såsom ofta är fallet, var det en småsak som mest retade honom. Han hade i sitt rum på hotellet en del möbler av antikt utseende, men vände man upp och ned på en stol, såg man i botten namnet Maple et comp., en av Londons modernaste möbelfabrikanter.

Emilije Waerns far var en förmögen fondmäklare i London. Dennes bror var en gammal, mycket rik ungar, som hela sitt liv bodde i broderns hem och alltid brukade säga, att Emilije skulle ärva hans förmögenhet. Då han plötsligt dog, befanns det emellertid, att han testamenterat allt vad han äg-

de till ett lasarett i Tyskland.

När jag fick veta, att den gamle begått självmord, yrkade jag på att familjen skulle lagligen begära att testamentet skulle annulleras, ty en engelsk jury hade antagligen aldrig medgivit att stora kapital skickades ur landet, på grund av ett testamente, som var uppsatt strax före självmordet. Familjen ville emellertid ej sätta sig emot den dödes önskan.

De provskjutningar, som Roos och Waern utförde i Grekland, voro mycket tillfredsställande, men ledde inte genast till några beställningar. Senare, då Turkiet började hota Grekland med krig, sände jag Roos från Ryssland till Aten, där han fick en stor beställning på kulsprutor. Grekerna, som då ville köpa all krigsmateriel, som var färdig för leverans, köpte också min första undervattensbåt.

I Turkiet skötte Roos mina affärer. Under åtskilliga år hade han sitt huvudkvarter där och gjorde resor därifrån till övriga länder, där han arbetade, samt till England.

Han fick goda råd av amiral Hobert pasha (en bror till Lord Buckinghamshire), som engelska flottan lånat åt Turkiet för att ordna dess marin. Denne hade mycket inflytande hos sultanen och regeringen och i allmänhet kan det sägas, att England den tiden hade makten i Turkiet.

Genom diplomatisk vanskötsel förlorades detta inflytande så småningom. T. ex. då Europas regeringar yrkade på reformer i behandlingen av de kristna i Armenien, sade turkarna sig vara villiga att utföra dessa förbättringar, om England ville låna dem medel därtill. England svarade nej, ehuru beloppet nog ej överskred vad England nu under några få dagar har att utbetala i krigsomkostnader. Turkarnas missnöje steg till sin kulmen då Gladstone i sittande parlament kallade sultanen "the great assassin": (den store mördaren) därför att turkar begått gräsliga grymheter mot bulgarerna. Sultanen blev ursinnig och motarbetade England på allt sätt, till fördel för Tyskland, som å sin sida erbjöd Turkiet allt möjligt pekuniärt och militäriskt skydd.

Roos stod väl hos de olika legationerna, av vilka han fick goda råd.

Efter flera månaders förhandlingar med turkiska flottan förklarade marinministern sig villig att köpa tvåhundra entumskulsprutor och en mängd ammunition.

Sultanen ville ej erkänna, att Turkiet inte kunde betala vad som behövdes för landets försvar och bedyrade att om så vore nödvändigt ville han taga medlen ur sin privatkassa. Alla visste, att sultanen inte trodde det nödvändigt att betala, utan hoppades, att regeringen skulle ordna saken. Den sköttes också på ett ganska finurligt sätt genom Ottoman Bank, en engelsk institution i Konstantinopel och dess skickliga chef Mr. Foster.

I Palestina drevos mycket stora affärer i ull. Herdarna och deras hjordar höllo sig vintertiden på de lägre betesmarkerna, men då sommarhettan kom, begåvo de sig uppåt Libanon och andra bergstrakter. Då passade turkarna på att utkräva de årliga skatterna utan vilkas erläggande herdarna inte släpptes upp.

Dessa skatter pantsattes nu hos Ottoman Bank för min räkning och banken åtog sig mot rik ersättning att hålla tjänstemän i Palestina, som tillsågo, att intet fusk skedde. Banken remitterade mig penningarna allt eftersom de kommo in.

Foster hade så litet förtroende för turkiska finanser, att han rådde mig att ej driva tillverkningen fortare än pennin-garna inkommo.

På detta sätt löpte jag egentligen ingen risk, varemot andra leverantörer, i de fall, då de ej fått säkerhet, fingo i årtal vänta på likviderna och vanligen medgiva stora rabatter.

Turkiska ministern i London, Musurus Pasha, grälade först grundligt på mig för att jag på detta sätt ordnat betal-ningarna, men slutade med att livligt yrka på att jag ej skulle låta detta bli bekant för andra leverantörer, så att de kunde följa exemplet.

Till följd av Fosters råd, blevo leveranserna mycket fördröjda, och det var nästan synd om en högre officer i tur-kiska artilleriet, Nedjib Pasha, som skulle inspektera och mottaga vapen. Han blev nämligen kvarhållen i London nästan ett helt år.

Nedjib Pasha fruktade att vid sin hemkomst bli hårt straffad för att han ej lyckats tvinga mig att utlämna vapnen tidigare. Han gjorde emellertid sitt bästa, han brukade sitta vid min skjutbana månad ut och månad in. Mina arbetare voro mycket roade att se den gamle mannen sittande på huk på tur-kiskt manér.

Då fru Roos hälsade på sin man i Konstantinopel, träffa-de hon Nedjibs hustru, som var förtvivlad över mannens långa bortovaro, och för att lugna henne nödgades fru Roos pruta litet på sanningens krav. Fru Roos motsade henne nämligen ej då hon uttryckte sin förhoppning, att mannen även i London bar sin mohammedanska fez.

För att trösta henne åtog sig fru Roos att i England söka sälja ett par diamentstycken, vilka hon ansåg orimligt dyrbara. En engelsk juvelerare avgav det utlåtandet, att de s. k. diamanterna ej voro äkta, utan mestadels bestodo av bergkristaller och några inblandade roséer. Gumman fick emellertid pengar till ett belopp, som mycket översteg smyc-kenas värde.

Jag har aldrig hört huruvida Nedjib vid sin återkomst nödgades mottaga det silkessnöre, som brukade "skänkas" till höga ämbetsmän, vilka regeringen önskade bli kvitt.

Då Nedjib Pasha en dag åt middag i vårt hem, förde han plötsligt servietten till ansiktet. Jag trodde att han fått näs-blod, men då damerna avlägsnat sig, började han bittert kla-ga över de engelska bordsknivarna, han åt med kniv och hade råkat skära sig i mungipan.

Under Roos vistelse i Konstantinopel utbröt i några av stadens fattigkvarter en stor eldsvåda, som krävde tusentals offer. Sultanen upptog med stort välbehag ett förslag från le-gationens damer, att vid jultiden hålla en basar för lindrande av den värsta nöden. Roos bidrog för min räkning genom att åtaga sig besväret och kostnaden av att anskaffa en väl utrus-tad julgran. Han lyckades få tag i ett ståtligt träd, och bad mig sända tusen småsaker, lämpliga att hänga i granen. Whiteley, Londons Bon Marché, utförde denna beställning så bra, att vår julgran väckte allmän förtjusning. - Vår minister i Konstantinopel, Selim Ehrenhoff, var tillmötesgående och nyttig för mitt arbete där, och hans döttrar, fru Wallenberg, senare gift med prins di Cariati, och Ida, senare gift med en italiensk sjöofficer, nyligen död, hjälpte Roos vid många till-fällen och särskilt vid ovannämnda basar. Den äldsta av syst-rarna lär hava summit tvärs över Hellesponten för att visa,

att sena tiders kvinnor äro i stånd att utföra samma stordåd som sagans Leander säges hava gjort.

I Ungern, Bulgarien och Albanien utfördes också provskjutningar. Roos sände mig sedan intressanta rapporter. Men i affärsväg var litet eller intet att där göra.

Till Persien sände jag en kulspruta med Valentine Chirol, som stannade där några månader som korrespondent för en av de framstående londontidningarna. Jag deltog med tidningen i resekostnaderna. Chirol hade varit i engelska diplomatiens tjänst och var en stor förmåga, vilket han fick tillfälle att visa, då han under några år ledde världstidningen Times arbeten i alla länder utanför England. Han är numera Sir Valentine Chirol.

Till Kina sände jag löjtnant Sleeman, som varit officer i engelska flottan. Han stannade omkring ett år i Shanghai, som är medelpunkten för de flesta affärer i bortre Asien. Han bidrog i hög grad till att där göra mina vapen bekanta.

I Japan hade jag ingen lokalagent, ty mina affärer där skötte jag själv i London med de permanenta kommissioner, som Japans flotta och armé alltid underhöll där.

Ett lustigt bevis på hur småväxta japanerna äro, var att alla mina kanonlavetter för japanska flottan måste göras 10 cm längre än för andra länder för de små japanerna skulle räcka upp.

I Ryssland hade jag som agent Rafael Hartman, en finne bror till de många av samma namn som i hans land varit kända för sin duglighet. Han var direktör för ett ångslupsbolag, som trafikerade Neva, och gjorde stora affärer. Senare blev han kammarjunkare vid ryska hovet. Roos och jag besökte Ryssland flera gånger och vi hade en mängd försöksskjutningar i Ochtenskoie utanför Petersburg, där ryska regeringen hade många skjutbanor. Vår minister, Fredrik Due, som sökte göra allt vad i hans förmåga stod att understödja svenska och norska affärer i Ryssland, ställde sin erfarenhet och sitt inflytande till min disposition. Han och hans hustru hade ett trevligt hem i Postamtskaia, där han brukade spela sina kompositioner på orgel och piano för min hustru och mig.

Due var en finsmakare av första rang. När jag en gång reste till Petersburg för att stanna där endast en vecka, hade jag telegraferat till Roos och bett Due skriva matsedeln för en middag, som jag tänkte ge för framstående ryska officerare. Middagen skulle ej vara för lång, men allt, som serverades, borde vara utsökt, och det var ej meningen att den skulle vara billig.

Vid min ankomst till Petersburg förklarade Due för mig, att han sällan fått ett så angenämt uppdrag som att beställa en extra fin middag utan hänsyn till kostnaden, vare sig för mat eller dryck. Det var inte utan att jag blev haj, då Due talade om att soppan, gjord av sterletfisk, kostade sex rubel per tallrik. Jag får dock erkänna att den smakade bättre än den finaste sköldpaddssoppa, fast den påminde något litet om den fisksoppa, som i Marseille, kallas bouillabaisse divine.

Bland gästerna vid min middag var general Gadolin, vars råd alltid varit mig till stor nytta. Han var finne och hade stort anseende i de ryska högsta militärkretsarna såsom en av de jämförelsevis få, som ansågs så absolut rättskaffens, att aldrig ens misstanke eller förtal förefanns, som kunnat svärta

hans namn med tal om att han visat favoritism för eller emot uppfinningar eller leverantörer till de många kommittéer i vilka han varit medlem.

Många finska officerare funnos också av kejsarens närmaste omgivning bland andra baron Kraemer, amiral och chef på kejsarens jakt, som jag ofta träffade hos Due.

Detta påminner mig om, när Due som minister i Paris hade varit på Herman Wrangels bröllop i Bordeaux och på min fråga om han fått något gott vin, slickade läpparna och sade, att värdinnan, änkefru. Boovis, vin ordinaire, smakade bättre än hans eget finaste bordeauxvin. Också var madame Boovis ägarinna till Chateau-Giscount och var, om jag minns rätt, nära släkt till både Johnsson, Cruse och Alfred de Luze.

Det är ganska märkligt att utlänningar äger flera av de finaste vingårdarna i Frankrike: i Bordeaux tillhörde Laffite och Eschenauer Bavur (f. d. Bauer) i Champagnedistriktet Heidseck, Bollinger och andra tyskar.

I mitten av 1880-talet hade kejsar Alexander III uttryckt sin önskan att se mina vapen utan att behöva föras till skjutbanorna, vilket ordnades genom Due så att jag fick sända dem ut i parken, som omgav det kejserliga sommarresidenset Alexandrovsky nära Peterhoff. Där fick jag, åtföljd av Due och Hartmann förevisa och beskriva vapnen för kejsaren, kejsarinnan Maria Federovna (prinsessan Dagmar av Danmark) kejsarens syster hertiginnan Marie av Edinburgh, och Rysslands försvarsministrar.

Eftersom jag ej talade ryska, tilltalade mig kejsaren på franska, prinsessan Marie på engelska och ryska officerarna på tyska. Mitt under detta polyglot-samtal hörde jag en damröst säga något bakom mig, som jag ej i hastigheten kunde urskilja och då jag vände mig om sade kejsarinnan skrattande: "De förstår jo ikke deres eget sprog." så att jag måste fråga om vad hennes majestät sagt.

Det påstås, att den tid, då kejsarfamiljen vistades i Alexandrovsky var hela den ofantliga Peterhoffparken omringad av dubbla kordonger militär men på så långt avstånd att de ej kunde ses från palatsen.

Dessa försiktighetsmått mot nihilister voro en naturlig följd av det hemska mord som begåtts mot kejsarens fader, Alexander II 1881, medelst bomber, som kastades mot kejsarens släde då han åkte utefter Katrinekanalen i Petersburg.

Innan Alexander II:s dotter Marie gifte sig med hertigen av Edinburgh, drottning Victorias andre son, yrkade hon alltid på att närhelst det var möjligt, få åka med sin far vid hans utfärder från Palatset i Petersburg, då hon var övertygad om, att intet attentat skulle äga rum mot kejsaren då hon satt vid hans sida.

På resan från Petersburg hade min hustru och jag mycket intressanta reskamrater under vägen genom Finska Viken förbi Helsingfors och Hangö till Stockholm. Bland dem voro general Sir George Higginson, som besökt kejsar Alexander i officiellt uppdrag från London, vidare Alderman Nottage, f. d. Lordmayor i London, som hade kommersiella intressen i Ryssland samt Doctor Nevin, som var den förste protestantiske kyrkoherden i Rom. Han hade utverkat tillstånd, att på sin och sina vänners bekostnad få bygga en protestantisk kyrka i en av Roms förstäder. Där samlades om söndagarna de talrika amerikanska resandena, vare sig de voro baptister, metodister eller medlemmar av de många olika protestantiska bekännelser som äro spridda över Förenta Staterna.

Nevin var en av de roligaste karlar jag någonsin träffat. Han höll målron vid makt med en mängd kvicka berättelser om sina erfarenheter i flera länder, bl. a. följande. Tvenne unga irländare sutto en kväll på Översta raden i Dublins operahus, då där gavs Faust. När mot operans slut Möphistofeles skulle föra Faust till underjorden genom en falllucka, från vilken röda och blå lågor trängde upp, strejkade maskineriet, då de kommit med axlarna i jämnhöjd med golvet. Den ene irländaren ropade då med högan röst till den andre: "Hej, Johnny, nu äro vi räddade, det börjar bli fullt därnere."

Omkring 1880 flyttade jag mitt kontor till Parliament Street, södra delen av White Hall, där jag tog huset nr 53 snett emot amiralitetet. Jag hade där mina ritbyråer i de två översta våningarna och affärskontoret i de nedre våningarna. Förutom alla mina svenska ingenjörer hade jag i min tjänst tvenne engelsmän, kapten Carnett, f. d. kompanichef i ett infanteriregemente och konteramiralen Singer, förut chef för flottans officerares skjutskola på det gamla slagskeppet Excellent i Portsmouth, där han gjort sig erkänd som framstående specialist i allt som rörde ballistik och artilleriteknik.

Då general Woolseley förde tillbaka till England från Egypten den ockupations här som kvävt Arabi Pashas uppror och återställt ordningen i Egypten, mottogos de engelska trupperna festligt i London, och jag begagnade tillfället att till mina kontor i Parliament Street inbjuda några högre officerare med familjer för att se Woolseley och hans trupper tåga förbi. Jag serverade de besökande lunch, varvid en lustig episod inträffade: Nedjib Pasha deltog i lunchen, men blev arg, då åtskilliga vaktmästare, den ene efter den andra, bjöd honom på skinkomelett. Som trogen muhammedan kunde han ju ej vidröra svinkött i någon form.

Redan år 1868 hade dåvarande prinsen av Wales besökt Stockholm, varvid Karl XV föreslog, att han skulle bli frimurare.

Frimurareorden stod mycket högt i Skottland, men hade icke så stort anseende i England. Earl Spencer, prinsens hovmarskalk, kunde icke tillråda detta utan drottning Victorias medgivande och tvekade t. o. m. att tillfråga drottningen härom. Kungen telegraferade då direkt till hennes majestät, uttryckande sin önskan att introducera prinsen i Stockholms frimurareloge. Samma afton efter en glad middag blev prinsen frimurare och först dagen därpå ingick drottningens svar: "On no account"

Kungen lär helt enkelt ha utropat: "Trop tard".

Efter sin återkomst till England visade prinsen stort intresse för den engelska frimurarerörelsens utveckling och blev år 1875 installerad som dess stormästare.

Till ceremonierna vid detta tillfälle hade prinsen inbjudit några framstående svenska frimurare, nämligen greve J. Beck-Friis, C. von Mecklenburg och Oscar Dickson. De blevo mottagna med största vänlighet och inbjödos till de middagarna, som av flera framstående personer gåvos för prinsen. Denne inskrev svenskarna som tillfälliga medlemmar av Marlborough Club, där prinsen tillbragte de aftnar han hade lediga. En dag gav Dickson middag för de resande och några andra vänner, vilken han anmodade mig att anordna i Greenwich, där vi avåto en särdeles fin s. k. fiskmiddag på Ship Hotel. På matsedeln lät jag trycka under det skepp, som alltid krönte hotellets matsedel orden: Admiral Dickson in the chair", vilket mycket roade prinsen. Han brukade sedan ofta kalla Dickson "min vän amiralen".

Prinsen av Wales sade en gång till mig: "Charley Beres-

ford swears that you and Dickson are the best fellows, bred out of England”.

Konung Oscar blev strumpebandsriddare 1881 och tillbragte då en kort tid i England. Han var intresserad av att Lings gymnastik införts i engelska skolor, och prinsen av Wales följde honom till ett par skolor för att se deras övningar, varvid jag blev ombedd att närvara.

Efter högtidligheterna med ordens utdelande gav prinsparet av Wales en lysande fest i Marlborough House för omkring 50 herrar och damer, ministrar, framstående statsmän o. a. av vilka vi nästan alla voro strumpebandsriddare eller buro storkors av andra ordnar. Bordet och hela rummet förresten var ytterst fint ordnat och på en skänk voro de vackraste av silverbröllopspresenter, som prinsparet nyss fått, uppställda till beskådande. En betjänt stod bakom varje stol, när vi satte oss. Men då prinsen bad prinsessan fråga konungen, om han önskade middagen högtidlig eller glad, vilket besvarades med ”glad”, försvunno alla de paraderande uppassarna och middagen fortgick under skämt och glam, varvid särskilt markisen av Harington och Lord Randolph Churchill (far till Winston Churchill) visade sig högljudda.

Min hustru hade efter en svår förkylning lidit av nervsmärtor och beordrats av sina läkare att tillbringa ett par månader vid ett av Schweiz högfjällssanatorium, dit hon tog med sig två av flickorna Nordenfeldt från Björneborg. Jag reste med dem vägen förbi Ghur nära Bodensjön, varifrån vi sedan hade 14 timmars resa i vagn upp till Pontresina invid S:t Moritz, den högst belägna staden i Europa, där gränserna mellan Tyrolen, Italien och Schweiz mötas. Där bodde vi på hotell Rosegg, varifrån jag med de tvenne flickorna gjorde en fotvandring genom Diavolezza-passet 10, 000 fot över havet, Mathilda Nordenfeldt var förtjusande vacker: hon kallades la belle Suédoise.

Högfjällsluften hade en märkvärdigt välgörande inverkan på nerverna: på vägen upp såg min hustru med största ängslan på bråddjupen, utefter vilka vägen slingrade sig. På nedresan däremot, då jag efter några veckor hämtat henne, var all fruktan borta, ehuru vagnen, förspänd med fem hästar, rusade fram med stor fart. Min hustru var alldeles återställd och detta blott av den härliga luften utan någon medicin eller annan behandling.

Vid Mathilda Nordenfeldts bröllop med Thede Dyrssen 1882 på Björneborg voro samlade många av de båda familjernas släktingar, som njöto av det vackra stället i full sommarfäring. Dagen efter bröllopet hade min hustru och jag en fest för alla bröllopgästerna på Krontorp en timmes väg från Björneborg.

Under 1880-talet hade jag i England flera svenska officerare till hjälp, var och en under några månaders tid. Kung Oscar hade förklarat sig villig att ge permission åt så många, som jag kunde använda, eftersom de hos mig levde i en sorts ”artilleriatmosfer” studera, se och lära sig mycket, som de ej lika lätt kunde lära hemma. Oftast bodde de i mitt hem, och min hustru kallade dem sina gossar.

Kapten Lemcken, nu general, och löjtnant Forsén voro såsom specialister i ballistik och tekniska frågor till stor nytta för mig. Löjtnanterna Asker, Bruswitz och Wilhelm von Eckermann vid Kungl. flottan hjälpte mig mest med experimenter vid min skjutbana, där de biträdde mina ingenjörer, Likaså löjtnant Claes Grill vid fortifikationen.

I och för studerande av fältlavetter och deras utrustning medförde min bror Åke tvenne av sina kamrater vid Vendes artilleri, Holmberg, senare överste, särskilt skicklig i teoretiska artillerifrågor och Meurling, känd för sin duglighet i praktiska detaljer, såsom excercis och träning av manskap. Dessa tre bildade en slags kommitté, som undersökte våra förslag rörande lavetter och ammunitionsvagnar samt utförde skjutningar på min skjutbana för att undersöka praktiska resultat.

Min hustru inredde ett gästrum med tre sängar liknande en sorts britsar i en kasern och kallade officerarna Atos, Portos och D'Artagnan (les trois musquetaires).

Meurling stannade många månader efter de andra för att undersöka ett förslag angående rökfritt krut, som han kommit fram med. Jag uppsatte nära Dartford ett par hyddor på krutfabrikerna Pigou Wilkes och Laurence's mark, där Meurling med tillhjälp av Carl Waern och en svensk arbetare tillverkade krut för experimentet. Krutet blev bra men ej så förstklassigt, att jag vågade inlåta mig i konkurrens med det redan delvis använda brunkrutet eller det krut, som Alfred Nobel ungefär samtidigt förde ut i marknaden och så småningom förbättrade till det, som nu är känt under namnet Nobelkrut.

Vi råkade i denna lilla experimentlokal ut för en beklaglig olyckshändelse. Den svenska arbetaren hade stränga order att aldrig i Meurlings frånvaro vidröra krutmaskinerna utan särskild tillsägelse. Men en dag, då han var ensam, ville han försöka en förenkling i en av krutmaskinerna, som han tänkt sig kunna bli till nytta. Resultatet blev en explosion och mannen blev illa bränd. Han hade emellertid sinnesnärvaro nog att rulla sig ned i en å, som flöt förbi. Läkarna trodde till att börja med, att han kunde räddas, men den heta gasen hade fördärvat hans lungor, så att han dog efter ett par dagar. Vi kunde tyvärr ingenting göra annat än söka minska hans plågor.

Firman Pigon levererade till mig allt det krut jag använde, och jag anordnade hos dem ett faktori, dit jag sände patronhylsor och stålprojektiler för kulsprutorna, vilka där fylldes med krut, som pressades in uti hylsorna. Arbetet utfördes i en mängd hyddor, uppsatta i enlighet med statens bestämmelser för behandling av explosiva ämnen, och det blev en ganska stor apparat då jag under åtskilliga år levererade ända till hundra tusen entumspatroner i månaden.

Jag har redan nämnt att entumsstålkulorna bevisat sig vara tillräckliga för att genomtränga plåtarna i de då använda torpedbåtarna, men efter hand ökades båtarnas storlek och deras plåtar gjordes så mycket tjockare, att entumskulorna ej hade tillräcklig genomtränglighet. Min konkurrent Hotchkiss tillverkade då revolverande kulsprutor, som ansågos ha tillräcklig genomträngningsförmåga. Dessa 37 mm revolverande kulsprutor blevo dock så tunga och svårhanterliga att jag övergick till snabbskjutande kanoner, som komplettering till entumskulsprutorna.

Palmcrantz hade redan på min begäran mot slutet av 70-talet gjort ett första försök till en sådan kanon, vilken jag senare ändrade och förbättrade till 57 mm kaliber, den första verkligt snabbskjutande kanon, som sköt enhetsammunition, med solitt dragna patronhylsor. Då jag första gången sköt det vapen jag fått från Palmcrantz, hade jag en erfarenhet, som kunnat leda till en svår olyckshändelse. Man hade sagt mig, att kanonen var provskjuten i Sverige, men då jag sköt första skottet i Dartford, iakttagande all möjlig försiktighet, gick

mekanismen sönder, och delar av slutstycket flögo flera meter bakut från kanonen. Min bror Åke, som inriktat vapnet, hade på min anmodan dragit sig tillbaka och jag stannade ensam kvar vid kanontapparna, där ingen nämnvärd fara förelåg, så att ingen olycka inträffade, utom att Åke fick några mindre brännskador. Kapten Racchia, italienska marinattachén senare marinminister i Rom, som bett att få vara närvarande, sade till mig, att jag kunde anse, att han ingenting hade sett, så att denna motighet blev aldrig känd. Så snart jag tillverkat ett andra vapen med starkare slutstycke, gick allt bra.

Arbetet med snabbskjutande kanoner tog mycken tid och omtanke och medförde stora utgifter, då jag nödgades konstruera och experimentera med flera olika kalibrar upp till 100 mm och åtskilliga större och mindre kanonlängder, hylsor och kulsorter för olika laddningar ävensom lavetter och monteringar för olika ändamål till lands och sjöss.

De grövre kanonpiporna och andra smiden tog jag hos Whitworth i Manchester, och deras bearbetning gjorde jag på flera verkstäder mestadels hos Greenwood & Batley i Leeds och lät vapenfabriken på Karlsvik göra allt vad de kunde.

Palmcrantz dog redan 1880, men jag hade god hjälp av hans svåger, min gamle vän och teknologkamrat Theodor Winborg, som hade Överinseendet över Karlsviksfabriken.

Den första användning jag fick för mina snabbskjutande kanoner till lands var på fästningarna i Belgien, vid Liège, Huy och Antwerpen. Dessa voro konstruerade av Brialmont, general, känd över hela Europa för sitt system av befästningar, som efterträdde Waubans konstruktioner, över hundrafemtio år tidigare. Jag träffade ofta Brialmont, som var en mycket intressant man, av vilken jag lärde mycket om detaljer angående befästningar och deras utveckling. Hans system anses numera föråldrat, mestadels beroende av de moderna kanonernas större verkan även på långa avstånd. Han rekommenderade mitt vapen för bestyckning av capponiererna i fästningsgravarna och mina vapen uppsattes så att varje kanon kunde bestryka hela graven. Belgierna hade först gjort ett mycket intressant försök. De uppsatte på båda sidor i graven kulisser av trä för att praktiskt utröna skjutningens verkan: då kartescherna brust strax utanför kanonmynningen, fanns efter en minuts skjutning icke en kv. meters yta, som ej var träffad.

Brialmonts befästningssystem fick aldrig tillfälle under det nuvarande världskriget att visa vad det dugde till då det gällde att mota stormning, ty de grova tyska kanonerna sköto sönder echarperna från flera kilometers avstånd, så att inga stormningar behövde förekomma.

Firman Société-Cockerill & Co. i Serang, som arbetade åt mig, fick beställningar av belgiska artilleriet på över 200 av mina caponierekanoner. Chefen för Cockerill & Co. var av tysk familj. Hans namn var Greiner. Han bebodde ett gammalt intressant kloster, där han övade mycken gästfrihet, och närhelst jag kom dit serverade han en flaska gammalt gott bourgognevin, som han skämtsamt brukade kalla "bourgogne Nordenfelt". Hans snälla hustru var dotter till Mr. Charlier, Cockrills representant i Petersburg, som varit gift med en svenska vid namn Nordström.

Vid en middag i Serianz fördes mademoiselle Greiner till bordet av en svensk kommandörkapten, som utförde några inspektioner i Cockrillverkstaden. Under middagens lopp reste fru Greiner sig och såg förfärad ut. Efter middagen blev det bekant, att den svenske officeren hade frågat henne om

hon vore frälsad och omtalat att han blivit frälsad den 6 februari ett par år tidigare. Fru Greiner, som icke hade reda på de svenska s. k. läsarna, fruktade, att mannen hastigt blivit sinnesrubbad.

Det gymnastiska intresse, som på 70-talet kraftigt tog fart i Sverige för såväl frisk- som sjukgymnastik, anlog mig mycket och jag följde övrigt med vad som gjordes genom Gymnastiska Centralinstitutets ledande arbete. Min syssling, Moje Törngren, kapten vid flottan, var redan då eller blev snart efteråt professor och chef för detta.

Viktor Balck, då löjtnant vid Nerikes regemente och numera generalmajor var ledare för Stockholms gymnastikförening, Stockholms fäktklubb och Stockholms simsällskap. Jag föreslog att ett utvalt antal av medlemmarna från dessa föreningar skulle göra en resa till London sommaren 1880 för att visa engelsmännen, vad Sverige åstadkommit i dessa idrottgrenar och särskilt för att inviga engelsmännen i Lings gymnastiksystem. Svenskarna skulle på detta sätt också få god kännedom om vad engelsmännen gjort för att draga nytta av kroppsliga övningar.

Mitt förslag väckte stort intresse, då, om jag minns rätt, svenskarna aldrig uppträtt utomlands annat än i Köpenhamn och Kristiania.

Svenskarna skulle betala kostnaderna för själva resan till och från London, men alla utgifter sedan de landstigit där tog jag på mig. 48 unga män deltog i färden under Balcks ledning, de flesta från Stockholm och Göteborg. Bland de namn jag påminner mig utom Balcks äro Drakenberg, Hassun, Westerton, Kantzow, Schersten, Nyblaeus, Påhlman, Behrling, Silfversparre, Scholander, Gramér von Rosen, Wanckes, Wachtmeister, Broman, Liljefors, von der Burg, m. fl.

Vid ångarens, Prins Oscars, ankomst till London mötte jag och bror Åke gymnasterna vid dockorna och förde dem uppåt Themsen till Westminster. För att räta ut deras lemmar efter den långa vistelsen i trånga ångbåtshytter, förde jag hela sällskapet på en lång promenad förbi Buckingham Palace, Hyde Park, Kensington Gardens och Londons centrala gator och torg till Covent Garden, där jag hade hyrt ett litet hotell, som just rymde dem alla, och där även jag slog mig ned tillsammans med, eftersom min hustru för tillfället var i norra England.

Jag hade på förhand ordnat allt för uppvisningar nästan alla dagar och kvällarna tillbragte de, som ej gingo på teater och andra förlustelseställen, i Skandinaviska klubben i Strand blott några få steg från hotellet.

Första dagen tillbragte vi i Adlershot, där vi mottogos av general Lysons, befälhavare i Adlershot, hertigen av Teck och general Hammersley, som var inspektör för Englands militärgymnastik.

På förmiddagen uppvisade engelsmännen alla sina gymnastiska färdigheter under ledning av major Cleather. På eftermiddagen genomgingo svenskarna sin serie av Lings gymnastiksystem och fäktning med florett, sabel och bajonett till stor förtjusning för de tusentals militärer, som voro närvarande. Nästa dag voro vi i Woolwich, där först kadettskolans elever på ett mönstergillt sett visade alla artilleriets gymnastiska övningar, varefter svenskarna på exercisfältet fingo se en defilerings av artilleri, som skulle avgå till Indien. Vi fingo även närvara vid tävlingar i det för de flesta okända cricket-spelet och lawn-tennis, som den tiden ännu ej införts i Sverige. Artilleriet bjöd oss till lunch i officersmässen, varefter svens-

karna utförde sin gymnastik och fäktning i närvaro av general Turner, chef för artilleriet i Woolwich. På kvällen gåvo artilleriofficerarna stor bal, vartill sex svenska officerare, som deltog i gymnasternas resa, blevo inbjudna. En annan dag mottog hertigen av Cambridge, engelska arméns överbefälhavare, uppvaktning. Prinsen av Wales, som uppehöll sig i norra England, telegraferade sitt beklagande att ej få träffa svenskarna, men ställde sin loge i Albert Hall till deras förfogande.

Våra fäktare inbjödos av Londons fencingclub till ett möte, där olika fäktsystem uppvisades och diskuterades.

Tyska gymnastiksällskapet i London, Turn-Verein, mottog oss i sina präktiga lokaler, där svensk och tysk gymnastik omväxlande utfördes och där tyskarna förevisade brottning, boxning och dragkamp.

De dagar, som ej voro fullt upptagna, användes till besök i Towern, Zoological Gardens, Westminster och S:t Paul's katedraler. På väg till S:t Paul's katedral sågo vi en minnetavla över alla dem som 1870 drunknat vid engelska kronofartyget "Captains" förolyckande varibland även min bror Olles namn förekom.

Till Portsmouth förde jag de resande för att engelska flottan även de skulle få tillfälle att se svenskarnas uppvisningar. Vid Southsea hade jag låtit uppföra en träställning, som räckte 60 fot över vattnet eftersom det var den högsta höjd från vilken svenskarna ville hoppa. Jag hade emellertid glömt att det den tiden på dagen var stark ebb, så att hoppen i verkligheten skedde från minst 70 fots höjd. Ledarna bland våra simmare, Ullstedt och Stawenow, togo hoppen till engeismännens förvåning, och alla svenskarna deltog på ett eller annat sätt i de simuppvisningar, som väckte mycket erkännande. 140 flottister och landofficerare deltog med svenskarna i den lunch, som jag gav på Southsea pier, under vilken befälhavande amiralen Foley med värme talade om, att det tydligen fanns mycket i Sverige, som England hade att lära.

Ett infanteriregemente hade lånat mig sin musikkår för lunchen.

På eftermiddagen deltog vi i atletiska övningar av män från både armén och flottan.

För att bereda den stora allmänheten tillfälle av se svenskarnas prestationer, hade adjutanten i mitt volontärregemente, Flood Page, major, inbjudit oss en dag att uppträda i Cristal Palace, i vars styrelse han var sekreterare. I det stora mitskeppet ägde uppvisningen rum inför otaliga åskådare.

Då svenskarna såsom amatörer ej kunde mottaga någon del av inträdesavgifterna, ordnade styrelsen en fin middag för alla svenskar, som deltagit i uppvisningarna.

Viktor Balck, som redan då utvecklat sin förmåga som lycklig talare, var ledare för hela färden till London. Han skötte sin uppgift på ett sätt, som inte nog kan berömmas, han blev åttlydd av alla, och alla höllo av honom.

Under några år var jag styrelseledamot för Englands Society for Physical Training, vars ordförande var Earl of Meath (förut Lord Brabazon), Övriga ledamöter voro Mr. Kennedy, Lord Kinnard och Gladstones äldste son, Herbert Gladstone, då han var generalguvernör i Syd-Afrika efter boerkriget.

Jag var en av stiftarna för Sveriges Centralförening för idrottens befrämjande. General Balck har nyligen skrivit i Ny Tidning för Idrott: "Gymnasternas betydelsefulla och frukt-

bärande färd till England sommaren 1880 lade obestriddigen grunden till det anseende svenska gymnastiksystemet där vunnit och som haft till resultat dess införande vid soldat- och sjömansutbildningen därstädes.

År 1882 gjorde engelsmännen ett besök i Sverige för att vidare studera vår gymnastik och idrott. På inbjudan av de svenska föreningar, som varit i England, reste tolv engelska officerare, gymnastiklärare vid olika regementen samt tolv underofficerare, instruktörer, på en rundtur genom Sverige och Norge. Officerarna reste på egen bekostnad, underofficerarna voro inbjudna av mig. Truppen kommenderades av överste Gordon Cleather. Jag uppvaktade hertigen av Cambridge för att utverka hans tillstånd för resan, varvid jag fick stöd av generaladjutanten Sir Garnet Wolseley, som dock sade, att han icke trodde, att min önskan att de skulle bära uniform skulle kunna bifallas, emedan engelska officerare aldrig fått visa sig utomlands i uniform annat än i officiella ärenden. Också fick jag av hertigen ett bleklagt nej på min begäran. Jag telegraferade till Viktor Ankarcrona en förfrågan, om kung Oscar ville mottaga de resande och fick till svar, att konungen bjöd officerarna på middag på Drottningholm. Med detta telegram i handen uppvaktade jag åter hertigen av Cambridge. Wolseley sade något, som jag skulle kunna översätta med orden: "kvickt men svinaktigt", och hertigen sade: "dammit, you have done this on purpose", men gav tillåtelsen att de resande finge bära uniform i Sverige. Jag medföljde under hela resan. Vid ankomsten till Göteborg möttes vi av James Fredrik Dickson, som bjöd på middag på sin fars vackra egendom, Överås, invid Göteborg. Engelsmännen fingo se gymnastikföreningens och militärens uppvisningar och simningar och arbetade själva inför svensk publik. I Stockholm blevo vi utmärkt väl mottagna under flera dagar och voro närvarande vid flottans och regementernas samt de enskilda föreningarnas övningar ävensom vid simövningar och uppvisningar hos Gorckes vid Strömsborg. Överallt visade även engelsmännen vad de dugde till. Gardena hade fältövningar på Ladugårdsgärdet till vilka hästgardet försåg oss med hästar. En middag reste vi med ångbåt till Drottningholm, dit kung Oscar inbjudit oss på middag. Han förvånade engelsmännen med sin vältalighet, sin starka stämma och sitt älskvärda nästan hjärtliga sätt, då han samtalade med dem på deras eget språk, som han helt behärskade. Balck och många av dem som varit i London 1880 voro en sorts vicevärdar i Stockholm, då truppernas underofficerare gävo en fest på Hasselbacken för de engelska underofficerarna, samtidigt med att gardesregementenas officerare gävo middag även på Hasselbacken för de engelska officerarna och oss andra, som mottagit dem. Konungen hade ordnat en uppvisning på Djurgården, för vilken hästgardet lånade de engelska officerarna och mig hästar. Några av engelsmännen redo med i en kavallerichock. Då halt kommenderades, såg man en engelsman ensam fortsätta i karriär. När han hånades för att han lät sin häst skena, svarade han: "Med en så god häst gör man icke halt i onödan." Mannen hette Quillt, han var infanterist.

Från Stockholm reste vi med järnväg till Kristiania, där också ömsesidiga uppvisningar förekommo, och där engelsmännen åtnjoto stor gästfrihet från norrmännens sida bland vilka

Hefby, Fearnley och Kollegiv intogo en framskjuten ställning. Från Kristiania reste engelsmännen hem igen, mycket glada över vad de sett och lärt, särskilt av Lings, system att utbilda styrka och harmoni såväl hos truppen som hos ungdomen och den civila befolkningen.

Under dessa år hade jag ofta experiment och skjutövningar vid Shoeburyness nära Themsens mynning, där jag rönte mycken välvilja från artilleriofficerarna.

General Lyon, bror till Tom Lyon, som jag tidigare nämnt, såsom make till min syssling Hillevi Posse, var chef för artilleriet i Woolwich. Generalen hade uppfunnit ett tidor för spränggranater, som skulle försökas på Shoeburyness. Resultatet visar hur farligt det är för en person i hans ställning att göra uppfinningar. Hans vänner prisa honom och yngre officerare tveka och kritisera med den skärpa, som behövs. Vid första försöket, då jag under en vecka var på kontinenten, då Loyn med flera av hans kamrater voro närvarande, skedde en förskräcklig olyckshändelse. En underofficer fann det svårt, att skruva in röret och knackade på skruvmejseln, eftersom man försäkrat honom, att röret var att lita på. Så var det likväl ej. Rörets tändsats fattade eld, och den stora niotumsgranaten, med vilken försöket skulle ske, exploderade. En mängd av de kringstående dödades och nästan alla sårades. De, som stodo närmast, fingo benen avklippta strax nedom höfterna. Bland dessa voro general Lyon, överste Fox-Strangways, major Gould-Adams, en verkmästare och ett par underofficerare.

Gould-Adams var en stor favorit hos alla. Han skötte utan mannamån alla besiktningsskjutningar och experiment.

Olyckshändelsen var ju ytterst beklaglig och svår för de bortgångnas efterlevande, men man tyckte särskilt synd om fru Gould-Adams, som ej hade någon förmögenhet. Jag meddelade mig också strax efter olyckshändelsen med mina konkurrenter bland vapentillverkarna samt med de största krutfabrikerna och andra leverantörer, som haft med Gould-Adams att göra. På mitt förslag samlades ett avsevärt belopp till änkan. Jag iakttog det försiktighetsmåttet, att omtala detta både på amiralitetet och krigsministeriet eftersom jag hört rykten om att någon tadtlat mig, för att jag sades hava velat besticka statens officerare och inspektörer. Icke långt därefter fick jag en förfrågan från amiralitetet, om jag ville lämna upplysningar angående detta rykte inför en s. k. hedersdomstol, vilket jag naturligtvis var tacksam för, då detta syntes mig vara enda sättet att nedtysta de obehagliga ryktena. Jag begärde att mina svar skulle få avgivas under edlig förpliktelse. Förhöret skedde inför Sir James Stephen, domare i appelldomstolen, ordförande, amiral Cyprion-Bridge, general Allison och två regementsofficerare. Första anklagelsepunkten var, att jag skulle hava bestuckit sjömän och soldater vid vapenbesiktningar i Portsmouth, Woolwich och Shoeburyness. Jag medgav genast, att det var min vana såväl som de flesta andra leverantörers, att ge en slant åt dem, som under flera dagars provskjutningar togo vård om mina vapen, så att jag ej själv behövde rengöra dem och så att jag kunde lita på att inga illvilliga personer rörde vapnen nattetid. Men jag bestred att detta skulle anses som bestickning. En annan anklagelsepunkt var just, att jag satt mig i spetsen för den ovannämnda insamlingen till fru Gould-Adams, varpå jag svarade, att den måste hava en besynnerlig uppfattning, som kan anse såsom mutning en hjälp, ämnad åt en fallen officers änka. En sista anklagelsepunkt visade en ännu mer utpräglad illvilja: jag representerade

svenskarna i London som medlem av ett sedan 30 år befintligt välgörenhetssällskap för alla behövande utlänningar, vid namn Friends of Foreigners in Distress. Vid den årliga fest, som gavs för att insamla medel, presiderade hertigen av Cambridge, engelska arméns generalissimus, och då jag ville att han där skulle träffa några av sina personliga vänner, inbjöd jag, såsom en av marskalkarna, general Goodenough, överste Hayman och ett par andra av hertigens vänner. Jag hade glömt att insamlingen skedde medelst böcker som skickades omkring bland de 300 gästerna. När en sådan bok kom till den plats, där jag satt med mina gäster, och jag ej ville, att de skulle tro, att jag bjudit dem för att pungslå dem, tog jag boken och skrev mitt namn för ett avsevärt belopp samt mina gästers namn för mindre summor, som jag betalade. Därpå skickades boken vidare. Vid förhöret framhöll jag, i starka ordalag, hur illasinnat det skulle vara att anse detta för ett mutningsförsök. Stephen frågade då: "Vad skulle Ni göra, om ett sådant tillfälle komme igen?" Då jag svarade: "Precis det-samma som då", gentog han: "Det skulle jag också." Därmed slutade förhöret, och man tackade mig för att gjort mig besvär att lämna så utförligt besked.

Fastän vi trivdes alldeles utmärkt i vårt hem (Leinster Lodge) i London, försökte vi alltid att under somrarna få litet lantluft, ty, såsom engelsmännen brukar säga "i augusti finns det utom 4 à 5 millioner inte en själ i London." En sommar voro vi vid Esher, så pass nära staden, att jag bekvämt kunde tillbringa några timmar dagligen på mitt kontor. Vi hyrde en villa, som tillhörde doktor Royle, änkehertiginnans av Albany husläkare, belägen strax utanför parken vid Claremont där hertiginnan bodde med sina barn. Hon var född prinsessa av Waldeck och Pyrmont, syster till änkedrottningen av Holland. Av hertiginnans barn är dottern gift med prins Alexander av Teck, vilka jag senare åter träffat hos vårt kronprinspar. Sorren Charles Edward är hertig av Sachsen-Coburg-Gotha.

Royles villa var liten men utmärkt trevlig, Per Nordenfelt var med oss, och då jag medfört våra ridhästar, brukade vi vid alla möjliga tillfällen göra ridturer i den vackra trakten. Många vänner från London besökte oss, bland dem Gustaf Åkerhielm, som då var sekreterare vid svenska legationen.

På vapenfabriken vid Karlsvik använde vi en mängd fint stål mestadels från Björneborg, men för de mindre viktiga delarna togo vi aducerat gjutjärn från en fabrik byggd av min släkting Petter Östberg och hans associeer, på mark, köpt av oss alldeles intill vår vapenfabrik.

Emellertid fruktade vi att det aducerade järnet, ehuru använt endast för jämförelsevis oviktiga maskindelar skulle någon dag kunna spela oss ett allvarsamt spratt. Ludvig Nobel chefen för ryska petroleumaffären, hade understött ingenjören Carl Wittenström i hans arbete på ett förfaringssätt att gjuta smidesjärnskrot eller stål av samma låga kolhalt som smidesjärnet. Då Wittenström flyttade till Stockholm övertog Östberg hans arbete i Sverige och några andra länder och jag köpte Wittenströms engelska patent. Vi gävo namnet "Mitis" (latin för mjukt) åt fabrikatet, som visade sig mycket användbart. Även delar av fina dimensioner kunde gjutas lika starka och pålitliga som om tillverkade av smidesjärn. Det var fullt lika smidbart och vällbart som smitt järn och ehuru tånjbarheten var något litet mindre, var denna såväl som styrkan likadan i alla riktningar.

Vi lade smidesjärnskrot i serier av deglar, som upphettades av lågorna från brinnande naphta, som rann i öppna kanaler placerade över varandra i ugnens framsida.

Tillgång på naphta, avfall vid petroleumsraffinering, fanns i stor mängd i Baku, Galizien och Nordamerika. Smidesjärnskrot finnes gott om så att vi kunde utvälja de renaste sorterna, då vi gjorde Mitis av högsta kvalitet.

Vi smälte skrotet vid ungefär 1400° C. För att icke den smälta metallen skulle bli mindre lättflytande under tappningen, tillsatte vi en liten procent av aluminium, så att vi kunde gjuta även mycket tunna och svåra pjäser som kunde användas, utan att behöva underkastas vidare behandling i arbetsmaskiner. Mitis hade en mycket ren och vacker yta till följd av förbättringar i gjutsanden, så att pjäserna endast behövde rengöras.

Vi använde mycket Mitis-metall för lavettager m.m. såväl i Stockholm som i England, där jag anlade en liten fabrik i Sheffield, som sköttes av ingenjör Tållin.

Östberg introducerade Mitis i Amerika, där fabrik anlades i Worcester, vars tillverkningar rönt mycket erkännande.

I synnerhet tyckte man där om tillsättningen av aluminium, som bidrog till att gjutgodset blev tätt och fritt från blåsor.

Mitis-gjutningarna användas fortfarande med fördel på vissa håll ehuru systemet icke funnit så vidsträckt användning, som man hade hoppats.

Huvudsakliga orsaken härtill var, att de vanliga martin-gjuterierna småningom lärde sig att gjuta mjukare stål i stället för att de tidigare icke kunnat leverera tätt blåsfritt gjutstål annat än av de högre kolhalterna.

En genomgående svaghet i min verksamhet har varit, att, som jag brukade säga, jag var "klåfingrig" och kunde icke motstå frestelsen att experimentera och söka till praktisk nytta framdriva uppfinningar och metoder som syntes mig lovande ehuru de lågo utanför min verksamhetskrets. Då flera dylika arbeten samtidigt voro i gång i olika länder, var det mig icke möjligt att personligen följa alla detaljer. Ehuru jag hade allt skäl att vara nöjd med de ingenjörer och andra, som jag engagerade för de olika arbetena, är det ju tänkbart att jag kunnat nå bättre resultat i somliga fall, om jag haft råd och tid att själv ägna mig åt detaljerna. Å andra sidan erkänner jag gärna och med tacksamhet, att i flera fall just dessa biträden, som jag använde, hava varit mig till stor nytta i frågor som voro mig främmande och där deras teoretiska och praktiska erfarenheter voro av särskilt värde.

Ett alldeles särskilt företag, som stod helt utanför min övriga verksamhet, var mitt arbete med vad jag kallade fiskförädling.

En av mina svägerskor är gift med Charles Hope-Johnstone, sonson till Lorden som härskade på det gamla intressanta slottet Rachills i Damfrieshire, nära sydvästra hörnet av Skottland. Vid ett besök, som min hustru och jag gjorde på Rachills, sade den gamle, att han hela sitt liv ondgjort sig över, att han icke kunnat finna någon, som ville ordna om avsättningen av de stora fiskafångena i Atlanten, så att de skotska fiskarna skulle kunna få del av de stora förtjänster, som borde kunna sprida välstånd på högländernas västra kuster.

Han nämnde bland annat att det ätbara köttet av en enda val av vissa sorter skulle lämna tillräcklig föda för en arbetarefamili med tre barn under flera år. Jag påminde mig då en ingenjör Carl Sahlström, vars föräldrar jag känt i Jönköping, som var i London för att söka finansiellt skydd åt sitt arbete med fisklim, som han tänkte ordna. Efter gjorda förfrågningar på många håll, däribland av skottarna i mitt volontärregemente, beslöt jag mig för att söka utreda möjligheten av mera ekonomisk förädling och avsättning av fiskeriernas produkter. Bland dessa skottar voro tvenne bröder, vilkas namn jag dessvärre glömt, men som mycket intresserade mig. De voro födda och deras föräldrar levde fortfarande på en av Orkneyöarna, och de sade sig vara avkomlingar i 20:de led (!) av en av de mäktigaste skandinaviska vikingarna, som härskade på Orkneyöarna. Dessa unga män använde flera ord, som jag icke förstod, men som de sade vara isländska.

De allra största valfiskarna lära mäta 30 meter i längd, men dessa äro numera sällsynta annat än i ishavet norr om nordvästra Amerika. Däremot finnas i nordligaste Atlanten tämligen gott om grönlandsvalar och andra arter av valen, vilka äro något mindre, men dock så enormt stora att en Grönlandsval, 18 meter lång, lämnade ända till 30 ton späck (varav erhålles 20 ton tran) och dessutom 16 ton valfiskben. Valfiskfångarna föra hava för sed att sedan späck och ben uttagits, hopsy skinnet och låta kadavret flyta till dess köttet (25 å 30 ton) ruttnar: det var detta kött, som jag ville rädda och använda till människoföda. Valfisken är däggdjur och dess kött, ehuru grovt, är ätbart och korv tillverkad av sådant kött är välsmakande utan avsevärd transmak sedan späcket avlägsnats.

Utom valfiskarna finnas i Nordatlanten på de stora djupen otroligt stora exemplar av andra saltsjöfiskar: helgeflundra 2 meter långa och torsk. Av dessa fiskar lära de största väga nära 130 kg vardera.

Ehuru valfiskförädlingen var mitt egentliga önskemål, ansåg jag det försiktigare att börja en försökstillverkning med de arter av flundra, långa och torsk, som i stor mängd äro tillgängliga utefter Skottlands kust. För detta ändamål uppsatte jag i Aberdeen en mindre försöksfabrik, som sköttes av Sahlström, som jag lyckades få reda på. Här kokade vi lim av fiskarnas ben med de förbättringar härutinnan, som Sahlström företagit och beredde en mängd olika rätter av köttet, även rökt eller saltat, sedan transmaken avlägsnats. Någon gång köpte vi en mindre val.

Tillkallade sakkunniga förklarade sitt gillande av nästan allt, vad vi gjorde och då en sommar British Association höll sitt årsmöte i Aberdeen, serverade vi till nära 300 av dess medlemmar uteslutande fiskmat. Flera gånger under de följande åren tilltalades jag av personer, som jag alls icke kände med ett: "tack för sist i Aberdeen".

Charles Hope-Johnstone och Gustaf Bolinder biträdde oss i Aberdeen.

Ett par år efteråt byggde jag en fabrik ordnad för större tillverkningar på ön Barra, den västligaste av alla Hebriderna långt ute i Atlanten, som sköttes av Hope-Johnstone. Så småningom uppförde jag även en fabrik på Suederön bland Färöarna, där ingenjör Öström fick befälet. För att skaffa medel att betäcka mina utgifter för fiskförädlingen bildades ett bolag i London med Earl Nintore som ordförande samt Alderman Ritchie och de la Torre m. fl. i styrelsen. Den sistnämnde insattes i styrelsen av Cardinal Manning ledare av katolikerna

i England, som tog mycket intresse i detta företag, såsom varande lämpligt under fastetiden för de mindre bemedlade katolikerna i Irland, Portugal och andra länder.

Jag utsände Christian Bolinder till Södra Afrika för att bereda avsättning av fiskkorv bland gruvarbetare och andra i Transvaal.

Det engelska bolaget vann icke gehör på Londons Stock Exchange utan affären avvecklades så småningom. Den kommer nog att återupptagas någon gång framdeles, sedan folk nu lärt sig, hur viktigt det är att särskilt under kristider att icke vara beroende av utlandet för människoföda.

Jag har sett av tidningarna att norska regeringen nyligen ordnat med valfiskfångst i större skala huvudsakligen för att tillföra landet fettämnen medelst valfiskarnas späck.

Under nutidens brist på födoämnen är det att hoppas, att även valfiskarnas kött må tagas till vara, då, som jag här ovan skrivit, detta däggdjurskött är utmärkt till människoföda, så snart man avlägsnat den starkaste transmaken.

De engelska fabrikerna äro mycket frikostiga med provisioner för biträdanden vid försäljningar. Sålunda erbjöds generalkonsul Charles Tottie på 60-talet en stor provision som han dock icke ansåg sig böra mottaga, för en rälsaffär för Statens järnvägar, som jag utfört sedan Svenska Statens järnvägar upphört att använda konsulatet för inköp av materiel. Ett annat exempel: en svensk sågverksägare kom till England för att själv direkt från fabrikanterna köpa sågblad, emedan han var förargad över, att mellanhänder skulle förtjäna på hans uppköp. Då han skrattade åt mig för att han nu hade utverkat åt sitt sågverk den största tänkbara rabatt, bad jag honom att låta mig försöka, och jag fick utom rabatterna 12 1/2% i provision.

Ungefär likadant för förhållandet med en portugisisk fälttygmästare, överste Carlos Testa, som besökte England för att köpa infanterigevär. Portugals militärattaché, kapten Vaz, rekommenderade honom till mig och jag uppgjorde affären med en av Birminghams största gevärsfabriker till ett förvånande lågt pris och dock erbjöd fabriken en stor provision, vilken Testa var för ärlig att taga emot.

De utländska militär- och marinattachéer, som jag hade mest att göra med, voro för spanska marinen, Lagunilla, Comerma, Vlliesca och Ocana. Den sistnämndes vackra hustru född White från Buenos Aires, var dotter till en f. d. officer i engelska flottan, vilken bosatt sig i Argentina. Baron von Spann, sedermera marinminister i Wien, greve Cassini och kapten von der Hahn, representerade Österrike. Italienerna voro kapten Racchia, senare amiral och sjöminister i Rom amiral Labrano och kapten Candiani, vilken tjänstgjorde som adjutant till prins Tomaso, hertig av Genua, då denne studerade mina vapentillverkningar i London.

Tyskland hade som marinattachéer kaptenerna Schröder och Oldekop, vilken senare hade svenska anor ehuru adliga ätten med detta namn utgått i Sverige redan på 1700-talet. Jag blev en gång av kejsar Wilhelm II tillfrågad, hur Schröder var omtyckt i London: kejsaren var road av mitt svar, att han var ansedd för en typisk marinattaché, därför att han alltid frågade, men aldrig själv besvarade några frågor.

Franska marinattachéer i England voro La Tour du Pin, Borel de Bretizel, De la Chauvinière, Schilling, D'Oncieu, de la Bâtie, Leclere, Cuverville och Gervais, vilken sistnämnde såsom amiral kommenderade den franska flottan, som besökt Petersburg vid den uppgörelse, som ledde till ententen mellan Frankrike och Ryssland. Det var vid detta tillfälle under en galaföreställning på kejserliga operan, som kejsar Alexander III reste sig och gjorde honnör för marseljäsen, då denna spelades av orkestern: en märkvärdig företeelse, att Rysslands självhärskare saluterade franska republikens nationalsång. Man frågade sig om denna honnörsbetygelse hade något att göra med räntefoten för de franska lånen till Ryssland, som pågått ända sedan 70-talet.

Franska militärattachéer under dessa år voro: Marquis de la Rerronnays, de Warn och Descharmes. Rysk marinattaché i England var Rimsky-Korsakow och brasiliansk var amiral Abren.

Attachéerna voro ofta i vårt hem, vilket de ansågo som en sorts neutral mark, där de utan ceremoni kunde träffa varandra och några av Englands högre officerare mera kamratligt än vid officiella besök.

Min svåger Fred Grundy, nu överstelöjtnant i engelska armén, nyligen avliden, hade varit med vid vårt bröllop. Snart därefter kommenderades han med sitt regemente till Jamaica och därifrån till Ostindien, han var borta från England oavbrutet i 14 år, det är ett hårt öde för engelska officerare att vara borta så lång tid från hemlandet med alla de risker, som åtfölja vistelsen i heta klimat.

Fred gifte sig därute med Carrie Sage, dotter till en engelsk major. I allmänhet ansågs det att inga barn, födda i Indien av europeiska föräldrar, kunna uthärda klimatet mera än ett eller två år. Särskilt svårt är det för familjer med flera barn, då vid varje barns hemsändande till Europa antingen modern måste medfölja eller också barnen växa upp utan föräldrarnes personliga omsorg. Då Fred Grundys hustru själv var född i Indien trodde de sig icke behöva följa denna regel utan behöllo sin äldste son därute, där han emellertid dog vid 18 månaders ålder. Då Freds regemente hemkallades från Indien, kvarhölls det i Aden, där Fred stannade i ett år, medan hustrun for direkt till England: hon och ett par barn bodde i vårt hem tills fadern återkom.

Aden, helt nära ekvatorn, är så hett, att även de tunna linneuniformer, som engelsmännen där bära, äro alltför varma: Fred brukade säga, att man där mår bäst under dagens hetta med att stå naken på en våt handduk.

Återkommen till England bosatte han sig i Warwick och vi besökte dem i den gamla intressanta staden och gjorde utflykter till alla de närbelägna ställen, Kenilworth Stratford on Aven, m. fl. som äro kära för Shakespeare-beundrare. En del av Freds regemente inkvarterades i Towern i London, dit hans kamrater brukade bjuda oss.

Som första man på mitt ritkontor hade jag haft (omkring 1880) en norrman vid namn Thronsen, som var mycket arbetsam, men mer dugande ifråga om detaljer än vid lösandet av större frågor.

Mr. Maxim, som vid denna tid började få sin automatiska kulspruta i ordning, så att vi båda förutsågo, att vi en vacker dag skulle bli konkurrenter, frågade mig, om jag kunde råda honom att ta Thronsen i sin tjänst, eftersom denne sökt plats på hans ritkontor. Jag hade intet skäl att avråda honom, men ansåg mig böra omtala, att Thronsen hade en svaghet: om han tog ett enda glas vin, sa steg det honom at huvudet. Detta sade sig Maxim lätt kunna avhjälpa, då han själv var absolut nykterist. Thronsen inträdde då i hans tjänst och allt syntes gå bra till en början. Maxim hade då en kvinnlig kassör, som inte kunde fördra Thronsen. Oturen ville, att en dag då kassörskan och Thronsen kommit i tvist rusade Thronsen i hetta in till Maxim och förklarade, att kassörskan och han inte kunde samarbeta utan en av dem måste avskedas, Maxim svarade lugnt att om så var fallet, bleve det bäst att Thronsen flyttade, eftersom "That woman is my wife," Thronsen fick sedan en bra plats på Finspong.

Bland de gymnaster, som kommo till mig 1880, var en mycket sympatisk ung man, Arent Silfversparre, som just slutat sina studier vid Tekniska högskolan. Då han sade mig, att han ej beslutat på vad sätt han skulle draga nytta av sin utbildning, erbjöd jag honom att komma till mig. Han antog mitt förslag och blev mig snart till stor nytta. Hans far hade visat mig stor vänlighet, och jag lärde mig att hålla av Arent. -Då Bofors sökte en dugande överingeniör, rekommenderade jag honom till platsen, såsom erbjödande ett gott tillfälle för honom att få en ställning, som gjorde det möjligt för honom, att gifta sig i hemlandet. Han dog 1902 till följd av en olyckshändelse därstädes.

Min brorson Per Nordenfelt avslutade 1883 sina studier vid Tekniska högskolan och kom till mig i London, där han samarbetade med Silfversparre en tid, till dess han kunde intaga hans plats och blev småningom min alter ego. Jag har allt skäl vara honom tacksam för de många år han och jag arbetade tillsammans samt för det intresse och nit han utvecklade i min affärsverksamhet. Han övertog min verksamhet då jag slutligen flyttade hem till Sverige.

Per Nordenfelt bodde under många år i vårt hem, både i London och Paris och var innerligt avhållen av min hustru och mig. I Paris skämtade våra vänner genom att kalla honom père Nordenfelt. Då ehuru han inte var munk eller Nordenfelt Père, han naturligen mera såg ut som min son än min far.

Jag kunde aldrig motstå frestelsen att söka lösa en mängd svåra problem, som då och då döko upp, rörande artilleri- och andra försvarsfrågor. Den tiden klagades över, att sprängsatserna i granater av krut och bomullskrut visade sig vara för svaga, och man önskade kunna använda dynamit härtill. Risken var emellertid stor, att explosioner skulle förekomma, dels genom dynamitens sammantryckning vid skottlossningen, dels på grund av friktion mot granatens sida. Jag lät då bestryka granaternas insida med en talkblandning och minskade friktionen, så att jag lyckades avskjuta granater med dynamit som sprängsats. Jag provsköt länge härmed på de

kärrmarker norr om Themsens mynning, vilka vid flodtid voro täckta med vatten, så att jag vid mina skjutningar under ebbitid inte löpte någon fara att skada folk eller kreatur. Detta ledde emellertid ej till något resultat, ty Nobel hade under tiden lyckats framställa ett sprängämne, som han kallade dynamitgelatin, vilket utan fara kunde skjutas i granater med hög mynningshastighet.

Jag försökte även förbättra torpeders träffsäkerhet på långa avstånd, sedan det visat sig att t. o. m. under rysk-turkiska kriget dåvarande torpeder visat mycket liten träffsäkerhet på avstånd av ungefär 600 meter. Jag placerade en elektrisk strömomkastare inuti torpeden, förenad medelst en kabel, med elektriska kraftkällan ombord på ett fartyg eller i en sjöfästning. Under det att torpeden drevs framåt av elektriska kraften, kunde jag förmedelst strömomkastaren även åverka torpedens styre. Torpeden hade tvenne små flaggstänger en i fören och en i aktern, vilka för nattjänst visade elektriskt ljus akteröver. Då torpeden närmade sig målet, kunde den, även tack vara strömomkastaren och ett horisontabelt styre sänkas för att träffa fiendefartyget på önskat djup. Då min första apparat var färdig, försökte jag den utanför Gravesend i ett av de vatten, som vid flodtid bildades vid sidan av Themsen, så att jag kunde vara säker om att ej skada skeppsfarten. Jag hade uppsatt tvenne mål, ett på 1000 och ett på 2000 meters avstånd och visade att torpeden kunde föras en väg, liknande en åtta runt båda dessa mål och åter tillbaka.

Konstruktionen var således utmärkt. Att den blev dyr, ansåg jag vara av mindre vikt, då ett sänkt fiendefartyg hade ett oändligt större värde, än kostnaden av en mängd torpeder. Medan jag arbetade med mitt system, hade Whitehead i Österrike, Schwartzkoph i Tyskland och Normand i Frankrike lyckats på betydligt enklare sätt giva tillräcklig träffsäkerhet åt torpeder ända till på 1500 meters avstånd, Löjtnant Sleeman, förut officer i engelska flottan, var i min tjänst och utförde dessa experiment.

Mina försök gjordes i början av 80-talet. Sedan upptogs idén av amerikanerna, som 1892 försökte i Stokes Bay en liknande s. k. Sims-Edison apparat, ehuru i denna ledningstråden till torpeden var ända till 400 meter. Den blev dock icke antagen i England, emedan det på så långt avstånd var svårt att se flaggorna på torpeden, utan att den som torpederade denna stod högt upp över vattenytan. Man försökte då att driva torpeden med trådlös apparat. Försök med sådana lära nyligen hava ägt rum och man undrar, om denna anordning varit använd i den elektriskt kontrollerade torped, som blev nedskjuten av engelska flottan utanför belgiska kusten.

Då det började bli trångt på mitt kontor i Parlaments Street flyttade jag till Victoria Street, Westminster, där jag tog första våningen till affärslokaler och översta våningen, dit en hiss leddes nedifrån, till ritbyråer. Dessa voro så fullkomliga som tänkbart möjligt. Hela denna vind var öppen och luftig med takbelysning, så att alla mina ingenjörer och ritare hade sina ritbord mellan takstolarna. Jag hade även 20 svenskar, mestadels f. d. teknologer från Stockholm.

Då Sir Henry Bessemer en dag var hos mig och ville se ritbyrån, hade jag tillfälle att visa honom, att nästan alla ingenjörerna använde logaritmtabeller, vilket han knappt trodde vara möjligt förrän han fick se dem.

En annan storman, donatorn David Carnegie, som liksom Bessemer aldrig haft någon stor teknisk utbildning, uttryckte även sin stora beundran över anordningarna däruppe på mitt ritkontor.

Fastän mina förtjänster på vapentillverkning och en del andra affärer varit mycket stora, hade jag nedlagt så mycket penningar på försöksarbeten i olika riktningar, att sedan jag bundit över en och en halv million kronor i Björneborg och Krontorp, hade mitt fria rörelsekapital så mycket minskats, att jag beslöt bilda ett särskilt engelskt bolag för vapenaffärerna. Bolaget, Nordenfelt Guns and Ammunition Company Limited, övertog mina patent och kunder och inköpte vapenfabrikerna vid Karlsvik och i Spanien. Bolagets styrelse bestod av ordföranden, amiral Sir Astley Cooper Key, som varit förste amiralitetslord och första adjutant hos drottning Victoria. Övriga styrelseledamöter voro general Sir Donald Stewart, förut generalbefälhavare över alla trupper i Indien, Mr. Charles Barnett, ledamot av styrelsen för Lloyds bank och jag själv som verkställande direktör. Efter en tid avgick general Stewart, då han blev medlem av indiska rådet i London, Indian Council, eftersom det ej ansågs fullt riktigt att han såsom sådan var intresserad i privat vapentillverkning, Han ersattes av general Sir Gerald Graham, som anförde ett av de engelska fälttågen till Egypten.

Efter amiral Keys död ingick amiral Boys i styrelsen. Han hade tidigare varit engelska flottans Director of Artillery.

Denna kompakta styrelse av fyra personer samarbetade utmärkt väl till aktieägarnas stora fördel.

Då aktieteckning till bolaget utbjöds, blev detta kapital flera gånger övertecknat, och aktiernas pris på börsen stego genast till ett mycket högt premium. Det blev mig därför lätt att skaffa några av mina vänner betydliga förtjänster, bland andra Fredrik Adelborg vid svenska legationen, som erkänsla för hans trogna vänskap och de tjänster han vid många tillfällen gjort mig.

Amiral Cooper Key gifte sig på gamla dagar för andra gången, och då han och hans hustru ville företaga en utländsk resa, gingo de in på mitt förslag, att de skulle åtfölja mig till Sverige. Utresan skedde med en Wilson-ångare till Göteborg och efter ett besök i Trollhättan med järnväg till Stockholm, där amiralen hade tillfälle att bese Karlsviksfabriken, flottans station m. m. under det att Lady Cooper Key och min hustru togo i betraktande det Stockholm hade sevärt. Sjöministern ställde en liten kronoångare till vår disposition för en resa till Drottningholm och Gripsholm. Amiralen ville uppvakta kung Oscar, men hans majestät vistades för tillfället på Sofiero. Eftersom återresan till England skulle ske över Danmark och Belgien, inbjöd konungen oss till lunch på Sofiero, där de båda amiralerna, konungen och Cooper Key, hade mycket att tala om rörande de olika ländernas flottor och dessas framtidsutsikter. Efter lunchen fäste Victor Ankarcrona vår uppmärksamhet vid ett kanske enastående skådespel från Sofieros balkong, som säkert aldrig kommer att upprepas. Det hade blåst hård nordanvind under en eller två veckor, och sundet var fullt av stora segelfartyg från Östersjön, vilka under det hårda vädret ej vågade sig ut i Kattegatt. På förmiddagen hade vinden

slagit om till sunnan, och det var grant att se denna mängd av fartyg samtidigt spänna alla segel och bege sig norrut. Det var omöjligt att räkna dem, men det ansågs att nära 200 briggar, skonserter och fullriggade skepp seglade iväg mot Nord-sjön.

Från och med år 1876 var jag i England sysselsatt med att förbättra Palmcrantz' kulsprutor för lantarméer, men med till en början mycken liten framgång till följd av de dåliga resultaten av föregående försök i denna riktning med montigny-mitraljösen i Frankrike och den amerikanska Gatlingsmaskinkanonen. Däremot fick jag genast gehör inom Englands flotta, då jag erbjöd dem att tillverka en fyrpipig kulspruta av 25 mm, kaliber.

Whitehead såväl som Schwartzkopf hade då fått anseende för sina torpeder, mot vilka engelsmännen icke hade andra försvarsvapen än vanliga skeppskanoner. Vid de första försök jag anställde med entumskulsprutor i Portsmouth visade sig mina 25 mm. härdade stålkulor hava tillräcklig genomtränglighet för att allvarligt skada ångpannan och maskineriet i de dåvarande små torpedbåtarna på de avstånd, till vilka torpedbåten måste framgå för att med någorlunda säkerhet kunna träffa ett fartyg. Vidare visade det sig vara en stor fördel, att kulsprutorna sköto salvor av fyra skott, vilka i regel träffade något litet över varandra, så att det ej var så noga, om avståndet ej fullt riktigt bedömts. Löjtnant Fisher, numera engelsk storamiral, hade mycket förtroende för ovannämnda s. k. fisktorpeder, och då vi allt sedan dess varit vänner, har han ofta sagt mig, att i strid mellan torpeder och kanoner måste de förra slutligen vinna.

Småningom ökades torpedbåtarnas plåttjocklek, storlek och fart samtidigt med att torpederna förbättrades, så att torpedbåtarna inte behövde gå så nära som förut, utan kunde skjuta sina torpeder t. o. m. på eller över 1000 m avstånd med utsikt att träffa.

Mina och andras snabbskjutande kanoner ökades småningom 47 mm, 57 mm och 75 mm kaliber, då jag trodde mig förstå, att Fisher slutligen skulle få orätt.

Den fördelaktiga skjutningen i salvor kunde ej vidhållas utöver 25 mm kaliber, men å andra sidan erbjödo de större torpedbåtarna så mycket större träffyta, att det blott blev fråga om att ha tillräckligt antal snabbskjutande kanoner till försvar.

Det föreföll mig, att en torpedbåt å sin sida kunde sägas vara en kanonlavett och torpeden projektilen, som avsköts därifrån. Om jag kunde göra lavetten av sådan beskaffenhet, att jag vore någorlunda säker om att den ej kunde träffas med snabbskjutande kanoner, så skulle Fisher slutligen få rätt, och jag började då undersöka, vad som förr hade blivit gjort på det submarina området.

Bushnell och flera andra hade i slutet på 1700-talet försökt bygga undervattensbåtar, men dessa voro egentligen endast dykarklockor med större eller mindre rörlighet under vatten. Jag fann emellertid, att en amerikansk konstruktör Fulton, hade efter vad jag tyckte sunda idéer, ehuru han på grund av vetenskapens dåvarande låga ståndpunkt inte lyckades komma till några goda resultat. Han tillverkade dock en eller flera undervattensbåtar, som han erbjöd först franska republiken 1797, sedan England och Amerika. Men hans båtar voro så otillräckligt utarbetade, att de ej blevo antagna. Man behöver blott tänka på att det på den tiden ej fanns några torpeder, utan Fulton försökte framtränga nära eller under

fiendens båt för att där placera en mina. Han använde handkraft för att driva fram båten.

Vad som särskilt slog mig var emellertid, att en fransk kommitté tillsattes av general Bonaparte, på samma gång den avstyrkte antagandet av Fultons förslag, avslutade sin rapport med följande ord:

”Abstraction facite des obstacles auxquels il faut bien s’attendre, on devait être mathématiquement sur du succès. L’armée imaginé par le cytyon Fulton est un moyen de destruction terrible parce qu’elle agit dans le silence et d’une manière presque inévitable. Elle convient particulièrement au Français, parce qu’ayant (on pourrait dire nécessairement) une marine plus faible que son adversaire, l’entier anéantissement de l’une et de l’autre lui est avantageux”.

Å andra sidan säger kommissionen i ett tidigare uttalande, att antagandet av en dylik maskin ”serait en quelque sorte rayé du code de la guerre, les punitions justement infligés à ceux qui sont naturellement enclins à l’affaire d’une manière atroce”.

Dessa ord äro ju märkligt aktuella just nu under världskrigets fjärde år.

Efter Fulton gjorde en mängd uppfinnare i olika länder många mer eller mindre praktiska försök, vilka de patenterade. Dessa ledde emellertid ej till några resultat i den riktning jag önskade gå, nämligen att åstadkomma en undervattensbåt som med tillräcklig hastighet kunde hålla sjön under avsevärd tid i alla väder och tjäna till att framföra fisktorpeder så nära fiendefartyg, att dessa lätt kunde träffas, utan att båten utsattes för någon avsevärd risk från fiendens kanoner.

Omkring år 1881 träffade jag i London en engelsk ingenjör, Mr. Garret från Lancashire, som redan förut hade studerat submarina frågor och som t. o. m. gjort en försöksbåt, med vilken emellertid varken han eller någon annan var nöjd. Han hade naturligtvis ej som jag haft tillfälle att lära känna vilka medel marinerna kunde ha till försvar mot torpedbåtarna, men han var så begåvad och en tekniskt såväl som praktiskt så erfaren konstruktör, att jag tog honom i min tjänst. Hade jag ej gjort det, är det troligt att med allt annat arbete jag då hade för hand, skulle jag ej lyckats komma så nära lösningen av submarinproblemet, som jag gjorde. Garret stannade hos mig till 1890.

Det tog oss över ett år att besluta i vad riktning konstruktionsdetaljerna skulle gå, då alla tidigare erfarenheter kunde kallas negativa. Indirekt hade vi naturligtvis fördel av att kunna undvika alla fel, som gjort föregående försök fruktlösa.

Först och främst var det nödvändigt att frångå framdrivandet av båten med handkraft eller trampvevar. Jag valde ångkraft med propeller, huvudsakligen emedan dessa voro så välkända, att det ej var mig svårt att finna erfaret folk att sköta dem. Jag kunde elda upp ångpannorna, då båten var i sitt övervattensläge och magasinera överhettad ånga i en särskild panna för båtens framdrivande i undervattensläge. Ångan gav mig dessutom möjligheten av att i händelse av hotande olycksfall med högt tryck blåsa ut de betydande mängder av kallt vatten, som jag använde till att ballasta båten, varefter denna fort skulle stiga till ytan.

Jag var mycket frestad att redan från början använda fotogenmotorer, vilka kunde driva båten i övervattensläge, och samtidigt chargera elektriska ackumulatörer för undervattensläget, men vågade då inte göra det, emedan varken explosionsmotorer eller elektriska apparater för fyrtio år sedan voro så utarbetade och pålitliga som de nu äro.

Många av de tidigare båtarna hade gått förlorade, därför att man sänkt båtarna genom att låta dem intaga så mycket vatten, att de förlorade all sin flytbarhet (buoyancy). Jag beslöt därför, att mina båtar under alla förhållanden skulle bibehålla någon bärkraft och att övervinna denna tendens för båten att gå upp till ytan förmedelst vertikala propellrar, som höllo båten nere, så att, om dessa mekaniska medel av någon orsak sloge fel, skulle båten stiga upp till ytan. På den tiden brukade det, som nu kallas vertikala propellrar kallas horisontabla, emedan propellervingarna voro horisontabla i rät vinkel mot propelleraxeln.

En annan orsak till tidigare olycksfall var, att man sänkt båtarna genom att förmedelst horisontabla roder tvinga ner den under framåtgående, då en tung båts levande kraft kunde krossa båten eller krympa tillsamman dess plåtar, så att flytbarheten förlorades.

Därför ville jag såsom regel söka hålla båten i horisontalt läge medelst vertikala propellrar, vilka även gjorde det möjligt för mig att neddraga båten till undervattensläge t. o. m. då den låg alldeles stilla.

Det har senare visat sig, att min fruktan för att sänka båten under framåtgående medelst horisontala roder varit överdriven, då senare tiders undervattensbåtar ha behållit detta sätt att gå från ytläge till undervattensläge. Redan innan jag konstruerade min första båt, yrkade generalmajor Harding-Steward, som var rådgivare för försvaret av kolonihamnar, på att jag skulle använda periscope, ordnat med prismor eller speglar, höjda över vattenytan, för att göra det möjligt att se på stora avstånd, men dessa skulle ha en tub av blott 100 mm ansåg jag, att de i praktiken skulle bli mindre lämpliga än den kupol av tjock stålplåt med fönster åt alla sidor, som jag använde.

Löjtnant Novgaard i danska flottan rådde mig att använda ackumulatörer jämte ångkraft, vilket naturligtvis lätt kunna ordnas, men för att undvika komplikationer i de första båtarna föredrog jag att taga ackumulatörernas betydliga vikt i form av ökad volym hett vatten i de cisterner, som skulle giva drivkraft i undervattensläget.

Det är sant att periscopet kunde stå högre än kupolen, då denna är alldeles intill vattenytan, men på de avstånd, varifrån torpeden kunde avskjutas, var det nog lika svårt att vid den minsta vågrörelse i vattnet kunna se kupolen som att finna periscopet.

Härvidlag syntes dock den praktiska erfarenheten hava gjort mig orädd. Men jag är ännu inte viss på att inte en sjöman skulle tycka bättre om att direkt se runt horisonten än att se bilden från blott en riktning återgiven på en liten karta inuti båten.

Det faller av sig självt att stor hastighet måste vara en stor fördel även för undervattensbåtar, men då jag icke vågade börja med att bygga en båt av så stor längd, som skulle fordras för att giva båten den stora hastighet, som de dåvarande torpedbåtarna hade - 18 à 20 knop - ansåg jag mig böra vara nöjd med 9 à 10 knop för den första båten. Vid konstruktionen av denna båt, tänkte jag i första hand på, att den skulle

användas till försvar av svenska skärgårdar, inom vilka fiendefartyg nog inte skulle röra sig med stor hastighet, eller för att omöjliggöra blockad av våra hamnar, varvid stora örlogsfartyg med eller utan nät antagligen icke skulle gå med mer än 7 à 8 knops fart.

På grund av det sätt, varpå undervattensbåtarna numera utvecklats för arbete även under sjöbataljer, bör deras hastighet i övervattensläge naturligtvis uppdrivas.

Hastighet i ytläget och undervattensläget är en annan fråga. Jag har litat på resultaten av Freude's ingående undersökningar, bekräftade genom praktiska försök, att en båt av passande form kan med en given ångkraft framdrivas lika fort eller fortare, då den är helt omgiven av vatten, än då den går i övervattensläge. Då min båt sänktes från detta läge till ytläge, ökades motståndet av friktion mot vattnet ytterst litet jämfört med motståndet av de vågor, som i förra läget uppkastas, och detta har bekräftats av flera bland Englands mest framstående konstruktörer.

Att således driva båten i undervattensläge med hög hastighet skulle inte möta någon svårighet, utom att så mycket ånga skulle åtgå härtill, att tiden för arbetet i undervattensläget skulle hårt begränsas. Dessutom har det varit min mening att vid alla andra tillfällen under själva anfallet mot fiendebåt, skulle undervattensläget användas endast som en utväg att gömma sig, när fienden upptäckt båten, att smyga sig undan till man åter vågar gå upp och göra eld i pannorna.

Även härvidlag erkänner jag gärna att fotogenmotorer och ackumulatorer skulle lämna bättre resultat.

Ångan hade vidare visat en betydlig svårighet i det att, om båten av någon orsak förlorat sitt horisontella läge, så att t. ex. fören ligger lägre än aktern, så skulle vattnet i pannorna och cisternerna flyta över i den riktning, där båten ligger lägst och således öka dennas tendens att gå nedåt med fören, vilket kunde vara farligt, om man ej hade tid att flytta de vikter, som äro ordnade inuti båten för detta ändamål eller att omkasta de vertikala propellrarna och att vända de horisontella styrena uppåt.

Jag har haft tvenne sådana varningar, en i Southampton och en i Bosporen, men besättningen var dessbättre så påpasslig, att ingen olycka inträffade.

Så snart båten är långt under ytan, ser man endast några meter framåt, och det hjälper intet avsevärt att ha strålkastare, detta är även ett skäl, varför jag icke vågat föreslå att gå fort i undervattensläge.

Ångan har given nackdel, nämligen, det tar ganska lång tid att upphetta vattenvolymen i pannan och cisternerna till den önskade värmegraden.

Min första båt, som jag kallade n:o 1, byggdes i Stockholm. Skrovet tillverkades hos Bolinders, varifrån det fördes över till vapenfabriken i Karlsvik, varest jag uppbyggt en slip, där allt annat arbete för båten utfördes, utan att allmänheten hade en aning därom.

N:o 1, 60 tons båt.

Siffrorna för N:o 1 voro: längd 20 m, bredd 2, 75 m, djup 3, 35 m, displacement 60 ton, hastighet i övervattensläge 9 knop, längsta väg utan att intaga kol 240 km. Djup, till vilket båten kunde sänkas utan fara 15 m. Ångmaskinen med hög och

lågtryck samt kondensor hade två cylindrar med vevar på 90°, vid ett tryck av 6, 8 atm, gåvo 100 indicerade hästkrafter. Ångpannan av speciell lokomotivtyp med en eldstad och 18, 6 kvm. eldyta.

Ångpannan och de två hetvattencisternerna höllo 8 ton vatten. De två vertikala propellrarna drevos av en sex hästkrafters dubbelcylinder-ångmaskin,

En kallvattencistern mitt i båten innehöll 4 ton vatten, som ballast, vilket blåstes ut då flytbarheten minskades, innan de vertikala propellrarna igångsattes för att sänka båten från ytläge till undervattensläge. Besättning tre man. Beräknad kostnad 170, 000 kronor.

Båten N:o 1 gick i början av 1885 med egen maskin från Stockholm genom kanalen till Göteborg och vidare över Kattegatt till Landskrona, dit jag inbjudit kommissioner från alla större maritima makter (ungefär 40 officerare) att studera båtens alla detaljer och att åse en uppvisning. Konung Oscar hade lånat mig kanonbåten Edda, kommenderad av kapten Gyllensköld med greve Ehrensvärd som förste officer för de utländska kommissionerna. Prinsen och prinsessan av Wales, kejsarinnan av Ryssland och danska kungafamiljen voro närvarande ombord på engelska kungajakten Osborne, captain Fawkes danska och svenska sjöministrarna jämte ett stort antal officerare kommo dit på danska och svenska kanonbåtar. Garret förde undervattensbåten.

Bland de utländska officerare som närvaro vid uppvisningen, utom de engelska voro amiral Labrano från Italien, löjtnant Mülller från Tyskland (han nu amiral och chef för kejsarens marinkabinett), kapten d'Oncieu de la Batie, med tvenne experter från Frankrike, samt officerare från Ryssland, Österrike, Spanien, Argentina, Brasilien och andra länder.

Den engelska kommissionen bestod av fortifikationsgeneralen Sir Andrew Clarke och hans adjutant kapten S. Clark, senare guvernör i Bombay då han blivit pär of England med namn Lord Sydenham, major Armstrong i fortifikationen och från engelska flottan kapten K. Wilson, senare Lord of Admiralty och kapten Kane, bekant från den stora sjöolyckan vid Samoa då han tog sitt fartyg ut från redden mitt emot den förfärliga orkanen och räddade sitt fartyg, varemot alla de övriga på redden förläste med stor mansspillan.

Den engelska kommissionen åtföljde mig till Stockholm där kung Oscar mottog oss till lunch på slottet.

Båten N:o I gjorde åtskilliga dykningar och gick i ytläge här och där bland de besökandes fartyg. Allt gick bra, och det var ett stort intresse att höra kommissionens uttalanden.

Vid övergång från övervattensläge till ytläge indrogs skorstenen, eldstaden stängdes, och hela båten blev hermetiskt tillsluten. Sedan intog kallvattencisternerna så mycket vatten, att båten kom i sitt ytläge, bibehållande endast så mycket flytbarhet, som kunde övervinnas medelst de vertikala propellrarna. I detta läge syntes över vattenytan endast utsiktstupolen.

Från ytläget neddrogs båten till önskat djup medelst vertikalpropellrarnas igångsättande. Båten innehöll alla kända medel att avläsa djupet, båtens balansering m.m. varvid jag haft mycken nytta av Whiteheads erfarenhet med sin fisktorped. Den kompass jag hade i N:o 1 visade sig något opålitlig, omgiven som den var av järnkonstruktioner, men i de

följande båtarna övervanns denna svaghet med Sir William Tomsons kompass, som visat sig fullt pålitlig även i pansarfartygs kanontorn.

Kommissionerna påpekade, att en sådan undervattensbåts befäl och besättning måste hava en lång och ingående träning. Ehuru jag gjort mitt bästa att undvika komplikationer för att på ett praktiskt sätt kunna göra båtens arbete fullt verkamt utan avsevärd risk, medgav jag gärna anmärkningens riktighet. Ty både befäl och manskap måste vara så hemmastadda i skötseln av klaffar, kranar och ventiler, att de ögonblickligen kunna finna och använda handtagen nästan automatiskt, vilket nog inte gått för sig, förrän en flottas skickliga experter under längre tid blivit noggrant övade.

Mitt svar på kommissionens anmärkning var, att ingen kan utan lång övning träffa pricken på en skottavla eller spela piano med ögonen riktade på noterna, men efter tillräcklig övning förefaller det enkelt nog.

N:o 1 såldes senare till Grekland för att tjäna som utgångspunkt för utveckling av undervattenssystemet. Men jag tror inte, att grekerna någonsin använde båten, sedan den krigsfara, som då förelåg i östra Medelhavet, försvunnit.

N:r 2 och 3, 160 tons båtar.

År 1886 påbörjade jag tvenne båtar, som beställts av turkiska flottan. Dessa voro 30 m långa med 3, 66 m största bredd, displacement 160 ton, hastighet i övervattensläge 12 knop, förmåga att gå 1500 km utan att intaga kol och med säkerhet på 15 m djup. Ångpannan med två eldstäder 70 kvm eldyta, Ångmaskiner med 6, 8 atm. tryck indicerade 250 hästkrafter. De vertikala propellrarna, som på N:r 1 placerats i utbyggnader mitt på båten utanför det egentliga skrovet, voro här förlagda ovanpå båten, närmare dess ändar, vardera driven av en 6 hästkrafters ångmaskin. Tvenne kallvattencisterner, en nära fören och en nära aktern, innehöllo vardera 15 ton vatten, och cisternen mitt i båten för att minska flytbarheten innehöll 7 ton, vilka 37 ton vatten i händelse av behov kunde med ångtryck hastigt blåsas ut ur båten, då denna genast steg upp i övervattensläge. N:o 2 och 3 hade plats för 8 ton stenkol i kolboxar, allteftersom detta användes, ersattes kolets vikt av vatten. Besättningen utom kaptenen 6 man, av vilka hälften i arbete, hälften i vila. Beräknad kostnad 300, 000 kronor.

Värmen i båtarna N:r 2 och 3 var icke tryckande: i Landskrona uppmättes den, sedan båten varit i undervattensläge i 6 timmar, till +31° C.

Vi hade ingen särskild anordning för att hålla luften ren, ty med dessa små besättningar var luftvolymen i båten tillräcklig, vilket visade sig däri, att lågan av ett talgljus på båtens botten inte minskades. Skulle framdeles någon olägenhet härvidlag uppstå, var det ju enkelt att införa något av de välkända medlen att syrsätta luften.

N:r 2 och 3 byggdes i England, där de söndertogos och skeppades till Konstantinopel, varefter de åter sammansattes, August Eckermann biträdde Garret i Grekland och Turkiet. Jag har inte kunnat finna, att turkarna använt dessa båtar i praktiken, vilket utan tvivel till en del berott på att de inte kunnat ordna med att få sitt folk övat.

I Turkiet såväl som i Grekland hade vi den största svårighet att finna folk, som vi kunde instruera att sköta båtar, och det är troligt, att dessa länders marinere funno det omöjligt att skaffa passande besättningar till de båtar vi levererade.

N:r 4 250 tons båten.

Allt eftersom de olika marinerna lärt sig förstå att undervattensbåtar voro av nytta icke blott för försvaret av egna hamnar utan även, när det gällde att bistå egna fartyg i öppet vatten och mota fiendens vid avgående från deras hamnar, blev det av vikt att öka undervattensbåtarnas hastighet och förmåga att gå långa vägar utan att kola. Jag byggde därför båten N:r 4, som hade en längd av 37, 5 m, 3, 6 m bredd och displacement i undervattensläge 250 ton. Dess 1250 hästkrafters ångmaskin gav båten en hastighet av 15 knop i övervattensläge eller 19 knop med forcerad bläster. I detta läge kunde den gå 1600 km utan att kola eller 30 km i undervattensläge med användande endast av magasinerad ånga. Luftvolymen var tillräcklig i undervattensläget för 9 mans besättning under sex timmar. Beräknad kostnad 400, 000 kronor.

De vertikala propellrarna i denna båt voro placerade i dess tillplattade ändar förut och akterut.

Torpedtuberna hade i de första båtarna varit lagda ovanpå båtarna, vilket hade gjort, att de stupade nedåt mera än som var behöfligt, och jag måste lita på Whiteheadtorpedernas förmåga att efter avskjutning hålla sig horisontala på önskat djup. I n:r 4 däremot lade jag torpedtuberna inuti själva båten, så att de kunde inställas strax före avskjutningen. I detta läge var det också lättare att ersätta varje avskjuten torped med en reservtorped, av vilka jag medförde fyra stycken, Tuben intog automatiskt efter avskjutningen vatten av samma vikt, som torpeden hade haft.

N:r 4 byggdes i Barrow's skeppsbyggnadsvarv, där dessvärre en felräkning av vikterna ägde rum, som visade sig farlig: då båten gått av stapeln låg fören så mycket högre än aktern, att man måste intaga några ton tackjärnsplattor allra längst fram, vilket gjorde båten ytterst känslig och svår att få stadig i längdriktningen.

Från Barrow gick n:r 4 med egen maskin genom Irländska sjön förbi Wales och Landsend, genom Engelska kanalen till Southampton. Där hade jag en uppvisning för engelska flottans officerare och de flesta utländska marinattachéerna i London. Vid hastighetsförsöket i övervattensläge var en rysk amiral ombord och konstaterade, att båten gjorde 16 knop.

Sedan gjordes ett fingerat anfall, då båten gick i ytläge rakt emot åskådarna. Den lilla kupolen var svår att se, och då båten gick med full fart, tog den över sig en vattenvåg, som ansågs utgöra tillräckligt skydd för kupolen mot eld från kul-sprutor och smärre snabbskjutande kanoner. För att kunna se och justera riktningen var det ej nödvändigt att höja båten; man behövde endast minska farten, så att kupolen inte täcktes av vågen.

Då båten hunnit till ungefär 800 m avstånd från målet, ansågs torpeden vara avskjuten, och båten sänktes till undervattensläge, varefter den kunde smyga sig bort.

I n:r 4 hade värmefrågan ej varit så väl ordnad, som i de mindre båtarna, utan temperaturen steg, då båten varit länge i undervattensläge till 49°C, vilket gjorde, att man måste vidtaga några åtgärder för avkylning.

Ryska marinen köpte n:r 4, och jag åtog mig att leverera den i Kronstadt. Den gick med egen maskin genom Kana-len och Nordsjön, åtföljd av en segelslup. Båten hade order att gå in via Esbjerg på Danmarks västkust för att kola och ge besättningen tillfälle till vila, men till följd av ett misstag angående fyrarnas belägenhet gick den fortfarande i övervattensläge, under tjock dimma på grund utanför Esbjerg. Då den själv inte kunde bli flott, utan fick vänta på hjälp, låg båten ett par dagar kvar på grundet, utsatt för Nordsjöns vågor.

Eftersom jag inte kunde vara säker om att inte båtens inre delar skadats härav, vågade jag ej leverera båten till ryska marinen med en risk av olycksfall, som ju inte var utesluten.

Det var min avsikt år 1889 att bygga en femte undervattensbåt av 50 m längd, 4 m bredd, 450 tons displacement, som med 2000 hästkrafters maskin skulle kunna göra 20 knops fart utan forcerad bläster. Besättningen av 12 eller 15 man skulle kunna kvarbliva 8 timmar i undervattensläge,

Denna båt blev emellertid aldrig utstuderad i detalj, eftersom de betydliga förluster jag gjort på n:r 4, då assuradörerna vägrade betala mer än en mindre summa, inte lämnade mig tillräckliga medel för att bygga den femte båten.

Jag överlämnade därför till Barrow Shipbuilding Company att under de engelska patenten bygga undervattensbåtar, och detta bolag fick stora beställningar av engelska amiralitetet och andra, vilka de småningom adopterade periscopet på för utkik och fotogenmotorer, samt elektriska ackumulatörer för drivkraft.

Bolaget hade emellertid inte kurage, åtminstone i början, att bygga större båtar än n:r 4, då engelska amiralitetet önskade ha dem endast till försvar av sina egna kuster. Såvitt jag vet, hade ingen marin bragt till utförande planen att använda undervattensbåtar långt från sitt eget land, förrän tyskarna 1906 på allvar började konstruera sådana båtar.

I England höll jag redan år 1886 åtskilliga föredrag vid vilka såväl som vid uppvisningarna i Landskrona och Southampton, jag fick bekräftelse på att ingen före mig byggt praktiska, sjögående undervattensbåtar.

På de turkiska båtarna hade jag placerat två kulsprutor av gevärskaliber ovanpå varje båt, eftersom skrovet icke var nog starkt för 47 mm snabbskjutande kanoner, som jag hade tänkt sätta i brunnar med höj- och sänkbara lavetter. På båten n:r 4 hade jag inte skjutvapen, då man rått mig till att lita på torpederna för anfall och på sänkningen till undervattensläge för försvar. På n:r 5 hade jag emellertid tänkt montera två snabbskjutande kanoner av 57 mm kaliber. Sista årens erfarenhet har visat, att skjutvapen äro nödvändiga för de många-handa ändamål, till vilka undervattensbåtarna numera brukas.

Jag hade naturligtvis aldrig tänkt mig att de skulle kunna få användning annat än mot beväpnade fientliga krigsfartyg, minst av allt hade jag trott att de kunde få begagnas mot o-beväpnade handels- eller passagerarfartyg, åtminstone icke utan att tillfälle bereddades för de civila besättningarna att rädda sig.

Såsom redan nämnts, hade jag vid vapentillverkningen låtit vid olika fabriker göra de delar, som bäst passade fabrikerierna. Detta gick mycket bra så länge det höll sig inom gränser, som gjorde det möjligt för mig att utöva kontroll över de olika maskindelarna, så att de arbetade på ett tillfredsställande sätt, då de samlades till färdiga vapen. Men för den mängd av olika vapensorter och dimensioner jag hade att göra med blev kontrollen mycket besvärlig. Det var icke utan att bristande kontroll någon gång ledde till svårigheter: sålunda förlorade jag i Japan en betydande beställning, därför att en försökskanon, som jag ditsände hade yttermanteln så stor att den vid påkrympning icke satt fullständigt fast vid kanonens inre rör.

Jag beslöt därför att bygga en egen fabrik, dels för att själv tillverka alla delarna av vissa vapen och dels för att där kunna samla de delar jag beställt hos andra, så att jag kunde vara säker på att köparen fick leveransen i fullgott skick.

Jag köpte en tomt vid Erith på Themsens södra strand nära Gravesend och uppsatte där fullständiga fabriksbyggnader, försedda med särdeles goda arbetsmaskiner. Detta arbete utfördes av Per Nordenfelt, som även sedan hade högsta överinseende över inköp av materialier och utförande av allt arbete med vapnen. Belägenheten av fabriken var fördelaktig i det att den låg bekvämt till för min skjutbana vid Dartford.

Som jag var medlem av New Thames Yacht club i Gravesend, brukade jag i dess lokaler mottaga officerarna å de många utländska krigsfartyg (österrikiska, spanska, italienska, argentinska m. fl.) som under årens lopp besökte England, varvid de hade sin station nära Gravesend.

1886 voro min hustru och jag en stor del av sommaren i Marstrand, där vi bodde i den s. k. "Ströms villa" med stor trädgård. Vi samlade omkring oss flera av våra släktingar och vänner, och vi tyckte så mycket om Marstrand, att jag beslöt bygga en stuga högt upp på södra udden, där vi hade en härlig utsikt över havet och vikarna. Vi kallade stugan "Klinten" och den var så utsatt för alla vindar, att jag stagade taket på alla fyra sidorna med järnkedjor till klippan. De gamla kassematterna under byggnaden använde vi som källare.

Jag anlade en lawn-tennisbana av cement, där våra bekanta bland badgästerna brukade motionera sig. Kung Oscar och hans officerare på Drott gjorde oss äran att intaga lunchen hos oss efter tennisspelet.

År 1889 kom engelska flottans övningseskader till Göteborg. Den stod under kommando av kapten Markham, senare konteramiral, som hade med sig ombord sin bror Sir Clements Markham, ordförande i Royal geographical society, vilka båda jag kände från England. Jag telegraferade till Markham och bjöd honom till tidig middag på "Klinten" dagen därpå, vartill han skulle medtaga alla officerare, som kunde göra sig fria. Svaret kom, antagande inbjudningen och nämnande att trettio officerare kommo med - jag hade tänkt mig 10 à 12 stycken.

Natten före middagen blev det icke mycken sömn av, Mycket roligt hade vi med alla de engelska officerarna och ett stort antal badgäster.

1890 såldes "Klinten" till professor Pettersson, som flyttade den till en utav fjordarna nära Lysekil, emedan han tyckte det blåste för hårt i Marstrand. Stugan var byggd av rundtimmer och skadades icke av flyttningen. Dessvärre brann den upp vid en eldsvåda under en vinter då den icke var bebodd.

Jag har nämnt, att den sista undervattensbåt jag byggde tillverkades i Barrow-in-Furness. Där fanns ett gammalt skeppsvarv, tillhörigt hertigen av Devonshire, som även hade betydliga järnverk helt nära, där Englands renaste järn tillverkades av henatitmalmer.

Skeppsvärvet var ganska förfallet och sköttes på föråldrat sätt, så att förtjänsterna alls icke voro tillfredsställande. Markisen av Hartington, hertigens äldste son och arvtagare, bad mig sätta skeppsvarvet i gott stånd, Jag föreslog då, att arbetsmetoderna skulle helt moderniseras med nya maskiner och att det nya varvet skulle ägna sig åt att tillverka mindre krigsfartyg av standardtyp, fullt utrustade med vapen, vilka skulle kunna säljas till så pass billigt pris att man som avnämare kunde räkna på de många smärre nationer, som icke själva byggde sina krigsfartyg.

Jag träffade avtal med firman Whitworth att lämna Barrow alla vapen av grov kaliber; mitt bolag skulle lämna alla snabbskjutande kanoner och kulsprutor och tillverkningen av mindre undervattensbåtar i England skulle uteslutande tillförsäkras Barrow.

Lord Rotschild, som nyligen dött, var en av ledarna i det liberala parti, vars chef markisen av Hartington var, Rotschilds firma åtog sig också att lansera det nya bolaget, som bildades med tillräckligt kapital för den föreslagna verksamheten.

Sir N. Barny, som varit förste konstruktionschef i engelska flottan, engagerades av mig som sakkunnig ledare av fartygskonstruktionerna.

Bolaget kallades Barrow Shipbuilding and Ordnance Company Ltd, och dess styrelse bestod av Hartington som ordförande, hans bror Lord Edward Cavendish, amiral Boys, Mr. Benam och undertecknad. Hela kapitalet upptogs genast av Börsen i London och har allt sedan gjort goda affärer.

Personligen hade jag den tillfredsställelsen, att bolaget hade mycket stora förtjänster på byggandet av undervattensbåtarna.

Jag har ofta känt värdet av att ha fått leva under senare delen av förra århundradet och tillåter mig att återgiva, vad min vän Clas Adelsköld skrivit i sina biografiska anteckningar över John Ericson:

"Folken kunde åtminstone en tid ägna sig åt att utforska naturen och hennes lagar, att med vetenskapen som trollstav göra sig naturkrafterna underdåniga och tvinga dem till att arbeta i människans tjänst". -

"Detta tidevarv, som kunnat uppvisa ångbåten och lokomotivet, telegrafan, fotografien, spectralanalysen och telefonen, som kunnat i vetenskapens kedja infoga de nya länkarna, den jämförande språkforskningen, arkeologien, statistiken och hygienan, som genom sam-

färdsmedlens förbättrande upphäft folkens isolering och ställt deras förbrödning som ett, om ock avlägset framtidsmål, som förstått popularisera vetenskaperna för att kunna sprida dem till de djupare samhällslagren och som till sist, genom att intränga i bacillernas och bakteriernas mikroskopiska värld, funnit medlen att höja människornas medellivslängd - detta tidevarv har, hur det än må i andra avseenden försyndat sig, förvisso lämnat en stor och värdefull insats i den mänskliga utvecklingens historia".

Min starkaste konkurrent i kulsprutor var amerikanaren Hiram Maxim med sin automatiska kulspruta för gevärsammunition, vars sinnrika konstruktion gjorde möjligt för honom att få starka patent.

Efter många tävlingsexperiment inom engelska flottan och armén nödgades jag erkänna att den automatiska principen hade många fördelar. Firman Rotschild var en av förläggarna för maximvapnet och föreslog att vi skulle sammanstå mina affärer med Maxims och bilda ett större nytt bolag för de båda vapnen. Detta tilltalade mig på intet sätt, men då Rotschild hotade med att släppa till ett mycket stort kapital för Maximaffären ensam ifall vi icke skulle samarbeta vågade jag icke motsätta mig sammanslagningen utan ett gemensamt bolag bildades för båda affärerna. Detta bolag köpte mina fabriker i England och andra länder under namn av Maxim Nordenfelt Guns and Ammunition Company Ltd., i vilket Maxim och jag vore verkställande direktörer och mina styrelseledamöter ingingo i det nya bolagets styrelse tillsammans med Vickers och tre andra, som representerade Maximintresset. Alla det nya bolagets vapen benämndes Maxim Nordenfelt. Jag hade ingen svårighet att samarbeta med Maxim personligen, ty han sade mig redan från början, att då jag hade så mycket mera erfarenhet i allt vad som rörde affärsledningen och fabrikskötseln, kunde jag lita på att han skulle följa mina råd i dessa delar: inga slitningar mellan honom och mig störde därför vårt arbete.

Maxims tid var också mycket upptagen av hans experiment med flygmaskiner. Han gjorde försök med vad jag tror var det första styrbara luftskepp utan ballong, som således var tyngre än luften. Han lyckades också praktiskt bevisa att idén var utförbar, men hans apparat kunde blott flyga korta avstånd utan att stiga högt i luften. Hans vänner hade subskriberat en halv million kronor såsom kapital i ett konsortium, som var alldeles oberoende av vårt bolag, men när detta var slut ville konsortiet icke gå längre, utan Maxim fick åtnöja sig med äran att ha varit den förste som flugit utan ballong, innan hans landsmän bröderna Wright lyckades göra de första praktiska aeroplanen.

Greve Edvard Piper hade blivit vår minister i London redan 1877 och hade Fredrik Adelborg till legationssekreterare. Piper hade redan som minister i Wien och Rom varit persona grata, och han, såväl som Adelborg, båda ungarlar, voro mycket omtyckta av våra landsmän. Piper var musikalisk och hade varit intim vän med Wennerberg, Beronius m. fl. under gluntarnas tid i Upsala.

Adelborg led av svaga lungor och sändes av regeringen till Egypten för att bliva bättre. Men klimatet där jämte sanden från ökenstormarna gjorde honom endast sämre, så att han återkom till London och dog snart därefter till stor sorg för alla, som lärt sig hålla av den sympatiske mannen.

Vi hade en norrman som generalkonsul vid namn Richter, som skötte mina mellanhavanden med köpmän och redare mycket bra. Efter några år blev han hemkallad till Norge som medlem av regeringen i vilken många slitningar just förekommit. Jag varnade honom för att styra orätt kurs och att icke "sitta mellan två stolar". Ett par år därefter träffade jag honom i Stockholm som norsk statsminister, då han sade att han icke lyckats undvika att "sitta mellan två stolar" och någon tid därefter dog han för egen hand.

1889 reste jag till Berlin i sällskap med Ernest Cassel (senare Sir Ernest) och ett par utav styrelseledamöterna i mitt sista bolag. Cassel, som varit behjälplig vid sammanslagningen av Maxims och mina affärer, hade mycket att göra med Deutsche Bank och andra stora tyska bankinstitut vilka där höllo på att ordna med byggandet av järnvägen Konstantinopel-Bagdad. Meningen var att utsträcka denna bana till Basras hamn vid Persiska viken.

Ändamålet med denna järnväg var att kunna avsätta tyska varor i Indien och andra länder runt Indiska oceanen. Charley Bensford hade tillskrivit greve Herbert Bismarck, son till den store statsmannen, med anhållan att han skulle skaffa mig audiens hos kejsaren. Då jag sökte Bismarck, som jag känt i London, omtalade han att allt var ordnat för audiensen, till vilken jag blott hade att begära tillstånd genom vår minister i Berlin, envoyén Lagerheim.

Audiensen var bestämd till kl. 1/2 9 på morgonen, därvid jag tillät mig att hälsa kejsaren såsom nyutnämnd amiral i svenska flottan. Då han sade att han ännu icke fått någon uniform, kunde jag underrätta att den fanns på mitt hotell hos de svenska officerarna, amiral Klintberg och andra, som kommit till Berlin för att betyga svenska flottans glädje över dess nye amiral. Deras audiens var bestämd till kl. 9 samma morgon.

Sedan jag framfört mitt ärende rörande snabbskjutande kanoner bad kejsaren sin krigsminister Bronsart von Schellendorff och general Hahnke, chef för kejsarens militärkabinett, som voro närvarande, att göra klart för mig att Tyskland aldrig gör någon ändring i sina vapen för en särskild detalj, om än särdeles lovande, utan samlar på flera förslag till dess det av omständigheterna tvingas att göra helt nya vapenkonstruktioner. Detta av skäl att det tager så mycket arbete att instruera truppen, att varje liten ändring lätt förorsakar villervalla.

Sista gången jag träffade kejsar Wilhelm II var vid en audiens som han gav mig på Stockholms slott för att jag skulle få tacka för den kommendörsstjärna av Preussiska Kronoorden som jag fått.

Vid besöket hos Bismarck erbjöd denne mig en cigarr, lik den han själv rökte, men då denna smakade halm, liksom de flesta Manillacigarrer, passade jag på, då Bismarck gick och hämtade en bok, att lägga från mig cigarren bakom en blomkruka. Då han återkom, sade han: "Pardon, jag hade glömt att man i England röker starkare cigarrer", och gav mig en utmärkt havanna.

Under ett par år var jag ofta i beröring med Ernest Cassel, vars karriär varit ganska säregen. Han kom till London från Tyskland helt ung och då han tillhörde den mosaiska trosbekännelsen, fick han plats hos bankfirman Bischoffsheim & Goldsmith; detta var om mitt minne ej bedrager mig, omkring år 1863. Liksom alla de tusentals unga tyskar, som kommit till London för att söka kommersiell erfarenhet, hade

han så liten lön, att man knappt kan förstå, att han kunnat livnära sig, då han själv icke ägde någonting.

Firman Bischoffsheim var en av ledarna i det konsortium, som släppte till penningar för järnvägen Oxelösund-Flen och dess fortsättning till Bergslagen, vilket syntes vara en dålig affär emedan konsortiets engelska ingenjörer icke vunnit Statens järnvägars förtroende.

Cassel erbjöd Bischoffsheim att söka ordna detta, så att konsortiet skulle förtjäna på företaget, men han ville icke omtala för Bischoffsheim, vad han tänkte föreslå för att förbättra järnvägens ställning förrän Bischoffsheim skriftligen lovade honom ett avsevärt tantième på förtjänsten.

Då detta var ordnat reste Cassel till Göteborg och sökte den då nästan allsmäktige chefen för Skandinaviska Kreditaktiebolaget herr Mannheimer. Cassel var bemyndigad av järnvägens ägare att vidtaga de mått och steg han ansåg nödiga. Då Mannheimer tyckte, att den unge mannen föreföll mycket tvärsäker, begärde han litet stramt att få se hans fullmakt. Cassels svar var att han icke hade någon fullmakt annat än en check till sin order för £ 200, 000, vid vars förevisande Mannheimer blev mycket hövlig.

På Cassels förslag gick Mannheimer med på att de svenska bankerna i stället för att ställa sig avoga mot företaget, skulle understödja detta och därpå göra avsevärda förtjänster samt i den mån så kunde göras, förmå Statens järnvägar att ställa sig välvilliga.

Cassels uppdrag var härmed utfört, och han förtjänade stora summor på sitt tantième. Detta var hans första stora förtjänst som financier och hans första erfarenhet av svenska affärer.

Hans verksamhet i Sverige är för övrigt så känd, att jag därom ej behöver orda, men kan nämna att 1886 engelska banken på förfrågan om Cassels förmögenhetsvillkor för hava svarat, att banken redan då var villig, att giva Cassel kredit för två millioner £.

Jag satte mycket stort värde på hans förmåga att se allting i stort och tyckte på det hela taget om honom, ehuru han icke tyckte om mig, därför att jag icke kunde finna mig i att följa hans ledning.

Under 1888 var jag gäst hos Krupp i Essen ett par dagar - han hade ett hotell i själva staden där de flesta av hans affärsgäster inbjödos att bo fritt, ävensom alla officerare som inspekterade olika länders kanonleveranser m. m. Krupp bestred alla utgifter där, i särdeles generös skala - så mycket så att en brasiliansk överste av mina bekanta, som skulle mottaga kanoner plötsligt nekade att bo där under utsago att han icke mottog vad han tyckte kunna vara mutor.

I Krupps privata bostad, villa Heugel, är allting naturligen fint och vackert och storslaget. Han har bland annat en sal i vilken han uppställt en fullständig sats apparater för Lings svenska gymnastik.

Fru Krupp var en särdeles artig värdinna och hans tvenne döttrar, då omkring 15 år gamla, voro snälla; den äldsta fröken Bertha, har som bekant ärvt större delen av Krupps enorma förmögenhet.

Själva affären sköttes mestadels av direktörer för de olika branscherna, och jag tror icke att Krupp personligen kan anses ansvarig för allt som skedde kanske utan hans vetenskap; ett exempel härav är följande:

Vid en ridtur tillsammans med Krupp på stranden vid Scheveningen, frågade denne mig av vad orsak jag icke tyckte om judar. Mitt svar var att jag vet, att de flesta judar äro intelligenta, jag tror att många äro sympatiska och man har sagt mig att det finns judar som icke äro hänsynslösa egoister, men jag har haft oturen att oftast träffa andra.

Samma år som jag besökte Krupp, blev jag lagförd vid domstolen i Leipzig av en liten tysk fabriksfirma, som jag icke kände, vilken yrkade på att ett av mina tyska ammunitionspatenter skulle annulleras, på grund av att jag icke utövat patentet genom arbete i Tyskland.

Jag hade redan från början förstått att jag troligen skulle förlora patentet, eftersom tyska regeringen nästan alltid motarbetade patent för krigsmateriel, men då jag för det ifrågavarande patentet gjort mig besvär att årligen utbjuda det till tyska staten och till tyska fabrikanter, ansåg jag det möjligt, att i detta fall patentet skulle kunna vidmakthållas. Jag förlorade i alla fall processen och patentet dödades.

Mitt ombud vid domstolen underrättade mig sedan, att processen egentligen fördes av firman Krupp, som stod bakom dem, som lagfört mig och detta syntes mig så mycket mera oförlåtligt, som firman Krupp samtidigt underhandlade med mig om inköp av just detta patent.

Mina patenter i olika länder gävo mig mycket arbete och medförde enorma kostnader.

Alfred Nobel var ytterst noggrann vid uttagande av patent. Han brukade resa bort två eller tre veckor för att få vara i fred, när han skrev en patentansökan, vilken han ändrade från dag till dag, till dess han blev övertygad om, att patentet verkligen kunde skydda hans uppfinning. Så noga arbetade jag icke, men jag gjorde mitt bästa att formulera patentet, så att jag trodde mig kunna lita på det, varefter jag underställde det mina patentagenters och mina juristers undersökningar.

I enlighet med John Ericsons erfarenheter ansåg jag, att patentens nytta låg mestadels däruti, att de tjänade som varning mot all efterapning. För att denna varning skulle bli verksamt inledde jag processer i alla de fall, där jag trodde mig kunna bevisa att en efterapning ägt rum. Det blev snart nog bekant att jag lagförde alla som jag ansåg hava gjort intrång på min rätt även då jag icke kunde vara säker på att vinna processen så att ett patent i mitt namn blev sett på som ett sorts "noli me tangere". Också kan jag icke minnas, att jag förlorat andra patent än ett i Tyskland och ett i Belgien, varest avgörandet om ett patents bibehållande vid kraft i synnerhet för militärpatent, bero på regeringarnas utslag. Patentprocesser voro förskräckligt dyra i synnerhet i England varest icke allenast domstolskostnaderna utan framför allt advokater och sakkunniga beräknade oerhörda ersättningar.

I Tyskland har man länge sedan alldeles nekat att bevisa patentskydd för militärtekniska uppfinningar. Som svar därpå har nyligen i England beslutats att från och med september 1918 alls inga patent få under fem års tid beviljas åt undersåtar av de länder som under världskriget föra krig mot England. Det anses troligt, att Tysklands övriga fiender även komma att införa likadana bestämmelser. Det är icke möjligt att förutse, vilken sida av de krigförande kommer att lida mest av sådan inskränkning av patenträtten.

Under de 20 åren mellan 1876-1895 uttog jag i England 125 patent, av vilka 38 voro för eldvapens mekanismer, kul-sprutor, automatiska kanoner och dithörande detaljer, - 20 för lavettager för marinvapen, fältvapen och fästningar, - 26 för ammunition, tändrör m. m. - 6 för krut och avståndsmätare, - 2 för pansar, - 6 för torpeder och undervattensbåtar, - 13 för järn och ståltillverkning samt ånggeneratorer, - 8 för elektriska apparater och lampor och sex för symaskiner, luftpumpar och fiskförädling.

För de viktigaste av mina konstruktioner sökte jag patentskydd utom i England även i alla de större länderna, varest patentens underhållande voro särskilt dyra, emedan man därstädes nödgades bearbeta varje patent årligen för att hålla det vid makt. Mina dyrbara patentutgifter och de stora summor, jag bundit vid olika fabriker och andra företag, gjorde, att jag redan i början av 1889 förstod, att min finansiella ställning blivit så undergrävd, att jag borde tänka på att avveckla mina affärer för att vara säker på att kunna göra rätt för mig.

Jag började därför att betala så mycket jag kunde av mina egna skulder och jag betalade alla Björneborgs skulder utom ett mindre förlagslån, som behövdes för tillverkningens fortsättande därstädes.

Vid 1890 års ingång hade jag därigenom mycket litet skulder kvar och var övertygad om, att jag under sagda år skulle kunna betala alla, som hade fordringar på mig, men då inträffade en händelse, som kom mina beräkningar att slå fel: jag hade lämnat kontanta förskott till en firma i Stockholm, som stod mig nära och dessutom givit dem en kredit under vilken de kunde trassera sex månaders växlar på mig, vilka de vid förfallotiden skulle betäcka. Men om de icke kunde så göra skulle växlarna omsättas. På våren 1890 skrev jag ett personligt brev till verkställande direktören för den bank, som diskonterat växlarna, en av Sveriges största privatbankers under rättande honom att Stockholmsfirman icke kunde lämna medel för de löpande växlarnas betalning och att det icke var mig möjligt att vid förfallotiden inlösa växlarna, men erbjöd mig att genast erlägga halva summan kontant och återstående delen genom en sex månaders accept eller om det passade banken bättre, att lämna en tre månaders växel för hela summan. Han var jude och påverkad av sina trosfränder, som representerade mina avundsmän, ledarna av Maximintresset i mitt Londonbolag och svarade han stramt nog, att det vore mot bankens traditioner att omsätta växlar.

Ett sådant svar var mig så mycket mer oväntat, som hans bank redan hade omsatt samma växlar två eller tre gånger och han visste väl, att jag aldrig haft någon valuta för mina accepter, som blott lämnats för att hjälpa den Stockholmsfirma, som dragit växlarna. Stockholmsbanken presenterade emellertid växlarna på förfalldagen och protesterade dem, då jag icke betalade dem, därigenom tvingande mig att inställa alla betalningarna för att skydda andra fordringsägares intressen.

Då alla, som hade fordringar hos mig, gingo in på, att jag personligen genast fick decharge mot att mina affärer realiserades under kontroll för deras räkning, kunde jag fortsätta att göra affärer för egen räkning.

En så våldsamt realisation blev dock så ofördelaktig, att ehuru alla fingo fullt betalt kunde detta icke ske annat än delvis kontant och delvis genom obligationer i andra företag. Det judiska Maximintresset i mitt Londonbolag fortsatte att visa sin ovilja genom att förmå en landsortsbank i Sverige att lagföra Björneborgs bolag för ett jämförelsevis litet förföretagslån, ehuru de hade en mer än tillräcklig säkerhet i förlager av kol, järn och stål, gruvaktier m. m.

Då jag sedermera sade till herr Mannheimer, att det förvånade mig, att en man, som uppfostrats i Mannheimers bank, kunde gå så tillväga, svarade han: "Ja, det var illa gjort och vad värre är, det var dumt gjort."

Maxim-Nordenfelt bolaget i London utträngde mig ur min ställning som verkställande direktör: de erbjödo mig goda villkor, om jag ville kvarstanna i deras tjänst, med kort uppsägningstid som försäljare av deras tillverkningar, vilket jag dock avböjde, då jag icke ansåg mig kunna lita på styrelsen.

Då Maxim-Nordenfeltbolaget i London bildades 1888 hade detta bolag engagerat mig såsom verkställande direktör för en tid av sju år med hög lön och andra förmåner och jag förband mig att under en tid av 25 år icke sysselsätta mig med vapentillverkning eller andra dithörande affärer i konkurrens med Londonbolaget. När bolaget redan 1890 avskedade mig ansåg jag mig icke längre bunden för de 25 åren. Bolaget lagförde mig då i London; men jag vann processen i första instansen på grund därav att under en gammal engelsk lag ingen man hade rätt att avsäga sig möjligheten att förtjäna sitt uppehälle. Denna process räckte länge och var mycket dyrbar med alla de advokater och sakkunniga, som under en hel veckas tid stödde mig vid domstolen.

Bolaget vädjade till appelldomstolen, där jag förlorade processen. Detta väckte mycket uppseende inom juristkretsar tills dess att det blev bekant att appelldomstolen använde detta tillfälle till att ändra det ovannämnda gamla lagbudet, som icke längre ansågs passa för moderna förhållanden.

Detta skulle man knappt kunna förstå, om man icke vet att i England finnas högst få skriftliga lagar utan rätt och orätt anses bero av Högsta domstols beslut från tid till annan.

Jag vädjade då till Englands högsta domstol, som kallas House of Lords, där domarna utgöras av ett antal engelska pärer (s. k. Larc Lords) under ordförandeskap av överhusets president. En sådan process är i allmänhet högst kostsam men då det ansågs att appelldomstolens beslut var för mig mycket hårt fick jag tillåtelse att undslippa betalningen och att föra processen "in forma puperis", så att jag ingenting hade att betala för detta vädjande till Högsta domstolen. Däremot fick jag icke använda advokater utan förde själv processen och talade en hel eftermiddag och följande förmiddag i House of Lords.

Eget nog fördes bolagets talan av Lord Alverstone, vilken såsom Sir Richard Webster länge varit min och bolagets juridiska rådgivare. Han sade mig också från början, att jag icke kunde vinna processen, emedan lag-Lorderna gillade appellationsdomstolens önskan att ändra den gamla lagen. Alverstone var emellertid mycket tillmötesgående. Högsta domstolens slutliga dom blev dock emot mig.

Lord Alverstone blev senare Lord High Chancellor och hade som sådan rang näst efter de kungliga och ärkebiskopen. Jag träffade honom ofta senare, ty han var medlem av en av mina klubbar, St. Stephens, och var alltid högst intresserad

i all sport, Maxim-Nordenfeltbolaget lagförde mig därefter i Frankrike, varefter jag vann processen i första instansen men förlorade en process i franska appellationsdomstolen, varigenom bolaget ville tvinga mig att utbetala dess kostnader vid de lägre domstolarna i England. Detta ansågs så galet, att franska marinministeriet lånade mig sin egen förste jurist för att försvara mig och dock vann bolaget denna process. Domaren, som hette Perivier, tog ett par år därefter livet av sig, sedan det bevisats att han i en annan process tagit mutor.

Jag flyttade då över till Paris och bildade där ett bolag, som jag kallade Société Nordenfelt.

I Frankrike fanns utom de vanliga aktiebolaget ett särskilt sorts bolag, varuti chefen var ensam ansvarig och de övriga medlemmarna voro en sorts kommanditärer, som endast voro ansvariga inom de belopp de insatt i affären, Société Nordenfelt var ett av denna sorts bolag, för vilket jag var chef och kommanditärerna voro min brorson Per Nordenfelt och sex andra släktingar och vänner. Sociétés kontor öppnades i 8 Rue Auber helt nära franska operan. Ehuru jag således var förhindrad att arbeta i vapenaffärer i England, ansåg jag mig dock fri att göra detta i andra länder, så länge jag noga aktade mig för att göra intrång på Maxim-Nordenfelts patent, även dem jag själv uttagit och överlåtit till Londonbolaget.

o O o

1890- 1918.

Då jag lämnade Maxim-Nordenfeltbolaget, tog jag ett kontor i samma hus i Victoria Street för att kunna lämna dem bistånd under den första tiden av min efterträdares arbete. Denne var en jude vid namn Loewe. Han levde icke länge: han blev vid en skarp krök av vägen utkastad ur en automobil och bröt halsen av sig.

Jag övertog ett hyreskontrakt på en vacker villa i Beckenham, ej långt från Crystal Palace, omgiven av en stor trädgård, med gamla präktiga ekar, där vi bodde ett år. Då jag därifrån flyttade till Paris 1891, hyrde jag ett gammalt möblerat hus i Vineuil, en förstad till Chantilly.

Villan var ett mycket gammalt stenhus och kallades Chateau, av hövlighet mot fem gamla systrar, som ägde det. Trädgården var över 1 1 /2 tunnland stor och fullsatt med alla tänkbara fruktträd, persikor, druvor m.m., som sköttes av en gammal husar för min räkning. Jag har nästan aldrig sett någon trädgård där frukter av alla sorter växte så ymnigt som där.

Trots detta var den hyra jag betalade för denna möblerade villa så låg som den endast kan förekomma på landsorten i Frankrike, nämligen ca 50 kronor i veckan, däri inbegripet trädgårdsmästarens lön, en fullständig hönsgård samt all den frukt som var mogen då jag flyttade därifrån på hösten, vilken damerna yrkade på att jag skulle taga med mig.

Per Nordenfelt bodde hos oss och vi hade besök på sensommaren av hans föräldrar och av Olle Nordenfeldt från Björneborg och hans dotter Ingeborg, nu grevinna Lewenhaupt på Aske.

Liksom på många ställen runt Paris voro villan och trädgården undergrävda av stenbrott, i vilka flera arbetarfamiljer voro bosatta, och det var mycket eget att se mitt uti ett grönsaksland en skorsten, från vilken röken kom upp från eldstäderna därnere. Innebyggarna i stenbrottet hade stora champignonodlingar.

Jag tror icke att de, som bodde där, hade ont av de klimatiska förhållandena, troligen av samma skäl som att arbetarena i Paris kloaker sällan eller aldrig lida av tyfoidfeber, de ha blivit inokulerade.

Jag hade medtagit våra ridhästar från London. Per och jag redo ofta från villan i Vineuil genom de vackra skogarna Hallate och Compiégne till järnvästationen Port S:t Maxcense, där vi hyrde ett hus för ingenjörerna Ternström och Nilsson, som medföljt oss från London.

Vackrare ridbanor kan man icke tänka sig, än de fasta gräsbevuxna alléerna, mer än 10 km långa, under stora ekar, bokar, m. m. där hetsjakter på hjortar och rådjur företagas på höstarna.

Mina ingenjörer hade sin ritbyrå i det lilla hyrda huset och åto sina mål på järnvägshotellet. Jag måste nämna, som bevis på hur billigt det var att leva i Frankrike, att ingenjörerna betalade 4 fr. (kr 2, 75) per person om dagen för en enkel första frukost, andra frukost (lunch), bestående av tre rätter mat, en halv flaska vin samt kaffe och konjac och middag: fyra rätter mat, en halv flaska vin samt kaffe och konjac och det var god mat. Per och jag deltog ofta i dessa måltider. Bordlinne fanns icke och golvet var av tegel.

Från Chantilly utsändes årligen många millioner flaskor mineralvatten. Då vi redo förbi ett större fabriks-etablissement, vilket man sade mig vara mineralkällorna, red jag in och frågade efter arbetschefen för att få se huru vattnet behandlades. Då han icke var där fick jag gå omkring i alla fall och såg en liten källa där den röda färgen angav att det fanns järn i vattnet. Men jag såg även ett järnrör ungefär två dm i genomskärning, vilket ledde direkt från en liten förbirinnande å vid namn Nonette. Jag vågade icke fråga hur stor del av det sålda mineralvattnet var Nonettevatten, men jag drack aldrig därefter "Eau de Chantilly".

Vi brukade gå ut mycket tidigt om morgnarna till ett stort fält där kapplöpningshästarna motionerades och tränades för de stora Chantilly-löpningarna, som kallas Franska Derby.

Slottet Chantilly är mycket intressant: det tillhörde då hertigen av Aumale, som bodde där. Hans bror, hertigen av Chartres, bodde i närheten vid S:t Firmin, Hertigen av Aumales slottsfogde, general Pajol, träffade jag ofta. Han skötte även de stora skogarna och omtalade att vid tysk-franska krigets början 1870, de lokalfirmor, som redan många år köpt det i skogarna avverkade timret, sade sig icke kunna betala så länge kriget varade.

Då freden slöts 1871 kommo de med en mängd åkdon i vilka voro lastade guld- och silvermynt, bland vilka många voro sekelgamla, såsom betalning för allt vad de voro skyldiga.

De sade, att för några år sedan hade någon av dem blivit "lurad" att sätta in penningar i en bank, vilka han förlorade. Då återgingo de alla till att såsom förr gräva ner penningarna i skogen. Var och en av dem visste var de andra hade pengar nedgrävda, men det var en hederssak mellan dem, att aldrig något skulle stjälas. Betydelsen av räntor hade dessa gubbar ännu icke lärt sig.

Det vackra Chantilly-slottet var omgivet av en djup och bred vallgrav, i vilken en mängd karpar trivdes. Vi sågo en dag en batalj mellan karpar och ankor, då vi slängt ned en stor brödkaka: ankorna rusade till ovanifrån och karporna nedifrån och brödkakan var på ett ögonblick sönderriven och bortförd.

Slottet Chantilly tillhör numera Franska republiken, då franska regeringen landsförvisade alla prinsar av Bourbon- och Orléansfamiljerna, blev den generad utav att finna ett dokument, ett par år gammalt, genom vilket hertigen av Aumale hade testamenterat slottet med alla dess värdefulla konst saker till franska staten. Han dog 1897, men hade långt dessförinnan blivit inbjuden av franska regeringen att återkomma till Frankrike.

Kort efter det vi kommit till Vineuil frågade trädgårdsmästaren mig om jag ville hava några karpar i den gamla damm, som fanns utanför biljardsalen. De skulle icke bliva dyra, sade han, men han måste lämna mig dem någon morgon före klockan 3. Var kunde de komma ifrån?

Vi voro ibland inbjudna till general de Warn och hans fru, som bodde i en av flyglarna på slottet i Campiégne, där de hade en utmärkt trevlig våning, som disponerades av honom som fördelningsgeneral över trupperna, närmast norr om Paris. Som jag förut nämnt var de Warn i London ofta i vårt hem såsom vän till Adelborg.

En gång gjorde vi en utflykt till häst och i vagn från generalens till det gamla feodalsslottet Pierrefonds, som med stor pietet restaurerats till det utseende det under 13- och 1400-talet haft. Vi tillbragte där intressanta timmar med att studera de gamla våningarna så natursanna, att man nästan väntade att möta la grande société trådande menuetter och gavotter.

Vi hade mycken trevnad av tvenne familjer, som följt oss till Vineuil, nämligen Andre Cristophe och William Bergman, samt deras fruar.

Dessa två samarbetade med mig i vapenaffärer i Paris, Bergman, numera överste i Svenska Positionsartilleriet, hade gjort en förbättring i en gevärsmekanism, till vilken jag släppte till medel, men dessa förbättringar blevo, om jag minns rätt, icke antagna i något land. I Paris hjälpte han mig och Per vid utredandet av åtskilliga problem i kanonkonstruktion.

Cristophe var född i Paris, men reste som min representant till Brasilien där han gifte sig med amiral Alincars svägerska. Senare bosatte de sig i Paris då Cristophe arbetade hos mig med införandet av mina vapenkonstruktioner i Franska Armén och flottan. Fru Cristophe blev en mycket intim vän till min hustru.

Mot slutet av året 1891 flyttade vi vår bostad från Vineuil till Paris, där vi bodde ett par år i möblerade våningar i avenue Pichot nära stora inkörporten till Bois de Boulogne, dit vi inflyttade en del av de möbler, som vi hade haft i London.

Vi hade mycket nöje av att bo så nära Bois de Boulogne, i vilken förtjusande park vi vid vackert väder tillbragte lediga stunder. Jag brukade göra språngturer klädd i vita lawntennis-kläder, då mer än en gång fransmän, som jag mötte, vände sig om för att se om polisen var efter mig, det enda skäl de ansåg troligt för att en gammal man sprang så fort.

En ny arméorder hade kommit ut, att alla generaler, som voro för feta, för att rida i sporrsträck ett visst avstånd, skulle taga avsked. I anledning härav brukade jag möta en mängd generaler ridande i karriär på vägarna i Bois de Boulogne för att reducera sin embonpoint. Förordningen gällde dock icke dem, vilka som generaler fört en armékår i krig. Jag brukade möta den gamle fete general Lassur, ridande i skritt eller långsam trav, småleende åt de andra, som hade så bråttom. Han var den siste, vilken såsom general fört en armékår i krig, nämligen mot slutet av kriget i Algeriet.

Vi hade mycket nöje dels av vänner från Sverige, som besökte Paris, och dels av svenska familjer bosatta i Paris, och framför allt av våra gamla vänner Fredric Due och hans hustru, som vi varit mycket tillsammans med i Petersburg, då Due var svensk minister där, innan han övertagit ministerposten i Paris.

En annan vän, som jag satte mycket värde på, var Alfred Nobel som ofta besökt oss i vårt hem och ofta bjöd oss till sig. Han brukade ställa sitt ekipage med vackra Orlofs-hingstar till Nems disposition för åkturer.

Per och jag voro: medlemmar av Skandinaviska klubben i Paris, där vi mötte de flesta affärsmän, som kommo till Frankrike från hemlandet och landsmän som hade affärskontor i Paris, såväl som artister och vetenskapsmän hemifrån som besökte Frankrike.

Société Nordenfelt hade ingen egen fabrik utan lät utföra de beställningar vi fingo dels hos firman Bohey, som hade en mindre fabrik i Paris och en större i södra Frankrike samt dels hos Société Cockeril i Seraing, Belgien.

Franska marinministeriet ville hava ett starkare vapen till försvar mot torpedbåtar än entumskulsprutan och erbjöd sig att vid egna verkstäder själva tillverka en 37 mm kulspruta om vi utarbetade åt dem konstruktionsritningar på en sådan kulspruta, som kunde visa sig mer tillfredsställande än de funno Hotchkiss revolverande kulspruta vara. Med Bergmans biträde utarbetade vi ett förslag enligt vilket general Delloys, flottans artillerichef, lät tillverka ett vapen, vilket på marinministeriets bekostnad provsköts vid flottans ammunitionsfabrik i Sevran Livry, en timmes väg från Paris. Vi utförde där provskjutningar under ledning av franska marinofficerare med sådana ändringar, som Delloys från tid till annan önskade försöka.

Innan dessa skjutningar voro avslutade, befanns det dock nödvändigt, att såsom försvar mot de större torpedbåtar, som kommit till användning hava ett vapen med så stor kaliber, att det i praktiken icke med fördel kunde tillverkas i form av kulspruta, utan generalen förklarade sig villig att försöka en enpipig snabbskjutande kanon med 57 millimeters kaliber, vilken vi under tiden utarbetat med ledning av Werterli's gamla excentriska slutmekanism för gevär.

Den första snabbskjutande kanon av denna typ tillverkades vid Boyheys verkstäder men vi gjorde den med fältlavett, på det att försöken samtidigt även kunde följas av krigsministeriet och provskjutas av franska statens artilleriverkstäder på deras skjutbana vid Mont Valerien. Ett annat exemplar tillverkades med tre engelska tums kaliber.

Efter några mindre ändringar gillades själva kanonen, och antogs senare av såväl franska armén som flottan. Lavetten väckte mycket uppseende emedan såvitt jag vet, den var det första praktiska försök, som gjordes, för att hindra en fältkanon att vid skottets avlossande, driva lavetten tillbaka. Detta resultat vanns genom att låta själva kanonröret löpa tillbaka på lavetten mot fjädrar, som sedan återförde det till sitt läge. Under rekylén verkade en oljebuffert för att absorbera rekylkraften.

Denna lavettanordning grundade sig på erfarenheten vid större marinlavetter, och erbjöd i fälttjänst den stora fördelen, att ammunitionsfordonet kunde behållas under skjutningen helt nära kanonen, och systemet medgav betydlig vinst i tid och arbete, eftersom kanonlavetten icke behövde framföras med handkraft efter varje skott. Detta vapen är fortfarande i tjänst vid franska artilleriet, och kallas ibland 75-an ibland 77-an, ehuru verkliga kalibern är 76, 2 mm = 3 eng. tum.

Då franska staten antog systemet, medgav jag att mitt namn icke skulle användas som beteckning för systemet, då fransoserna icke tyckte om att hava det bekant, vilka kanonsorter, som användes. Det väckte emellertid ganska mycken förargelse att överste Deport, som var chef i Puteaur i statens fabriker nära Mont Valerian, under det mitt system undersöktes, ville kalla vapnet Canon Deport, vilket naturligtvis icke tilläts, utan Deport fick taga avsked.

Flera år efteråt tillverkades vid Erharts verkstäder i Tyskland fältlavetter där kanonens rekylkraft ännu mer absorberades medelst en ytterligare förlängd rekylbana på lavetten.

I Paris trivdes vi mycket väl; Per bodde fortfarande hos oss, och vi reste ofta till England såväl som till Sverige.

Sedan jag förlorat franska processen i Högsta domstolen därstädes, såg jag mig om efter annat arbete, där jag kunde hava nytta av min erfarenhet, och Per Nordenfelt utlöste mig från min chefplats i Sociéte Nordenfelt, vars verksamhet han fortsatte i åtskilliga år till dess att affären överläts till Sociéte Cockerill varefter Per bosatte sig i Stockholm.

Jag sökte avsättning i utlandet för åtskilliga svenska tillverkningar, som intresserade mig, såsom Bertheaus fotogenmotorer, Bröderna Hults roterande ångmaskin, Salenius radiator m. fl.

Det var ganska eget att jag samtidigt kom att arbeta för en explosionsmaskin och en ångmaskin i England, men de störde icke varandra då det icke var för att sälja enstaka maskiner, utan för att få deras system bekantgjorda och antagna vid engelska fabriker, eller för att bilda bolag för deras tillverkning i England.

Bertheau hade redan sålt till svenska statens järnvägar en bogserbåt, försedd med hans motor för arbete på Torne Träsk under den tid stambanan byggdes upp till Riksgränsen. Den ansågs hava givit fullt tillfredsställande resultat. Senare byggdes en större bogserbåt med Bertheaus maskin vid Ljusnebolagets verkstäder, vilken båt jag såg i Gävle under teknikermötet där, I England försöktes Bertheaumaskinen på åtskilliga verkstäder,

och i Skottland tillverkade firman Matthew Paul i Dumbarton en större Bertheaumaskin, som uppfyllde vad jag utlovat, men som icke visade så mycket större företräden framför andra explosionsmaskiner att Paul, såsom det varit meningen, ville driva tillverkningen i större skala.

Ingenjörsfirman Bröderna Hult på Kungsholmen i Stockholm, hade konstruerat en mycket tilltalande roterande ångmaskin, och drev dess tillverkning i ganska stor skala.

Jag tog över några sådana maskiner till England, där de försöktes på flera verkstäder för ändamål, där den roterande rörelsen ansågs erbjuda stora fördelar över fram- och återgående ångmaskiner, men så småningom framträdde en svaghet hos systemet, som jag icke kunde övervinna, nämligen att ångan allt för hastigt avkyldes. Engelska flottan köpte en maskin för försök i en torpedbåt och vann bifall, men under en längre försöksperiod hade fotogenmaskiner så mycket förbättrats, att flottan icke längre ville använda ånga i smärre snabbgående båtar.

Jag sålde även en försöksmaskin av Hult-typen till arméns ingenjörsverkstäder i Chatam, där den arbetade länge och vann mycket erkännande ehuru den drog mera smörjolja än som ansågs skäligt för att hindra slitning.

Hult hade i denna sin maskin utan att varsko mig, ändrat vinklarna av skovlarnas anliggningsyta, varigenom slitningen ökades så att en natt, en skovel skar i och hela maskinen bröts sönder.

Jag utbytte maskinen mot en annan med sådana anläggningsvinklar, som förut visat sig pålitliga, men ehuru där-efter allt gick bra, under en längre tid, vågade icke ingenjörskommitten tillstyrka systemets antagande. Detta så mycket mer, som engelska fortifikationen har ett stort antal stationer i kolonierna och långt avlägsna orter, där möjligheterna av reparationer äro ytterst små.

Gustaf Salenius hade konstruerat en apparat, som han kallade Radiator, för att direkt ur mjölk framställa smör samtidigt med att mjölken pastöriserades. Vad han gjorde var egentligen att upphetta mjölken till en temperatur, som förkväver skadliga bakterier, att separera den heta mjölken, och att på sätt och vis fortsätta separeringen till dess att skummjölken avskiljdes och smöret utfördes från apparaten i så fast form, att det endast behövde en lindrig ältning på ett roterande bord, för att bli fullt användbart.

Detta var i många hänseenden särdeles tilltalande, smörberedningen kunde fortgå kontinuerligt så länge mjölk tillfördes apparaten, och smörtillverkningen visade sig jämförelsevis billig. Radiatorn infördes på många orter i Sverige, och vann erkännande. Vad, som här i landet mest låg emot radiatorn var, att separatorssystemet redan var så allmänt infört att till och med vid smärre kreatursbesättningar separatorer, även handseparatorer, redan funnos, och grädde avlämnades till de större mejerierna, så att lantbrukarna själva kunde använda den separerade mjölken (skummjölken).

Pasteuriseringen var i hygieniskt hänseende avsevärt fördelaktig, ehuru den förorsakade en mindre förändring av smörets smak genom förminskningen av den fina arom, som erhöles vid användningen av icke separerad mjölk. Detta var av mindre betydelse i Sverige, där nästan allt smör saltas

innan det användes, men i flera andra länder, där man vant sig att äta osaltat smör, var skillnaden i smak mera märkbar.

I Frankrike där nästan endast osaltat smör användes, ansågs detta vara ett stort fel hos radiatorsystemet, vilket visade sig vid de ingående försök jag utförde vid franska statens mejericenter i Griguon. I ett nunnekloster nära Paris försiggick smörberedningen i stor skala. Där försökte några intresserade läkare att övervinna detta fel genom inodling av ofarliga bakterier, men detta förorsakade komplikationer, som gjorde radiatoreringen mindre fördelaktig för masstillverkning.

Min förhoppning var, att införa radiatoren i Amerikas förenta stater, där nästan endast saltat smör förekommer. Jag reste därför till Washington, och medförde till New York en fullständig uppsats av 8 radiatorer av olika storlekar. Innan jag reste från Sverige, bad jag vår dåvarande utrikesminister Douglas om ett rekommendationsbrev till svensk-norske ministern Grip, vilket jag fick, ehuru Douglas sade, att Grip skulle nog dessförinnan gärna stå mig till tjänst. Då jag besökte Grip, tog han emot mig efter lång väntan, klädd i listtofflor, och var alls icke benägen att bistå mig. Han ansåg att det icke var hans plikt att stödja privata affärsföretag, och bad mig icke insistera på att han skulle presentera mig för lantbruksministern Wilson. Naturligtvis icke nuvarande presidenten.

Med min vana att söka arbete de haut en bas, gick jag då upp till Mr. Coetlegon, presidentens privatsekreterare, som tog mitt visitkort in till Mr. Mc Kinley, som mottog mig särdeles vänligt, då jag framställde min önskan att regeringen skulle ordna att de olika staternas mejerichefer skulle samlas i New York för att taga del uti försöken med radiatorerna, gick han genast in på mitt förslag och Coetlegon följde mig till Wilson med det resultatet, att 8 experter från de stater, som hade största intresset i mejerirörelsen, beordrades att möta mig i New York, där vi under ett par dagar arbetade med radiatorerna och grundligt diskuterade radiatorsystemet.

För att vara säker på att apparaterna sköttes riktigt, hade jag medtagit från Sverige, Salenius yngre broder, som var fullkomligt hemma i alla detaljer av radiatorernas skötsel.

Bland experterna var en Mr. Saunders från Mississippi-trakten, som var dels delägare och dels konsulterande ingenjör hos 103 mejeribolag i Västern. Alla de delegerade rådde mig att antaga Saunders förslag att flera av radiatorerna skulle utsändas till honom för att arbeta vid några av de största mejerierna under hans ledning några månader, i vilket fall han ansåg sig kunna försäkra att han kunde bilda ett amerikanskt bolag, som kunde betala Stockholmsbolaget en halv miljon dollars för ensamrätt för Förenta Staterna att arbeta under Salenius radiatorpatent.

Meningen var att jag mot hösten skulle återkomma till Amerika för att härom träffa uppgörelse men härav blev intet, ty jag mottog som ett åskslag, telegrafisk underrättelse om att A. B. Radiator i Sverige gått under till följd av finansiella förhållanden, varom jag ingenting visste. Detta förvånade mig så mycket mer, som ehuru jag ingen del hade i bolagets styrelse, det var mig bekant att detta bolag ökat sitt kapital med ett

mycket stort belopp. Jag hade intet annat att göra, än att återvända hem, och gick sålunda miste om tillfället, att under hösten besöka de västra staterna, där minst ett par millioner landsmän och deras avkomlingar voro bosatta.

Under resan till Amerika for jag från Liverpool till New York med ångbåten Magestic, vars kapten med namn Smith förut varit officer i engelska flottan. Da jag kom ombord omtalade han att han känt mig under mina vapenförsök i Portsmouth och att det var honom kärt att han hade rättighet att disponera över de lägenheter ombord, som icke voro besatta, och erbjöd mig en av dessa, bestående av två hytter och ett badrum på övre däck, ehuru jag blott betalade för en av de billiga hytterna under däck, vilket mycket bidrog till att göra resan angenäm.

Denne kapten Smith, en särdeles skicklig och pålitlig man, förde senare befälet på jätteångaren Titanic och drunknade vid den förfärliga olycka, då detta fartyg förläste.

Strax efter min ankomst till New York, hade jag tillfredsställelsen att träffa flera av de många svenska ingenjörer, som varit i min tjänst i London och som kommit till New York från åtskilliga ställen inuti landet för att hälsa mig välkommen. Då jag tog över svenska ingenjörer till London hade jag för regel att genast betala dem tillräckligt stor lön för att betäcka levnadsomkostnaderna men varskodde dem att endast några få av de många kunde hoppas på löneförhöjningar. Däremot gav jag åt dem, som visade sig särskilt dugliga, varma rekommendationsbrev och dessa förskaffade dem vanligen goda platser i Förenta Staternas verkstäder.

I New York sökte jag gamla affärsvänner från den tid, då vår konsul Habicht var vår agent för affärer med amerikanska järnvägar. Även träffade jag åtskilliga av de officerare i armén och flottan, som jag känt såsom attachéer vid deras legationer i London.

Jag bemöttes nästan överallt med största tillmötesgående och gästfrihet: man inskrev mig såsom gäst i de bästa klubbarna: man hämtade mig med span till åtskilliga kapploppningar, och jag inbjöds av flera familjer till deras sällskapsliv. Jag hade visserligen hört att gästfriheten i de större amerikanska städerna var nästan obegränsad, men hade ingen aning om hur långt detta kunde drivas.

Av de många klubbarna kan jag nämna den s. k. millionärsklubben och socialklubben samt klubbar för statsmän; vetenskapsmän, officerare, artister, sportmän och andra, vadan jag under ett par månader hade tillfälle att göra särdeles angenäma och lärorika bekantskaper.

En man, som har ögonen öppna, skulle kunna skriva en hel bok om många förhållanden därute, som väcka förvåning, jag vill blott nämna några få saker:

Då jag behövde nya skodon träffade jag på en svensk adelsman, f. d. officer, vid ett svenskt regemente, som tog mig med till ett par skofabrikanter, för vilka han var agent, och jag fann de starkaste don jag någonsin haft, jag bär dem nu alla vintrar sedan nära 20 år.

Det är väl bekant att många amerikanare ävlas om att bliva erkända som samlare av antikviteter och kuriosa. Jag blev bjuden på lunch hos en Mr. Bishop, som sades hava den finaste och dyrbaraste samling av jaspisornamenter, som han med otroliga kostnader förskaffat sig i Egypten, Indien, Burma och Sibirien. Samlingen sades vara värd några millioner dollars, och han hade inrättat ett särskilt storartat galleri med stark elektrisk belysning för ädelstenarnas förevisande. Man kan knappt tänka sig att någon annan än en amerikan faller på

en sådan idé.

Då jag åt middag hos en bankir Mr. Adams, sade han att hans kokerska, som var svenska, gärna ville hälsa på mig såsom landsman. Adams frågade mig om hon talat något om sin lön, ty sade han, jag är så nöjd med henne, att jag gärna höjer lönen, om hon så önskar, ehuru hon redan har 500 pund om året.

Då jag tillfrågades hur jag tyckte om New York och svarede, att staden blir nog bra, då den upphör att i många hänseenden vara alltför ung och ofärdig, pekade man på några himmelshöga hus med frågan, om jag icke ansåg dessa fullväxta. Vad jag hänförde till var emellertid, att även på de större gatorna funnos åtskilliga gamla låga kåkar, som gav ett ofärdigt utseende åt det hela, och långa gator hade aldrig blivit stenlagda eller makadamiserade.

Vid min ankomst hade man rekommenderat mig att taga in på ett första klassens hotell, kallat Hotel Windsor, men detta hade brunnit ned strax innan jag kom dit och såg konstigt ut, då de skyhöga stålramar, med vilka hotellet var byggt, och vilka varit fyllda med tegel, hade av eldens hetta blivit böjda och sammankrympta, så att de sågo ut, som ett avskräckande skelett.

Jag tog in på ett annat hotell, vid namn Waldorf, som var 17 våningar högt. Tillfrågad vilken våning jag ville bo på, valde jag elfte våningen, den högsta till vilken brandsprutorna kunde räcka från gatan. Man hade dock sagt mig, att det var troligen likgiltigt, emedan ovanpå det högsta taket fanns en ofantlig vattencistern, från vilken den våning där eldsvåda yppade sig, kunde hastigt dränkas.

Cisternen var vackert ordnad, som en damm med näckrosor och andra vattenväxter i den takträdgård där amerikanare under varma sommarkvällar svalkade sig med någon av de 150 olika sorts groggar, som tillredas med eller utan stark tillsats av konjak, rom, whisky, gin (genivre), wermouth eller andra sprithaltiga tillsatser.

Mot slutet av min vistelse på hotellet, fick jag ett bevis om att amerikanare låta sina demokratiska idéer intränga i det dagliga livet, då hotellets direktör inbjöd mig och några andra herrar till vad han kallade "damernas middag". En stor politisk fest var anordnad i hotellets största sal, i vilken Förrenta Staternas president deltog, Mrs. Mc Kinley och ett hundratal eller flera damer voro inbjudna till middag runt festsalens balkonger, för att liksom i en geologisk trädgård, "see the animals fed", och damernas middag var lika fin som herrarnas.

Hemvägen tog jag över Bremen med en av de tyska båtarna, som även voro mycket väl ordnade. När jag kom till Stockholm, fann jag att Radiator-bolaget var nästan alldeles tillintetgjort utan något vidare hopp om att kunna återställas. Jag reste då med min hustru på ett par månaders vila i Åre, vars härliga luft bekom oss särdeles väl. Från Åre gjorde vi en utflykt till Trondhjem och blivo inbjudna av Knut Sparre att närvara vid avtäckandet av minnesvården nära Dufved över svenska truppers olycka under Armfelt. Knut Sparre var då landshövding i Jämtland och hade varit en av mina kamrater många år förut vid statens järnvägsbyggnader.

I Stockholm togo vi en våning i 13 Strandvägen, 4 1 /2 trappa upp (110 trappsteg) utan hiss, där vi trivdes utmärkt väl, med härlig utsikt över Nybroviken, Skeppsholmen och Djurgården. Att vi bodde högt i väders förorsakade oss intet obehag, då vi båda voro särdeles raska, men en gång, då vi

väntade besök av en äldre dam bland våra fränder, anskaffade jag en sjukbår från Sophiahemmet i vilken hon bars upp av ett par stadsbud. Sophiahemmet stod härvidlag så mycket hellre till tjänst, som jag vid dess bildande varit en av de första, som bidrog därtill med ett större belopp.

Om morgnarna tog jag motion på Djurgården, där jag sprang på obanade vägar, vilket väckte förvåning hos många, som sågo femtioåringen springa i vita sportkläder. En dag då jag hoppade utför från Rosendals trädgårdar ned till stora vägen, stötte jag på excellens von Essen till häst, och sprang med honom medan han travade, hållande fast vid hans stigbygel.

Under dessa år voro min hustru och jag ofta för långa tider på besök hos broder Åke på Höganäs.

Då vi flyttade från Stockholm till Skåne, bodde vi en tid hos honom tills vi funno en våning, i vilken vi bodde intill 1909. Under tiden tillbragte vi ett par månader om somrarna i Arild, där vi fingo rum hos en fiskare. Vi tyckte så mycket om Arild att jag beslöt att helt och hållet bo där, men att vara i Stockholm kortare tider under vintrarna, där vi blevo särdeles väl mottagna av Petter Östberg, som var änkling och som hade större plats än han ensam behövde. Några av mina vänner erbjödo sig att lämna medel till en egen bostad i Arild, där jag köpte en tomt i sydöstra hörnet av fiskeläget med härlig utsikt över havet och varifrån vi i fjärran kunde se Engelholm, Torekov och Hallands Väderö. Eftersom tomten låg högt på klippan, utsatt för alla havets vindar, kallade jag bostaden "Blåsut".

Jag gjorde upp ritning till en stuga, som var idealisk för två gamla makar: ett mycket stort vardagsrum, samt många sovrum för att kunna emottaga släkt och vänner, som kommo till oss. Stugan byggdes i vinkel med grundmurar av gråsten, på vilka ett högt tak direkt vilar. Själva gavlarna äro gjorda av Höganäs tegel. Byggnaden är särdeles tilltalande och passar bra som avslutning av klippan, mycket bättre än de ointressanta villor som för övrigt misspyda den vackra platsen.

Jag började bygga tidigt på hösten och fick huset under tak innan jag reste till Stockholm.

Min hustru och jag bestämde allt vad som skulle göras vid anläggning av trädgården och ekonomibyggnaden samt hur möbleringen skulle ordnas, men hon fick aldrig se det hemmet fullt färdigt, då jag under vintern förlorade henne.

Då jag sedan följande vår kom till Blåsut inskrevs jag i Brunby församling, som sedan alltjämt varit mitt tillhåll.

Växtligheten i Arild är så rik, att efter några år man nu knappt kunde tro, att icke stället varit bebott i många år, Glycenie (wistiria) röd och vit, röd och blå clematis, caprifolium, gul humle och rosor i många färger samt järnek, ronn och murgröna i olika skiftningar av grönt täckte väggar och murar. I trädgården växa äpplen och päron, mullbär och andra fruktväxter som icke trivas i nordligare delar av Sverige.

Jag lyckades finna bland vänner och bekanta flera damer som efter varandra biträdde mig som amanuenser. Jag hade nämligen under ett par år genomgått svåra operationer för starr i båda ögonen, som slutade med att ena ögat förlorade sin synförmåga, medan dessbättre det andra ännu gör tjänst ehuru jag icke vågar mycket anstränga det.

Snälla grannar besökte mig ofta och jag dem, såsom familjerna på Sofiero, Krapperup, Stubbarp, Vegeholm och Hildesborg. Bror Åke och ingenjörerna på Höganäs med familjer hålla mig ofta sällskap.

Då Höganäsbolaget skulle sända en representant till sina många korrespondenter runt Östersjön, åtog jag mig att göra denna resa, vars direkta ändamål var att yrka på att dessa skulle träffa uppgörelser med de utländska järnvägarna om rimliga frakttaxor så långt från kusten som Höganäs kunde leverera stenkol och lervaror i konkurrens med de olika ländernas producenter.

Jag reste på Höganäsbolagets bekostnad till Flensburg, Hamburg, Kiel, Stettin, Berlin, Danzig, Warschau, Königsberg, Libau, Reval, Petersburg, Helsingfors och Åbo, och hade mycket tillmötesgående från Höganäs agenter på de olika orterna.

Resan var särdeles intressant, då jag icke förut besökt åtskilliga av dessa platser, men det skulle bli för långt att orda vidlyftigt därom. Stort intresse fann jag särskilt i Königsberg, som är fullt av gamla svenska minnen från åtskilliga hundra år tillbaka.

Agenten där, en herr Honig, var förmögen och hade mycket anseende i staden. Han bjöd på middag, där jag träffade 8 herrar och damer. Vi åto mycken mat och drucko goda viner ur glas med runda bottnar, vilka följaktligen måste drickas ur varje gång. Vad som slog mig mest var att damerna drucko glas om glas med herrarna, utan att detta syntes bekomma dem annorledes än att rodnaden på deras kinder något ökades. Efter kaffet drucko vi cognac, och till sist vad de kalla "magenlikör" en sorts malörtsdekott, som ej alls smakade illa.

På hemvägen stannade jag ett par dagar i Petersburg för att besöka gamla vänner och bekanta, likaså i Helsingfors.

I svenska sportcirklar hade man länge önskat att ordna möten i Stockholm av samma art, som antikens olympiska spel i Grekland.

Det första av dessa s. k. Nordiska spelen gick av stapeln 1901, då jag ombads att vara ordförande i dess mottagningskommitté. Vid den tiden funnos icke såsom vid de vart fjärde år senare förekommande Nordiska spelen, en mängd intresserade ungdomar, villiga att tjänstgöra såsom en sorts staber för de olika kommittéerna, utan min mottagningskommitté möttes om kvällarna i mitt hem, där min hustru och jag själva fingo sköta expeditionen med biträde av ett halft dussin unga damer, som under dagarna arbetade vid idrottens expedition under Victor Balck. Bland dessa påminner jag mig fröknarna de la Gardie, Bergenstråle, Nordenfelt, Bergman, Forsberg, Cnattingius och andra. Ett par officerare kommo in då och då för att hjälpa till att underhålla damerna, och sent på natten förde ett par hyrvagnar dessa till sina hem. De Nordiska spelen voro i allo lyckade: de äro nog så i allmänhet ihågkomna, att jag inte anser skäl att här närmare beskriva dem.

Under flera år var jag ledamot av styrelsen för Sveriges Allmänna exportförening, vars ordförande voro först baron Hochschild och därefter Carl Carlson Bonde. Förste verkställande direktör var W. Tesch, och senare Hammar. Tesch hade under min Londontid varit sekreterare i vårt generalkonsulat i England.

Sedan vi bott några år i Strandvägen i Stockholm flyttade vi som sagt till Höganäs. Åke och hans hustru gjorde allt för vårt välbefinnande och trevnad. Vi voro ofta i Hälsingborg, där vi hade många vänner, bland andra general Gustaf Peyron och hans friherrinna, syster till Fredric Due, som vi varit

mycket tillsammans med i Petersburg och Paris, då han där var svensk-norsk minister, samt Stanny Borg, dotter till min kusin och fostersyster Louise Constance Nordenfelt. Stanny Borg blev vid denna tid änka, och hade en liten son, Åke, min gudson, som efter sin far hade ärft en betydlig förmögenhet.

Victor Schwartz, som varit min kamrat på Teknis, blev Åkes kollega i Höganäsbolaget, såsom chef för Billesholmsverken. Hans farfader var född 1718, Karl XII:s dödsår, så att då Schwartz nyligen dött, var det nära 200 år mellan farfaderns födelse och sonsonens död.

Om man tänker sig sådana serier baklänges, synes det förvånande huru fort tiden gått. Om jag tar nästa serie tidigare än Karl XII, kommer jag nära Gustaf Wasa, Martin Luther och Gutenberg, tredje serien till Birger Jarl och Schweiziska Edsförbundets stiftelse - 4:de serien till Wilhelm Erövraren ooh första korståget - 5:te till Ragnar Lodbrok, Olof Skötkonung och Ansgarius -6:te till Sigurd Ring, Vikingarna och Muhammed, 7:de till Gamla Upsala, Hunnerna och Påvedömetts grundande - 8:de till Kejsar Konstantin i Konstantinopel och Nocénska kyrkomötet - 9:de till Kristi korsfästelse och Romerska rikets största utsträckning. Med 10:de serien kommer man till Caesar Cicero och Kartagos förstörelse och 11 :e till Euklides och Alexander den store, - 12:e till Roms republik, Xerxes och Buddah, - 13:de till Bysontinen, 14:de till Kartagos grundläggande, - 15:de till David och Salomo, 16:e till Teseus och Argonauterna, -17:e serien till Moses.

Man har ju i allmänhet förnimmelsen av att t. ex. Moses levde för oändligt länge sedan, och att de snart 2000 åren som passerat efter Kristi födelse, angiva en mycket längre tidsrymd än 9:de serien av vardera 3 livstider av en personlig vän och hans far och farfar.

Som motstycke härtill må jag nämna att Stina von Platen, gift med kapten Broms, har en son, som jag kunde kalla "lill-Bromsen."

Hon blev mycket förvånad, när jag omtalade att jag dansat med pysens mormors mor innan denna var förlovad. Stina Broms' mormor var nämligen Ebba Ankarcrona, som dansat med mig då hon var fröken Bergenstråle, dotter till dåvarande landshövdingen i Jönköpings län, när min far var chef för regimentet.

Detta är ett fall när en person, född 1833, hade en avkomling i 4:de led, ungefär 80 år därefter.

Jag känner att jag hunnit till hög ålder då jag påminner mig ha sammanträffat med fem generationer av Kungliga familjen Bernadotte. Far föreställde mig vid något tillfälle under min teknologtid för Kung Oscar I. Karl XV, Oscar II och Gustaf V såväl som vår Kronprins, hava visat mig nådig välvilja, och den sistnämndes barn träffar jag ofta på Sofiero.

Kronprinsparet har alltid på det högsta intresserat oss, då, som jag brukade säga, vår älskvärda Kronprinsessa är ett nytt exempel på att en engelsk dam gjort en svensk man lycklig.

Jag ingick såsom medlem i Hälsingborgs skytteförening och deltog i en av dess skyttetävlingar i närvaro av Kronprinsen och dåvarande fördelningsgeneralen Axel von Matern, som jag känt i Stockholm, redan då han var ung löjtnant. De flesta skjutningarna skedde på ett avstånd av 300 m. Då jag uttryckte min förvåning över detta korta avstånd, fick jag veta, att inom armén infanteriet sällan sköt på längre avstånd och endast

undantagsvis på 500 eller 600 m, yrkade jag ivrigt på att övningar och tävlingar skulle ordnas för längre distanser upp till 1000 meter. Detta så mycket hellre som i fält blott sällan torde förekomma avgörande skjutningar på korta distanser annat än vid skyttegravsförsvar, och eftersom våra gevär redan voro skottställda ända till 2000 m. Så långt tillbaka som i början av 1870-talet, sköto vi i London Scottish frivilliga kårer på över 1000 m avstånd, där jag blev mästergytt. Von Matern understödde min åsikt.

På mitt förslag bildades 1909 en förening, som kallades Hälsingborgs Skyttesällskaps 1000-metersgille under mitt ordförandeskap, med von Matern som hedersordförande i vilket Kronprinsen ingick såsom förste hedersledamot.

Gillet väckte mycket intresse bland Hälsingborgsskyttarna, och d. v. löjtnant P. Hedenblad och i Stähle, herrar Christianson, Vigart och Otterström ingingo i gillet styrelse, ävensom baron S. Hermelin.

På sista tiden lär vår armé hava ökat avståndet för gevärsskjutningarna till 700–800 meter.

Åtskilliga likartade 1000-metersgillen bildades i Skåne, och skyttesällskapen i Stockholm, Göteborg och Malmö började skjuta på längre avstånd än förr. För att uppehålla intresset överlämnade jag till Hälsingborg en ovanligt vacker stor silverpokal, som jag fått av den trupp engelska officerare, som med mig besökt Sverige 1882. Tävlingar om pokalen ägde rum en gång om året, i vilka alla svenska skyttar kunde delta under språngmarschen från 1100 m – 700 meter med ett antal skott på olika avstånd under frammarschen mot skottavlorna, representerande i naturlig storlek, artilleri, kavalleri och infanteri. Det gille, som visade bästa träffsäkerhet och minsta tid, tillerkändes vandringspriset för året, och pokalen blev det gilles tillhörighet, som först vunnit priset under 5 år.

Då pokalen slutligen vanns av Hälsingborgsgillet, återbörjade jag den och skänkte den till min äldste broders son Hugo, under förhoppning att den länge må förbliva i Nordenfeltars ägo.

Sedan jag hade flyttat till Stockholm blev min syn under första åren sämre, och jag opererades av doktor Hellgren sex gånger för grå starr i båda ögonen. Under långa tider kunde jag nästan icke se alls, och slutresultatet av ögonsjukdomen blev att jag helt förlorade synen på ena ögat, men kan numera med det andra ögat se ganska bra genom glasögon med olika tjocka linser för närmare och fjärrare avstånd.

Operationerna skedde på Sofiahemmet där man berett min hustru tillfälle att bo hos mig några veckor för varje operation. Dessemellan bodde vi ofta som gäster hos min gamle vän Petter Östberg son till min kusin Anne Louise född Grill.

Då jag förlorat synen på ena ögat och medan jag på Sofiahemmet väntade på en ny operation, erfor jag den största sorg, som kommit mig till del, i att jag förlorade min älskade hustru. Hon hade varit till Per Nordenfelts till lunchen och lekt med barnen i sällskap med min bror Carls båda döttrar, då hon synbarligen var fullkomligt frisk. På vägen tillbaka till Sofiahemmet hade hon en känsla av yrsel och tog en åkarsläde: vid framkomsten hade hon i det närmaste förlorat medvetandet och då lasarettsläkaren hämtade henne från släden, kunde hon blott yttra ordet: "Thorsten", varefter hennes själ flydde och min vanliga läkare, Medin och Waern, kunde endast bekräfta att hon var död.

De undrade mycket på att hon icke känt några smärtor som varning till vad som förestod och icke ens hade några märkbara dödsrosslingar, men mitt intryck av vad de sade var att hjärnnerven var förstörd och att då inflammationen hunnit nervcentrum, flydde livet hastigt.

Jag har alltid haft ett varmt intresse för sysselsättningar utomhus, kroppsövningar och friluftsspel.

Redan i skolan övade vi mycket bollspel sådant det då var allmänt (något påminnande om det engelska bollspelet cricket) med läderbollar som slogos med sällträd.

I London spelade vi badminton i trädgården med fjädervolanter, slagna över ett högt spänt nät, medelst rackets. Min hustru och jag voro medlemmar av den första klubb som bildades i London i slutet av 60-talet för det gamla skotska spelet golf.

Vid London Scottish volunteerlägret övade vi dragkamp, kapplöpningar och hoppningar, språngmarscher och skjutövningar.

I Marstrand anlade jag på klippan där vår bostad var belägen, en lawntennisbana av cement, som flitigt användes.

I Chantilles förvånade vi grannarna med ivriga badmintonspel. I Stockholm införde jag det i Skottland mycket omtyckta spelet curling, som sedan flera år tidigare i Uddevalla införts av Thorburnarne. Detta spel roade vår dåvarande kronprins Gustaf, och jag ordnade en curlingbana på isen inom Stadions område vartill jag anskaffade de stora stenar med järnhandtag, som kastas för hand utefter isen mot ett rörligt mål. Där bildades kronprinsens curlingklubb som ännu arbetar om vintern.

Historien är ett ämne som alltid intresserat mig. Den gamla såväl som den mera moderna, men jag fann det ofta besvärligt, att bilda mig ett omdöme om händelserna i olika länder i förhållande till varandra vid olika tidpunkter, där för att historieskrivare i allmänhet skrivit om varje land särskilt utan att hänvisa till vad som samtidigt hänt i andra länder.

Vid ungefär 60 års ålder då jag icke längre var i stånd att fortsätta eller företaga praktiskt arbete, fäll det mig därför in att försöka ordna Historiska Samtidighetstabeller, vilket arbete passade mycket bra för de lediga stunder jag hade, i synnerhet sedan jag blivit änkling. Jag skrev särskilt om såväl politik som litteraturvetenskap, uppfinningar och konst, på olika kolumner uppifrån och nedåt för olika länder, ävensom från vänster till höger för olika tidsperioder, börjande med 100-årsperioder för gamla tiden, från 1500 före Kr. f. till 800 f. Kr., med 25-årsperioder från äldre medeltiden intill år 1700 e. Kr., och därefter 10-årsperioder. På detta sätt kunde jag med ett ögonkast se vad som hänt över hela världen samtidigt under varje period.

Försök har redan gjorts i England och kanske annorstädes i denna riktning men mestadels framhållande bara det egna landet, medtagande undantagsvis andra länder som med detta varit uti närmare beröring och i allmänhet blott vidrörande en gren av kulturen. I Sverige hava däremot inga sådana tabeller varit uppställda.

Då det naturligtvis icke var mig möjligt att skriva en fullständig kulturhistoria har jag nödgats begränsa mig till att nedskrivna endast namnen på de personer som gjort sig allmänt kända och de årstider och kulturgrenar inom vilka de verkat,

så att läsaren måste äga en viss allmänbildning för att kunna draga full nytta av mina tabeller. Dessa kunna särskilt bliva till avsevärd nytta för studerande, såväl som för andra som önska påminna sig vad som hänt i världen.

Jag har bifogat ett ganska fullständigt register på de över 1, 500 i tabellerna förekommande namnen, med uppgift om de sidor på vilka de kunna sökas.

Dessa historiska samtidighetstabeller publicerades av mig 1913 i en upplaga av 5, 000 exemplar vilka jag låtit sprida genom bokhandlare sedan jag erhållit svar på min anhållan från framstående personer om deras uttalande om boken, av vilka jag härunder återger de mest ingående yttrandena:

Från professor Oscar Almgren, Upsala.

Detta arbete bör bli till gagn och glädje för varje historiskt intresserad lekman, som vill uppfriska sitt minne av fakta och årtal. Ej minst lärorikt är det att med ledning av Edra tabeller iakttaga vårt eget folks utvecklings ståndpunkt i förhållande till sydligare folks under olika tidevarv. Dyliga sammanställningar ge anledning till många reflektioner. I har genom Edert historiska tabellverk, vars mödosamma och kärleksfulla utarbetande fyllt några år av Eder ålderdoms otium, givit den bildade svenska allmänheten rikt tillfälle till eftertanke över vårt folks förhållande till andra under gångna tider.

Från professor Carl Hallendorff, Rektor vid Stockholms Handelshögskola:

Det är mig ett nöja att tacka för den vackra och innehållsrika boken, vilken otvivelaktigt kan vara till mycken nytta för dem som behöva uppfriska sina historiska kunskaper eller sammanfatta för sig händelserna från någon viss tid. Min livliga respekt för det betydande arbete, varmed Ni riktat vår historiska litteratur.

Från skriftställaren Carl G. Laurin:

Nyttig kommer boken att bliva för alla. Ingen är så okunnig, att han ej där kan lära något, ingen är så lärd, att han ej där kan inhämta mycket. Tabellerna äro helt enkelt till för alla som kunna läsa i bok. Vad det konsthistoriska beträffar, är denna avdelning rikt tillgodosedd och det ligger ett särskilt intresse i att få de klara och tydliga avspeglningarna av tidslynnet, som konsten ger, dels sammanförda vad beträffar konstnärerna i olika land, dels få svar på frågan: med vilka författare, med vilket samhällstillstånd voro en Rembrandt, en Sergel samtida, med andra ord, vad kunde de ha läst och hört? Kejsar Wilhelm II har en gång föreslagit, att historien också borde läsas baklänges. Kammarherre Nordenfelt ger oss en möjlighet att genomströva tidevarven än framlänges, än baklänges, och ej minst härs och tvärs.

Från franske ministern Mimont, Paris:
(mäktig svenska språket)

Vi hava mottagit din bok, som gör oss stort nöje. Då man, som jag särskilt älskar historien, tilläto dessa tabeller mig att följa händelsernas gång och parallella frammarsch och civilisationens utveckling i de olika länderna, vilket är av stor nytta och särdeles intressant.

Dina tabeller synes mig mycket väl ordnade: Du har naturligtvis särskilt framhållit ditt eget lands historia, men jag är övertygad, att du icke därför uteslutit eller försummat andra länders. Jag förutser att jag ofta kommer att rådfråga dem, så mycket mer som vi icke hava något arbete av denna genre på franska språket.

Från Riksarkivarien Oscar Montelius:

Dina samtidighetstabeller äro i hög grad intressanta, i synnerhet som de icke blott behandla den politiska historien utan även kulturhistoriska företeelser. De äro både innehållsrika och översiktliga. Var och en som vill på ett bekvämt sätt få en översikt över vad som skett under en viss tid, ej endast över händelserna i ett visst land, skall finna dem ovärderliga. När jag var student, gjorde jag en mängd dylika samtidighetsanteckningar om det, som hänt både före och efter Kristi födelse. Men det är 50 år sedan dess, och de blevo aldrig tryckfärdiga. Å egna och mångas vägnar tackar jag dig för den möda, du nedlagt på detta arbete.

Från professor Henrik Schuck, Upsala Universitets Rektor

Min erfarenhet såsom lärare är, att Edra Historiska Samtidighetstabeller kunna bliva av stort gagn för undervisningen. Studenternas historiska kunskaper äro tyvärr ytterst bristfälliga och för undervisningen i de historiska discipliner, som ej höra till den politiska historien, är det absolut nödvändigt att lärjungarne hava vissa kronologiska hållpunkter, till vilka man vid framställningen kan anknyta, och jag har själv tänkt på ett dylikt kompendium. Att jag nu ser mig förekommen av Herr Kammarherren, kan endast glädja mig.

Från professor Hjalmar Sjögren, Riksmuseum:

Dina Historiska Samtidighetstabeller hava berett mig stort nöje, och jag är övertygad, att de inom vida kretsar skola förvärva sig talrika vänner. Särskilt har det tilltalat mig, att desamma icke endast giva en översikt av de politiska händelserna, utan även parallellt därmed också angiva kulturens och civilisationens viktigaste framsteg. Jag lyckönskar dig till det goda uppslaget och till det sätt, varpå du utfört dem. Säkert kommer jag att många gånger fråga dina tabeller.

Från professor Ludvig Stavenow, Göteborgs Högskolas rektor:

De historiska samtidighetstabellerna, som Kammarherre Nordenfelt utarbetat synas mig otvivelaktigt vara av den art att de kunna fylla ett känt behov, hos såväl dem, som särskilt ägna sig åt historiens studium, som den historiskt intresserade allmänheten. Det väsentliga är att de lämna den studerande ett intryck av de mest betydande världshistoriska företeelsernas samtidighet, som ofta på ett märkligt sätt korrigerar vår uppfattning, och väcker reflektioner av fruktbarande art. Så som tabellerna äro, skola de helt säkert bliva till mycken nytta.

För några år sedan höllo Förenta Staterna ett skyttejubileum nära Chicago, dit alla världens skyttar inbjudits för att tävla om en mängd värdefulla pris. En stor mängd skyttar från de flesta länder deltog i tävlingarna.

Då bland dessa även inbegreps skjutningar på olika avstånd till 1000 meter, syntes detta vara ett gott tillfälle att framhålla mina landsmäns goda ställning i detta hänseende, och jag ordnade en trupp svenska frivilliga representanter. Amerikanerna hade erbjudit fria resor inom Amerika och jag skaffade våra skyttar fribiljetter med Wilsons båtar mellan Sverige och England. Jag beräknade hela kostnaden för tolv svenska deltagare till 16,000 kronor, vilka jag lyckades samla bland bekanta mecenater.

Dessutom önskade jag 2000 kronor för oförutsedda utgifter, vilket belopp jag erhöll från vår regering såsom ett erkännande av den politiska nyttan av att vi i Sverige visade intresse för de bortåt 3 millioner svenskar och deras avkomlingar, som äro bosatta i Förenta Staterna. Jag hade den tillfredsställelsen att mina beräkningar varit så väl grundade, att då truppen återkom hem, fanns det sistnämnda beloppet kvar, och kunde användas till skyttesakens bästa.

Truppen reste under befäl: av kapten P. Hedenblad, med O. Christianson som sekreterare. Det var högst tillfredsställande att skyttarna skötte sig så väl, att de kunde medföra hem från tävlingarna tvenne guldmedaljer och betydliga belopp av penningpris, vilket ju var bra gjort av frivilliga från ett litet land i tävlingen med många av de större ländernas främsta skyttar.

Deltagarna hade givetvis mycken nytta av att hava kommit i beröring med så många utländska skyttar. De hade även mycket nöje av färden. På min uppmaning mottogos de särdeles frikostigt av svenskarna i London, som sinsemellan samlat medel för att låta dem se mycket av intresse i storstaden. Jag hade även förberett våra landsmän i New York, som icke ville stå efter Londonsvenskarna. Skjutningarna ägde rum vid Cap Perry i staten Ohio och på hemvägen därifrån stannade skyttarna en dag vid Niagara och gjorde hemresan över Atlanten i en av de tyska ångbåtarna till Frankrike, där Paris besöktes.

Som bevis på att jag genom mitt arbete i andra länder icke förlorat den välvilja och vänskap varmed jag alltid bemötts inom den engelska flottan, avskriver jag härmed de brev jag nyligen erhållit från amiralerna Beresford, förr en av amiralitetslorderna, och Jellicoe, intill nyligen överbefälhavare för Englands stora slagflotta, såsom svar på mina lyckönskningar att de blivit medlemmar av House of Lords:

London 28. jan. 1916.

Dear Mr. Nordenfelt.

It is delightful to receive so kind a letter of congratulation from a very old friend like yourself; I am very grateful to you for it.

Do you remember the old days with the galloping machine gun carriage: how right you were has been proved in the present terrible war.

May all good be yours for 1916.

Yours very sincerely

Beresford.

London 23 jan. 1918.

My dear Mr. Nordenfelt,

I hardly know how to find words in which to thank you for your most kind remembrance of me and for your very welcome letter: indeed I appreciate it most kindly, Please accept my most grateful thanks. Your letter recalls many most pleasant recollections.

*With every good wish believe me
Yours very sincerely,*

Jellicoe.

Omkring år 1912 fick jag höra att svenska armén köpt kulsprutor i Österrike från en fabrik i Steyer, som tillverkade Schwartzlose kulsprutor. Det gjorde mig ont att Sverige, som dock tagit en framstående del i utvecklingen av kulspruteidén, skulle behöva gå ur landet för att få sådana vapen. Dåvarande krigsministern, general Mörcke, sade mig, att artilleriet gjort enträgna försök att få dem tillverkade i Sverige, men nödgats att köpa dessa vapen utifrån, sedan svenska fabriker och järnbruk, som tillfrågats, nekat att taga risken av att i-gångsätta sådan tillverkning emedan de icke kunde med säkerhet påräkna fortsatt arbete därmed.

Med min erfarenhet av kulsprutetillverkning försäkrade jag att jag skulle kunna ordna en sådan inom landet utan att mitt arbete skulle medföra någon kostnad för armeén. På samma sätt jag gjort i England ville jag låta tillverka mekanismerna som tarvade specialkunskaper och specialmaskiner i precisionsarbete hos en därtill passande svensk verkstad och beställa vapnets övriga delar såväl som lavetterna hos andra verkstäder, så att det hela kunde samlas och kontrolleras av artilleriets eget fabriksverk i Eskilstuna.

Svårigheten var, att kontrakt för ett antal vapen redan uppgjorts med Steyerfabriken, i vilket kontrakt svenska staten förband sig att även framdeles köpa alla dylika vapen hos samma fabrik. Det förefaller obegripligt att Sverige kunnat binda sig till ett sådant drakoniskt villkor, men jag trodde att genom förhandlingar med Steyer, framtida beställningar kunde frigöras. Fälttygmästaren, överste Martin, som haft att göra med första beställningen i Österrike, trodde icke att dessa kontraktvillkor kunde ändras, men hans chef, general Leth, ansåg det vara skäl att försöka.

På mitt förslag utsändes då major Osterman, artilleriets dåvarande konstruktionsofficer, och kapten Virgin, styresmannen för Karl Gustafs Stads gevärsfabrik till Steyer med bemyndigande att träffa förändrad överenskommelse med Steyerfabriken, varuti de även lyckades, så att mot en fast beställning av ett mindre, ökat antal av vapen, staten återfann friheten att framdeles låta tillverka kulsprutor annorstädes mot en billig patentavgift till Steyer.

Artilleriet ordnade därefter en beställning inom Sverige på så sätt, att mekanismerna köptes av Aktiebolaget Formator, som sköttes av min brorson Per Nordenfelt och övriga delar av andra verkstäder.

Hela vapnet, inbegripen patentavgiften till Steyer, blev på detta sätt billigare än för alltsammans köpt i Österrike.

Jag yrkade på att tvenne reservkulsprutor skulle förskaffas för var och en som skulle vara i användning. Detta kom dock endast att tillhöra de fromma önskingarna, men världs-

kriget har sedan visat att ett enormt stort antal reserver av sådana vapen måste finnas.

Då de första svenska kulsprutorna provskjutits i Eskilstuna, september 1916, hade jag tillfredsställelsen mottaga följande telegram:

"Efter att i dag hava närvarit vid provskjutning av den första svensktillverkade kulsprutan, bringa vi den fosterländska initiativtagaren vår hjärtliga hälsning,

MÖRCKE VIRGIN".

Detta var min svanesång i arbete för svensk industri och jag erhöll Första klassens Kommendörskraschanen av Nordstjärneorden, sedan jag förut var Andra klass Kommendör av Vasaorden. Under mitt tidigare arbete i utlandet hade jag fått nio Kommendörstjärnor (Storkors, 1:a och 2:a klass) och ett stort antal riddareordnar.

SLUT.

----- 0000000 -----

Kammarherre Thorsten Wilhelm Nordenfelt avled stilla den 8 februari 1920. Vid sin död hade han uppnått nära 78 år, vilket är den högsta ålder någon Nordenfelt har hittills uppnått veterligen. Han ligger begravnen jämte sin hustru på Höganäs begravningsplats.

Förteckning över litteratur som behandlar Thorsten Nordenfelts liv och verksamhet.

1. "The Nordenfelt-Palmcrantz Machine Gun." 41 fotografier av Thorsten Nordenfelts olika vapen, som grundats på den ursprungliga av Palmcrantz gjorda uppfinningen. (Teckningarna i "Nordenfelt on Machine Guns" är avbildningar av dessa fotografier i mera "fältmässig" miljö.) Utgiven av Maclure & MacDonald Photo-Mechanical Printers, London, årtal okänt, troligen 1882. Ett exemplar innehas av Thorsten Åkesson Nordenfelt, f. 1928, Stockholm.
2. "Nordenfelt on Machine Guns" av Thorsten Nordenfelt. Utgiven av Griffin & Co., Portsmouth 1884. Se vidare bilaga nr 2.
3. "Historiska Samtidighetstabeller omfattande tiden 1500 f. K. – 1910 e. K." av Thorsten Nordenfelt. Utgiven av Svenska Tryckeriaktiebolaget, Stockholm 1913.
4. "Large illustrated folio catalogue of railway material". 31 Plates. Utgiven av Tidén, Nordenfelt & Co., London 1867–1874.
5. "Björneborgs Bruk" Studier i värmländsk brukshistoria. Minnesskrift m. a. a. brukets 300-årsjubileum av Hans Lennart Lundh. Utgiven i Göteborg 1959.
6. "Från Hajen 1904 till Hajen 1954". Minnesskrift till Ubåtsvapnets femtioårsjubileum. Redigerad av Gustaf Halldin, Utgiven av Kockums Mekaniska Verkstads AB, Malmö 1954.
7. "Thorsten Nordenfelt och hans första undervattensbåt" av Thede Palm. K. Krigsvetenskaps Akademiens Handlingar och Tidskrift 1970. 1 häftet.
8. "Tidskrift i Sjöväsendet":
  - 1886 årg. 49 sid. 65 ff: D. Barklay rapport om försöken i Landskrona till Sjöförsvarsdepartementet.
  - 1888 årg. 51 sid. 211 ff: C. F. Asker om Thorsten Nordenfelts ubåtar.
  - 1917 årg. 80 sid, 239 ff: Sign. B. Z. m. a. a. Thorsten Nordenfelts 75-årsdag.
  - 1886 årg. 49 sid. 152 ff: Thorsten Nordenfelt föredrag i United Service Institution.

9. "En Old Boy berättar". Minnesbilder ur ett långt liv, av Axel Welin. Utgiven av Svenska Kyrkans Diakonistyrelses Bokförlag, Stockholm 1941. Sid 39-48.

(Welin var under några år anställd hos Thorsten Nordenfelt i London och berättar bl. a. följande, som kan vara av allmänt intresse: "På den ofta framställda frågan om anledningen till Nordenfelts längre fram iråkade ekonomiska bekymmer har jag vanligen som svar skjutit skulden på den hos framgångsrika människor ej sällan förekommande oförmågan att begränsa sin aktivitet. Men han hade också en gång haft olyckan att göra en hänsynslös storfinansiär till sin fiende. Om episoden berättas följande: Under en morgonpromenad i Hyde Park mötte Nordenfelt sin vän och gynnare bankiren Rothschild. Denne framkom under det samtal som därvid utspann sig med med vissa förslag om "jobberi" med aktierna i ett av Nordenfelt nystartat företag, något som alldeles inte föll den hederlige svensken på läppen. En häftig ordväxling uppstod, vilken slutade med att Nordenfelt rappade till Rothschild med sin spatserkäpp, så att hatten föll av. "Det käpprapet skall stå dig dyrt", utropade denne förgrymmad, och länge dröjde det inte heller innan den mäktige finansiären lyckats ruinera sin forne protegé genom vissa ohemula manipulationer på börsen!")

10. "Händelser och människor i Landskrona under fyra sekler" av C. H. Sjöcrona, Utgiven av Stadsfullmäktige i Landskrona 1948.

(Kap. XXII, sid. 250-260 redogör för demonstrationen av Thorsten Nordenfelts ubåt utanför Landskrona år 1885. Deltagare i denna demonstration se bilaga nr 3.)

11. "Small Arms of the World" av W. H. B. Smith. Utgiven av U. S. Military Service Publishing Comp., Harrisburg, Pennsylvania 1960.
12. "Vickers, A History" av J. D. Scott. Utgiven av George Weidenfeld and Nicolson Ltd., London 1963.
13. "Pedlar of Death". The life of Sir Basil Zaharoff av Donald McCormick. Utgiven av McDonald, London 1965.

Delvis har ovanstående hänvisningar meddelats till utgivaren av Thorsten Åkesson Nordenfelt, som dessutom innehar ett antal intressanta tidningsurklipp, konstruktionsritningar av ubåt nr 4 och patronmodeller. Utgivaren tackar för medhjälp till denna sammanställning.

THE
NORDENFELT MACHINE GUNS

DESCRIBED IN DETAIL

AND

COMPARED WITH OTHER SYSTEMS;

ALSO

THEIR EMPLOYMENT

FOR

NAVAL AND MILITARY PURPOSES.

Illustrated with Fifty-seven full-page Illustrations and Diagrams.

PORTSMOUTH:

GRIFFIN & CO., 2, THE HARD

Publishers by Appointment to H. H. the Duke of Edinburgh.

LONDON AGENTS: SIMPKIN, MARSHALL & CO.

1884.

[ALL RIGHTS RESERVED.]

CHAPTER II.

DESCRIPTION OF THE NORDENFELT GUNS.

CONTENTS.

1. The Invention of the Nordenfelt Guns.—2. Classification. **A. RIFLE-CALIBRE MACHINE GUNS.**—3. Light Guns.—4. The 1-barrel Gun.—5. The 2 and 3-barrel Guns.—6. The 5-barrel Gun.—7. Heavy Rifle-Calibre Guns.—8. The 7-barrel Gun.—9. The 10 and 12-barrel Guns.—10. Nordenfelt Automatic Scattering Gear.—11. The Method of Feeding Nordenfelt Rifle-Calibre Guns.—12. Drill Stops. **B. 1-INCH-CALIBRE GUNS.**—13. General Remarks.—14. The Anti-Torpedo Boat Gun.—15. The 5-barrel Gun.—16. The 4-barrel Medium Gun.—17. The 2-barrel Gun.—18. The Heavy 1-barrel Gun.—19. Drill Stops.—20. The Method of Feeding Nordenfelt 1-inch Guns. **C. LIGHT SHELL GUNS.**—21. The 2-barrel $1\frac{1}{4}$ and $1\frac{1}{2}$ -inch Guns.—22. The $1\frac{1}{4}$ -inch *Fortress* Gun.—23. The *Single*-barrel $1\frac{1}{4}$ and $1\frac{1}{2}$ -inch Guns.—**D. HEAVY SHELL GUNS.**—24. The 2.2-inch Gun. **E. SPECIAL FEATURES OF THE NORDENFELT SYSTEM OF MACHINE GUNS.**—25. Fixed Horizontal and Parallel Barrels.—26. Forward and Backward Motion of Firing Lever.—27. Volley and Single Shot Firing.—28. Separate Action and Feeding of each Barrel.—29. Method of Feeding the Guns.—30. Simplicity and Strength of Mechanism.—31. Lightness.—32. The Nordenfelt Gun Sights.—33. Classification according to Mechanism.

1.—The Invention of the Nordenfelt Gun.

THE system of the Nordenfelt volley-firing guns was originally invented by the late Mr. H. Palmerantz, of Sweden, and the 10-barrelled rifle and 4-barrelled 1-inch-calibre guns, respectively, have been sometimes known as the "Palmerantz" mitrailleuse, or the "Nordenfelt" machine gun on the "Palmerantz" system. As regards these two guns, the latter title is virtually the correct one. The other numerous types of Nordenfelt small-bore and shell guns are inventions of a later date, and generally differ considerably from the original type.

2.—Classification.

For the purpose of more clearly and concisely describing the mechanism, &c., of the various Nordenfelt guns (28 in number) which have undergone successfully several experimental tests, they have been grouped as follows:

A.—RIFLE-CALIBRE MACHINE GUNS.

a.—**LIGHT GUNS.**—Including those of less than 150 lb. in weight, and which can be carried on horse or mule back.

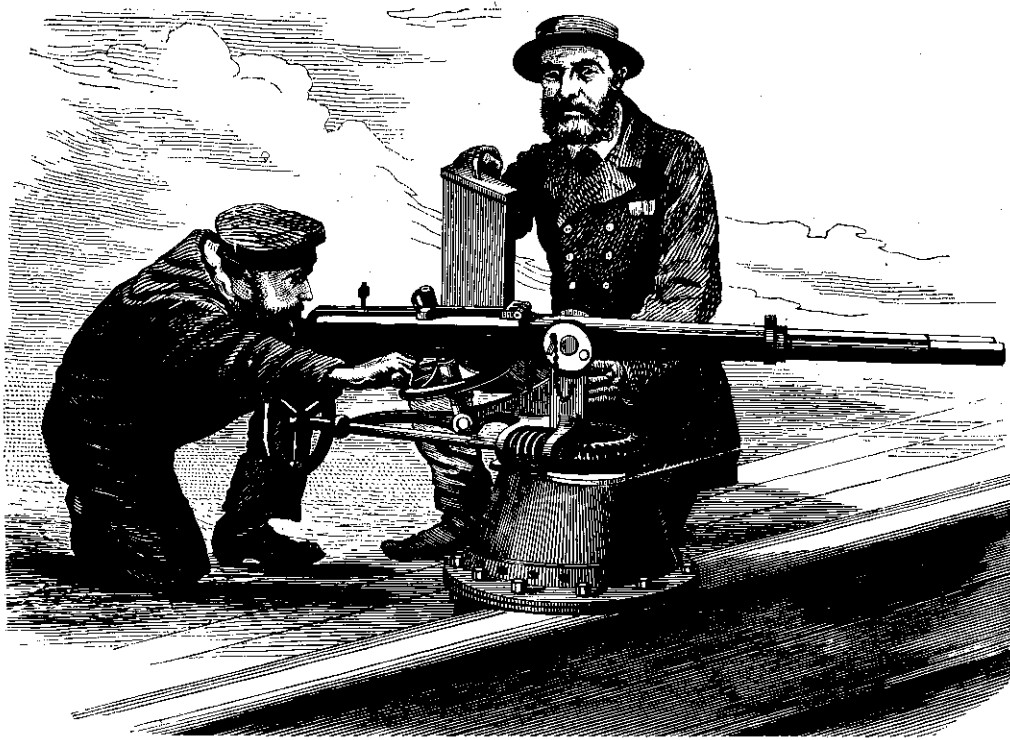
b.—**HEAVY GUNS.**—Including those upwards of 150 lb. weight, and which are too heavy to be carried on horseback, &c.

B.—ONE-INCH CALIBRE MACHINE GUNS.

Including the specially designed Anti-Torpedo Boat Gun, with four barrels.

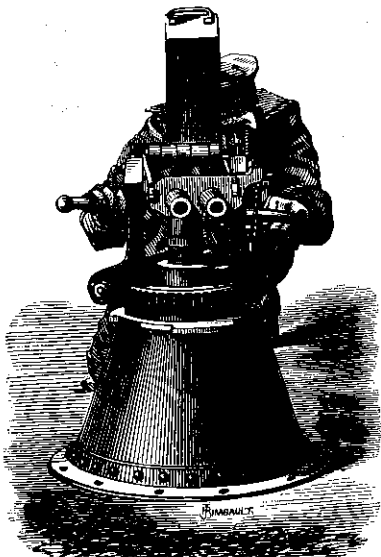
THE NORDENFELT NAVAL CARRIAGES.

FIG. 1.

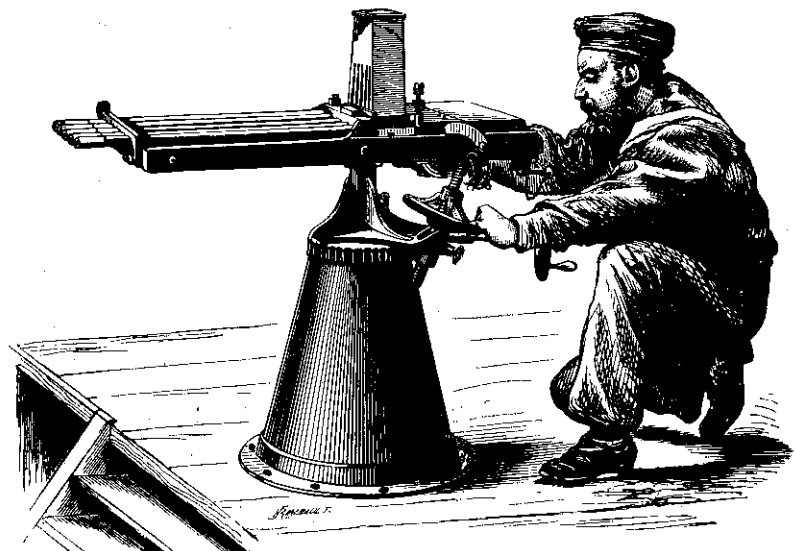
General View of Naval Carriage for the 2-Barrelled 1" Gun.

FIG. 2.

Front View of
2-Barrelled 1" Gun.

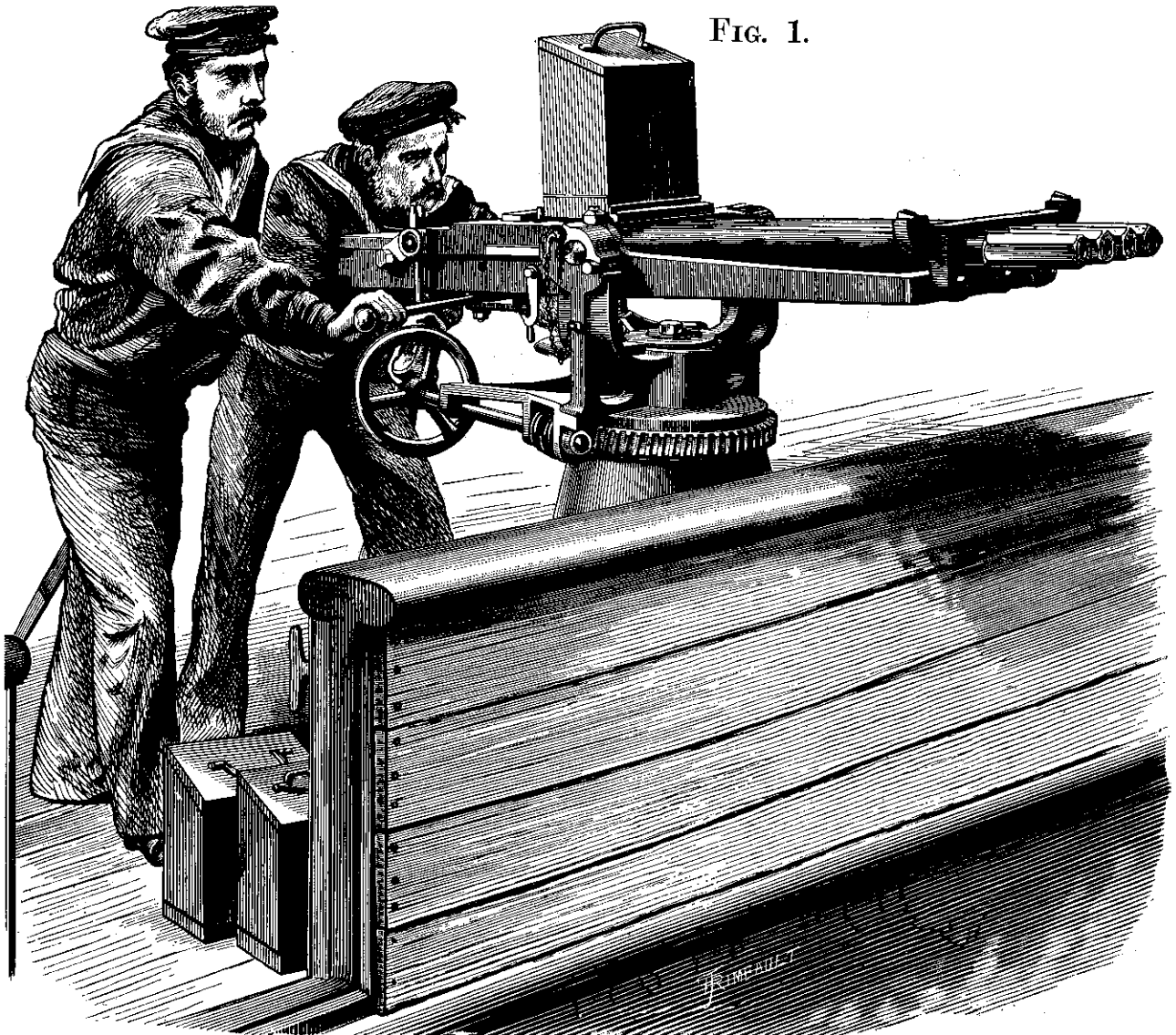
FIG. 3.

General View of Naval Carriage for 5-Barrelled
Rifle-Calibre Gun.

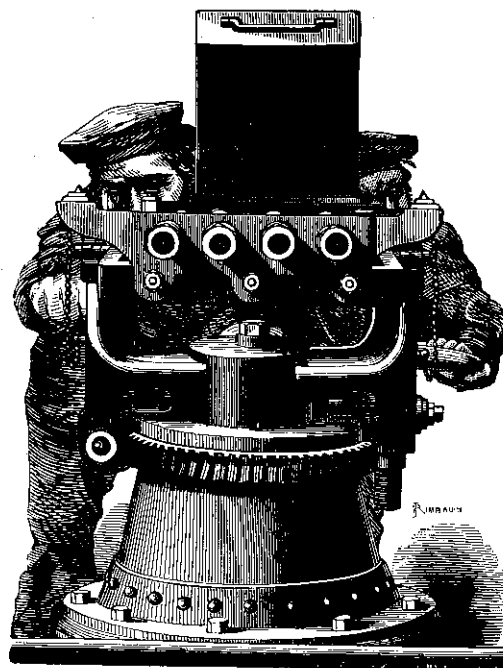
THE NORDENFELT 4-BARRELLED 1" ANTI-TORPEDO BOAT GUN.

FIG. 1.

Mounted on board Ship.

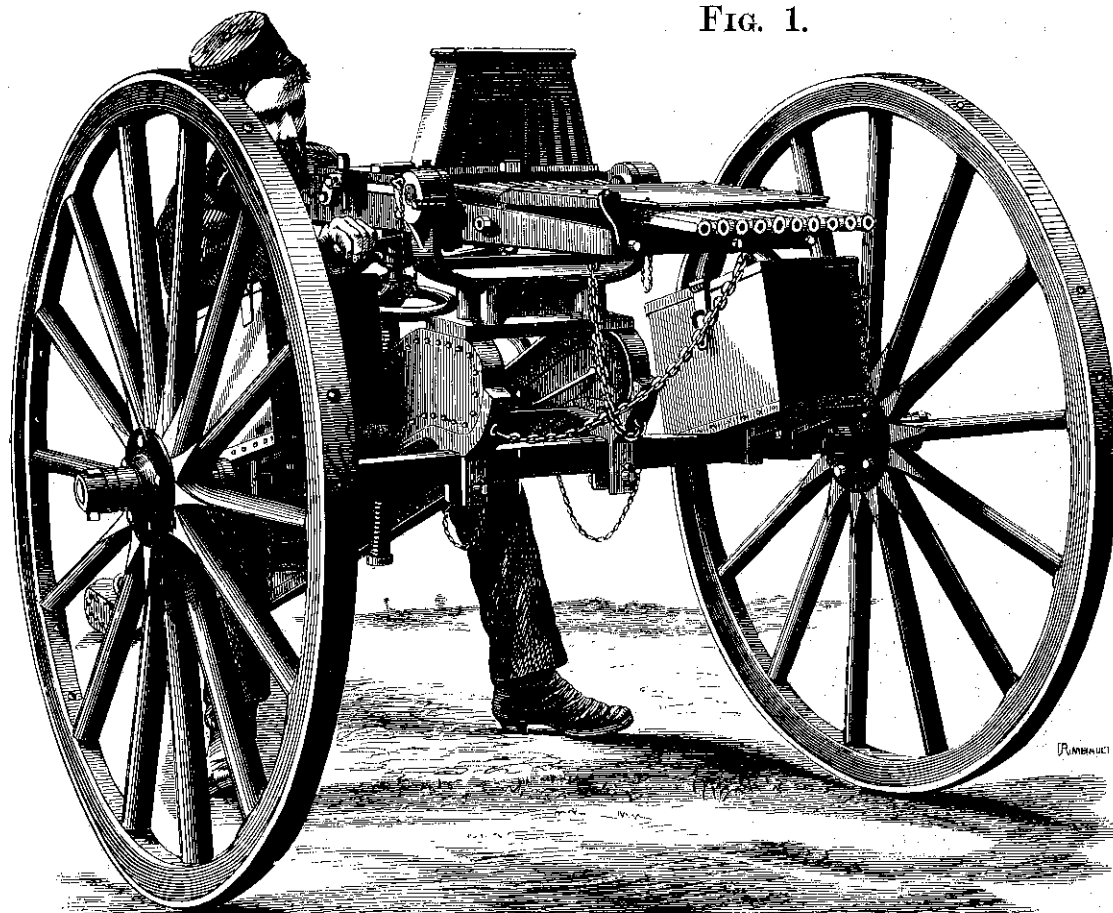
FIG. 2.

Front View.

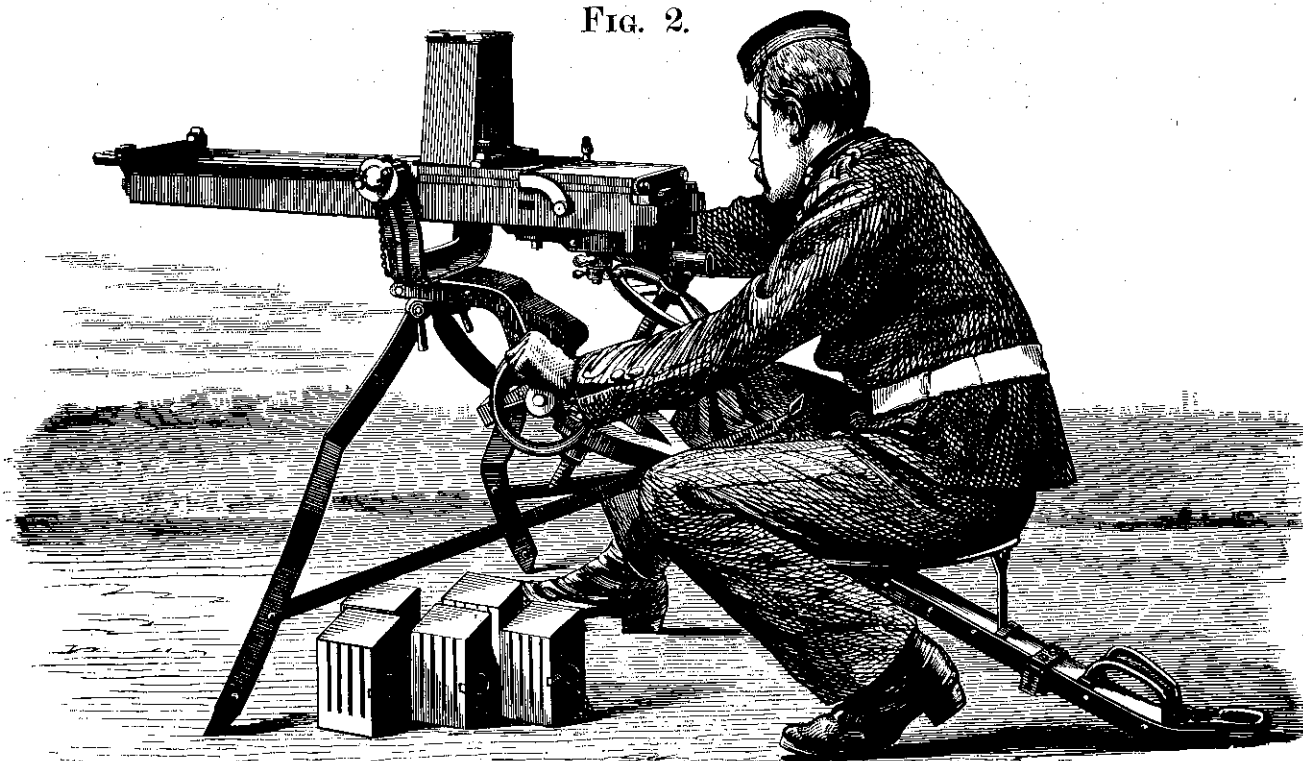
THE NORDENFELT 10 AND 5-BARRELLED RIFLE-CALIBRE
MACHINE GUNS.

FIG. 1.

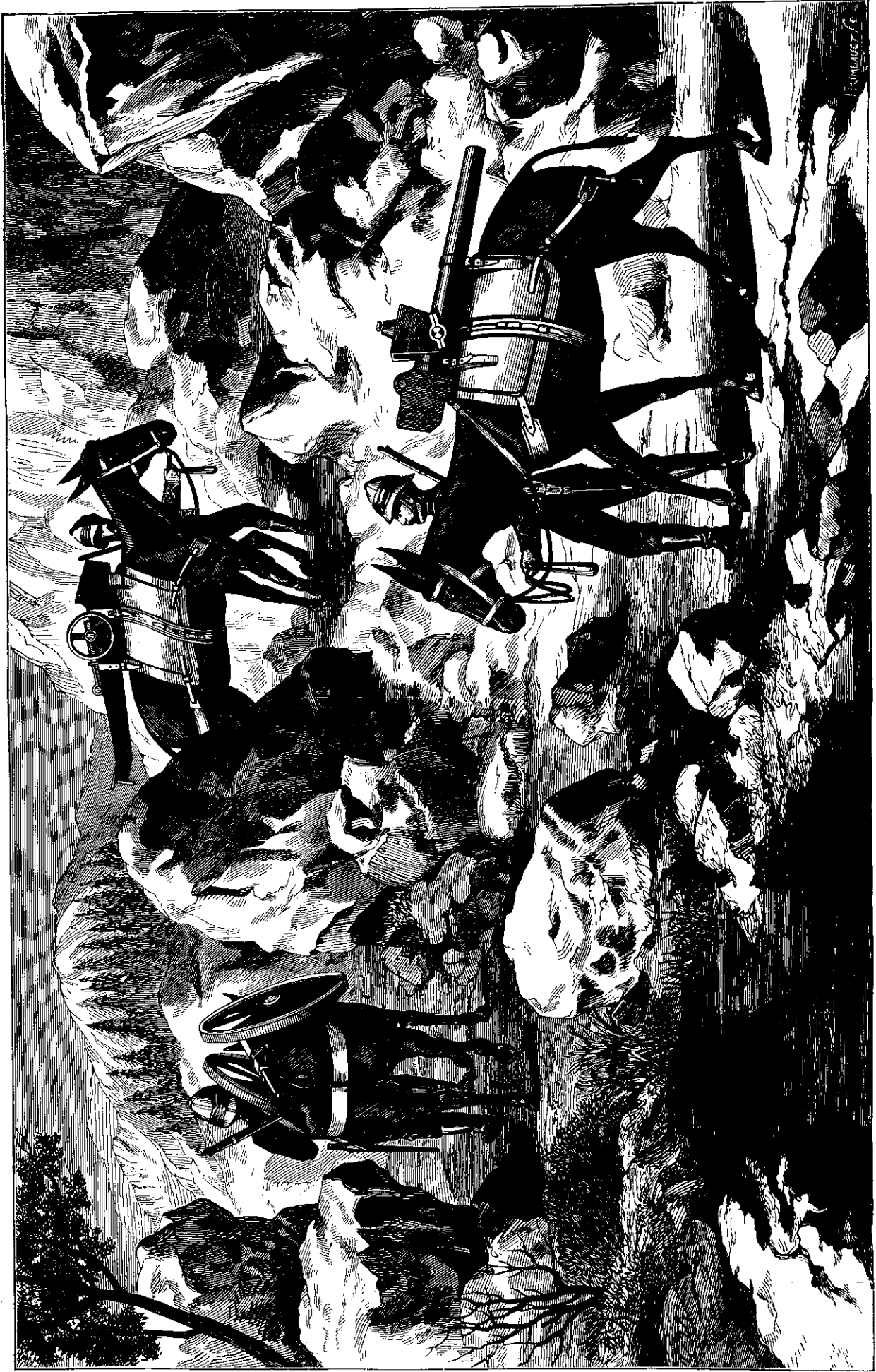
10-Barrelled Rifle-Calibre Gun Mounted on its Field Carriage.

FIG. 2.

5-Barrelled Rifle-Calibre Gun Mounted on its Tripod Stand.

THE METHOD OF CARRYING THE NORDENFELT LIGHT 1.65" MOUNTAIN SHELL GUN.

(The Light 1.5" Shell Gun can be carried complete on Two Mules).

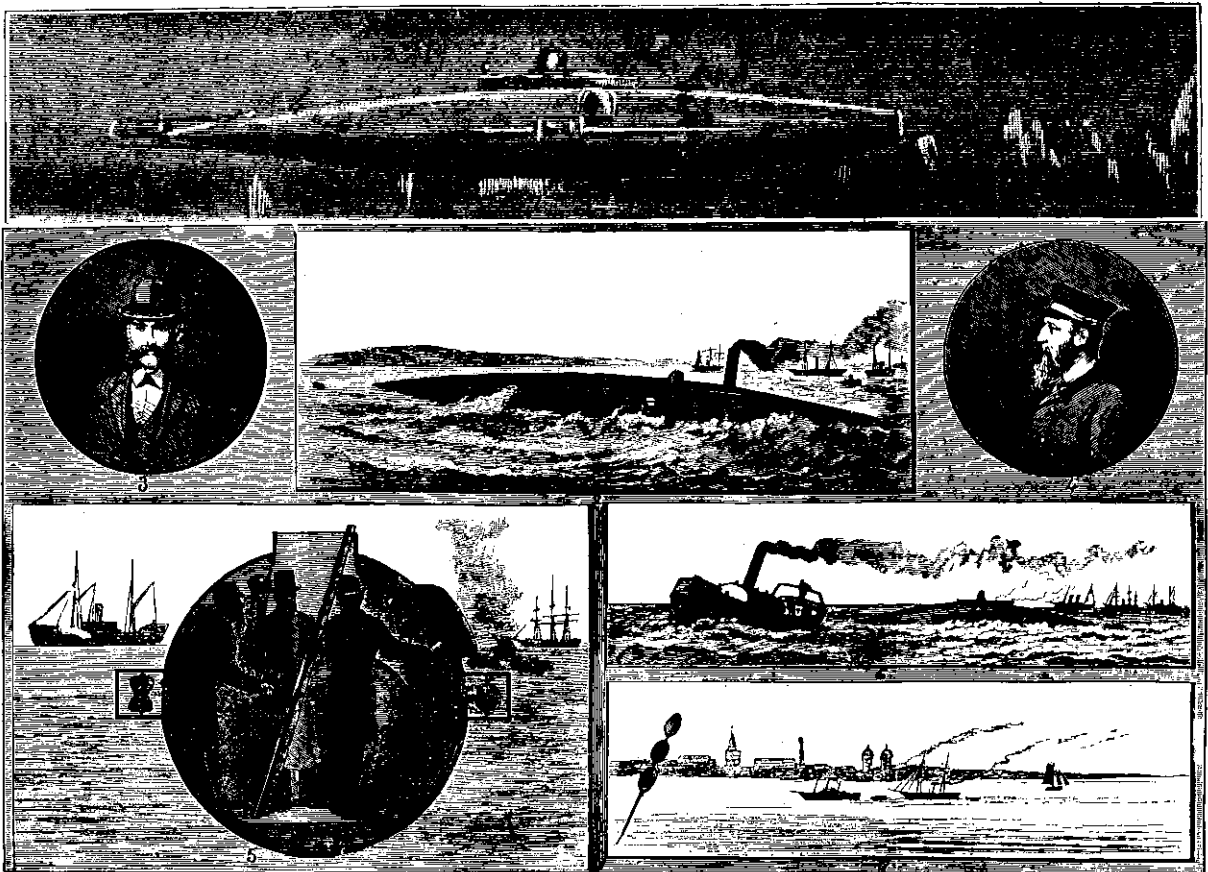
Officers attending the trials of the Nordenfält Submarine Boat at Landskrona.

September 1885.

- Major General sir **Andrew Clarke**, Inspector General of English Fortifications.
- Admiral **Arthur**, Royal English Navy.
- Captain **Jackson**, „
- Captain **Kane**, „
- Major **Armstrong**, Royal English Engineers.
- Captain **Clark**, „
- Major General **Harding Steward**.
- Captain **Thomson**, Royal English Artillery.
- Admiral **Labrano**, Royal Italian Navy.
- Com^d **Ripa de Meano**, *tyckte jag så mycket om*
- Captain **Verschoffskoy**, Imperial Russian Navy.
- Lieut. v. **Kolokoltzoff**, „
- Captain **Hausner**, Imperial German Navy.
- Lieut: **Müller**, „
- Captain **d'Oncieu de la Batie**, French Navy.
- Captain **Appert**, French Engineers.
- Marine Engineer **Korn**, French Navy.
- Lieut: **Sellner**, Imperial Austrian Navy.
- Lieut: **de Ariza y Estrada**, Royal Spanish Navy.
- Captain **Koren**, Royal Norwegian Navy.
- Lieut: **Börresen**, „
- Captain **Schive**, Royal Danish Navy.
- Colonel **Brun**, Royal Danish Engineers.
- Captain **Tobiesen**, „
- Marine Engineer **Tuxen**, Royal Danish Navy.
- Lieut: **Halil**, Effendi Imperial Ottoman Navy.
- Admiral Baron **do Ladario**, Imperial Brazilian Navy.
- Lieut: **Ijuin**, Imperial Japanese Navy. *mycket snäll, honom såg jag med, han talte*
- Lieut: **Mochihara**, „ *(i engelska)*
- Lieut: **Hosoya**, „
- Lieut: **Yamanouchi**, „ *säg ut som en apa när öppnades aldrig sin mun.*
- Admiral Baron **von Otter**, Minister of the Royal Swedish Navy.
- Colonel **Ankarcrona**, Royal Swedish Artillery.
- Captain **Lilliehöök**, Royal Swedish Navy.
- Com^d **Barclay**, „
- Com^d **Carlheim Gyllensköld**, „
- Com^d **Ingelman**, „
- Captain **Ewerlöf**, Royal Swedish Engineers.
- Captain **Sylvander**, Royal Swedish Artillery.

Nordenfelts ubåt i dess ursprungliga skick (1883). — Trägravyr i Ny Illustrerad Tidning 1885.

Prov med Nordenfelts ubåt i Öresund 1885. — (1) Ubåten i undervattensläge med torpedluckan öppnad för skjutning. — (2) På distansprov Landskrona—Hälsingborg. — (3) Mr Nordenfelt. — (4) Captain Garret. — (5) Båtens inre: Mr Nordenfelt förklarar detaljer för utländska gäster. — (6) Båten bogseras ut ur hamnen. — (7) Vy av Landskrona. — Trägravyr i Illustrated London News 8/10 1885.

Thorsten Nordenfelt och Zaharoff

En man som kom att spela en betydande roll, på både gott och ont, i Thorstens liv, var Bazil Zaharoff, senare sir Bazil. Det ur ett betecknande drag att Thorsten i sina memoarer, som annars överflödar med långa uppräknings av alla betydande personer han under sin levnadsbana träffat, ej ens nämner hans namn. Det kan nog ej bero på annat än då han under dikterandet av sina memoarer låg och tänkte på sitt förflutna liv, han måste för sig själv erkänna att han i Zaharoff funnit sin överman, som förorsakat honom hans största och mest betydelsefulla motgång. Han sökte nog glömma honom och ville ej att hans närmaste, för vilka han dikterade om sitt liv, skulle få en inblick i, hur djupt han kände sig sårad av att en person, han hjälpt fram från direkt misär till en ledande ställning i krigsmaterielbranschen, svikit hans förtroende. Författaren till denna levnadsteckning över Thorstens liv, som under flera år kom i en intim förbindelse med honom och för vilken han berättade många episoder, som senare ej kommo fram i hans memoarer, hörde honom ej någon gång nämna namnet Zaharoff utan endast ett par gånger min förre agent i Grekland.

Det har skrivits mycket om Zaharoff, "den mystiske mannen", "der König der Waffen", så att en närmare beskrivning om hans liv och verksamhet ligger utanför ramen av detta arbete, endast några data belysande hans förbindelse med Thorsten skall här givas.

Zaharoff var född i Mughla i Mindre Asien 1849 av grekiska föräldrar. Dessa kom senare att hamna i Tatavla i närheten av Konstantinopel.

Efter ett omväxlande liv med många dunkla punkter, var han i konflikt med polismyndigheterna i Turkiet, Grekland och England, befann sig Zaharoff vid 22 års ålder i Grekland i Athen, där han sökte sitt uppehälle, till en början med god framgång, vilken dock ej räckte länge. Vid tidpunkten för hans kontakt med Thorsten var han tolk å hotel Bretagne på grund av sin mycket stora språkkänedom, en anställning som han erhöll genom en anförvant vid namn Lampras, grundaren av detta hotell.

Grekland erbjöd vid den tiden stora utsikter för Thorsten att där vinna en god marknad för sina kulsprutor, särskilt som de politiska förhållandena till Turkiet voro mycket spända och Grekland gjorde stora uppoffringar för att stärka sitt försvar.

Thorsten sände då hösten 1877 sin släkting Carl Waern till Grekland bland annat för att skaffa en duglig agent i detta land. Waern hade på sitt hotell kommit i kontakt med Zaharoff och föreslog Thorsten att antaga Zaharoff som sådan. Thorsten gillade förslaget dock med villkor att landets ministerpresident Stephan Skulides kunde lämna sin rekommendation till förslaget. Skulides, hos vilken Zaharoff lyckats vinna en beskyddare, som gärna ville giva sin gunstling ett gott handtag, lämnade sin rekommendation. Han förteg ej vissa punkter dunkla i Zaharoffs föregående liv, men ansåg sig kunna rekommendera honom, trots att han ej var någon specialist i rustningsaffärer, men att han på grund av sitt klara huvud, sin stora språkkänedom och ganska bestämt i avsaknad av några som helst skrupler, en egenskap som enligt den tidens uppfattning endast kunde vara till skada för sådana affärer, som synnerligen lämplig som Thorstens agent.

Så blev Zaharoff Thorstens agent med en lön på £ 5 i veckan. Det blev vändpunkten i Zaharoffs liv. Det var första gången han fick en fast anställning. Det betydde slutet av de små affärerna och öppnade dörren för de stora äventyren, för de stora affärerna och den stora politikens värld, där han "über leichen gehend" arbetade sig fram till Europas rikaste man, samtidigt som han förskaffade sig namnet som mannen med det sämsta rykte, som någon haft.

Om Zaharoffs verksamhet i Grekland saknas alla uppgifter ända fram till 1886. Sedan Thorsten året förut uppvisat sin första ubåt i Öresund, gjorde han förgäves många försök att finna en köpare till båten. Ingen ville köpa den, då den ansågs kräva betydande förbättringar. Det var då Zaharoff ryckte in. Genom sina mycket goda förbindelser med myndigheterna i Grekland och med användning av de spända förhållandena till Turkiet, lyckades han övertyga detta land om fördelen av att hava detta vapen som skydd mot anfall av en fientlig flotta. Men knappast hade bläcket torkat på köpekontraktet för än Zaharoff far till Konstantinopel, där han för myndigheterna framhåller, att han själv egentligen var turk och att han av patriotiska skäl ville giva sitt egentliga fädernesland möjlighet skydda sig mot Grekland, genom att köpa tvenne ubåtar. Vad Zaharoff själv tjänade på dessa affärer omnämnes inte.

Under Thorstens strider i Österrike med Maxims automatgevär dyker Zaharoff upp, där han gör allt vad han kan för att söka förringa värdet av Maxims uppfinning, men som förut nämnts utan resultat.

Thorsten var alltid mycket förtegen gentemot sina medhjälpare angående sina affärer. Så fingo de först kännedom mot mitten av 1800-talet att Zaharoff kom i Thorstens tjänst. på hans kontor i London. Därifrån blev Zaharoff sänd till Spanien då Thorstens agent där på grund av sjukdom blev förhindrad resa dit. På resan träffar han under dramatiska omständigheter sitt öde: en ung fru, som på sin bröllopsresa blivit misshandlad av sin make, en hertig von Marchena, flyr in till Zaharoff i hans sovvagn och ber honom att försvara sig mot sin make. Hennes namn som ogift var Maria del Pilar Antonia-Aggela Patrocicnia-Simona de Merquiso y Beraeta, senare hertiginna av Villafranca. Hennes make blev sinnessjuk och först efter dennes bortgång 1924 kunde han officiellt gifta sig med henne. Genom förmedling av sin väninna, som stod spanska hovet nära, lyckades Zaharoff tillföra Thorsten beställningar på mycket stora belopp hos fabriken i Placentia. En källa uppgiver 5 milj. pund. Genom samma förmedling erhåller han stora beställningar i Sydamerika.

När Thorsten blev tvingad att överlämna alla sina affärer på krigsmateriel till det nybildade bolaget Maxim Nordenfelt följde de flesta av hans medhjälpare, däribland Zaharoff, med till det nya bolaget. Samarbetet mellan Maxim och Thorsten blev i stort sett bra, men då Maxim egentligen mest sysselsatte sig med sina uppfinningar och Thorsten, sin vana trogen, ägnade sig åt andra affärer långa tider var borta på utländska resor, blev det Zaharoff som i huvudsak övertog firmans försäljningar. När så Thorsten kom i ekonomiska svårigheter och på grund därav tvingades att frångå sin anställning i bolaget som verkställande direktör, han blev erbjuden plats som försäljningschef men avböjde, såg Zaharoff sin chans att bliva den ledande i firman med stöd av Maxim. Zaharoffs eminenta begåvning som affärsman kom nu till sin fulla rätt. Genom sin

stora människokännedom, snabba uppfattning och med användandet av affärsmetoder utan skrupler, som varit Thorsten helt främmande, kom han snart att behärska hela Englands krigsmaterieltillverkning. Som belysande exempel på det sätt Zaharoff använde sig av vid förhandlingarna med de utländska myndigheterna, varigenom han skaffade sig stora beställningar kan anföras ett par episoder, enligt uppgift av en tysk källa. Zaharoff har till krigsministern i Ryssland lämnat en offert på diverse krigsmateriel. Detta skedde på en måndag. Ministern säger sig ej hava något intresse för offerten. Zaharoff ber då ministern undersöka denna litet närmare, varefter han skulle återkomma påföljande dag, onsdag. Ministern anmärker blott, att påföljande dag är en tisdag. Zaharoff vidhåller att det är en onsdag och föreslår ministern ett vad på 100,000 fr att så är fallet. Han fick ej blott denna beställning utan många betydande senare. Ett annat exempel. Zaharoff besöker krigsministern i en Balkanstat, känd som en hård man. Ministern säger sig ej hava något intresse för offerten. Zaharoff svarar då med frågan om ministern liksom hans företrädare kunde hava något intresse för en ångyacht. Ministern svarar ursinnigt att han borde köra ut Zaharoff för försök med mutor, som möjligen förut gått för sig, men nu var utslutet. Zaharoff framhåller då helt lugnt, att det var mot betalning. Ministern säger då att det var ju en annan sak och frågar vad båten kostade. Svaret var 20 pund. Att Zaharoff senare fick en god avsättning i det landet för sin krigsmateriel, var ju ej så märkligt.

Man kan väl förstå Thorstens inställning till sin f. d. agent, som han hjälpt fram från rena misären till den ledande mannen i firman. Han förstod väl att det var Zaharoff, som låg bakom, då han tvingades att draga sig ur denna.

Zaharoff visade dock senare, då Thorsten utblottad levde på gåvor från sina gamla vänner, sin erkänsla för vad Thorsten gjort för honom, genom att årligen lämna sitt bidrag.

Thorsten Nordenfält och undervattensbåten.

På resa till Liverpool 1879 fick Thorsten se en märkvärdig tingest, en plåtlåda, som driven med ångkraft rörde sig under vattenytan på Merseyfloden med i pannan magasinerad ånga. Han fick se denna försvinna under vattnet och märkvärdigt nog efter en stund dyka upp. Uppfinnaren var en engelsk präst G. W. Garret. Thorsten fick genast en idé att göra en förbättring av denna konstruktion och söka få fram en verklig undervattensbåt, som kunde röra sig fritt under vattnet och utrustad med en torped kunde bli ett farligt vapen mot ett krigsfartyg. 1881 engagerade Thorsten Garret i sin tjänst för att utarbeta en sådan konstruktion.

Tanken att få fram en farkost, som kunde röra sig fritt under vattenytan är av mycket gammalt datum. Redan på 1600-talet gjorde en holländare ett sådant försök. Sedan dess och fram mot 1850-talet framkommo en mängd mer eller mindre fantastiska förslag till lösning av problemet. De kröpo fram på havsbotten på höga kärrhjul eller rörde sig i vattnet medelst skovlar eller propellrar, drivna med vevar genom handkraft eller trampkraft. En för sin tid lyckad konstruktion gjordes av amerikanaren Fulton. Denne uppvisade 1803 sin båt för kejsar Napoleon och sökte förmå denne köpa båten för att användas mot engelska flottan vid ett påtänkt försök att göra en landstigning på engelska kusten.

Så småningom kom ångkraften till bruk som framdrivning. För att bryta blockaden under frihetskriget byggde sydstaterna små låga ångkraftdrivna båtar, utrustade med en på en lång stång i stäven fästad mina. De voro konstruerade att vid intagen vattenballast endast skorstenen och nedstigningsluckan lågo över vattenytan. Amerikanaren Huntley lyckades driva fram sin båt mot ett krigsfartyg och vid detta fästa sin mina, som sedan sprängde fartyget. Det enda exemplet på att ett sådant försök lyckats. Det bör observeras att på den tiden inga torpeder funnos.

Tvenne svenskar, mekanikern A. B. Sandahl och överstelöjtnant V. Zethelius, byggde med marinens hjälp var sin undervattensbåt 1869 om vilka det omdömet fälldes att de som alldeles oanvändbara skulle slopas på flottans varv.

Hur Thorsten såg problemet att konstruera en verklig ubåt med hänsyn till den tidens erfarenheter och teknikens dåvarande ståndpunkt, nu för ca 70 år sedan, framgår bäst av vad han själv i sina memoarer framför, se sid. 173 - 179. I bilaga 3 finns även en faksimil av en lista på deltagande officerare vid provet med Thorstens ubåt i Landskrona i september 1885.

Problemet att lösa stabiliteten av undervattensbåten vid gång under vattenytan löstes först av franska marinen, som nedlade ett intensivt arbete på detta. Med ubåten Naval, färdig 1900, konstruerad av fransmannen Laubeuf, var problemet praktiskt taget löst. Förbättringar av båten kommo snabbt.

Som vapenexpert insåg Thorsten klart, att ubåten hade goda förutsättningar att osynligt bära fram det dödsbringande vapen, som den nya torpeden utgjorde, och han var den förste som utbildade en ubåtstyp, som vad sjövärdighet och kraftig torpedbestyckning beträffade lämpade sig för ändamålet. Han lyckades visserligen ej ge sina båtar tillfredsställande manöverförmåga i undervattensläge, men om han kunnat fortsätta,

hade kanske även dessa svårigheter genom hans initiativkraft och energi blivit bemästrade. Detta intygas även av flera framstående specialister på området, som engelsmannen Commander M. F. Senter i sitt arbete "The Evolution of the Submarine Boat, Mine and Torpedo" 1908 och i H. Evers "Kriegshiffbau" 1943. Genom Thorstens insatser fördes ubåtarnas konstruktionsproblem ett gott stycke framåt.

Thorsten Nordenfelt och snabbskjutande vapen.
Kulsprutor

Efter kraschen 1874 sysselsatte sig Thorsten, som förut nämnts, med diverse små affärer, som han dels själv börjat, dels från sina många vänner fått uppslag till. Ett sådant, som blev vändpunkten i hans levnadsbana, erhöll han från sin tekniskamrat Theodor Winborg. Det gällde kulsprutor enligt Palmcrantz uppfinning och innebar att Thorsten skulle övertaga försäljningen av dessa utomlands. Förut hade kapten Unge haft agenturen i ett par länder.

Redan så långt tillbaka i tiden som på 1400-talet förekom det ett slags kulsprutor, kallade orglar, bestående av mynningsladdade pipor, samlade i knippen. Med enhetspatronen kom en omstörtning av konstruktionen. Den först kända verkliga kulsprutan kom till användning under inbördeskriget i Amerika och hade konstruerats av amerikanaren Gatling. Denna konstruktion, patenterad 1862, bestod av en tiopipig kanon med bakladdning i fältlavett, senare även som marinkanon. Pjäsen antogs i Ryssland, England och Turkiet.

Fransmännen fingo sin första kulspruta med Mitrailleur Mendon. Ett vapen med 25 st till det yttre fyrkantiga pipor, 13 mm kaliber, ordnade i fem varv över varandra. Omladdningen av vapnet skedde genom att de avskjutna piporna utbyttes mot färdigladdade. Belgaren Montigny och senare i samarbete med fransmannen Christophe förbättrade vapnet, vilket kom till användning under fransk-tyska kriget. Alfred Nobel skänkte svenska staten ett exemplar av detta vapen, något förbättrat enligt dennes idé.

Vid en provskjutning i Kristiania mellan Gatlings revolverkanon och PZS kulsprutor inför norska och svenska myndigheter 1872 visade sig den senares konstruktion överlägsen. Pz framvisade två typer: en med revolverande pipor i likhet med Gatlings samt en med fasta liggande i en rad. Pz övergick därefter helt till den senare konstruktionen. Före denna provskjutning hade Pz haft en uppvisning av sina kulsprutor 1868 för dåvarande krigsministern överste Arbin.

År 1873 hade Pz en stor uppvisning av sin kulspruta för kungen, medlemmar av utländska beskickningar och representanter från armén på ladugårds gårde. Pjäsen blev antagen av armen under m-73, men ledde endast till inköp av ett par exemplar.

År 1877 skrevs ett kontrakt mellan Thorsten och firman Palmcrantz & Co., bildad året förut, angående försäljning och tillverkning av kulsprutorna. För sina tillverkningar hade firman inköpt en gammal textilfabrik vid Karlsvik på Kungsholmen. Förut hade den haft en liten verkstad vid Wollmar Yxkullsgatan.

Kontraktet omfattade bland annat, att priset av pjäsen med föreställare skulle vara 3. 600 kr. Vid högre pris delades överskottet lika mellan parterna. För de kulsprutor som Thorsten själv lät tillverka, skulle han betala en royalty om 1. 500 kr per styck för mindre partier, för större 1. 000 kr. Agenturen omfattade i första hand England, Frankrike, Österrike och Italien, blev senare världsomfattande.

Angående konstruktionen av kulsprutan kan i korthet nämnas några huvuddetaljer. De i en rad placerade pipornas antal kunde varieras upp till tolv stycken. En patronfördelare till de olika piporna var fast anordnad över mekanismen. Mycket lätt utbytbara patronmagasin ansattes ovanför fördelaren, vilket gjorde att en oavbruten skottlossning kunde äga rum. Pjäsen kunde avfyra antingen skott för skott eller i salvor medels ett på högra sidan befintligt handtag. Mekanismen kunde demonteras utan verktyg. En brusten fjäder kunde utbytas på mindre än en minut. Om en extraktor ej fungerade föll nästa patron ut och extraktorn brukade efter kort tids skjutning åter komma i bruk.

Konstruktionen av Pzs kulspruta var ej fullt genomarbetad så att det tog Thorsten två års arbete, efter livlig brevväxling med Pz, att få den att fungera fullt friktionsfritt. I nästan alla de försök, som äro gjorda med många uppfinningar på kulspruteområdet har mekanismen fungerat tillfredsställande vid skjutning med enstaka skott och kortare serier, men stoppat vid påfrestande långvariga prov, detta beroende dels på ammunitionen, klickar, patronhylsans fastnande i loppet, dels på anordningen för kontinuerliga matningen av patronerna och vissa svagheter hos avfyrningsmekanismen. Överste Claes Grill anför i ett föredrag om Pzs verksamhet: "Att PZ själv under sin livstid ej lyckades fullt utarbeta sin kulspruta berodde troligen på att han aldrig hade samma tillfälle som Thorsten att själv skjuta med sina vapen eller att praktiskt studera ballistiskt artilleri.

När Thorsten först försökte introducera kulsprutan i England gick den under benämning Palmcrantz and Winborg Machine Gun, en benämning som engelsmännen hade svårt att uppfatta och därför helt enkelt kallade Nordenfelts Guns. Då Thorsten ideligen fått framhålla för engelska funktionärerna att han ej var uppfinnare till kulsprutan, föreslog han Pz att officiellt få använda sig av den enklare benämningen, vilket Pz skriftligt godkände.

För försäljningen av kulsprutan på allmänna marknaden fordrades ej blott en typ av själva vapnet med sin lavett utan ett flertal olika för olika ändamål. Han anställde då 1879 sin förste medhjälpare, ingenjör Thronsen, och inom kort ett 30-tal. Avsättningen av gevärskaliber-sprutorna fick ej den omjattning Thorsten hade väntat sig, beroende på viss miss-tänksamhet mot vapnet på grund av föregående misslyckade resultat och den stora ammunitionsåtgången, samt ovissheten om vapnet skulle inrangeras i artilleriet eller infanteriet. England var det första land som köpte detta vapen, en fempipig kulspruta med lavett och föreställare, dragen av två hästar avsedd att kunna följa kavalleriet kallad galoppkanon. Vapnet kunde avfyra utan avbröstning, om hästen icke skenade.

Bland andra svårigheter Thorsten hade med sin gevärskaliber-kulspruta kom konkurrensen med en amerikansk uppfinnare kapten Gardner. Denne framförde en två- och en fempipig spruta, mycket lik Thorstens fast avfyrningen skedde med ett revolverande handtag mot fram- och tillbakagående hävarm på Thorstens. Då Gardner i sitt vapen hade vissa detaljer, som Thorsten ansåg vara skyddade av Pzs patent, stämde han honom med yrkande på skadestånd. Han vann i första instansen, men förlorade i andra. Efter gemensam överenskommelse nedlades målet, särskilt som Thorsten vunnit så stora framgångar med sitt vapen, att Gardner ej

längre ansågs farlig. Processen blev dock mycket dyrbar för Thorsten. Bara i första instansen kostade honom advokatarvoden etc. ca 3, 000 kr.

Sin gevärskulspruta uppvisade Thorsten i flera länder, bl. a. i Frankrike, Österrike och Turkiet, där den väckte stor uppmärksamhet, som dock ej ledde till några större affärer med undantag för sistnämnda land, som senare köpte 200 st med ammunition.

Sedan Whitehead på 1860-talet fått sina torpeder färdiga började England och andra länder tillverka snabbgående torpedbåtar. Mot dessa hade flottan ej några andra försvarsmedel än sina grova skeppskanoner. Den förste som framkom med ett antitorpedbåtsvapen var Gatling med sin 25 mm kulspruta. Denna var emellertid för tung och ohanterlig och då den dessutom endast kunde skjuta med blykulor, vann den ingen framgång.

Genom Gatlings misslyckade försök fick Thorsten uppslaget till att anmoda PZ att omarbete sin kulspruta till en 25 mm kaliber till försvar mot anfall från torpedbåtar. Med denna pjäs företogs en lång följd av prov i Portsmouth för bestämmande av lavetter och vapnets genomslagningsförmåga mot stålplåtar motsvarande tjockleken av vad som förekom på torpedbåtarna. Plåtarna uppställdes i olika vinklar och med olika utgångshastigheter motsvarande anslagshastigheten på olika skjutavstånd. Med de stålkulor, som användes under försöken, visade det sig, att på de avstånd torpeden brukade avskjutas dessa kunde åstadkomma allvarliga skador på ångpannor, maskiner etc. Proven utföllo till amiralitetets fulla belåtenhet och ett större antal pjäser inköptes. Till en början hade Thorsten stort besvär med att få erforderlig rotation på sina stålkulor, då vanliga koppargördlar visade sig otillförlitliga. Problemet löstes genom att pressa en mässingshylsa med något urholkad botten på projektilen. Thorsten fick sedan under de kommande åren leverera flera miljoner sådana skott till amiralitetet. När detta senare själv började tillverka sin ammunition, men ej lyckades lösa problemet med rotationen, inköpte detta Thorstens patent för 10,000 pund. Det var denna 25 mm kulspruta som gav fart på och senare blev antagna av de flesta länders mariner, med undantag för Tyskland och Ryssland. Vid sina försök med 25 mm kulsprutan hade Thorsten en konkurrent i Hotschkies 37 mm fempipiga revolverkanon. Denna pjäs hade dock färre antal träffar och dess projektiler sämre genomslagningsförmåga än 25 mm kulsprutan och hade dessutom svårigheter med patronhylsorna, som hade en benägenhet att fastna i loppet. Ett 37 mm vapen visade sig dock snart nödvändigt mot de allt kraftigare byggda torpedbåtarna. Thorsten gav då Pz 1879 i uppdrag att konstruera en kanon med denna kaliber. Vid första skutförsöket som gjordes med detta vapen visade sig mekanismen alldeles för svag. Denna gick helt sönder och delar av slutstycket kastades bakåt. Pz hann ej under sin livstid omarbete konstruktionen. Han avled 1880, så att detta arbete kom att utföras av en av Thorstens medhjälpare ingenjör Arent Silfversparre. 37 mm kanonen efterföljdes snart av en 55 mm, konstruerad enl. samma princip.

Thorsten var särskilt intresserad av ammunitionstillverkningen och insåg betydelsen av att kunna få fram patronhylsor, som ej fastnade i loppet och gjorde pjäsen obrukbar längre eller kortare tid. Till sina snabbskjutande kanoner använde han först hylsor från Amerika, med vilka han dock hade vissa svårigheter. Han satte sig då i förbindelse med en fabrik i

Birmingham och i samarbete med denna gjorde han sin stora insats i ammunitionstillverkningen, då med heldragna hylsor enhetspatroner kunde tillverkas till de snabbskjutande kanorna. Förut gjordes hylsorna av mässingsplåt med pånitade bottnar av järn. Försöken tog lång tid och kostade mycket stora summor för specialmaskiner och experiment.

År 1884 utger Thorsten ett stort verk om sina olika pjäser under titel: *The Nordenfelt Machine Guns, described in detail and Compared with other Systems, also their Employment for Naval and Military Purposes*. I sitt företag till detta verk skriver han:

”Jag begagnar tillfället att framföra min tacksamhet till alla som stött mitt arbete med sin kritik, vänlig eller motsatsen. Jag hoppas genom att framkalla diskussion i ämnet och genom att lämna data, vilket kan möjliggöra taktiska och strategiska studier över dessa maskinkanoner, mitt arbete må bli av värde för dem, som hava att bestämma över dessa betydande ämnen.”

I verket upptaget konstruktionsprogram omfattade följande pjäser: Kulsprutor av gevärskaliber en, tre, fem och tiopipiga, 2.5 mm antitorpedbåts två och fyripipiga. Snabbskjutande kanoner av kalibrar 32 mm lätt och tung, 37 mm lätt och tung, 42 mm, 47 mm, 52 mm och 62 mm. Samtliga med lavetter för armé och marinändamål. Ballistiska tabeller förelades även för snabbskjutande kanonerna.

Verket omfattar även beskrivning över de olika pjäserna deras skötsel och excersis med dem samt tillhörande ammunition. Att ingå i detaljer ligger utanför ramen av detta arbete, endast några belysande kopior av till verket hörande 57 st helsides plancher.

Att det varit möjligt, att på så kort tid som ca tre år - Thorsten daterar sitt företal januari 1884 - och då han själv ej var artillerist, kunna hinna fullborda detta omfattande verk, beror helt på, att han kunnat omkring sig samla en stor krets av skickliga och arbetsamma medhjälpare. Dessa äro värda att i detta sammanhang nämnas.

Militära medhjälpare: Kapten Lemcken och löjtnant Forssen för ballistik och tekniska frågor, löjtnanterna Asker, Bruswitz och Wilhelm von Eckerman för experiment vid provskjutningar, för studiet av fältlavetter och deras utrustning sin bror Åke och dennes kamrater vid Vendes artilleri, regementslöjtnanterna Holmberg, särskilt skicklig i teoretiska frågor, och Meurling i mera praktiska detaljer, den senare tillsammans med löjtnant Carl Waern för krutfrågor.

Ingenjörer: Utom förut omnämnda Thronsen och Silfversparre, ingenjörerna Josef Ketcher, Gustaf Hesselhuhn, Gustaf Köhler etc.

Thorsten hade även ett flertal pensionerade engelska officerare på sitt ritkontor och vid sina skjutförsök, bland andra en general och en amiral.

Thorsten följde arbetet på ritkontoret mycket noga. Han hade stor förmåga att hastigt sätta sig in i nya förslag och lät intet passera utan att först noggrant studerat dem. Själv mycket arbetsam var det honom lätt, att väcka andras arbetsglädje. Det var som en av hans f. d. medhjälpare särskilt framhöll, sprudlande intresse och arbetsglädje på hans ritkontor. Som arbetsgivare var han storslagen, aldrig småaktig, misstrodde

ingen. Var och en fick arbeta självständigt.

Thorstens intresse för arbetet på ritkontoret avtager dock allt mera efter det han fullbordat sitt stora verk om sina vapen. Han blev allt mera upptagen av sina många andra affärer.

Det var ytterst sällan konstruktioner och uppslag kom till användning i sitt ursprungliga skick. Thorstens stora styrka låg i att intuitivt känna vad som erfordrades och genom sina anvisningar få konstruktionen omarbetad för att möta föreliggande behov. Det var ej många vapen, om vilka man kan säga, att han själv konstruerat.

Den första vapentillverkningen i England lät Thorsten utföra vid en verkstad i Hoxton, tillhörig Henry Barell Engineering Co., som arbetade uteslutande för hans räkning. När vapentillverkningen översteg denna verkstads leveransförmåga, måste Thorsten placera olika detaljer vid verkstäder, som voro bäst utrustade för dessa. Det gällde pipor, mekanismer, slutstycken etc. Svårigheten därvid låg i att få de olika delarna att passa ihop. Så förlorade Thorsten en stor beställning i Japan genom att manteln till en kanon ej var helt fast vid eldröret.

Han var en av de första som då införde exakta plus- och minustoleranser på sina ritningar med noggrann kontroll. Det visade sig dock svårt att helt effektivt kunna genomföra denna. Han beslöt då att bygga en egen fabrik för sina vapentillverkningar 1886. Fabriken utrustades med de modernaste maskiner, som då funnos i marknaden.

I närheten av Dartford uppsatte Thorsten en liten krutfabrik för diverse experiment med krut och sprängladdningar. Där arbetade Meurling tillsammans med Waern och en svensk arbetare på att få fram ett rökfritt krut. Krutet blev bra, men kunde ej tävla med det, som Alfred Nobel ungefär samtidigt förde ut i marknaden och som senare efter förbättringar blev det kända nobelkrutet. Ett försök gjordes att ladda spränggranaterna med dynamit. Försöken utföllo till belåtenhet men ledde ej till något resultat, då även i detta fall Nobel kom först med sin spränggelatin. Italienaren Ristori övertog senare ledningen i Dartford.

Allt krut som Thorsten behövde för sina vapen tillverkades av firman Pigon. Han anordnade hos denna ett fabriksfaktori, dit han sände patronhylsor och projektiler, som där apterades till enhetspatroner. Av 25 mm patroner levererades under högperioden 100,000 st per månad.

I England arbetade ca 2000 man för hans räkning. För att öka leveranskapaciteten av sina vapen inköptes fabriken vid Karlsvik och en gammal gevärsfabrik vid Placencia i Spanien. Den förra fabriken utrustades med nya moderna maskiner, bland andra 250 fräsar. Tillverkningen där omfattade utom kulsprutor, snabbskjutande kanoner, i tusental, lavetter, projektiler, perkutionsrör, nattsikten, etc. Arbetsstyrkan varierade mellan 150 till 400 man, allt efter som Thorsten kunde mata den med beställningar. Bolaget betalade 90, 000 pund för fabriken.

Den ovan nämnda fabriken i Spanien, Placencia de las Armas, inköptes för att tillmötesgå spanjorernas önskan att de vapen som levererades till Spanien skulle tillverkas i detta land. Den var belägen söder om Bilbao högt uppe bland bergen, För att sätta igång tillverkningen där sände Thorsten ingenjör Carl Rundlöf och en verkmästare från Karlsviksfabriken samt

ingenjör Gustaf Hasselhuhn från ritkontoret i London. När fabrikationen kommit i gång, fick den mycket stora leveranserna till spanska staten.

Några data över storleken av leveranserna vapen och ammunition från fabriken finnes nu ej. En uppgift från Karlsviks-fabriken angiver utom kulsprutor tusentals småkalibers kanoner. Leveranserna av skott till 25 mm kulsprutan torde ha uppgått till många miljoner.

Som främste och bästa agent hade Thorsten Gustaf Roos, vilken tjänstgjorde som en mellanhand mellan honom och agenterna i Österrike, Ryssland, Turkiet, Balkanländerna och Spanien.

I Frankrike hade Thorsten först som agent Gustaf Canet, senare när denne efter några år övergått till firman Schneider & Co., efterträddes han av Andrée Christoph, vilken även fick på sin lott att bearbeta Spanien, Portugal, Brasilien och Argentina. Familjen Christoph blev intima umgängesvänner till Thorsten och hans hustru.

I Belgien sköttes vapenaffärerna direkt från London. Någon avsättning för sina kulsprutor vann Thorsten ej där, då hans patent på dessa blevo förklarade ogiltiga. Däremot lyckades han bättre med sina snabbskjutande caponnierkanoner, av vilken typ han fick leverera omkring 200 st till landets fästningar, konstruerade av general Brialmont.

I Spanien verkade som platsagent Egerton Clark. Sedan fabriken vid Placencia blivit färdig, levererades därifrån, som förut nämnts, stort antal vapen.

Om affärerna i Portugal saknas närmare detaljer. Dock torde leveranser av 25 mm kulsprutor ha ägt rum.

Italien besöktes ofta av Thorsten i sällskap med sin hustru. Som agent där hade Thorsten general John Dunne. Denne var till börden irländare, blev kapten i engelska armén, deltog i Krimkriget och kom på 1860-talet i tjänst hos Garibaldi och åtnjöt dennes förtroende. Efter freden i Italien blev han utnämnd till general. General Dunne hade mycket goda förbindelser med myndigheterna och genom hans förmedling kom Thorsten i kontakt med utrikesministern Nancuni och marinministern Rachia, med vilka han hade långa konferenser. Med Italien gjorde Thorsten stora affärer både i kulsprutor och snabbskjutande kanoner. Thorsten berättar om huru han lyckades smuggla in några stora provpatroner. Han lade dessa i botten av en kappsäck, därpå några klädespersedlar och överst en obruten cigarrlåda. Vid tullinspektionen vid italienska gränsen stoppade han hastigt cigarrlådan i en innerficka på sin ytterrock. Som han hade beräknat observerades denna manöver av tulltjänstemannen, som lät kappsäcken passera och frågade vad han hade innanför rocken, Thorsten fick i böter betala cigarrernas tredubbla värde. En liknande historia inträffade på en gränsstation till Ryssland, Thorsten hade i en väska ett par flaskor fyllda med krut, som han behövde för en uppvisningsskjutning. Tulltjänstemannen frågade vad han hade i dessa flaskor, varpå Thorsten helt lugnt svarade: krut. Tulltjänstemannen skrattade och lät honom passera.

I Österrike utfördes under Thorstens ledning provskjutning med 25 mm kulsprutan och snabbskjutande kanonerna i Dola vid Istriens södra udde. Marinministern, baron Strenegk, var till stor hjälp med att underlätta transporter av vapen och ammunition från Triest till Dola genom att ställa en kanonbåt till förfogande. I Wien, som Thorsten besökte upprepade gånger, där han med biträde av Roos ledde försöken med olika

vapen för armén. Bland andra kan nämnas ett, som gjordes med en 47 mm fältkanon. 1887. Ett fotografi, taget vid skjutning med denna pjäs, visar lavetten, som var försedd med sköld, med betjäningssmannskapet. Riktaren placerad å ett säte på vänstra sidan, sittande på lavettsvansen en man, sysselsatt med aptering av projektiler, till vänster om pjäsen kejsar Frans Josef. Thorsten fick aldrig tillfälle att träffa denne. Pjäsen torde ha varit den första moderna fältkanonen.

I Rumänien hade Thorsten som platsagent under Roos Jonescu Braianu. Själv besökte han Rumänien en gång, varvid han fick tillfälle att få företräde inför Kung Carol på dennes lustslott i närheten av Sinaia.

I Serbien och Montenegro gjordes skjutningar med goda resultat, vilket dock ej ledde till några affärer på grund av dessa länders dåliga finanser.

I Grekland gick affärerna bättre, då landet på grund av de spända relationerna till Turkiet gjorde stora uppoffringar för sitt försvar. Till uppdragare i detta land sände Thorsten sin släkting Carl Waern med uppdrag att skaffa en lämplig agent. Valet föll på Basil Zaharoff, ett val som senare visade sig ödesdigert för Thorsten.

I Ungern, Bulgarien och Albanien gjordes även provskjutningar, vilka dock ej ledde till omfattande affärer.

I Turkiet hade Roos under flera år sitt huvudkvarter. Efter lyckade skjutförsök å skjutfältet Thachalda köpte detta land 200 25 mm kulsprutor med en stor mängd ammunition. Vid sina förhandlingar med myndigheterna i Konstantinopel hade Roos mycket god hjälp av amiral Hobart Pasha, en engelsman, som engelska flottan lånat ut till Turkiet för att ordna dess marin. Hobart Pasha hade stort inflytande hos sultanen och regeringen.

I Ryssland hade Thorsten många uppvisningar av sina kulsprutor, bl. a. för kejsar Alexander III på hans sommarresidens nära Peterhoff. Som agent hade Thorsten en finne Rafael Hartmann, senare kammarjunkare vid ryska hovet. Thorsten hade även ett mycket gott stöd i svenske ministern Due, som ställde sin stora erfarenhet och sitt inflytande till hans tjänst. Thorsten lyckades ej genomföra några beställningar.

Till Kina sände Thorsten löjtnant Sleeman, som förut varit officer i engelska flottan. Denne stannade ett år i Shanghai. Om affärerna där finnes inget angivet.

I Japan hade Thorsten ingen platsagent, då affärerna med detta land uppgjordes i London, där permanenta kommissioner från flottan och armén funnos. Thorsten anmärker att han fick göra lavetterna till sina vapen 10 cm lägre än för andra länder på grund av att japanerna voro sa småväxta.

Som av ovanstående framgår hade Thorsten upparbetat en världsomfattande organisation för försäljning av sina vapen. Han stod nu 1886–1887 på höjdpunkten av sin levnadsbana. Med kulsprutan behärskade han världsmarknaden, med de snabbskjutande kanonerna hade han ett försprång framför sina konkurrenter. Men sistnämnda år kom bakslaget för Pzs kulspruta, vars livstid ej varade mera än åtta år. Det var Maxims automatgevär som helt slog ut denna vid de första offentliga försöken med detta vapen, som gjordes i Italien och som ledde till att detta land beställde ett större antal, Maxims kulspruta hade

vattenkyld pipa och en skjuthastighet av 700 skott i minuten mot Pzs ca 600. Vapnet vägde 80 kg inberäknat trefot lavett och sköttes av tre man. Träffresultatet var även bättre än med Pzs kulspruta, särskilt om lavetten till denna stod på slipprig eller hård mark, varvid sidoriktningen rubbades genom en kraftig dragning med avfyrningsarmen.

Vid jämförande skjutförsök som gjordes i Österrike med Maxims och Pzs vapen visade sig det förstnämnda överlägset. Thorstens representanter gjorde allt vad de kunde för att för ringa värdet av Maxims vapen, bland annat sökte de framhålla att det var så komplicerat att det ej lämpade sig för mass-tillverkning. Allt utan resultat. Thorsten fick erkänna att automatprincipen var överlägsen Pzs konstruktion, och att det var lönlöst att söka ändra denna så att den kunde upptaga konkurrensen med Maxims.

De snabbskjutande kanonerna utvisade en alltmera stigande efterfrågan. Pzs bakladdningsmekanism omarbetades helt. Som exempel kan nämnas en 57 mm kanon med halv automatisk mekanism, skjuthastighet 30 skott per minut som antogs av svenska flottan. Pansarbåten Göta avhämtade 1887 i England de fem första vapnen av denna typ, som sedan fastställdes som 57 mm kanon modell 89. Priset var 9000 kr per styck. Detta vapen, som sedan tillverkades i fabriken vid Karlsvik, användes i flottan intill 1945.

Även om Thorsten själv ej var någon konstruktör, gjorde han dock stora insatser inom det vapentekniska området. Han bombarderade sitt ritkontor med förslag i olika områden, men det hände sällan att en konstruktör fick sitt förslag till lösning av uppgiften godtaget av Thorsten i första hand. Genom sin förmåga att snabbt inse det väsentliga i konstruktionen kunde han giva denne anvisningar till ombearbetning, vilka ledde till resultat, som konstruktören själv ej hade tänkt sig möjliga.

Thorsten var inom detta område i många fall en föregångsman. Man behöver blott nämna den heldragna patronhylsan, enhetspatronen, vissa detaljer i lavettkonstruktionen som t. ex. skölden.

Thorsten och mångsyssleriet.

Thorsten anför i sina memoarer: "En genomgående svaghet i min verksamhet har varit, att jag, som man brukade säga, var klåfingrig och kunde ej motstå frestelsen att experimentera och söka till praktisk nytta framdriva uppfinningar och metoder som syntes mig lovande, ehuru de lågo utanför min verksamhet. "

Det var denna svaghet som blev honom ödesdiger. I den uppräknig av de 125 st patent, som Thorsten tog i sitt namn, under tiden mellan 1876–1895 finnes, förutom sådana för krigsmateriel, angivna för andra ändamål, nämligen avståndsmätare, pansar, torpeder och ubåtar, järn och ståltillverkning, ånggeneratorer, elektriska apparater och lampor, symaskiner, luftpumpar, fiskförädling och fästningar. Av detta framgår en ofullständig men dock betecknande bild över Thorstens mångsyssleri. Någon förtjänst av sina patent synes Thorsten ej haft. Den snabba tekniska utvecklingen på denna tid, 1870–80-talet gjorde i många fall, att en uppfinning efter slutfört experiment redan var gammalmodig när patentet beviljades.

Man kan nu väl förstå att de stora förtjänster Thorsten hade av sin krigsmaterieltillverkning gingo förlorade i omkostnaderna för alla de experiment, som lågo bakom dessa patent. En av Thorstens närmaste medhjälpare skriver därom: "Så snart Thorsten hade ett kapital ledigt, ofta som endast beräknades komma att inflyta, kastade han in det i ett nytt företag:"

Att här närmare ingå på alla de företag på sidan om Thorstens verksamhet i krigsmaterielbranschen skulle kräva för stort utrymme och fattas nu därtill nödiga underlag. Men innan dessa komma att beröras, måste först de företag beröras, som han under sin första glansperiod som agent för de förnämsta engelska rälsverken och försäljare av svenska järnverks produkter på sidan om sin dåvarande egentliga verksamhet kastade sig in i. Det gällde i första hand Björneborgsaffären och pappersmaseindustrien.

Som förut nämnts kom Björneborg i Nordenfeldtska släkten mycket tidigt. Vid kammarherre Olof i släkten kallad "gamle Olle, Nordenfeldts frångående 1843 tillhörde Björneborg dennes arvingar: änkan Sophie, sonen Olle, pappa Olle, samt dottrarna Sophie och Kristina. Kort efter Gamle Olles död övertogs egendomen av Pappa Olle jämte dennes svågrar Montgomery-Cederhielm samt Beck-Friis, vilka bildade ett familjebolag sedan änkan Sophie och dottern med samma namn blivit utlösta. Egendomen var en på den tiden typisk skogsegendom, med en areal om ca 30,000 tunnland med ett järnverk. Detta bestod av tvenne hammarverk vid de vattenfall som bildats vid sjön Vismens utlopp av älven Visman. Nivåskillnaden mellan Vismen och Väneren är ca 60 m och funnos på den tiden fyra små järnverk vid de vattenfall, som älven (begreppet å finnes ej på värmländska) bildade på sin ca tre mil långa väg till utloppet i Väneren.

Thorsten övertog försäljningen av familjebolagets produkter i England, men då detta hade föra rörelsekapital fick hans firma, Tidén och Nordenfelt, lämna betydliga lån och förskott. Thorsten kom då på idén att söka rationellt utnyttja bolagets tillgångar utom skogarna dess andelar i Persbergs gruvor jämte andra malmtillgångar och beslöt att anlägga ett bessemerverk vid Björneborg. För detta fordrades ett kraft-

belopp på 700-900 hästkrafter för att kunna driva erforderliga blåsmaskiner etc. Genom att bygga en damm och på så sätt förena fallhöjden vid de båda hammarverken till en och genom att gräva en djup avloppskanal fick han en gemensam fallhöjd på ca 10 m. Med denna utbyggnad beräknades kunna företaga två blåsningar på dygnet trots vattentillgången från Vismen var i obetydligaste laget. Härvidlag räknade han dock för optimistiskt då vattentillgången ej räckte till blåsningar under sommar- och vintermånaderna.

För denna utvidgning av Björneborgs verksamhet fordrades dock större kapital än hans bolag kunde disponera. Ett bolag bildades i London som köpte Björneborg. Ordförande i det nya bolaget blev artillerigeneralen Sir Collingwood Dickson och i styrelsen ingingo järnmagnaten Bagnall i Staffordshire, fredsdomaren George Mackensie och Thorsten, Pappa Olle ingick för sin del som aktieägare i bolaget, vilket även engagerade honom som verkställande direktör. Han hade förut utlöst sina båda svågrar.

Bolaget anställde som konsulterande ingenjör en av Englands mest erfarna metallurger, skotten professor David Forbes, sekreterare för utländska ärenden i Iron and Steel Institute. Innan bolaget betalade köpeskillingen, reste Thorsten med Forbes till Sverige för att inspektera bruk, skogar och gruvor, såväl som inmutningar i Västmanland, som det var fråga om att inköpa. De reste omkring med bondskjuts och intogo sina måltider på gästgivaregårdar. En episod som inträffade under en resa kan vara värd att anföras. På en gästgivaregård i Dalarna funno de framställd mat oätbar. På förfrågan om det ej fanns någon herrgård i närheten, blevo de hänvisade till Ludvika herrgård, som ägdes av brukspatron Roth och som låg i närheten. De reste dit och blevo väl mottagna samt inbjudna till aftonmåltiden. Denna bestod av kräfter, pannkaka och ölost! Roth var något, som på den tiden var rätt så ovanligt, absolutist.

De bästa svenska experterna blevo engagerade för kostnadsberäkningarna: Ångström för masugnarna, Westman för stålugnarna och Norrman för vattenkraftanläggningarna, Resultatet blev 28, 000 pund, verkliga 41000, ca 1 1/4 milj. kr.

Forbes sökte göra Björneborg till ett mönsterstålverk. Bessemerverket var det andra i Sverige, Sandviken, där Göranson utexperimenterade och praktiskt löste bessememetoden, det första. Två masugnar byggdes med en i Sverige enastående konstruktion: murarna byggdes så tjocka att kranen kunde placeras direkt på pipan och en inklädnad av dessa blev överflödig. Turbiner anlades för blåsverken, med reservångkraft för masugnarna. En ånghammarsmedja byggdes med 14 st ånghammare, den största på 5 ton. Några av dessa äro fortfarande i bruk. Bessemerverket drogs på 1872.

Bolaget hade till en början god avsättning för sina produkter på Sheffieldmarknaden. Till engelska marinen såldes stora kvantiteter smidda ämnen till stålgranater för marinens snabbskjutande kanoner. Dessa leveranser, som lämnade god förtjänst, fortsatte några år, till dess marinmyndigheterna hittade på att de kunde få granatämnen tillverkade i England.

Men affärerna började mot slutet av 1800-talet att gå allt sämre. På grund av depressionen inom järnhanteringen och konkurrensen med de nyuppförda stålverken i England,

fick det engelska bolaget giva upp och sålde Björneborg till ett nytt bolag, A. B. Björneborgs Bruksägare, vars intressenter voro Olle Nordenfeldt, borgmästare C. H. Nordenfeldt och dennes bror Johan. Även detta bolag hade stora ekonomiska svårigheter att arbeta med, Thorsten fick försträcka det stora belopp, vilka avskrevos med att han fick motsvarande värde i aktier. Ett förslag av Thorsten att rädda ekonomien genom att försälja större delen av brukets skogsegendomar gick om intet, då Olle Nordenfeldt absolut satte sig emot att någon del av det gamla familjegodset avsöndrades. År 1894 efter Olles frånfälle tvingade Wermlandsbanken bruksägarna att överlämna Björneborg till sig på grund av en skuld på 600,000 kr. Banken gjorde stora förtjänster på försäljningarna av de stora skogsområdena. Denna affär väckte ett stort uppseende i Wermland. Thorsten förlorade för sin del 1, 3 milj. kr.

En annan affär i järnbruk, som Thorsten gjorde innan han gav sig in i att bygga om Björneborg bestod i att hans dåvarande bolag inköpte Hörle herrgård, belägen mellan Värnamo och Jönköping, en skogsegendom med ett litet järnverk, Avsikten var att där tillverka ett specialjärn, baserat på Tabergsmalm, för tråddrageri. Det visade sig dock snart att en sådan tillverkning ej lönade sig. Malmen passade ej för denna och var dessutom så fattig och svårsmält att tillverkningen blev för dyrbar, Hörle såldes senare. Det är först på senaste tiden, som Tabergsmalmen kommit till användning för vissa specialtillverkningar.

I avsikt att mera rationellt kunna utnyttja Björneborgs skogstillgångar började Thorsten intressera sig för tillverkningen av kemisk trämassa.

Papper har sedan lång tid tillbaka tillverkats av lump, Fransmännen började på 1830-talet försök med halm för detta ändamål, men det blev Janne Lundström som på sidan om sin tillverkning av tändstickor vid Munksjö Bruk kom att driva en fabrikation av halmpapper i större skala. Han hade länge förutsett att papper kunde tillverkas av träfibrer, och i slutet av 1850-talet började Carl Fredrik Waern att vid Långed tillverka slipad trämassa. Denna användes för grövre papper, men för de bättre sorterna måste den uppblandas med lump eller andra dyrare materialer.

Kemisk trämassa började tillverkas utomlands omkring 1860-talet och i samarbete med greve Sten Lewenhaupt sökte Thorsten införa denna metod i Sverige. Lewenhaupt byggde en fabrik för detta ändamål i Värmbol och Thorsten beslöt bygga en vid Bäckhammar på Krontorps gård, tillhörig Björneborg. Båda baserade på den s.k. sulfatmetoden, som bestod i att det sönderhuggna trävirket kokades med soda, som sedan kunde återvinnas och vidare begagnas.

Thorsten hade stora planer på att bygga flera pappersmassafabriker och för detta ändamål inköptes flera skogsegendomar nämligen: Delaryd och Bruzaholm i Småland, Skagersholm på Tiveden, Frötuna nära Fellingsbro station på Köping-Hult-järnvägen samt Granvik vid Vätterns norra ände, De emellertid resultatet från Bäckhammarsfabriken voro så nedslående, försöken med återvinningen av sodan tog lång tid, och det ansågs oförsiktigt att bygga fabriker i större skala, blevo fabriker byggda endast vid Delaryd och Bruzaholm, vilka övergingo i andra händer. Övriga skogsegendomar såldes, Skagersholm med en förtjänst på 300, 000 kr. då värdet på dessa egendomar vid den tiden hastigt stegrats.

Omkring 1875 infördes i Sverige den s. k. sulfitmetoden, som under många år hade försprång över sulfatmetoden, som

dock senare hävdade sin ställning.

Utom ovanstående större företag gjorde Thorstens firma under åren 1870-73 en hel del i andra affärsgränar, bland vilka kan vara värt att nämna ett som bevis på redan på den tiden Thorstens, för att använda hans eget uttryck, klåfingrighet att ej släppa ur händerna ett uppslag, som han trodde sig kunna bringa till ett framgångsrikt resultat.

Uppslaget gällde en närmare undersökning av stenkolsfyndigheter i nordöstra hörnet av Skåne utom Höganäs, där det på den tiden förekom en obetydlig brytning. Thorsten engagerade två framstående experter på området samt en ingenjör, som skötte diamantborrmaskinen. Flera hål borrades i trakten av Bjuv och Kropp, varvid det konstaterades att stenkol fanns. Men då varje lager därav var av obetydlig mäktighet och mellanliggande lager av eldfast lera funno experterna att det icke skulle bära sig att enbart bearbeta stenkol utan att samtidigt söka användning för leran. Då härtill fordrades ett större kapital än experterna och Thorsten ville föreslå, avstodo de från att tillgodogöra sig inmutningarna. Först många år efteråt tillvaratogs dessa möjligheter.

Sedan Thorsten vid början av 1880-talet bildat egen konstruktionsbyrå, tog hans benägenhet att på sidan om sin verksamhet på krigsmaterielområdet ägna sig åt andra affärer, ökad fart. Han bombarderade sina ingenjörer med uppslag, som de senare fingo förelägga honom. Hur det över huvud taget var möjligt för Thorsten att kunna hinna med att finna tid för detta mångsyssleri berodde helt på den krets av kunniga medhjälpare som han skaffat omkring sig, vilket han "gärna och med tacksamhet erkänner." Att här närmare ingå i Thorstens alla företag varom förteckningen över hans patent giver en överblick, fattas nu erforderliga underlag. Nedan kommer endast de mera betydande att beröras.

I samband med konstruktionen av ubåten sökte Thorsten att förbättra torpedens träffsäkerhet. Det hade visat sig under rysk-turkiska kriget att denna även på avstånd på 600 meter var mycket ringa. Thorstens torped drevs med elkraft, som tillfördes genom en kabel från kraftkällan ombord på ett fartyg eller i en sjöfästning. Medels en strömomkastare kunde styrningen påverkas, även sänkas till lämpligt djup för att träffa målet, Torpeden hade tvenne små flaggstänger, en i fören en i aktern, vilka för nattjänst visade elljus akter över. Försök med torpeden gjordes vid Gravesend mot tvenne mål, ett på 1000 ett på 2000 meters avstånd, varvid det visade sig att torpeden kunde föras runt dessa båtar och åter tillbaka. Den blev ej antagen av engelska marinen, bland annat för att den var svår att iakttaga på längre avstånd. Medan Thorsten arbetade på sitt system, hade Whitehead i Österrike och Schwartzkopf i Tyskland lyckats på betydligt enklare sätt giva torpeden tillräcklig träffsäkerhet intill 1500 meters avstånd. Thorstens experiment blevo honom mycket dyrbara.

För mindre viktiga detaljer till sina lavetter använde sig Thorsten av aducerat gjutjärn, som han inköpte från en fabrik byggd av hans släkting Peter Östberg på mark alldeles intill vapenfabriken vid Karlsvik. Då detta slags järn visade sig opålitligt övergick han till stålgjutgods, tillverkat enligt en metod, som utarbetats av ingenjör Carl Wittenström i samarbete med Ludvig Nobel. Metoden bestod i prima stålskrot,

varpå god tillgång förelåg, smält i deglar upphettade av brinnande nafta. Då Wittenström flyttade till Stockholm övertog Östberg tillverkningarna i Sverige och några andra länder och Thorsten köpte hans engelska patent, för vilket han betalade 8000 pund. Fabrikatet, som Thorsten kallade Mitis, visade sig mycket användbart och i kvalitet mycket nära delar gjorda av stål. När de hade lärt sig att tillsätta några aluminiumbitar till det smälta stålskrotet, kunde de gjuta mindre och tunnare bitar helt blåsfritt. Thorsten byggde en liten fabrik för denna tillverkning i Sheffield och erhöll goda resultat. Fabriker byggdes även i andra länder som Belgien och Amerika, till vilka Östberg sålt tillverkningsrätten, och där vunnit mycket erkännande. Thorsten höll ett föredrag över metoden vid ett möte i Iron and Steel Institute. Systemet fick emellertid ej så stor omfattning, som man räknat med, då stålverket så småningom lärde sig att tillverka felfritt stål-gjutgods.

Ett alldeles särskilt företag, som Thorsten kastade sig in i och som stod helt utanför hans övriga verksamhet, var hans arbete med vad han kallade fiskförädling.

En av Thorstens svägerskor var gift med Charles Hope-Johnstone, sonson till Lairden som härskade på det gamla intressanta slottet Rachille nära Skottlands sydvästra hörn. Vid ett besök, som Thorsten jämte sin hustru gjorde på Rachille, sade den gamla Lairden att hela sitt liv hade han ondgjort sig att han icke kunnat finna någon, som var villig att ordna om avsättning av de stora fiskafångarna i Atlanten så att de skotska fiskarna skulle få del av de stora förtjänsterna därpå. Han nämnde bland annat att det ätbara köttet av en enda val av vissa sorter skulle tillräckligt föda en arbetarfamilj med tre barn under flera år. Detta var nog för Thorsten att söka lösa problemet. Han påminde sig då en ingenjör Carl Sahlström, vars föräldrar han känt i Jönköping och som då var i London för att söka finansiellt skydd åt sitt arbete med fisklim, som han tänkte ordna. Denne engagerade Thorsten som en lämplig hjälp för sina planer med fiskförädling. Efter gjorda förfrågningar på många håll beslöt han sig för att söka utreda möjligheten av mera ekonomisk förädling och avsättning av fiskarnas produkter. I nordligaste Atlanten förefanns rätt gott om grönländsvalar. Sedan valfiskfångarna tagit vara på späck och ben läto de köttet, som kunde uppgå till ca 25 ton, ligga och ruttna i havet. Det var detta kött, som Thorsten ville rädda och använda till människoföda. Köttet är, ehuru grovt, ätbart och korv tillverkad av sådant kött är välsmakande utan avsevärd transmak.

Utom valfiskar förekomma i Nordatlanten på de stora djupen mycket stora exemplar av andra saltsjöfiskar som helgeflundra, Iånga och torsk. Ehuru valfiskförädlingen var Thorstens egentliga önskemål, ansåg han det försiktigare att börja en försökstillverkning med ovan nämnda fiskar, som förekommo i riklig mängd utefter Skottlands kust. En mindre försöksfabrik uppsattes i Aberdeen, som sköttes av Sahlström. Här kokades lim av fiskarnas ben enligt Sahlströms metod och bereddes en mängd olika rätter av köttet, även salt eller rökt, sedan transmaken avlägsnats. Någon gång inköptes en mindre val. Tillkallade sakkunniga gillade nästan allt. Då en

sommar British Association höll sitt årsmöte i Aberdeen serverades på en måltid för nära 300 personer av dess medlemmar uteslutande fiskmat.

Ett par år senare byggde Thorsten en fabrik ordnad för större tillverkningar på ön Barra, den västligaste av alla Hebriderna långt ute i Atlanten, dessutom en fabrik på Suederön bland Färöarna. Cardinal Manning, ledare av katolikerna i England, var mycket intresserad av Thorstens fiskföretag, som han ansåg vara mycket lämpliga under fastetiden för de mindre bemedlade katolikerna i Irland, Portugal och andra länder. Thorsten sände en representant till södra Afrika för att söka finna avsättning för fiskkorv bland gruvarbetarna och andra i Transvaal.

För att skaffa sig medel att täcka sina mycket stora utgifter för fiskförädlingen bildade Thorsten ett bolag i London, men detta vann icke gehör på Londonbörsen, vilket hade som följd att fiskeriaffärerna måste avvecklas. Detta grep Thorsten mycket hårt, då han hade en fast tro på sin fiskförädling. Han var förvissad om att den någon gång i framtiden skulle komma att tagas upp igen, "sedan folk lärt sig hur viktigt det var att särskilt under kristider icke vara beroende av utlandet för människoföda, då valköttet var utmärkt så snart man avlägsnat den starkaste transmaken."

Det var förlusterna på denna fiskeriaffär, som år 1890 ledde till att Thorsten fick inställa sina betalningar, realisera sina tillgångar och att han blev utpetad som verkställande direktör i sitt bolag Maxim Nordenfelt.

Epilog, Eftermäle.

Om man i ett sällskap av den medelålders generationen, 35 år efter hans frånfälle, rena tekniker undantagna, skulle komma att nämna Thorstens namn, kan man vara förvissad om att någon skulle utropa: var det inte han som uppfann kulsprutan. För det första var, som förut blivit nämnt, den kulspruta som gjorde Thorsten världsberömd, Palmcrantz' konstruktion, som han bringade till fullständig lösning, vilket denne ej kom i tillfälle att göra. Någon uppfinnare av kulsprutan var ej Palmcrantz. Han gjorde en för sin tid genial förbättring av äldre konstruktioner, som patenterades.

För det andra kan man ställa den frågan: var Thorsten en uppfinnare? Lika litet som det gällde Palmcrantz och kulsprutan kan man t. ex. säga att Thorsten uppfann ubåten.

Två år efter Thorstens frånfälle hade Carl Sahlin för avsikt att skriva en sammanställning över dennes verksamhet inom det tekniska området. För att få en så omfattande överblick däröver som möjligt utarbetade han i samråd med Per Nordenfelt, Thorsten Althin jämte ett par andra intresserade av uppslaget ett frågeformulär, som tillställdes alla då levande av Thorstens medarbetare. Resultatet blev så magert, att Sahlins ide fick förfalla. Flera hade nu, 30 till 40 år efter de lämnat sin tjänst hos Thorsten, ingenting att anföra, då de glömt det mesta. En skrev blott att Thorsten ej var någon uppfinnare, men en skicklig försäljare. Men de få, som lämnade ett mera utförligt svar på frågorna, var alla överens om att Thorsten som arbetsgivare var storslagen och berömde hans stora hjälpsamhet. Den ende, som gav ett utförligt svar på frågorna, var Per Nordenfelt, som stod Thorsten närmast. Han såg väl Thorstens stora svaghet, hans klåfingrighet, och hans stora arbetsförmåga, hans charm, som få kunde motstå, hans oräddhet att giva sig in i diskussioner med militära experter i såväl tekniska som taktiska frågor, Per Nordenfelt anför också, som förut nämnts, att Thorsten ej kunde anses som en uppfinnare. Hans stora styrka låg i att han entusiasmerade sina medhjälpare för sina uppslag och gav dem direktiv till lösningen av problemet, som de själva ej tänkt sig möjligheten av.

På grund av teknikens snabba utveckling på 70-90-talet råkade Thorsten, som även många andra uppfinnare, ut för att då han hade en nykonstruktion färdig för prov, hade redan andra kommit förut med en bättre lösning. Av alla hans uppslag var det endast ett par som hade ett bestående värde och där han var en klar föregångsman. Det gällde den heldragna patronhylsan, enhetspatronen och den snabbskjutande kanonen. En konstruktion, som utarbetades på Thorstens konstruktionsbyrå på slutet av 1880-talet har varit i bruk i svenska marinen intill våra dagar. Det var 57 mm snabbskjutande halv-automatiska kanonen.

I sitt privata liv levde Thorsten och hans maka mycket enkelt, men gällde det mera officiella tillställningar skedde de alltid i stor skala.

Han och hans maka förde ett mycket gästfritt hem. Där träffades många framstående män, bland andra främmande beskickningars militära ledamöter, där de kunde fritt och otvunget med varandra diskutera dagens militära problem.

Få svenskar har förskaffat sig ett sådant världsrykte som Thorsten. Det var inget land med en marin av någon betydelse, som ej hade en kulspruta eller en snabbskjutande kanon av hans konstruktion. Men ej nog med det. Ingen svensk torde hava vunnit en sådan ställning i England som han. Det var väl ingen bildad man, som ej visste vem Thorsten var. Prinsen av Wales sade vid ett tillfälle till Thorsten: Charley Beresford - Thorstens vän och gynnare - swears that you and Dickson are the best fellows bread out of England. Då kung Oscar blev strumpebandsriddare 1881, var Thorsten med maka med på den middag för omkring 50 herrar och damer, som prinsparet av Wales gav i Marlborough House för kungen.

Thorsten hade, som av ovanstående framgår, många framgångar, men även svåra motgångar, i sitt långa liv. Men med sin framåtanda och sitt strålande humör blev han ej nedslagen av ett misslyckat företag, utan var strax färdig att hoppa in i ett nytt. Han hade ett ovärderligt stöd i sin maka, så länge hon levde, och det var vackert att se förhållandet dem emellan. Hans vana att röra sig i alla kretsar gjorde att han ogenerat satte sig över vanliga umgängessätt. På en mottagning i slottet stegade han rätt över salen mot kung Oscar och började tala med denne. Förebrådd av en högre hovman, att så gör man ej i Sverige, svarade Thorsten: "Å, jag tyckte kungen hade så tråkigt, att jag fick lov att pigga upp honom litet." Det var genant att vara tillsammans med honom på Operan. Om han blev särskilt förtjust i en av de uppträdande, kunde han högt ropa bravo.

Som angivits i utgivarens förord är ovanstående fem kapitel en bearbetning av memoarerna gjord av f. d. bruksdisponenten Henrik Nordenfelt född 1876 under åren närmast före hans död år 1957.

Några minnesbilder av Thorsten Nordenfelt

Det var fest omkring farbror Thorsten, han var glad, han hörde förvisso till "di glae Nordenfaltera", och inte till "di lessne" - som bruksdisponenten och fränden Claes Wahlund på sin värmländska uttryckte skillnaden i släktdragen - han var släktkär och vänsäll, impulsiv och absolut ogenerad, en levnadskonstnär, bortskämd kanske, flott och charmig, en damernas riddare. Mycket av detta framgår säkert av hans minnesanteckningar och i de historier, som berättas om honom.

Första gången jag kan minnas farbror Thorsten, var från Bofors innan vi flyttade till Björneborg. Jag hade visserligen som litet barn fått följa med pappa och mamma till Arild, där han och faster Nem bodde på sommaren, men därifrån har jag bara otydliga minnesbilder.

Han var en sådan ovanlig farbror! Föräldrarna var båda mycket glada åt hans besök. Han verkade å sin sida vara förtjust i föräldrarna, särskilt i mamma. Jag var mycket stolt att få tjänstgöra som hans käpp och stöd, var just lagom lång att anförtros uppdraget. Han tog sin siesta liggande på golvet i förmaket, där ingen fick störa. Han vaknade själv med hjälp av sin märkvärdiga klocka, som slog timmar och kvarter. Detsamma kommer jag ihåg från Björneborg, där han lade sig att vila på det hårda golvet i salongen.

1912 då pappa för Bofors räkning vistades i Turkiet i flera månader blev mamma och vi tre döttrar bjudna till Blåsut, Arild. Han skriver så här i ett förtjusande brev till mamma daterat 26 juni 1912. Först meddelas att han skaffat rum åt oss i Torekov och att det under högsäsongen kostar 4 kr, "men kära söta, varför inte taga in på Skånes bästa och billigaste pensionat ... detta heter Blåsut Arild där det är gott om rum (pension kr 2:50 om dagen för fullväxta, barnen kunna begära lön för att de roa värden detta inbegripet sund enkel mat)"... Vi voro välkomna hela juli månad och han glädde sig att få se oss taga emot honom, när han kom hem från Olympiaden i Stockholm. Mamma och vi tre bodde i ett rum ut mot Skälderviken i farbror Thorstens av honom själv byggda villa. Den kunde inte ligga vackrare med fri utsikt över havet och Bjärelandet, en trädgård, som slutade vid branten högt över den steniga kusten, dit man klättrade ned att bada. Som han inte gillade sin granne fiskaren och inte ville se dennes hus lät han taket gå ända ned till grunden på den sidan. Fönstren var alla på nedre botten konvexa, så att man inte kunde se in utifrån. Vi var en massa människor där och många kom på besök, mest damer. Jag minns målarinnan Sophie Stiernstedt med schalar om sig på alla håll, som kom den branta vägen upp varje dag. Som värdinna och husföreståndarinna hade farbror Thorsten en mycket förtjusande fröken Lilja. Tant Nem, hans älskade hustru, hade avlidit ett par år tidigare.

Middagen avåts ute på en täckt terrass, där Thorsten tronade bland alla sina damer. Den enda maträtt jag minns var brylépudding, som han älskade och varmt rekommenderade alla att äta: "den lade sig som bomull kring hjärtat." - Man kan förlåta den tyske turist, som trodde att det var ett pensionat och en dag vid middagstid steg in genom grinden följd av

sin talrika familj och ville bli serverad. I hela sin längd med käppen i högsta hugg, fladdrande whiskers, den vita pudeln Tim i hälarna fick farbror Thorsten mot inkräktaren och röt: "Raus!"-

Vi badade varje dag utom Burre "3-åringen" som redan var svårt medtagen av sin på den tiden dödliga sjukdom perniciös anemi, och inte orkade och inte ville och frös så mycket. Den enda uppgift vi hade i hushållet var att taga två koskällor var, det fanns många, och kalla alla vid frukost.

På kvällarna samlades man i vardagsrummet, där farbror Thorsten vilade på en kanapé som en pascha med damer, som sjöng och spelade för honom omkring sig, vilka minns jag ej, men jag kommer ihåg att han alltid ville att det skulle sjungas: "Lilja, mi Lilja, mi ko" till fröken Liljas synbara obehag.

När vi skulle resa hem så rekvirerade han bara hästar, vagn och nattkvarter för oss av sin broder Åke, bruksdisponent på Höganäs. Vi skulle ta tåget nästa dag i Ängelholm. Jag nämnde till tant Elsie Mannerheim, Åkes dotter, någon gång att vi hade tyckt det var så snällt att allt blev så fint ordnat för oss. Hon sade då litet spydigt, att det var typiskt för Thorsten att han aldrig frågade sin bror om det passade eller inte för Åke att taga hand om hans gäster!

En fin åktur bjöd han oss på en annan gång i Stockholm, då han själv hämtade mamma, min syster Tickie och mig till släktmiddag hos Gerda Cronstedt i en av Freys finaste kupéer. Flott och roligt för flickorna från landet.

Han hörde absolut till min barndoms synnerligen beundrade och avhållna farbröder. Det kan jag förstå eftersom jag på besök i Stockholm hos familjen Setterwall ensam gick och hälsade på honom i hans hyresrum på Birger Jarlsgatan, Jag blev mäkta stolt över hans svarsvisit ett par dagar senare. Som jag då inte var inne, skrev han till pappa och mamma och bjöd mig till Blåsut Arild under sommaren, men jag kunde tyvärr inte resa.

Sista gången jag såg honom och sista gången han besökte Björneborg var på sin s. k. Eriksgata. Hans hälsa var inte längre så god och hans läkare skulle egentligen ordinerat honom vila och stillhet, men varför låta honom leva ett par tråkiga år längre, ett liv som alls inte passade honom. Så fick han i stället chansen att göra en "sentimental journey" till släkt och vänner och taga farväl under glada former. Som resällskap hade han sin sällskapsdam fru Holst och släktingen Thede Dyrssen, som sedan gifte sig med varandra.

Många år efteråt kom min svärfar (godsägare Gabriel Olsson, Rögle) och jag att tala om Thorsten, som han, liksom alla andra i Skåne, kände eller kände till. Han och Thorsten hade träffats vid ett mycket högtidligt tillfälle i Stockholm, då de första guldmedaljerna i gymnastik skulle delas ut av general Balck, Thorsten fick medaljen för sin storartade insats att göra svensk gymnastik känd i England. Min svärfar fick den andra medaljen som Sveriges då främste aktive gymnast.

Till sist kanske jag skall nämna att han hade planer på att sammankalla hela släkten med alla grenarna till ett släktmöte på Björneborg. Det framgick ofta hur fästad han var vid Björneborg, det gamla släktbruket i Värmland, kanske mycket därför att han och hans broder Carl i Kristinehamn voro de sista ägarna med namnet Nordenfelt.

Som avslutning vill jag bifoga ett sällsynt förtjusande vackert, medmänskligt och rörande brev, som han skrev till min mamma vid min lilla syster "Burre´s" död. Detta kanske mer än något annat visar vilken varmhjärtad ovanlig människa han var, hur svårt han kände ensamheten och vad han kommit fram till som tröst och hopp om ett liv efter detta.

Ramlösa i november 1971

Gunvor Olsson
född Nordenfelt år 1904

Bläsut Arild
1 Oktober 1912

Min kära Elsa,

Mitt hjerta blöder
för dig och Henrik som
förlorat den älskade
lilla Burre, den lilla
solstråle som spridde
så mycket glädje på
Bläsut och som måste
kafra varit en obeskäif
- ligt kär - droppe den
hon nu är, tager nog,
min lilla Nasu vara
på freune till, ni
träffas, kanske på en
annan planet -

Man vet så litet
om det kommande lifvet

men man har rätt
att tro att de små
som förflyttats härifrån
innan de utsattes för
kastelser och olyckor
få det bättre på andra
sidan qvällen än de
som efter uppväxtens
möjligen inte på den
Koraktärsstycken som
fordras för ett sundt
lif härnere —

Saknaden kom
ingen präntaga Eden,
men sorgens bitterhet
kommer att för Eden
mildras så svänningom
meddelat den glädje
Ni kupa af de två
andra sista förerna

med den omsorg Ni
egna dem -

Jag min Stockare
har icke haft Söder
hjelp, utan betänkelsen
hos mig har varit
från den oändliga
Tacksamhets känsla
jag har för hvad jag
haft - Söder Känsla
bli mig också Söder
Till nytta -

Om detta kommer
i tid så lägg en
blomma på lilla
Barnes grav, från
fars gamla farbror,
som höll mycket
af henne -
Förhen Lillan och hennes

Jag hafva talat om
den ända sedan hi
resten - Fröken L be-
vaka om halsning
med och deltagande -

Enna Huzo och hennes
Kornat resten normalt
frå några dagar sedan
Åke, dotter och alla öf-
i Italien på 3 veckor,
sag skrifven till dess
om lilla busse -

Stora församling till
den alla -

Tillgifven
Thorsten H -

Det är grefligt betydant
att tänka ut hvarken den karske
stärkande lufta här alla din
kärleksfulla omsorg om Torsten
Kornat stärka hennes blod
Tillräckligt -

Bilaga Nordenfelts memoarer "Vad jag sett och hört 1842 – 1920"

Breven om de svenska kulsprutorna

Av Andreas Ohlsson, intendent Armémuseum

Som vapenintendent är det värdefullt att ta del av Thorsten Nordenfelts memoarer där han själv berättade om sina uppfinningar och samarbeten under sitt innehållsrika liv. Kulsprutorna som Thorsten Nordenfelt och ingenjören Helge Palmcrantz utvecklade kommer att beskrivas mer ingående i en kommande bok. Arbetet med boken har även innefattat att studera omkring tvåhundra handskrivna brev signerade Thorsten Nordenfelt vilket utökade förståelsen av hans bidrag till utvecklingen av kulsprutor. Från mitten av 1870-talet inledde Nordenfelt och Palmcrantz ett intensivt idéutbyte rörande flerpipiga kulsprutekonstruktioner. Brevet skrevs från kontoret i London till kompanjonen och uppfinnaren Helge Palmcrantz i Stockholm. Palmcrantz svarsbrev har ännu inte

gått att finna trots sökningar i arkiv och förfrågningar hos släktingar.

Redan 1868 provsköts Palmcrantz första egenhändigt konstruerade kulspruta på Ladugårdsgärdet i Stockholm och under 1870-talet utvecklade han flera olika prototyper och även modeller som fastställdes av krigsmakten. Då var han en pionjär och stod för de mest avancerade svenska kulsprute försöken. Detta i en tid då automatkulsprutan ännu inte var uppfunnen utan istället manövrerades vapnen med hjälp av vevar och spakar. Det har gått nästan 150 år sedan 12,17 mm tiopipiga kulsprutan m/1875 introducerades av Palmcrantz, även kallad "Den svenska kulsprutan". Vapnet kunde avlossa över 500 skott i minuten och beställdes i totalt 52 exemplar till svenska sjö- och arméförvaltningen.¹ Flera vapen är bevarade på bland annat Armémuseum i Stockholm.

Tiopipig 11,44 mm kulspruta försöksmodell 1872 utställd på Armémuseum, AM.36705. Foto: Armémuseum.

Även om ambitionen varit att främst förstå Palmcrantz inspiration och utveckling av kulsprutorna har genomläsningen av breven gett en större inblick i Nordenfelts vedermödor och utmaningar i framväxten av kulsprutorna som främst tillverkades vid Palmcrantz & Co i Stockholm. Under tiden de korresponderade flyttade fabriken från trånga utrymmen på Norra tullportsgatan till stora industrilokaler i det forna spinneriet Karlsvik på Kungsholmen. Det stora komplexet är rivet sedan många år och det enda som idag påminner om vad som försiggick på platsen är kvartersnamnet Kulsprutan strax söder om Fridhemsplan.

Ett flertal konkurrerande kulsprutetillverkare berördes i Nordenfelts brev. Amerikanerna Benjamin Hotchkiss och William Gardner insåg tidigt att kulsprutemarknaden var som hetast i Europa och baserade därför sin verksamhet på kontinenten. Konkurrensen mellan Hotchkiss och Nordenfelt var mycket påtaglig. Inte minst på grund av att de under en tid hade kontoren bredvid varandra i London. I breven till Palmcrantz visade Nordenfelt otålighet och var bitvis hetlevrad i sina uttryck. Som läsare anar man en temperamentsfull person bakom den ivriga pennan men han avslutade alltid

¹ Vilhelm Ridderstad, *Kongl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar år 1876*, Stockholm 1876, s. 43.

i en hövlig ton. Även på resande fot skickade han energiskt synpunkter till sin svenska kollega. Det är i stora stycken invecklat att följa resonemangen i de långa och vindlande breven.

Kortfattat gick produktionen till enligt följande. Pipor och vissa vapendelar skickades från London till Stockholm. Övriga delar tillverkades i Stockholm där även kulsprutorna monterades ihop och sändes till Storbritannien för provskjutning och vidare distribution till andra delar av världen. De svenska beställningarna från den egna krigsmakten var högst begränsad och sköttes helt och hållet från Palmcrantz & Co i Stockholm. Nordenfelt tillverkade därutöver egna exemplar av kulsprutor i London.

Det var i huvudsak många kulspruterelaterade frågor med stor detaljrikedom som diskuterades i breven. Försäljningen utanför Sverige var i huvudfokus eftersom Nordenfelt bar huvudansvaret i frågan. Korrespondensen inriktades på exporten till nya länder och stormakternas arméer och flottor berördes särskilt. Nordenfelts otålighet lös ofta igenom. Varför ägnade sig Palmcrantz exempelvis så

mycket åt problem på verkstadsgolvet i fabriken? För Nordenfelt framstod det både som fel prioriterat och frustrerande. Palmcrantz skulle ju ge liv åt nya djärva vapenidéer och uppfinningar, inte ägna sig åt detaljer i verkstadsproduktionen.² Otåligheten kan delvis förklaras av att det tog minst fem långa dagar innan breven nådde Stockholm och innan Palmcrantz formulerat ett svar och skickat till London hade det tagit ytterligare minst lika lång tid. Ångfartyg blev sena och uppehållna av dimmor till havs, ibland passade inte de olika fabrikernas beståndsdelar till kulsprutorna, isbelagda hav försinkade leveranser – det fanns mycket att ond göra sig över för en ivrig affärsman. Leveranserna per båt till Stockholm kunde både gå via Göteborg, Christiania (nuvarande Oslo), eller Köpenhamn.

Tvåpipig 25,4 mm kulspruta m/1884 från Armémuseum utan magasin, AM.16586. Foto: Armémuseum.

I början av år 1879 avvaktade fransmännen i sina inköp av kulsprutor. I och med att de tvekade, avhöll sig även Storbritannien från inköp. Nordenfelt betonade vikten av att stormakterna anskaffade deras kulsprutor. Då följde nämligen även beställningar från andra länder som en konsekvens. Ännu i maj hade inte en enda kulspruta antagits av brittiska staten och Nordenfelt gick i ett förtroligt brev till verbal attack att "de satans Engländerne bråka".³

Ett avsnitt som beskrev relationen till Hotchkiss och nya kulspruteplaner är följande utdrag ur ett brev från 1880: "Heders Broder Palmcrantz. Ni tro väl att jag är afdöd kan jag tro men jag har sannerligen så mycket att göra att jag haft svårt att få tid skriva ett ordentligt bref. Allt godt önskar Eder för 1880, hvilket jag hoppas skall blifva ett för oss afgörande år, d.v.s. att vi skola utsudda och tillintetgöra Hotchkiss, kvartill stundar 2 saker: En bra trepipig 1 ½ tums kulspruta och en bra mekanism för 1 pipig grof kaliber. Du får icke lofa iväg med ideer att det är nog med att hafva endast 1 pipiga för kalibrar gröfre än 1 tums. Ty det är alldeles nödvändigt att vi hafva en kulspruta (d.v.s mer än 1 pipa) som får skjuta granater, eljest blifva wi aldrig af med Hotchkiss, ty han har i min närvaro med sin 1 ½ mot stillavarande mål med godt träffresultat afskjutit 10 sprenggranater på 9

² Volym E1:3, 9 nov 1879, Helge Palmcrantz arkiv, Tekniska museets arkiv.

³ Volym E1:3, 1 maj 1880, Helge Palmcrantz arkiv, Tekniska museets arkiv.

sekunder. Hvad skulle wi då wara med endast en 1-pipig repeterkanon af 1 ½ tums. Nu hafva wi fått den lilla 5-pipiga så bra i ordning att jag knappt tror att den 10-pipiga bli mycket använd annat än möjligen på stora fartyg. ”⁴

Nordenfelt återgav vidare att han och Hotchkiss var goda vänner men samtidigt att han för egen del bedrev ett rävspel då konkurrenten berättade allt för honom men att han själv teg om egna mål och medel. Den svenske industrimannen hade både rätt och fel i sina antaganden om framtiden. Den tiopipiga kulsprutan som banat väg för intresset utomlands för vapnen skulle snart visa sig omodern. I brevet ser vi ursprunget till ”den lilla 5-pipiga” som skulle utvecklas till 8 mm kulspruta m/1894. Året slutade i en stor tragedi. Brevväxlingen fick ett abrupt slut då Helge Palmcrantz avled 38 år gammal efter sviterna av svåra magproblem den 22 november 1880. Nordenfelt tog 1886 kontrollen över Palmcrantz & Co med sina då 341 arbetare under det nya namnet Stockholms vapenfabrik genom sitt uppköp av anläggningen. Han var då dessutom ägare till brittiska Nordenfelt Guns & Ammunition Co som även Stockholms vapenfabrik då blev en del av. Tillverkningen breddades successivt från att ha omfattat skördemaskiner och kulsprutor till ubåtsmaskineri, granater, kanonmekanismer och belyningsutrustning.⁵

Breven visar att Nordenfelt hade mycket egna idéer och förbättringsförslag för Palmcrantz kulsprutor. Han var en viktig pådrivande kraft redan under 1870-talets slut i framväxten av de olika vapenmodellerna. Även 25,4 mm kulsprutorna, motsvarande 1 engelsk tum, med varierande antal pipor genomgick noggranna provskjutningar i London varpå resultaten ständigt återrapporterades i

breven med skarpa förslag på förbättringar. Mest framgångsrika försäljningsmässigt blev vapnen i Storbritannien där de gick under namnet ”The Nordenfelt Gun”. 1884 beräknades 565 Nordenfeltkulsprutor finnas i brittiska flottan – fler än både Gardners och Gatlings tillsammans.⁶

25,4 mm pansarprojektil till kulspruta, Armémuseums samlingar, AM.5529. Foto: Armémuseum.

Trots påståenden om en tröghet i affärer med Ryssland visar materialet att minst 35 kulsprutor såldes till stormakten från och med år 1878.⁷ De tillverkades däremot vare sig i Stockholm eller London utan istället i Witten i den preussiska provinsen Westfalen.⁸ Exemplar finns ännu bevarade i samlingarna på Artillerimuseum i Sankt Petersburg och även utställda på Marinmuseum i samma stad. De handvevade kulsprutekonstruktionerna blev omoderna i och med automatkulsprutans introduktion under slutet av 1880-talet. Palmcrantz kulsprutor fanns visserligen kvar i utrustningslistorna på svenska befästningar något årtionde men tillhörde redan under 1880-talets slut gårdagens teknologi.

Har det genom breven gått att komma närmare personen Thorsten Nordenfelt? I själva verket framträder några ytterligare sidor av en sammansatt personlighet. Hans mål var det ständiga

⁴ Volym E1:3, 6 januari 1880, Helge Palmcrantz arkiv, Tekniska museets arkiv.

⁵ Volym F1:2, Handlingar rörande verksamheten 1861-1918, *Palmcrantz & Co för år 1886*, Helge Palmcrantz arkiv, Tekniska museet.

⁶ Frederick Victor Longstaff, *The Book of the Machine Gun*, London 1917, s. 33.

⁷ *Dagens Nyheter* No 263, 11 november 1878.

⁸ Volym E1:2, 26 juni 1878, Helge Palmcrantz arkiv, Tekniska museets arkiv.

jagandet efter bättre konstruktioner och vapen som skulle slå ut konkurrenterna och bli produkter på världsmarknaden. Alltsammans en liten pusselbit till livet såsom han själv sett och hört det.

Otryckta källor

Tekniska museets arkiv och bibliotek, Stockholm.

Litteratur och tryckta källor

Longstaff, Frederick Victor, *The Book of the Machine Gun*, London 1917.

Ridderstad, Vilhelm, *Kongl. Krigsvetenskapsakademiens handlingar år 1876*, Stockholm 1876.

Dagens Nyheter, 11 november 1878.